

Rocznik
Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy
Rok 2013
Tom 12

Wilno 2013

Recenzenci wydania: prof. dr Henryk Malewski, prof. dr hab. Maciej Marszał

Tom 12 „Rocznika SNPL” wydano przy wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i we współpracy z Ambasadą RP w Wilnie.

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Wsparcie:

Redakcja naukowa wydania: dr Ryszard Gaidis, dr Mirosław Szejbak

Korekta tekstów w języku polskim: doc. dr Barbara Dwilewicz

Makietowanie: doc. dr Krystyna Moroz-Łapin

Na okładce: logo Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie

© Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, 2013

ISSN 1822-3915

Od redakcji

Szanowni Czytelnicy,

w tomie 12. „Rocznika” zamieszczona została druga część artykułów powstałych na podstawie referatów wygłoszonych na międzynarodowej konferencji naukowej pod tytułem „Polacy litewscy, czy Polacy na Litwie? Problemy tożsamości narodowej (XIX–XXI w.)”, która odbyła się w Wilnie 27 września 2012 roku. Dotyczą one wybranych kwestii tożsamości narodowej Polaków litewskich i obejmują okres od II wojny światowej po współczesność. Do tematyki konferencji nawiązuje także interesujące opracowanie naukowe Alicji Malewskiej pt. „Problematyka tożsamości – rozważania teoretyczne w kontekście badań nad Polakami na Wileńszczyźnie”.

Poza problematykę humanistyczną wykracza artykuł młodego badacza Kamila Ząbkiewicza o jakże aktualnej tematyce „Zastosowanie metod analizy eksploracyjnej w klasyfikowaniu włamań do komputerów”.

Problem szkolnictwa polskiego na Litwie w ostatnim okresie budzi dużo emocji oraz pewne obawy. Wartościowe pod względem poznawczym i merytorycznym są zamieszczone w „Roczniku” dwa artykuły autorstwa członków SNPL Krystyny Moroz-Łapin i Mirosława Szejbaka.

W stałym dziale „Rocznika” znalazły się dwie recenzje naukowe, kronika SNPL, informacje o nowych członkach Stowarzyszenia oraz dokumenty SNPL.

Serdecznie zachęcamy członków Stowarzyszenia i naukowców z Polski, Litwy oraz z innych krajów do zamieszczania swo-

ich prac naukowych w „Roczniku”. Szczególnie mile widziane są recenzje najnowszych publikacji dotyczących dziejów i współczesności Wileńszczyzny.

Życzymy przyjemnej lektury.

**POLACY LITEWSCY
CZY POLACY NA LITWIE?
PROBLEMY TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ
(XIX–XXI W.):
MATERIAŁY KONFERENCYJNE
(CIĄG DALSZY)**

Józef Szostakowski

Litewski Uniwersytet Edukologiczny, Wilno, Litwa

**Powstanie i ewolucja prasy polskojęzycznej
na Wileńszczyźnie po drugiej wojnie światowej
(do 1965 r.)**

Tematem niniejszego artykułu jest próba ukazania powstania i rozwoju prasy polskojęzycznej na Wileńszczyźnie po II wojnie światowej. Tendencje, które daje się zaobserwować w badanych latach, charakterystyczne są dla wszystkich tytułów prasy komunistycznej owego okresu, na przykład zideologizowane tytuły lub także zawartość treściowa gazet.

Celem artykułu jest ukazanie wysokości nakładów prasy polskojęzycznej poprzez porównanie jej z nakładami odpowiednich mutacji litewskojęzycznych i rosyjskojęzycznych, bowiem trójjęzyczne wydawnictwa, które w zasadzie były tłumaczeniami podstawowej litewskiej lub rosyjskiej wersji gazety, ukazywały się tylko na Wileńszczyźnie. Mutacje polskojęzyczne służyły temu, żeby za pomocą języka ojczystego ideologię tamtych czasów przenieść do świadomości Polaków.

Należy zaznaczyć, że Wilno i Wileńszczyznę od wieków zamieszkiwało wiele narodowości, obszar ten charakteryzował się wielojęzycznością i wielokulturowością. Znalazło to odbicie również w piśmiennictwie i wydawanej prasie. W 1939 r. w samym Wilnie wydawano 114 gazet i czasopism w różnych językach: 74 tytuły wychodziły w języku polskim, 16 tytułów ukazywało się w języku jidysz i hebrajskim, 12 – w języku białoruskim, 9 – w języku litewskim¹. Zajęcie Wileńszczyzny jesienią 1939 r. przez wojska sowieckie przerwało wydawanie polskich gazet. Jednakże po 40 dniach okupacji sowieckiej na terenach włączonych w skład Republiki Litewskiej odrodziło się polskie słowo drukowane. Re-

---

¹ *Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija*, t. 12, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, Vilnius 1984, s. 260.

aktywowany „Kurier Wileński” miał nakład 10 000–14 000 egz., natomiast „Gazeta Codzienna”, wydawana zamiast „Słowa”, ukazywała się w nakładzie 10 000–12 000 egz.² Łączny nakład obu pism wynosił ponad 20 000 egz. W Kownie w 1939 r. nie zaszły żadne zmiany w przypadku prasy polskiej. Nadal ukazywał się dziennik „Dzień Polski”, tygodnik dla rolników „Chata Rodzinna” oraz dwutygodnik dla młodzieży „Głos Młodych”.

W 1939 roku, już po ataku 1 września Niemiec na Polskę, na terenach II Rzeczypospolitej, które niebawem zostały włączone do Litwy, nadal ukazywało się co najmniej 25 periodyków³. Część z nich to wydawnictwa przedwojenne, inne zaś powstały już jako druki konspiracyjne, jeszcze inne wydawano zamiast zamkniętych przez władze. Jednakże sowietyzacja Litwy w 1940 r. sprawiła, że wszystkie tytuły ukazujące się dotychczas w różnych językach zostały zamknięte. W Kownie prasa polskojęzyczna już się nie odrodziła. Natomiast w Wilnie dotąd legalnie wydawane gazety zostały zastąpione przez inne, o treściach prokomunistycznych, następnie zaś komunistycznych, o czym wymownie świadczą ich tytuły wzorowane na moskiewskiej „Prawdzie”: „Prawda Wileńska”, „Prawda Komsomolska” i „Prawda Pionierska”.

Charakterystyczną cechą tego okresu było, że równocześnie z oficjalną prasą sowiecką wychodziły pisma podziemne, konspiracyjne, powstałe przede wszystkim jako reakcja na agresję bolszewicką. Były to: „Złoty Róg”, „Polski Biuletyn Informacyjny”, „Ku Polsce Chrobrych”, „W Górę Serca”, „Polska Walcząca”, „Sztandar Wolności”, „Wiadomości Polskie”, „Narodowiec”, „Polska Chrobrych”, „Wolność”, „Wiadomości Polskie”, „Jutro Polski”, „Polska w Walce”, „Wszech-Polak”. Warto wszakże zauważyć, że wiele tytułów konspiracyjnych miało niedługi żywot i ukazywały się one w ograniczonym nakładzie⁴.

---

² J. Szostakowski, *Między wolnością a zniewoleniem. Prasa w języku polskim na Litwie w okresie od września 1939 do 1964 roku*, Wilno–Warszawa 2004, s. 224.

³ Tamże, s. 344.

⁴ Tamże, s. 344–345.

Okupacja hitlerowska 1941–1944 przerwała wydawanie pism komunistycznych. W czasie wojny wychodziły na Litwie dwa rodzaje pism: polskojęzyczne, oficjalne, wydawane przez propagandę niemiecką (obcy duchem „Goniec Codzienny”) i konspiracyjne. Znane są 62 tytuły prasy konspiracyjnej wraz ze słynną „Niepodległością” ukazującą się w latach 1942–1945 oraz jeden tytuł o treściach komunistycznych „Hasło Partyzantów”⁵.

Wyzwolenie Litwy spod okupacji niemieckiej w lipcu 1944 r. i powrót władzy bolszewickiej przyniosły kolejne zmiany. Reaktywowana została przedwojenna gazeta powiatowa o ukierunkowaniu komunistycznym „Prawda Wileńska”, która w latach 1944–1948 ukazywała się z częstotliwością trzy razy tygodniowo. Nakład „Prawdy Wileńskiej” w 1945 r. wynosił 12 000–12 500 egz., natomiast w roku 1948 spadł do 6100 egz.⁶ W jej redakcji w 1947 r. ukazało się jednorazowe wydanie pt. „Młode Zastępy” w nakładzie 10 000 egz. Należy zaznaczyć, że równoległe z prasą oficjalną wychodziły pisma podziemne wydawane jeszcze podczas okupacji niemieckiej. W 1944 r. takich niepodległościowych pisemek było 29. Dwa z nich – „Tygodnik Radiowy” i „Kronika Wileńska” – ukazywały się także w 1945 r., podobnie jak i założona w 1942 r. „Niepodległość”⁷.

„Prawda Wileńska” została przez władze komunistyczne zamknięta 31 marca 1948 r. Trwała wówczas tzw. repatriacja ludności polskiej z Litwy sowieckiej do ówczesnej Polski Ludowej i władze sowieckie Litwy oczekiwały, że wszyscy Polacy opuszczą Litwę i nie będzie potrzeby wydawania polskojęzycznej gazety. W latach 1945–1957 wyjechało do Polski co najmniej 270 000

---

⁵ Tamże, s. 111–124.

⁶ Tu i w innych wypadkach, gdy podawane są daty ukazywania się periodyków, ich nakłady, brak zaś źródeł, autor opierał się na danych zawartych w opracowaniach: *Lietuvos TSR spauda. Valstybinė suvestinė bibliografija 1940–1955*, t. 1, kn. 2, Vilnius 1964 oraz *Lietuvos TSR spauda. Valstybinė bibliografinė rodyklė 1956–1965*, t. 2, kn. 2, Vilnius 1982.

⁷ J. Szostakowski, op. cit., s. 346.

Polaków⁸. Aby wypełnić lukę ludnościową i zmienić sytuację demograficzną, władze sowieckie, jakoby z inicjatywy komsomołu, zorganizowały przesiedlanie ludności innych narodowości, przy czym tak sterowano procesem, żeby połowę osób przesiedlonych stanowili przybysze z pobliskich rejonów Litwy, drugą zaś – przybysze z innych republik, przeważnie z Rosji i Białorusi. Oto znamieny fakt: w latach 1945–1949 jedynie do Wilna przesiedliło się ponad 150 000 osób⁹. Identyczne procesy odbywały się w rejonach Wileńszczyzny. Zmieniło to w sposób zasadniczy sytuację demograficzną Wilna i okolic, jednakże około 170 000 osób narodowości polskiej nie opuściło tych terenów¹⁰. Od marca 1949 roku na Litwie nie wydawano żadnej polskojęzycznej gazety.

Dopiero 2 października 1949 r. ukazał się pierwszy numer nowej gazety rejonu wileńskiego „Szlakiem Lenina”, która wychodziła dwa razy tygodniowo, nie było to oryginalne wydawnictwo, lecz mutacja litewskojęzycznej gazety rejonowej „Lenino keliu” i rosyjskojęzycznej gazety rejonowej „Po leninskomu puti”. Nakład polskiej wersji gazety wahał się od 3500 egz. w 1949 r. do 1054–1207 egz. w 1955 r., gdy zaprzestano jej wydawania. Należy zaznaczyć, że litewskojęzyczna gazeta „Lenino keliu” ukazywała się tylko w latach 1949–1950. Jej nakład sięgający 1000 egz. w pierwszym roku istnienia spadł do 370–500 egz. w 1950 r. Rosyjskojęzyczna wersja „Po leninskomu puti”, ukazująca się dwa razy tygodniowo, w pierwszym roku miała nakład 1500 egz. Spadł on w 1952 r. do 540–850 egz., natomiast w 1955 roku wynosił 780–922 egz. Gazety te były niejednokrotnie krytykowane za brak kontaktu „z masami” i „z aktywem”.

Wykonując uchwałę WKP (b), w latach 1952–1953 wydawano litewskojęzyczną gazetę obwodową „Raudonoji žvaigždė”,

---

⁸ P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa 1997, s. 174.

⁹ L. Truska, *Gyventojų skaičiaus augimas ir sudėties pakitimas 1944–1965 m., Vilniaus miesto istorija nuo Spalio revoliucijos iki dabartinių dienų*, red. J. Žiugžda, Vilnius 1972, s. 248.

¹⁰ N. Kairiūkštytė, *Lenkų repatriacija iš Lietuvos 1944–1947 m., Rytų Lietuva: Istorija, kultūra, kalba*, Vilnius 1992, tab. 1, s. 129.

która również miała mutację rosyjską i polską. Nakład polskiej mutacji był najwyższy: 5600–9200 egz. (litewskiej – 4850–6200, rosyjskiej – 5000–8450). Planowano, że nakład wersji polskojęzycznej osiągnie 15 000 egz.

W latach pięćdziesiątych w siedmiu rejonach Litwy (wileński, niemenczyński, nowowilejski, podbrodzki, solecznicki, trocki, ejszyski) większość mieszkańców stanowili Polacy. Od początku lat pięćdziesiątych dla pięciu rejonów zaczęto wydawać gazety rejonowe. Dla rejonu trockiego wydawano „Sztandar Zwycięstwa” i po litewsku „Pergalės vėliava” trzy razy tygodniowo. „Sztandar Zwycięstwa” w 1950 r. miał nakład 650–1000 egz., natomiast w 1965 r. już jako „Przodownik” wychodził w nakładzie 1100–1410 egz. „Pergalės vėliava” w 1950 r. ukazywała się w nakładzie 1700–2200 egz., natomiast w 1965 r. pod zmienioną nazwą „Spartuolis” miała nakład 3200–3610 egz. Warto zaznaczyć, że w rejonie trockim przez cały okres powojenny nie wydawano gazety rejonowej w języku rosyjskim, co było zapewne wynikiem zabiegów litewskich władz komunistycznych, aby w starej stolicy Litwy dominowała prasa litewskojęzyczna.

Dla ówczesnego rejonu wileńskiego od 1949 r. wydawano dwa razy tygodniowo gazetę rejonową „Szlakiem Lenina”. W 1950 r. jej nakład wahał się w granicach 2000–4000 egz., ale już w 1965 r. wychodziła pod tytułem „Przyjaźń” w nakładzie 2861–3575 egz. Litewski odpowiednik „Lenino keliu” ukazywał się tylko w latach 1949–1950. W 1949 r. nakład tej gazety wynosił 1000–1500 egz., jednakże w 1950 r. zmniejszył się do 370–500 egz. Z kolei rosyjskie wydanie „Po leninskomu puti” w 1950 r. ukazywało się w nakładzie 550–1000 egz., w 1958 r. – 830–1011 egz., natomiast w roku 1965, kiedy gazeta wychodziła pod zmienioną nazwą „Družba”, nakład wynosił 1982–2550 egz.

Dla rejonu niemenczyńskiego od 1950 r. dwa razy tygodniowo wydawano po polsku gazetę „Przykazania Lenina”. W 1950 r. jej nakład wynosił 1011 egz., w 1962 r. wzrósł do 1022–2233 egz. Nakład wersji rosyjskiej „Zawieity Lenina” w 1950 r. wynosił 970 egz., w 1951 r. – 219–400 egz., w 1952 r. – 270–

460 egz., w 1953 r. – 320 egz., w 1954 r. – 250 egz., w 1955 r. – 1150 egz., a w 1958 r. nakład kształtował się w granicach 410–533 egz., w 1962 r. nakład zwiększono do 1260–1246 egz. Wersja litewskojęzyczna „Lenino priesakai” ukazała się dopiero w 1959 r. Początkowo miała nakład 628 egz., jednak już w 1962 r. – 684–3738 egz.

Dla rejonu ejszyskiego od 1951 roku dwa razy tygodniowo wydawano „Czerwony Sztandar”. W pierwszym roku nakład wynosił 800 egz., natomiast w ostatnim 1962 roku – 1320–1400 egz. Wersja litewskojęzyczna „Raudonoji vėliava” w 1950 r. ukazywała się w nakładzie 500 egz., a w 1962 r. – 560–625 egz. W języku rosyjskim gazeta nie wychodziła.

Dla rejonu sołecznickiego dwa razy tygodniowo wydawano gazetę „Ojczyzna Radziecka”, w 1951 r. w nakładzie 1050–1250 egz., w 1962 r. – 1320–1630 egz. Wersja rosyjska „Sowietskaja rodina” zaczęła ukazywać się dopiero w 1954 r., jej nakład wynosił 300–510 egz., w 1962 r. wzrósł do 1777 egz. Wersję litewskojęzyczną „Tarybinė tėvynė” zaczęto wydawać tylko w 1958 r., jej nakład w pierwszym roku istnienia wynosił 240–670 egz., w 1962 r. – 463–650 egz.

W 1962 r. na Litwie Sowieckiej przeprowadzono reformę administracyjną, w wyniku której na Wileńszczyźnie powstały trzy rejon: wileński, ejszyski i trocki. Dla tych rejonów zaczęto również wydawać gazety w trzech językach, odpowiednio: „Przyjaźń”, „Przykazania Lenina” i „Przodownik”. Wszystkie one były organami rejonowych władz partyjnych i radzieckich. Nakład „Przyjaźni” w 1963 r. wynosił 2861–3577 egz. Nakład „Draugystė” w tym samym roku wynosił 763–1158 egz., a wersji rosyjskojęzycznej „Družba” – 1982–2550 egz. Nakład gazety rejonu ejszyskiego „Przykazania Lenina” w badanym roku wynosił 1789–2130 egz., wersji litewskiej „Lenino priesakai” – 300–448 egz., wersji rosyjskojęzycznej „Zawiety Lenina” – 1830–1953 egz. Litewskojęzyczna gazeta rejonowa „Spartuolis” wydawana w Trokach w 1965 r. miała nakład 3200–3600 egz., jej zaś polskoję-

zyczna mutacja „Przodownik” ukazywała się w nakładzie 1110–1410 egz.

Należy zaznaczyć, że dla Polaków w latach 1952–1953 wydawano codzienną obwodową gazetę „Czerwona Gwiazda” jako mutację litewskojęzycznej „Raudonoji žvaigždė” i rosyjskojęzycznej „Krasnaja zwiezda”. Po jej zamknięciu w 1953 r. ukazał się pierwszy numer „Czerwonego Sztandaru”, republikańskiej gazety partyjnej, która nie była mutacją żadnej gazety litewskojęzycznej lub rosyjskojęzycznej. Mimo że początkowo było to skostniałe partyjne wydawnictwo niczym nieróżniące się od litewskojęzycznych dzienników „Tiesa” i „Sowietskaja Litwa”, jednakże ten polskojęzyczny dziennik pierwszy po wojnie próbował poruszać niektóre problemy ważne dla Polaków jako grupy narodowościowej. W 1963 r. nakład „Czerwonego Sztandaru” wynosił 18 tys. egz., z czego 6 tys. wysyłano do Polski¹¹. Redakcja gazety nawiązała kontakty z „Trybuną Ludu”, „Panoramą Północy”, „Przyjaźnią”, a także z agencjami PAP, CAF, Agencją Robotniczą, Agencją Zachodnią, prowadzono z Polską wymianę dziennikarzy. Polscy dziennikarze na zamówienie wileńskiego pisma przysyłali teksty¹². Aby uatrakcyjnić tematykę, „Czerwony Sztandar” drukował fragmenty książek twórców polskich, choć tematycznie dotyczyły one bohaterów Polski Ludowej. Umiejętnie redagowany dziennik osiągnął w 1970 r. nakład ponad 35 000 egz., z czego około połowy wysyłano do Polski. Litewski naukowiec Vytautas Raudeliūnas zaznacza, że sam również czytał polską gazetę, gdyż zamieszczała artykuły, które nie ukazywały się w prasie litewskiej.

Reasumując, należy podkreślić, że Litwa była jedynym krajem, gdzie po drugiej wojnie światowej społeczeństwo polskie dysponowało prasą polską i polskojęzyczną bez przerwania tradycji jej wydawania (z wyjątkiem 40 dni okupacji sowieckiej jesie-

---

¹¹ Lietuvos visuomenės organizacijų archyvas (dalej: LVOA), sygn. F16895 Ap2 B331, s. 27.

¹² LVOA, sygn. F16895 Ap2 B331, s. 28–29.

nią 1939 r.). Przez cały okres okupacji sowieckiej od 17 września 1939 r., w okresie istnienia Republiki Litewskiej, podczas drugiej okupacji sowieckiej, podczas okupacji niemieckiej i podczas trzeciej okupacji sowieckiej po wojnie, do połowy 1945 roku wychodziła polska prasa konspiracyjna. Natomiast prasa polskojęzyczna, którą zaczęły wydawać władze sowieckie po drugiej wojnie światowej dla tych Polaków, którzy nie wyjechali w ramach tzw. „repatriacji” do Polski, ale pozostali na Litwie, była mutacją prasy litewskojęzycznej lub rosyjskojęzycznej.

W latach pięćdziesiątych na Litwie socjalistycznej było sześć rejonów, w których większość stanowili Polacy. Dla pięciu z nich wydawano gazety w języku polskim. W niektórych rejonach wersje litewskojęzyczne lub rosyjskojęzyczne powstały dopiero po kilku latach prawdopodobnie dlatego, że wcześniej nie było tu osób czytających w tych językach. Władze partyjne w swych sprawozdaniach podkreślały, że w rejonach Wileńszczyzny prenumerata gazet partyjnych była o wiele niższa niż średnia na Litwie. Jedną z przyczyn był pasywny ruch oporu ludności, o czym świadczą doniesienia o nastrojach panujących wśród Polaków na Litwie, które władze partyjne skrzętnie notowały¹³. Główny temat tych doniesień to: Polacy twierdzą, że mieszkają na terenach okupowanych, dlatego i nadal muszą rozwijać własną kulturę, ponieważ powróci tu państwo polskie. W latach 60. na Litwie kolportowana była prasa wydawana w Polsce Ludowej i cieszyła się ona wśród ludności powodzeniem¹⁴.

Założenie „Czerwonego Sztandaru”, gazety codziennej w języku polskim, podyktowane było względami praktycznymi: uczynić dla Polaków na Litwie propagandę w ich rodzimym języku bardziej atrakcyjną. Świadectwem uprzywilejowanej sytuacji gazety była współpraca ze środkami masowego przekazu w Polsce. Wyjazdy dziennikarzy do Polski, a także korespondencje nadsyłane stamtąd czyniły gazetę bardziej atrakcyjną w porówna-

---

¹³ LVOA, sygn. 16895, Ap2 B344, s. 52–56.

¹⁴ LVOA, sygn. 16895, Ap2 B344, s. 132–133.

niu z tymi pismami, które korzystały tylko ze źródeł agencyjnych w Moskwie: APN, TASS czy litewskiej ELTA. W rezultacie „Czerwony Sztandar” był również czytany przez inteligencję litewską, gdyż na jego łamach zamieszczano bardziej różnorodną informację.

Origination of the Polish language press in Vilnius region after the Word War Two (until 1965)

Summary

Before the World War II, 114 newspapers and journals in five languages, including 9 of them published in Lithuanian, have been published in the multinational Vilnius. The Sovietization of Lithuania after the War caused the situation in which the Communist party press was the only one to be published in the country. About 170.000 of Poles haven't repatriated to Poland, and the government started publishing press for them. The press in the Vilnius Region was published in three languages: Lithuanian, Russian and Polish. The content of newspapers indicates that their task was to indoctrinate the population.

Irena Mikłaszewicz

Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno, Litwa

Geneza mitu o polonizacji Wileńszczyzny w okresie sowieckim

Litwa to kraj, w którym mniejszości narodowe stanowią kilkanaście procent. W okresie przynależności do ZSRR była ona jedną z republik narodowych, w której rusyfikacja poczyniła najmniejsze spustoszenia, natomiast silną pozycję miała rodzima litewska biurokracja nomenklaturowa. Niemniej procesy lub tendencje polityczne w różnych fazach rozwoju charakterystyczne dla całego imperium sowieckiego nie omijały też tej republiki. Dotyczy to również tzw. kwestii narodowej lub polityki władz sowieckich wobec mniejszości narodowych. Na ogólnozwiązkowe tendencje nakładały się postawy litewskich przywódców partyjnych, oczekiwania lokalnych społeczności, stereotypy narodowe odziedziczone sprzed II wojny światowej. Temat ten wymaga gruntownych badań, ponieważ nawet naukowcy zajmujący się okresem sowieckim wiele stwierdzeń przyjmują zgodnie z istniejącymi stereotypami, bez próby wnikliwej analizy niektórych problemów. Przykładem może być przyjmowany jako pewnik tzw. problem „sowieckiej polonizacji Wileńszczyzny”.

Polacy w ramach tzw. ewakuacji ludności polskiej mogli wyjechać do PRL. Według danych MSW Litewskiej SRR w latach 1945–1947 wyjechało do Polski 171 158 osób, w tym 168 882 Polaków, 2284 Żydów, 25 przedstawiciele innych narodowości¹. Ponad 50 proc. wyjeżdżających stanowiła ludność Wilna². Wyjechała niemal cała inteligencja. W latach 1956–1958 na

---

¹ Tajna notatka do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych A. Gailevičiusa z 25 IV 1959, Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), f. 16895, ap. 2, b. 344, k. 152–153.

² J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR*, Warszawa 1987, s. 83.

mocy odpowiednich umów między PRL a ZSRR Litwę opuściło kolejnych 42 181 osób. Kilkaset osób wyjechało do Polski na podstawie wiz. Łącznie w okresie od 1945 r. do 25 IV 1959 z Litwy do Polski wyjechały 213 934 osoby³.

Po wyjeździe Polaków z Wilna, gdzie w 1945 r. stanowili oni ponad 80 proc. mieszkańców litewskiej stolicy⁴, miasto zaczęło zapełniać się przybywającymi tu z całego kraju Litwinami, z głębi zaś ZSRR – Rosjanami. Polacy, którzy przesiedlili się do miasta z podwileńskich wsi, stali się w Wilnie mniejszością. Pierwszy oficjalny powojenny spis ludności przeprowadzony w 1959 r. wykazał, że w Wilnie mieszkało 44,8 tys. Polaków, czyli około 20 proc., około 50 proc. Litwinów i około 20 proc. Rosjan. Polacy zamieszkiwali przeważnie peryferie miasta i stanowili najbiedniejszą i najmniej wykształconą grupę ludności⁵. Z kolei na Wileńszczyźnie Polacy przeważali. Według spisu ludności z 1959 roku Polaków na Litwie było ponad 230 tysięcy.

Do 1948 roku w Wilnie i na Wileńszczyźnie działały szkoły z polskim językiem wykładowym. Sytuacja zmieniła się po roku 1948, kiedy litewscy urzędnicy Ministerstwa Oświaty LSRR zarządzili przekształcenie szkół polskich w litewskie. Sprzeciwili się temu partyjni funkcjonariusze narodowości rosyjskiej, którzy z kolei opowiedzieli się za opcją w ich mniemaniu bardziej przychylną dla Polaków – przekształcenie szkół polskich w rosyjskie.

Według danych Ministerstwa Oświaty Litewskiej SRR na początku roku szkolnego 1947/48 z polskim językiem wykładowym było 217 szkół początkowych, 7 progimnazjów i 1 gimnazjum, w których łącznie uczyło się 20 921 dzieci i pracowało

---

³ Notatka A. Gailevičiūsa z 25 IV 1959, dok. cyt., k. 153.

⁴ G. Juodpusis, Polacy na Litwie w latach 1939–1990, *Białoruś, Czechosłowacja, Litwa, Polska, Ukraina. Mniejszość w świetle spisów statystycznych.*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1996, s. 64.

⁵ P. Eberhardt, Skład narodowościowy ludności ziemi litewskiej w XX wieku, *Mniejszości narodowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej w świetle statystyk XIX i XX wieku*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1995, s. 110.

468 nauczycieli⁶. Podręczniki sprowadzono z Ukrainy, gdyż we Lwowie działały szkoły polskie. Liczba sprowadzanych podręczników nie zaspokajała potrzeb, wobec tego Minister Oświaty Litewskiej SRR Juozas Žiugžda w notatce do KC KP(b) Litwy datowanej 30 kwietnia 1948 r. pisał: „Ministerstwo Oświaty proponuje, aby od przyszłego roku szkolnego stopniowo zmniejszać liczbę polskich szkół i przekształcać je na życzenie rodziców w szkoły z rosyjskim lub litewskim językiem wykładowym”⁷. To „stopniowe” według ministra przekształcanie szkół z polskim językiem wykładowym w rosyjskie lub litewskie dało w roku szkolnym 1949/50 następujące wyniki: w dziesięciu rejonach obwodu wileńskiego objętych nauczaniem było 46 337 dzieci, w tym 23 342 stanowili Polacy; funkcjonowało 467 szkół, w tym początkowych – 381 (154 z językiem wykładowym litewskim, 227 – rosyjskim); siedmioletnich – 74 (32 litewskie, 42 – rosyjskie); średnich – 12 (5 litewskich i 7 rosyjskich). Szkół z polskim językiem wykładowym już nie było. Języka polskiego jako przedmiotu nauczano w 56 szkołach początkowych i 6 siedmioletnich z językiem wykładowym rosyjskim oraz w dwóch szkołach siedmioletnich litewskich⁸. Sekretarz wileńskiego powiatowego komitetu partii w piśmie „O niepoważnym traktowaniu potrzeb szkół wileńskiego powiatu przez Ministerstwo Oświaty Litewskiej SRR” adresowanym do Sekretarza KC KP(b) A. Sniečkusa i do Przewodniczącego Rady Ministrów Litewskiej SRR M. Gedvilasa z 8 stycznia 1950 roku donosił, że w powiecie wileńskim z 15 tys. dzieci ponad 12 tys. stanowią Polacy i dlatego „nieoficjalna” próba przekształcenia szkół polskich w litewskie (93 szkoły) i w rosyjskie (115 szkół) wywołała protesty rodzi-

---

⁶ Dane o szkołach polskich na początku roku szkolnego 1947/48 przytaczane przez Petrauskaitę, kierowniczkę działu szkół początkowych i średnich Ministerstwa Oświaty Litewskiej SRR; LYA, f. 1771, ap. 11, b. 482, k. 25.

⁷ Ibid.

⁸ Notatka o nauczaniu uczniów narodowości polskiej B. Purvinisa do sekretarza KC KP(b) Litwy V. Niunki, LYA, f. 1771, ap. 92, b. 4, k. 223–225.

ców⁹. Wobec tego powiatowy komitet partii zaproponował Ministerstwu Oświaty LSRR, aby w 83 szkołach wprowadzić nauczanie języka polskiego jako przedmiotu, większość zaś szkół przekształcić w szkoły z *rosyjskim językiem wykładowym*, ponieważ jest to język, który dzieci polskie mogą łatwiej opanować. Do KC partii w Wilnie 20 lutego 1950 roku wpłynęło postanowienie biura wileńskiego powiatowego komitetu partii opatrzone gryfem „ściśle tajne”. Partia proponowała następujący układ szkół w powiecie: początkowych z rosyjskim językiem nauczania – 124, z litewskim – 12; siedmioletnich szkół z rosyjskim językiem nauczania – 23, z litewskim – 1. W 70 szkołach miano nauczać języka polskiego jako przedmiotu. Podkreślano też, że Ministerstwo Oświaty LSRR dotąd jeszcze nie zadbało o dostarczenie do szkół podręczników do nauki języka polskiego¹⁰. Dołączono także listę, która zawierała aktualny na dzień 25 stycznia 1950 roku wykaz szkół, w których „należało wprowadzić nauczanie w języku rosyjskim” (147 szkół), 13 szkół pozostawiono z litewskim językiem wykładowym¹¹.

Wydawałoby się więc, że problem szkół na Wileńszczyźnie został na górze rozwiązany, ale na przeszkodzie stanął na pewno upór rodziców Polaków. Natychmiastowe „przekształcenie” szkół polskich w litewskie lub rosyjskie, w których, jak wynika z dokumentów, nie nauczano też języka polskiego, wywołało masowe protesty rodziców: skargi pisano do władz w Wilnie i Moskwie, zdarzały się wypadki zabierania dzieci ze szkół¹². Z polecenia Moskwy zwołano posiedzenie Biura KC KP(b) Litwy, które odbyło się 1 października 1950 roku. Zwyciężyła wtedy pozycja Mo-

---

⁹ LYA, f. 1771, ap. 92, b. 4, k. 247–249.

¹⁰ Ibidem, k. 255–257.

¹¹ Ibidem, k. 258–263.

¹² A. Srebrakowski, *op.cit.*, rozdział IV „Polskojęzyczne szkolnictwo na Litwie w latach 1944–1989”; I. Mikłaszewicz, Kwestie języka polskiego na Litwie w latach 1944–1958, [w:] *I Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*, Rok 2001/2002, Wilno 2002, s. 11–20.

skwy, nakazano otwieranie szkół polskich¹³. Na Wileńszczyźnie z przesadną gorliwością zaczęto organizować nauczanie w języku polskim, wówczas zaczęli protestować mieszkający tu Litwini, że ich dzieci mają ograniczony dostęp do szkół litewskich. Jednak i po przyjęciu uchwały o możliwości kształcenia dzieci w języku polskim nadal w niektórych rejonach lokalni urzędnicy z niechęcią realizowali wytyczne partii. Minister oświaty A. Knywa w tajnej notatce z dnia 18 marca 1952 roku donosił A. Sniećkusowi, że „w rejonie Jewie brutalnie naruszano postanowienie KC WKP(b) i KC KP(b) Litwy o pracy wśród ludności polskiej i że liczba szkół z polskim językiem nauczania nie spełnia oczekiwań ludności polskiej”¹⁴. Sprzeciw wobec istnienia szkół polskich nasilił się w czasach odwilży, po śmierci Stalina. Wówczas też ostatecznie zwyciężył model rusyfikacji Wileńszczyzny, liczba uczniów w szkołach z polskim językiem wykładowym stale się zmniejszała.

Przytoczone dane świadczą, że zezwolenie na istnienie szkół z polskim językiem wykładowym było przede wszystkim wywołane zapotrzebowaniem ludności polskiej na kształcenie dzieci w języku ojczystym. Według statystyk partyjnych nawet w okresie największego rozwoju polskiego szkolnictwa w drugiej połowie lat pięćdziesiątych w rejonach, w których Polacy stanowili 74,5% ogółu ludności, Litwini zaś 13%, w szkołach z polskim językiem wykładowym uczyło się 66% dzieci, a naukę w języku litewskim pobierało 16%¹⁵.

Skąd więc rozpowszechniona na Litwie opinia, a nawet można twierdzić mit, że w okresie sowieckim „polonizowano” Wileńszczyznę? Swój wkład do tego wnieśli również litewscy badacze dziejów najnowszych, którzy opierając się na cytowane przeze mnie dokumenty (upublicznione na początku lat 90.) pochodzące z byłego archiwum KC KPL i archiwum KGB oraz se-

---

¹³ Ibidem, A. Srebrakowski zamieszcza w swej książce w całości tekst uchwały Biura KC KP(b) Litwy, s. 109–110.

¹⁴ LYA, f. 1771, ap. 133, b. 12, k. 163–164.

¹⁵ LYA, f. 16895, ap. 2, b.344, k.49.

lektywnie interpretując zawarte w nich dane, stworzyli teorię o „polonizacji” Wileńszczyzny za czasów władzy radzieckiej. Później „naukowego opracowania” teoria ta uzyskała w słynnej publikacji „Lietuvos rytai” z 1993 roku¹⁶. W adnotacji czytamy, że „W książce zawarte są poglądy współczesnych litewskich naukowców na różnie interpretowane kwestie dotyczące historii i kultury Litwy Wschodniej.” Publikację otwiera artykuł prof. Zigmasa Zinkevičiausa o historii Litwy Południowo-Wschodniej, w którym autor stwierdza, że około roku 1950 r. na terenach, które przed wojną znajdowały się w obrębie Polski, z rozkazu Moskwy „masowo” zaczęto przekształcać szkoły z litewskim i rosyjskim językiem wykładowym w polskie. „W ciągu kilku lat aż 367 szkół przekształcono w polskie!” – pisze autor i dodaje – „Tyle (szkół polskich) nie było nawet w latach okupacji polskiej”¹⁷. Oczywiście autor nie analizuje składu narodowościowego tego regionu, nie wspomina też o decyzji ministra oświaty Juozasa Žiugždy z 1948 r., na mocy której wszystkie szkoły polskie zniknęły z mapy Wileńszczyzny w ciągu jednego roku szkolnego, nie cytuje też skarg rodziców Polaków, którzy nie zgadzali się na wprowadzenie takich zmian. Twierdzenia na temat nieuzasadnionej „polonizacji” Wileńszczyzny powtarzają w latach kolejnych inni badacze litewscy, powołując się na wspomniany artykuł Z. Zinkevičiausa. Robi to m.in. Petras Kalnius w książce „Procesy etniczne na Litwie Południowo-Wschodniej w drugiej połowie XX w”¹⁸. Autor twierdzi, że na Wileńszczyźnie w latach sowieckich świadomie postanowiono pogarszać sytuację Litwinów, ulepszać zaś – „innojęzycznych”. Powołując się przy tym na wspomnianą publikację Z. Zinkevičiausa, podaje 367 szkół polskich, które „utworzono” na Wileńszczyźnie¹⁹. Ciekawe, że autor obszernie omawia cytowane powyżej przeze mnie dokumenty KC KPL dotyczące oświaty na

---

¹⁶ *Lietuvos rytai*, red. K. Garšva i L. Grumadienė, 1993.

¹⁷ *Ibid.*, s. 26.

¹⁸ *Etniniai procesai Pietryčių Lietuvoje XX a. antroje pusėje*. Vilnius 1998.

¹⁹ *Ibid.*, s. 45.

Wileńszczyźnie, ale traktuje je wybiórczo i bezdyskusyjnie broni litewskich komunistów o prewencji narodowej, którzy twierdzili, że na Litwie nie ma Polaków, pozostali tu spolonizowani Litwini, „prawdziwi” zaś Polacy wyjechali w ramach ewakuacji do PRL. Wydaje się, że tezę tę podtrzymują również badacze młodszego pokolenia. Wniosek taki można wyciągnąć, np. czytając opracowania dotyczące okresu sowieckiego Arūnasa Streikusa, który wspomniane twierdzenia o tym, że „prawdziwi Polacy” wyjechali, natomiast pozostali „spolonizowani” Litwini, przytacza w swoim artykule bez żadnego komentarza²⁰. Jedyne monografia Vitalii Stravinskienė o repatriacji ludności z Litewskiej SRR do Polski nie powieła stereotypów i wyróżnia się obiektywnym ujęciem problemów litewskich Polaków²¹.

Powyższe fakty tylko dowodzą, że brak obiektywizmu w badaniach naukowych potęguje utrwalanie stereotypów w powszechnej świadomości. W litewskiej świadomości funkcjonuje mit polonizacji na siłę Wileńszczyzny w okresie sowieckim, co z kolei utrwala następny mit, że na Litwie nie ma Polaków, są tylko „spolonizowani Litwini”, jak twierdzili podczas omawiania kwestii oświaty polskiej w 1950 r. Mečislovas Gedvilas i Justas Paleckis. A więc historia kołem się toczy...

The genesis of the myth about the Polonization of Vilnius Region during the Soviet period

Summary

Some scholars analyzing the Soviet period take certain issues for granted in accordance with the existing stereotypes. They do not carry out in-depth research of the problems. One of the ex-

---

²⁰ Sovietų režimo pastangos pakeisti Lietuvos gyventojų tautinį identitetą, [w:] *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 1(27), s. 24.

²¹ V. Stravinskienė, *Tarp gimtinės ir Tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriacija į Lenkiją (1944–1947, 1955–1959 m.)*, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius 2011, 512 p.

amples is the issue of the Polonization of Vilnius Region during the Soviet period.

In Vilnius and Vilnius Region, there were schools in which Polish was the medium of instruction up to 1948. The situation changed after 1948, when the officials of the Lithuanian Ministry of Education ordered the transformation of Polish schools into Lithuanian ones, explaining that the “true Poles” left the country and went to Poland. The Russian Communist Party officers objected to this decision and they chose the option, which was – in their opinion – more acceptable for the Poles: to transform Polish schools into Russian ones. The communist nomenclature decided that there had been too many Lithuanian schools. On February 20, 1950 the Central Committee of the Party in Vilnius received the document marked “top secret”, sent by the Vilnius District Party Committee. They proposed the following system of the district schools: primary schools with the Russian language as the medium of instruction – 124, primary schools with the Lithuanian language as the medium of instruction – 12, secondary (seven-year schools) with the Russian language as the medium of instruction – 23, secondary (seven-year schools) with the Lithuanian language as the medium of instruction – 1. There were plans³ to teach the Polish language as a school subject in 70 schools.

The transformation of Polish schools into Lithuanian and Russian ones led to mass protests of parents. They wrote complaints to the authorities in Vilnius and Moscow and there were cases of withdrawing children from schools. On October 1, 1950 the Central Committee Bureau of Communist Party of Moscow ordered the re-opening of Polish schools. The organization of Polish schools began with the exaggerated zeal in Vilnius Region. The local Lithuanians started the protests, claiming that their children had limited access to Lithuanian schools. According to the statistics of the Communist Party, during the most convenient period for Polish education in Vilnius Region (the second half of the 50s), 66% of children were enrolled in Polish schools in the areas where Poles made up 74.5% of the total population. 16% of chil-

dren were enrolled in Lithuanian schools, even though Lithuanians made up 13% of the total population. Where does the widespread opinion or the myth about the Polonization of Vilnius Region during the Soviet period come from? The Lithuanian scholars of the newest history contribute to the myth. They selectively interpret the documents from the archives of the Central Committee of the former Communist Party and the KGB archive, creating the theory of the Polonization of Vilnius Region in the Soviet period. The myth of the Polonization of Vilnius Region created another one, that there are no Poles in Lithuania but just “Polonized Lithuanians”.

Marcin Wakar

**Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha
Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn, Polska**

Polacy – studenci kierunków z polskim językiem nauczania na Litwie w świetle badań ankietowych

Tożsamość w czasie ulega przemianom. Aby uchwycić ich istotę, szczególnie ważne wydają się badania nad przedstawicielami młodszych pokoleń, które stanowią będą wkrótce o przyszłości narodu. Młodzież warto badać też ze względów czysto utylitarnych. Od wyników tych badań zależą takie dziedziny życia społecznego, jak polityka społeczna, polityka edukacyjna, a ponadto ich rezultaty mogą kształtować obyczaje i wpływać na różnego rodzaju strategie marketingowe. Jak zauważa prof. Barbara Fatyga: „Warto badać młodzież, gdy chcemy się dowiedzieć jakimi wartościami kierują się ludzie. Co sprawia, iż są raczej wewnątrz- niż zewnątrz sterowni, że bardziej cenią równość niż wolność (albo odwrotnie), że zachowują się bardziej altruistycznie bądź egoistycznie i wreszcie, że w życiu kierują się raczej tolerancją niż ksenofobią do różnych inności”¹.

Młodzież można podzielić na różne grupy, np. młodzież szkolną, młodzież studencką czy młodzież pracującą. Opracowane w niniejszym artykule zagadnienie jest częścią szerszego projektu mającego na celu opisanie odrodzenia, kształtu, rozwoju i perspektyw inteligencji polskiej na Wileńszczyźnie. Z tego względu zainteresowania autora zogniskowały się wokół młodzieży studenckiej jako tej, która ma tworzyć przyszłe elity polskiej mniejszości w Republice Litewskiej.

W kręgu zainteresowań autora znalazły się takie zagadnienia, jak m.in. wybory polityczne, uczestnictwo w życiu kultural-

---

¹ B. Fatyga, *Kilka odpowiedzi na pytanie, dlaczego warto badać młodzież*, Prace Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych, 2000 nr 3, s. 469.

nym, stosunek do Litwinów czy kwestia emigracji. Aby je przeanalizować, przeprowadzone zostały badania ankietowe² wśród stu studentów narodowości polskiej uczących się na kierunkach z polskim językiem wykładowym na trzech wileńskich uczelniach: na Uniwersytecie Wileńskim, Litewskim Uniwersytecie Edukologicznym³ oraz w Filii Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie. Zdecydowana większość z nich – 73% studiuje na ostatniej z wymienionych uczelni, 9% – na Uniwersytecie Wileńskim i 18% na Litewskim Uniwersytecie Edukologicznym. Wśród respondentów znaleźli się adepci ekonomii (60%), informatyki (13%), polonistyki (18%) oraz filologii litewskiej i polskiej (9%). Dobór respondentów nie był przypadkowy. W Republice Litewskiej jedynie na polonistykach Uniwersytetu Wileńskiego i Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego oraz na ekonomii i informatyce wileńskiej filii Uniwersytetu w Białymstoku studiować można w języku polskim⁴. Biorąc pod uwagę fakt, że podczas prowadzenia badań na filologii litewskiej i polskiej studiowało 10 osób, w tym 9 narodowości polskiej⁵, a na filologii polskiej Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego – 30 osób (wszystkie narodowości polskiej)⁶, nie powinien dziwić fakt, iż większość ankietowanych pochodziła z Wydziału Ekonomiczno-Informatycznego, na któ-

---

² Badania przeprowadzono w trakcie stażu naukowego w Instytucie Historii Litwy (1.09.2011 – 30.11.2012 r.), który został sfinansowany ze środków Biura Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP.

³ W czasie prowadzenia badań ankietowych uczelnia nosiła nazwę Wileńskiego Uniwersytetu Pedagogicznego.

⁴ Więcej na temat wspomnianych kierunków studiów, [w:] M. Wakar, *Polskie środowisko naukowe w Republice Litewskiej*, Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa, 2012 nr 41, s. 139–152.

⁵ Informacja ustna przekazana autorowi przez ówczesnego kierownika Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego, doc. dr. Mirosława Dawlewicza 27 września 2011 r. w Wilnie.

⁶ Informacja ustna przekazana autorowi przez kierownika Centrum Języka Polskiego, Kultury i Dydaktyki Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego doc. dr Irenę Masojć 28 września 2011 r. w Wilnie.

rym studiowało wówczas aż 521 studentów narodowości polskiej⁷.

Większość ankietowanych, bo aż 67%, stanowiły kobiety, co świadczyć może o narastającym trendzie wśród płci pięknej do zdobywania wyższego wykształcenia. Było to nie do pomyślenia jeszcze sto lat temu. Najstarszy z badanych studentów był urodzony w roku 1985, grupa zaś najmłodszych pochodziła z rocznika 1993.

Udział w życiu politycznym kraju

Młodzież studencka, która wzięła udział w badaniu, podczas wyborów parlamentarnych w październiku 2008 r. była tylko częściowo uprawniona do głosowania, o czym świadczą lata urodzeń ankietowanych (aż 52% z nich urodziło się w latach 1992–1993). Dlatego też 44% zadeklarowało, że nie oddało swego głosu na żadne z ubiegających się o mandaty ugrupowań politycznych. Biorąc pod uwagę ten fakt, stwierdzić można, że badana grupa studentów wierzy w ideały demokracji parlamentarnej jest zainteresowana czynnym udziałem w jej tworzeniu. Obraz wyborów politycznych polskiej młodzieży studenckiej w Republice Litewskiej przedstawia wykres poniżej (Rys. 1).

Jak widać, zdecydowana większość ankietowanych, bo aż 47%, opowiedziała się za powstałą w 1994 r. Akcją Wyborczą Polaków na Litwie. To m.in. dzięki głosom ankietowanych partia ta w ostatnich wyborach przekroczyła po raz pierwszy pięcioprocentowy próg wyborczy i w obu turach wyborów uzyskała łącznie 8 mandatów poselskich⁸.

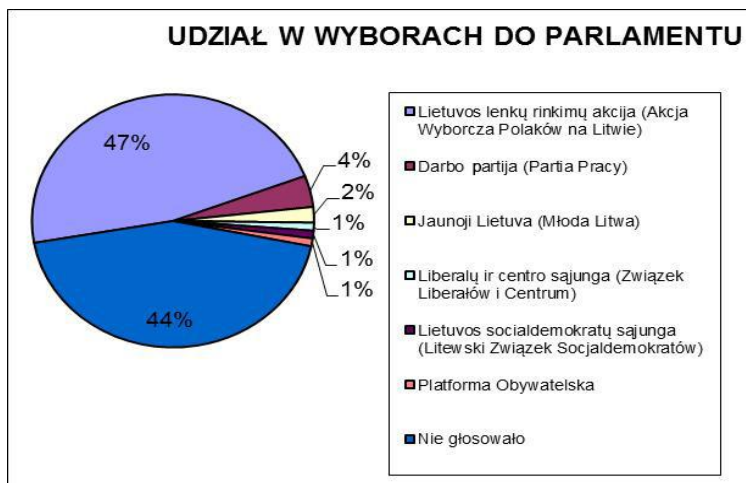
---

⁷ Informacja ustna przekazana autorowi przez dziekana Wydziału Ekonomiczno-Informatycznego Filii Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, dr. hab. Jarosława Wołkonowskiego, prof. UwB 27 września 2011 w Wilnie.

⁸ J. Handle-Hussein, *Litwa – kryzys polityczny po wyborach*, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/best/2012-11-07/litwa-kryzys-polityczny-po-wyborach>

Pewną popularność wśród ankietowanych studentów uzyskała założona w 2003 r. przez urodzonego w Rosji milionera Wiktora Uspaskicha Partia Pracy (lit. *Darbo partija*). Na deklarującą socjoliberalizm i centryzm partię zagłosowało 4% respondentów, co po aferach związanych z nadużyciami finansowymi świadczy o wciąż sporym zaufaniu wśród młodzieży polskiej. Partia Pracy uzyskała w ostatnich wyborach parlamentarnych aż 19,82% głosów i po obu turach wprowadziła do litewskiego sejmu dwudziestu dziewięciu parlamentarzystów⁹.

Rys. 1. Udział w wyborach do parlamentu

Źródło: opracowanie własne

Dziwić może, że dwoje ankietowanych (2%) – student III roku filologii polskiej i litewskiej Uniwersytetu Wileńskiego oraz studentka I roku tego samego kierunku – zagłosowało na tak marginalne narodowo-konserwatywne ugrupowanie, jakim jest Młoda Litwa (lit. *Jaunoji Lietuva*). W programie tej partii znalazły się has-

⁹ http://www.vrk.lt/2012_seimo_rinkimai/output_lt/rezultatai_daugiamand_apygardose/rezultatai_daugiamand_apygardose1turas.html

ła powrotu do idei państwa narodowego. Domagano się też wydalenia z Litwy mniejszości narodowych przybyłych do kraju po 1940 r., choć deklarowano tolerancję i szacunek dla mniejszości historycznych, głównie Polaków i Żydów. Partia założona w 1994 r. przez Stanislovasa Buškevičiusa uzyskała w ostatnich wyborach parlamentarnych jedynie 0,6% głosów i żaden z jej przedstawicieli nie wszedł do litewskiego parlamentu¹⁰.

Na powstały w 2003 r. Związek Liberalistów i Centrum (lit. *Liberalų ir centro sąjunga*) swój głos oddał tylko jeden z respondentów. W wyborach parlamentarnych w 2008 r. partia uzyskała 5,34% głosów i zdobyła 8 mandatów (5 z listy wyborczej i 3 w okręgach większościowych)¹¹, w ostatnich zaś wyborach uzyskała jedynie 2,06% głosów i nie weszła do parlamentu¹². Ten sam wynik w badaniu ankietowym uzyskała Litewska Partia Socjaldemokratyczna, która odniosła sukces w ostatnich wyborach, zdobywając 18,37% głosów z listy krajowej, a po drugiej turze w sumie aż 37 mandatów, stając się pierwszą siłą w Sejmie¹³.

Wśród ankietowanych znalazł się jeden obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, studiujący w wileńskiej filii Uniwersytetu w Białymstoku. Swój głos oddał na rządzącą w Polsce już drugą kadencję Platformę Obywatelską – partię deklarującą konserwatywny liberalizm i chrześcijańską demokrację.

Zupełnie inaczej młodzież odniosła się do wyborów samorządowych, które miały miejsce 27 lutego 2011 r. Biorąc pod uwagę wiek ankietowanych, mogli w nich wziąć udział wszyscy respondenci. Tak się jednak nie stało. Absencję przy urnach wyborczych zadeklarowało aż 76% ankietowanych. Spośród tych, którzy zdecydowali się zagłosować, większość wypowiedziało się

---

¹⁰ http://www.vrk.lt/2012_seimo_rinkimai/output_lt/rezultatai_daugiamand_apygardose/rezultatai_daugiamand_apygardose1turas.html

¹¹ http://www.vrk.lt/2008_seimo_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html

¹² http://www.vrk.lt/2012_seimo_rinkimai/output_lt/rezultatai_daugiamand_apygardose/rezultatai_daugiamand_apygardose1turas.html

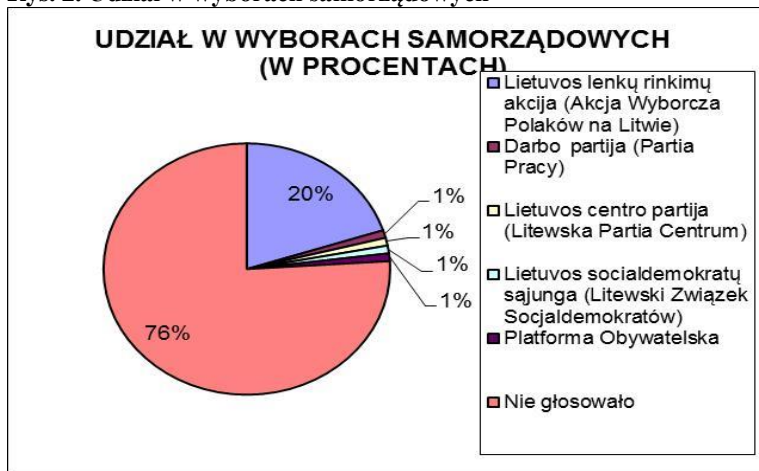
¹³ Ibidem.

po stronie reprezentującej interesy mniejszości polskiej na Litwie AWPL. Litewska Partia Socjaldemokratyczna i Partia Pracy uzyskały poparcie jednego respondenta. Jeden z ankietowanych zadeklarował, iż głosował na marginalne ugrupowanie o profilu nacjonalistycznym i centrowym – Litewską Partię Centrum (lit. *Lietuvos centro partija*).

Podobnie jak w wyborach do sejmu, pochodzący z Polski student zagłosował w miejscu zameldowania na Platformę Obywatelską. W odpowiedzi na zadane w ankiecie pytanie o członkostwo w partiach politycznych, posiadanie legitymacji partyjnej zadeklarowało dwu respondentów. Jeden z nich był członkiem Akcji Wyborczej Polaków na Litwie, drugi zaś – Partii Pracy.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wśród młodzieży polskiej studiującej na kierunkach z polskim językiem wykładowym na Litwie, wybory samorządowe, w przeciwieństwie do wyborów parlamentarnych, nie wzbudzają emocji. W obu głosowaniach większość tych, którzy zdecydowali się udać do urn, zagłosowała na AWPL. Pozostałe partie polityczne uzyskały marginalny procent głosów wśród ankietowanych. Świadczy to o pewnej nieu-

Rys. 2. Udział w wyborach samorządowych

Źródło: opracowanie własne

dolności litewskich partii politycznych, które nie są w stanie przedstawić atrakcyjnej dla młodego Polaka alternatywy. Aktywny udział w życiu politycznym (przynależność do partii politycznych) deklarowany przez jedynie 2% ankietowanych nie powinien dziwić ze względu na wiek respondentów (Rys. 2).

Udział studentów w życiu kulturalnym

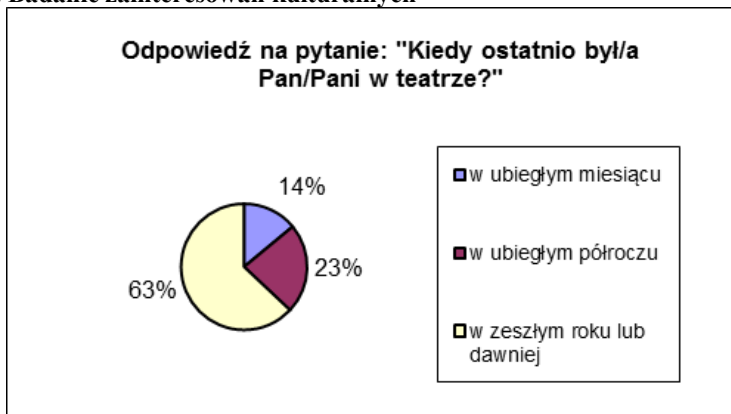
Wilno jest centrum kulturalnym Litwy. W tym mieście znajdują się najważniejsze teatry, galerie sztuki i filharmonia narodowa. To w litewskiej stolicy właśnie odbywają się największe w tym kraju festiwale. W związku z powyższym studenci mają dostęp do szerokiej oferty kulturalnej. Kultura od zawsze odgrywała istotną rolę w życiu człowieka, a to, czy potrafimy z niej korzystać, świadczy o naszej wrażliwości estetycznej i horyzontach umysłowych. Dzięki sztuce ludzie mogą wyrażać swe uczucia, mówić zarówno o rzeczach pięknych, jak i trudnych.

W badaniu ankietowym autor niniejszego opracowania postawił cztery pytania dotyczące uczestnictwa w życiu kulturalnym: Kiedy ostatnio był/a Pan/Pani w teatrze?; Kiedy ostatnio był/a Pan/Pani na koncercie muzyki poważnej?; Kiedy ostatnio był/a Pan/Pani na wernisażu wystawy?; Kiedy ostatnio czytał/a Pan/Pani książkę z zakresu literatury pięknej? Na wszystkie z tych pytań odpowiedzieć można było: a) w zeszłym miesiącu, b) w ubiegłym półroczu, c) w zeszłym roku lub dawniej.

Na pierwsze z zadanych pytań jedynie 14% respondentów zaznaczyło odpowiedź a). Zdecydowana większość ankietowanych – 63% – w teatrze była w zeszłym roku lub dawniej. W ubiegłym półroczu sztukę teatralną obejrzało 23% badanych studentów (Rys. 3).

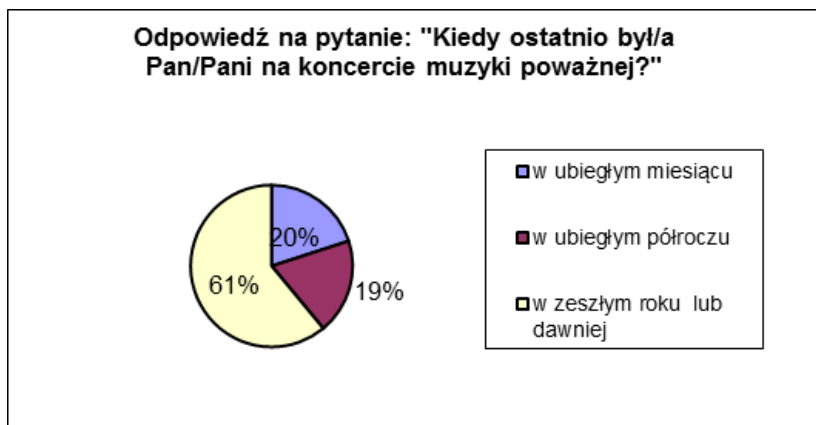
Podobnie rzecz ma się z koncertami muzyki poważnej, co obrazuje Rys. 4. Udział w nich w ubiegłym miesiącu zadeklarowało 20% respondentów. W ubiegłym półroczu – 19%, w roku zaś ubiegłym lub dawniej aż 61% badanych.

Rys. 3. Badanie zainteresowań kulturalnych

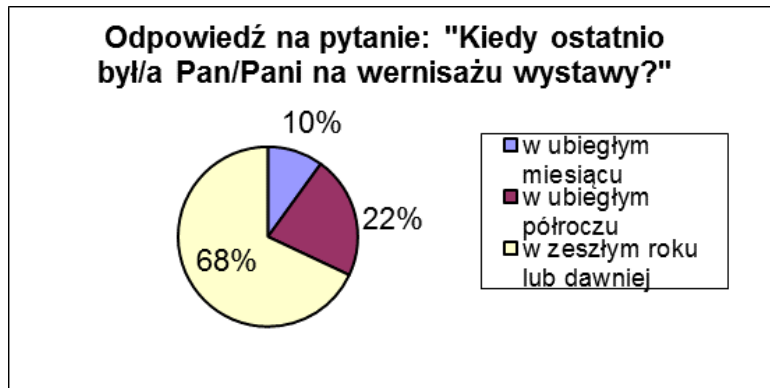
Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Badanie zainteresowań muzycznych

Źródło: opracowanie własne

Rys. 5. Badanie zainteresowania sztuką malarską

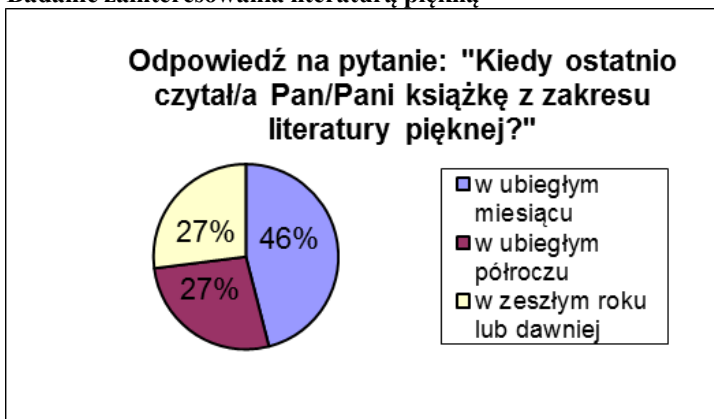
Źródło: opracowanie własne

Jeszcze mniejsze zainteresowanie od muzyki i teatru budzi malarstwo, grafika czy rzeźba. Wernisaże wystaw odwiedziło przed rokiem lub dawniej 68% studentów. Jedyne 10% z nich sztuki plastyczne podziwiała przed miesiącem. W ubiegłym półroczu, licząc od daty badania, galerie odwiedziło 22% ankietowanych (Rys. 5).

Znacznie lepiej wygląda czytelnictwo literatury pięknej. Według badania ankietowego jest to ulubiona forma rozrywki kulturalnej studentów kierunków z polskim językiem wykładowym na Litwie. W miesiącu je poprzedzającym książki z zakresu poezji i prozy czytało aż 46% respondentów. Odpowiedzi b) i c) udzieliło po 27% ankietowanych, co przedstawia Rys. 6.

Rys. 6. Badanie zainteresowania literaturą piękną

Źródło: opracowanie własne

Takie wyniki nie są zjawiskiem odosobnionym. Dr Magdalena Hoły z Zakładu Socjologii i Rozwoju Wsi Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie przeprowadziła podobne badania wśród studentów siedmiu krakowskich uczelni. Obraz uczestnictwa w kulturze, jaki zarysował się na podstawie badanej przez tę autorkę grupy studentów, także nie przedstawia się zbyt optymistycznie. Stwierdza ona, że „[...] minęły już czasy, gdy okres studiów służył – poza zabawą – również korzystaniu z różnych dóbr kultury, jakie może zaoferować Kraków, miasto pod tym względem wyjątkowe. Wydawać by się mogło, że właśnie studenci powinni chłonać to wszystko szczególnie chętnie. [...] Niewątpliwym problemem w możliwości dostępu do różnych przejawów kultury są kwestie finansowe. Kiedy staje się przed wyborem: kolacja czy wyjście do teatru, ta druga alternatywa z oczywistych powodów przegrywa. Jednak nie zawsze niedostatek szerszych zainteresowań można usprawiedliwić brakiem pieniędzy (w końcu „brać studencka” nigdy nie była zbyt zamożna) – nasuwa się zatem uwaga, że w środowisku przyszłej warstwy ludzi wykształconych ma miejsce niekorzystny proces odchodzenia

od kultury wysokiej do kultury masowej”¹⁴. Widać zatem, że spadek zainteresowania przyszłej polskiej inteligencji muzyką poważną, teatrem i sztukami plastycznymi ma zasięg globalny. Trudno jednak dziś jednoznacznie stwierdzić, czy jest to proces nieodwracalny. Aby go zahamować, konieczny jest atrakcyjny program edukacyjny przygotowujący i zachęcający młodzież do uczestnictwa w życiu kulturalnym.

Wyznanie i udział w życiu kościoła

Ważnym elementem kształtującym postawy ludzkie jest wyznawana religia i idące za nią implikacje w relacjach społecznych. Spośród ankietowanych aż 91 osób zadeklarowało wyznanie katolickie. Z pozostałych dziewięciu jedna jest zielonoświątkowcem, osiem zaś to osoby niewierzące. Taki wskaźnik pokazuje bardzo silne przywiązanie do praw zapisanych w dekalogu oraz wartości chrześcijańskich.

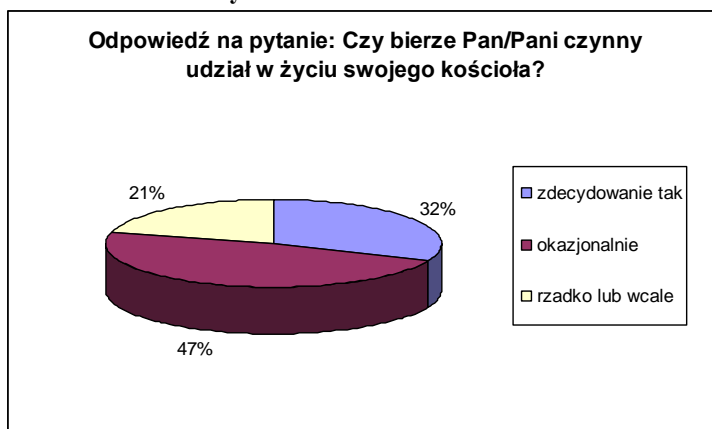
Również na pytanie o uczestnictwo w życiu swego kościoła, spory odsetek – bo 31,5% z 92 osób wierzących – zadeklarował, że bierze w nim czynny udział. Okazjonalnie, co normalne w coraz silniej laicyzującym się społeczeństwie Europy, uczestniczy w nim większość badanych – 47%. Niespełna 21% respondentów w życiu swego kościoła uczestniczy rzadko lub wcale. Takie wyniki świadczą o wciąż silnej roli kościoła katolickiego w życiu młodych Polaków, który – co podkreśliła w swym artykule dr Danuta Kamilewicz-Rucińska, pracownik naukowy Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (urodzona w rejonie trockim) – ma znaczący wpływ na utrzymywanie polskiej tożsamości narodowej¹⁵. Inną, niezwykle ważną implikacją mocnej pozycji kościoła katolickiego

---

¹⁴ M. Hoły, *Uczestnictwo w kulturze studentów krakowskich uczelni*, Krakowskie Studia Małopolskie, 2001 nr 5, s. 293–301.

¹⁵ D. Kamilewicz-Rucińska, Czynniki warunkujące odrodzenie inteligencji polskiej na Litwie, *Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*, 2010, tom 10, s. 135–137.

Rys. 7. Badanie udziału w życiu kościoła

Źródło: opracowanie własne

w życiu społecznym, jest przywiązanie do tradycyjnego modelu rodziny. W nowoczesnym społeczeństwie związanym z kulturą zachodnioeuropejską obserwuje się dynamiczne przemiany rodziny. Wraz z płynnością instytucji, norm i ról społecznych zmianom ulega również charakter związków międzyludzkich. Wchodzenie w trwałe związki coraz częściej generuje u ludzi niepewność i lęk. Jak zauważa dr Tomasz Biernat z Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: „[...] pojawiają się opinie o kryzysie tradycyjnego modelu rodziny, o czym świadczą np. niskie współczynniki dzietności niegwarantujące zastępowalności pokoleń, opóźnianie małżeństw i prokreacji, mała trwałość rodzin (rozwoły), a także upowszechnianie się alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego (związki kohabitacyjne, dobrowolnie bezdzietne tzw. DINK, homoseksualne). Rośnie liczba rodzin tzw. monoparentalnych z jednym rodzicem i osób dobrowolnie bezżennych (single). Z drugiej strony są silne głosy, że rodzina ma się dobrze, że była, jest i będzie podstawową grupą i instytucją społeczną, że jej znaczenie jest duże i będzie takie w przyszłości (co np. potwierdza ostatnia moda na małżeństwa i dzieci, która poja-

wiła się w niektórych krajach Zachodu). Faktem jest, że rodzina w swoim kształcie staje się coraz bardziej różnorodna, lecz jej zasadniczą postacią nadal będzie rodzina trwała, monogamiczna, heteroseksualna, zajmująca się wychowaniem dzieci i realizująca wiele ważnych społecznych funkcji¹⁶. W świetle przedstawionych tu badań właśnie taki, tradycyjnie pojmowany model rodziny najprawdopodobniej wybierze większość respondentów. Deklarując przynależność do kościoła katolickiego, socjalizowana w kręgu określonych religią wartości mimo niesystematycznego uczestnictwa w życiu swojej parafii, taką formę współżycia uważać będzie za jak najbardziej naturalną i korzystną z punktu widzenia relacji z pozostałą częścią społeczeństwa.

Związki partnerskie

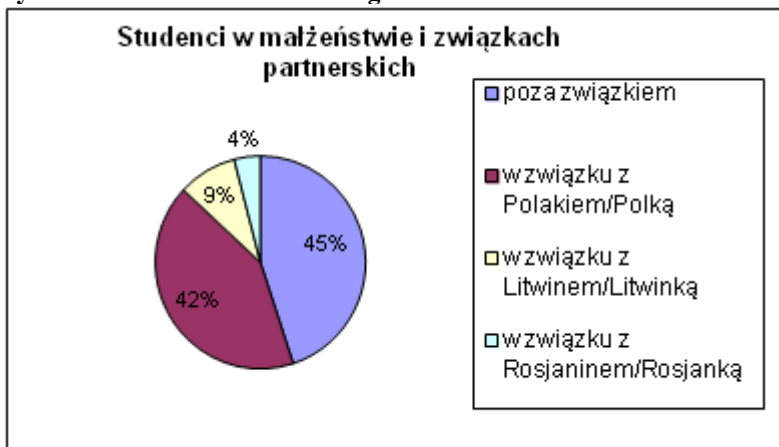
Ze względu na młody wiek ankietowanych, tylko jeden z respondentów żyje w związku małżeńskim. Jak powszechnie wiadomo, młodzi ludzie często wchodzą w związki nieformalne. Na pytanie: „Czy ma Pan/Pani partnerkę?”, 54 zadeklarowało taką formę współżycia. Z uwagi na charakter prowadzonych badań, szczególnie istotne było kolejne zadane w ankiecie pytanie: „Jeśli Pan/Pani ma partnera/partnerkę lub męża/żonę proszę odpowiedzieć, czy żyje Pan/Pani w związku mieszanym narodowościowo (np. Polak i Litwinka, Polka i Rosjanin)?”.

Spśród 55 badanych, którzy mają partnerów, 13 żyje w związkach mieszanych narodowościowo, co stanowi 23,7% wszystkich posiadających partnerów. Z tej liczby 4 ankietowanych jest w związku z partnerem narodowości rosyjskiej (7,3% wszystkich posiadających partnerów), 9 zaś z partnerem narodowości litewskiej (16,4% wszystkich posiadających partnerów). Takie wyniki świadczą, z jednej strony, o silnym przywiązaniu do kultury polskiej, w ramach której najczęściej kształtowali się part-

---

¹⁶ T. Biernat, *Młodzi Polacy wobec małżeństwa i rodziny. Komunikat z badań*, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2007/07-2007/04.htm

Rys. 8. Badanie stanu małżeńskiego

Źródło: opracowanie własne

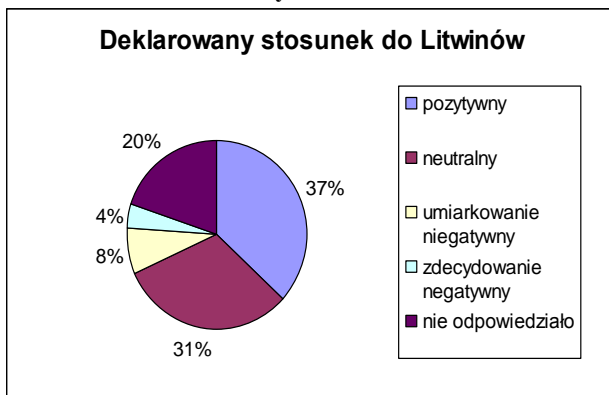
nerzy ankietowanych, z drugiej zaś, o pewnej otwartości na kulturę narodową swych sąsiadów.

Stosunek do obywateli narodowości litewskiej

W dobie szeroko nagłaśnianego przez media konfliktu polsko-litewskiego szczególnie ważnym wydał się autorowi tego opracowania stosunek młodych Polaków do litewskiej większości. W celu jego przeanalizowania w ankiecie poproszono o opisanie w kilku zdaniach swych odczuć w tej kwestii. Aby uprościć wnioskowanie, wypowiedzi studentów podzielone zostały na cztery grupy: pozytywny, neutralny, umiarkowanie negatywny, zdecydowanie negatywny.

Spora grupa ankietowanych, bo aż 20%, nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Świadczyć może to o drażliwości podjętej w nim kwestii. Jak widać na wykresie powyżej, sprawa ta przedstawia się jednak zdecydowanie optymistyczniej niż jest to komentowane w środkach masowego przekazu zarówno na Litwie, jak i w Polsce. Najwięcej – 37% badanych – zadeklarowało pozytywny

Rys. 9. Badanie stosunku do innych narodowości

Źródło: opracowanie własne

stosunek do swych sąsiadów narodowości litewskiej. Wśród wypowiedzi pojawiły się m.in. takie: „Mój stosunek z Litwinami jest pozytywny. Nie powstają żadne konflikty”, „Mam do Litwinów duży szacunek, są mi jak bracia”, „Mój stosunek do Litwinów jest pozytywny, wśród rodziny i przyjaciół mam wiele Litwinów. I szkoda, że niektórzy politycy AWPL chcą pokłócić Polaków z Litwinami i na antylitewskie demonstracje przyprowadzają nawet dzieci w czasie lekcji. A to bardzo szkodzi na opinię Litwinów wobec Polaków”, „Każdy człowiek jest unikalny, Litwini tak jak i Polacy są dla mnie bliskie”.

Wypowiedzi 31% ankietowanych można zakwalifikować jako neutralne. Spośród tej grupy warto zacytować takie: „Są normalni”, „[...] A do samych Litwinów nic nie mam, bo jeszcze w swoim życiu nie spotkałem takich, którzy by mnie obrazili”, „Toleruję Litwinów, nie odczuwam do nich żadnych negatywnych emocji”, „Litwini są tacy sami ludzi jak ja. Mają dobre poczucie humoru, chociaż nie wszyscy”.

Stosunek jedynie ośmiu ankietowanych zakwalifikować można jako umiarkowanie negatywny. Wśród wypowiedzi studentów zdarzały się takie: „Czasami czuję się jako Litwinka, bo

mieszkam na Litwie, ale wśród Litwinów – jako obca. Naród jest nacjonalistyczny”, „Nie mam nic przeciwko, chociaż naród wredny”, „Był dobry, ale się zmienił, ponieważ zmienił się stosunek Litwinów do Polaków”, „Nie mam nic przeciw, chociaż czasami czuję się poniżana z ich strony”.

Zaledwie czterech studentów wypowiedziało się w sposób, który świadczy o zdecydowanie negatywnym stosunku do Litwinów. Studentka I roku ekonomii napisała: „Nie jestem nacjonalistą, ale terazniejszy stosunek Litwinów do Polaków zmusza ich nienawidzić”. Z kolei student II roku informatyki stwierdził: „Nie podobają mi się, ponieważ Litwini ograniczają prawa Polaków na Litwie”. Pejoratywnie scharakteryzował Litwinów student III roku ekonomii. Napisał: „Chamy, zawsze narzekają, że źle żyją. Są nietolerancyjni do innej osoby”. Studentka III roku ekonomii swój stosunek do Litwinów wyraziła słowami: „Moim zdaniem, jest to naród agresywny. Idąc ulicą od razu można rozpoznać, gdzie Litwin, a gdzie Polak”.

W świetle przeprowadzonego badania tak ważna grupa społeczna, jaką jest młodzież studencka, w znacznej większości jest nastawiona pozytywnie lub neutralnie do litewskiej większości. Daleka jest ona od jakichkolwiek konfliktów na tle etnicznym, których istnienia dowodził w swej książce „Mniejszość polska na Wileńszczyźnie” prof. Zbigniew Kurcz z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁷. Wyniki badań ankietowych potwierdza również wypowiedź przedstawiciela młodej inteligencji polskiej na Litwie – Aleksandra Radczenki, który w trakcie dyskusji na temat młodzieży polskiej (która miała miejsce na Uniwersytecie Wileńskim w marcu 2012 r.) stwierdził, że „Młodzież polska na Litwie jest taka sama, jak każda inna. Są w niej grupki radykałów, są – ultra liberałowie-kosmopolici, ale to margines. Podstawowa masa młodzieży chce po prostu normalnego, spokojnego życia, chce zakładać rodziny, robić karierę,

---

¹⁷ Z. Kurcz, *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie*, Wrocław 2005, s. 32–42.

uczyć się, studiować, pracować, zarabiać, bawić się, razem ze swoimi rówieśnikami-Litwinami. I obecny konflikt polskolitevski im w tym przeszkadza. Ich żądanie wobec polityków polskich i litewskich, intelektualistów, elit tego kraju jest niezwykle proste: dogadajcie się wreszcie, osiągnijcie jakiś sensowny kompromis¹⁸.

Taka postawa młodzieży studenckiej uczącej się na kierunkach z polskim językiem wykładowym – przyszłych elit intelektualnych mniejszości polskiej w Republice Litewskiej – napawa optymizmem. Opisywany przez Zbigniewa Kurcza konflikt etniczny o charakterze nieformalnym i ukrytym traci grunt pod nogami. Młodzież polska, świadoma pewnych antagonizmów (czego dowodem są głosy oddane na AWPL) nie jest zainteresowana zaognianiem stosunków ze swymi sąsiadami. Wręcz przeciwnie, wchodzi z nimi w związki partnerskie, współpracuje i chętnie wspólnie spędza czas wolny.

Kwestia emigracji

Według sondażu spółki „Spinter tyrimai” podanego przez „Kurier Wileński” ponad 25% mieszkańców Litwy planuje emigrować z kraju. Prawie połowa badanych przyznała, że w ojczyźnie nie zadowala ich zbyt niskie wynagrodzenie. 39% obywateli ma nadzieję na lepsze perspektywy zarobków za granicą, a prawie 30% jako główną przyczynę swego wyjazdu wymienia bezrobocie¹⁹. Według statystyk Eurostatu litewska migracja netto, czyli różnica między liczbą emigrantów i imigrantów liczona na tysiąc mieszkańców, jest największa w całej Unii Europejskiej²⁰. Wśród

---

¹⁸ <http://pl.delfi.lt/aktualia/litwa/dyskusja-o-polskiej-mlodziezy-na-uniwersytecie-wilenskim.d?id=57397095>

¹⁹ B. Łapszewicz, *Fala emigracji z Litwy nie maleje*, <http://kurierwilenski.lt/2011/02/22/fala-emigracji-z-litwy-nie-maleje/>

²⁰ *Młodzi: Żegnaj Litwo, za mało placisz, nie dajesz żyć*, http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,11751889,Mlodzi_Zegnaj_Litwo_za_malo_placisz_nie_dajesz.html

studentów narodowości polskiej studiujących na kierunkach z polskim językiem nauczania rzecz przedstawia się nie inaczej. Aż 33% ankietowanych wyraziło chęć emigracji zarobkowej. Jako cel swych wyjazdów wymieniali oni najczęściej Wielką Brytanię, Niemcy, Holandię i kraje skandynawskie, ale również i Rosję. Na pytanie: „Czy rozpatrywał/a Pan/Pani możliwość emigracji do Polski?” 23% respondentów wyraziło chęć wyjazdu. Wśród wypowiedzi wyjaśniających taką deklarację wymienić można: „Po pierwsze, jestem Polką i lubię ten kraj. Po drugie, mam tam rodzinę i myślę, że byłoby mi tam lepiej”, „W Polsce czuję się jak we własnym kraju, [...] mam rodzinę w Polsce i samą Polskę uważam za bardziej atrakcyjną i rozwojową”, „W Polsce są lepsze warunki życia ekonomicznego”.

Większość (77%) zadeklarowała, że do Polski emigrować nie chce. Spośród podawanych przyczyn, wymienić można m.in. następujące wypowiedzi: „Chęć bycia blisko rodziny”, „Nie jest to zbyt perspektywiczny kraj”, „Bo tutaj są znajomi, koledzy i dobrze tutaj być!”, „Nie mam zamiaru zostawiać wszystko, co dla mnie na ojczyźnie drogie”.

Odrębną kwestią są cieszące się wśród młodzieży znaczną popularnością studia w Polsce. Tylko w latach 1997–2003 ze stypendium rządu RP skorzystało 217²¹ młodych Polaków z Litwy, którzy wyjechali na studia licencjackie lub magisterskie. Spośród ankietowanych chęć kontynuowania studiów w Polsce zadeklarowało tylko 26% respondentów. Trzeba jednak pamiętać, że są to osoby już studiujące. Wśród maturzystów odsetek tych, którzy chcieliby wyjechać na studia do Polski, byłby z pewnością zdecydowanie wyższy. Problemem związanym z nauką na polskich uczelniach jest fakt, iż znaczny odsetek z tych, którzy wyjechali, na Litwę nie wraca. W połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku do ojczyzny wracało około 69% absolwentów polskich

---

²¹ Z. Kurcz, op. cit., s. 214.

uczelnii wyższych²². Według szacunków prezesa Klubu Absolwentów Wyższych Uczelni Romana Juchniewicza na początku XXI w. na Litwę powracało już jedynie około 50% stypendystów²³. Niewątpliwie hamuje to proces odradzania się polskich elit na Wileńszczyźnie.

Kontakty z Macierzą

Ostatnią kwestią poruszoną w badaniu ankietowym jest częstotliwość i charakter wizyt w Polsce. Na pytanie: „Jak często bywa Pan/Pani w Polsce?” większość respondentów stwierdziła, że w Macierzy bywa jedynie raz na kilka lat (46%). 29% badanych zadeklarowało, że w Polsce bywa raz do roku. Dwa razy do roku lub częściej bywa 23% ankietowanych.

W pytaniu o charakter wizyt w Polsce, respondenci zakreślali kilka odpowiedzi. Najczęstsze są wyjazdy turystyczne. Taką odpowiedź zaznaczyło aż 77% ankietowanych. Odwiedziny u rodziny są drugim, najczęściej deklarowanym powodem przyjazdów do Polski (32%). Wyjazdy służbowe i wizyty u przyjaciół są powodem odwiedzin Macierzy odpowiednio dla 11% respondentów.

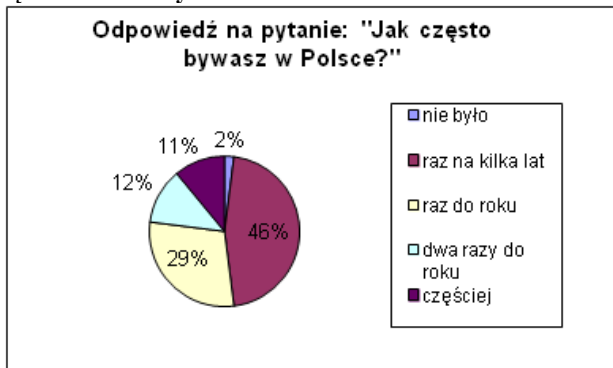
Dwoje ankietowanych nie zakreśliło żadnej z odpowiedzi na ostatnie dwa pytania. Prowadzi to do konstatacji, że nie byli nigdy w Polsce. Jednakże fakt, że aż 23% ankietowanych bywa tam częściej niż dwa razy do roku, świadczy o silnych kontaktach z Macierzą młodzieży polskiej urodzonej na Litwie i studiującej tam na kierunkach z polskim językiem nauczania.

---

²² A. Kuźmina, *Studia w Polsce – marzenia i realia*, *Słowo Wileńskie*, 21–27 lipca 1995 nr 29, s. 5.

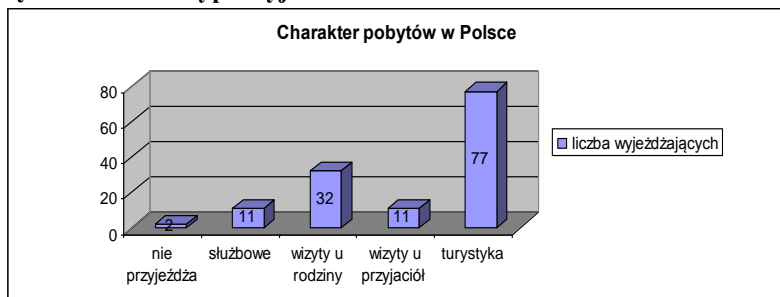
²³ Z. Kurcz, op. cit., s. 213.

Rys. 10. Częstotliwość wizyt w Polsce

Źródło: opracowanie własne

Rys. 11. Badanie typu wyjazdów

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Polska młodzież studencka, ucząca się na kierunkach z polskim językiem wykładowym, w wyznawanych przez siebie wartościach nie różni się zasadniczo od swych litewskich kolegów. W badaniach prezentowanych na łamach „Rocznika SNPL” przez Halinę Stankiewicz przeczytać można, że litewska młodzież preferuje przede wszystkim takie wartości, jak założenie rodziny i

udane życie rodzinne oraz posiadanie prawdziwych przyjaciół²⁴. Podobne wypowiedzi odnaleźć można w ankietach wypełnionych przez litewskich studentów narodowości polskiej uczących się na kierunkach z polskim językiem nauczania. To właśnie rodzina i przyjaciele są najczęstszym motywem powstrzymującym ich przed emigracją. Z drugiej zaś strony, posiadanie rodziny w Polsce jest powodem deklarowania chęci wyjazdu do Macierzy. Wśród respondentów wciąż silną rolę gra kościół katolicki, co jest wyjątkowe na tle laicyzujących się społeczeństw Unii Europejskiej.

Badani studenci biorą czynny udział w wyborach parlamentarnych, ale nie uświadamiają sobie znaczenia wyborów samorządowych. Wśród nich, jak i wśród ich polskich kolegów, ograniczeniu ulega uczestnictwo w życiu kulturalnym, a pociechą jest fakt, iż wciąż dużo czytają. Ankietowani w większości chętnie łączą się w pary i choć najczęściej z partnerami tej samej nacji, to są również otwarci na związki narodowościowo mieszane. Dalecy są od ksenofobii i wzniesienia konfliktów narodowościowych, a swych litewskich kolegów najczęściej darzą szacunkiem.

Związki z Macierzą dotyczą kontaktów z rodziną, ale przede wszystkim Polska jest dla respondentów krajem atrakcyjnym turystycznie. Należy podkreślić, że zarówno wybory polityczne, udział w życiu kościoła, a także dobór partnerów, głównie wśród obywateli narodowości polskiej, są świadectwem silnej tożsamości narodowej wśród studentów – Polaków uczących się na kierunkach z polskim językiem wykładowym w Republice Litewskiej.

---

²⁴ H. Stankiewicz, *Wartości preferowane przez młodzież jako wyznacznik przyśrołności*, Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, 2004, tom 3, s. 154.

Poles-students of the academic fields with Polish teaching language in Lithuania in the light of questionnaire survey

Summary

In the given article, the author presents the results of his research work conducted during the internship in the Lithuanian Institute of History in Vilnius in 2011. The scope of interest included, among others, the following issues: political choices of the youth, participation in the cultural life, the attitude towards the Lithuanian people and the issue of emigration. The author asked also about religion and the attitude towards the church. In addition, he raised the question of marriage and partnership, paying special attention to ethnically mixed relationships.

The survey was conducted among a group of hundred Poles studying with Polish teaching language at three universities in Vilnius: the University of Vilnius, Lithuanian University of Educational Sciences and the branch of University of Białystok in Vilnius.

The analysis of the results of the survey leads to the conclusion that the respondents appreciate the values of a happy family life and true friendships, which prevent them from emigrating. On the other hand, the fact that some of them have families in Poland is the reason why they declare a desire to go to the Motherland. The Catholic Church still plays an important role among the young Poles studying with Polish teaching language in Lithuania, which is a unique feature when compared to the progressing secularization of the population of the European Union.

Bogusław Grużewski

Instytut Pracy i Badań Społecznych, Wilno, Litwa

Tożsamość etniczna Polaków na współczesnej Litwie oraz Polska i Polacy w ocenie litewskiej społeczności

W warunkach powszechnej i nasilającej się globalizacji przynależność etniczna we współczesnym społeczeństwie nie utraciła swojego znaczenia społecznego i nadal pozostaje aktualną kwestią zarówno w skali społecznej, jak i indywidualnej. Jak wykazują badania, przynależność etniczna ma wpływ na życie codzienne ludzi, na stosunki międzyludzkie, odzwierciedla się w uzasadnionych i nieuzasadnionych poglądach, w postrzeganiu i ocenianiu grup etnicznych oraz w „relacjach narodowościowych” (Kasatkina, Leončikas, 2003 s. 49–53).

Socjologowie badający aspekty etniczności twierdzą, że jednym ze sposobów spojrzenia na tożsamość jednostki jest dokonanie analizy, jak człowiek postrzega siebie samego i z czym się identyfikuje. W studium Kasatkinej i Leončikasa z 2003 r., dotyczącym adaptacji grup etnicznych na Litwie, badana była również polska grupa etniczna. Na pytanie „Kim jestem?” respondenci Polacy najczęściej określali siebie jako członka rodziny, przedstawiciela konkretnego zawodu i płci. 27% badanych wybrało narodowość polską jako najważniejszą kategorię identyfikacyjną. (Kasatkina, Leončikas s. 87). Należy zaznaczyć, że 34% Litwinów za najważniejszą kategorię identyfikacyjną uznało swoją tożsamość etniczną. W latach 2009–2010 Instytut Badań Etnicznych, realizując międzynarodowy projekt ENRI-East, zbadał opinię rosyjskiej, białoruskiej i polskiej grup etnicznych w celu ustalenia tendencji w zakresie ich identyfikacji. W drodze przypadkowego doboru przebadanych zostało 821 Polaków mieszkających na Litwie. Sondaż przeprowadzony został w okręgu wileńskim i objął 6

samorządów terytorialnych¹. Badania wykazały, że dla Polaków na Litwie najważniejszą kategorią identyfikacyjną jest tożsamość zawodowa (23,9%), etniczność natomiast znalazła się na drugim miejscu. 21,8% Polaków na Litwie było zdania, że tożsamość etniczna jest jednym z głównych aspektów postrzegania siebie (Lithuanian Social Research Centre, 2011). A więc można stwierdzić, że w ciągu ostatniego dziesięciolecia tendencje postrzegania siebie wśród Polaków litewskich prawie się nie zmieniły.

Naukowcy badają nie tylko te kategorie tożsamości, które jednostka reflektuje/wyraża, lecz także aspekty współdziałania społecznego. Sondaż przeprowadzony w 2003 r. pokazał, że język, religia, tradycje uważane są za podstawowe elementy tożsamości grupy etnicznej. Więż z osobami mówiącymi tym samym językiem jest bardzo silna wśród społeczności polskiej. Terytorialny wymiar tożsamości, tj. silna identyfikacja ze swoim miastem lub regionem, również ujawniła konsolidację etniczną tej grupy (Kasatkina, Leončikas, s. 91). W ramach badań ENRI-East, prowadzonych w latach 2009–2010, Polacy na Litwie pytani byli o to, co znaczy dla nich bycie Polakiem. Większość wyróżniła cztery podstawowe aspekty: mówić po polsku (94,6%), czuć się Polakiem (93,8%), mieć przodków Polaków (90,6%) i być katolikiem (87,4%). Aspekt identyfikacji terytorialnej również był jednym z najważniejszych komponentów tożsamości. 89,3% Polaków na Litwie identyfikowało siebie ze swoim miastem lub rejonem, 83,1 % – z Litwą i 80,8 % – z Polakami litewskimi. Należy zaznaczyć, że Polacy na Litwie raczej nie utożsamiają siebie z Polską, z regionem bałtyckim, Europą Wschodnią i Europą (Kasatkina, Leončikas, 2003, s. 91–97; Lithuanian Social Research Centre, 2011).

---

¹ Wyniki przedstawione zostały w sprawozdaniu z realizacji projektu, lecz nie były publikowane. Lithuanian social research centre. 2011. Draft report: Poles in Lithuania. ENRI-East – EU-FP7/SSH Research Project European, National and Regional (2008–2011).

Analizując aspekty etniczne w procesach zachodzących w litewskim systemie oświaty, można wyróżnić dwa zasadnicze kierunki badań. W badaniach socjologicznych analizowane są założenia, znajomość i posługiwanie się językami w kontekście tożsamości narodowej (szerzej patrz: Leončikas, 2007 s. 48, Balžekienė et al., 2008). W innych badaniach dotyczących procesów etnicznych naukowcy rozpatrują strukturę i infrastrukturę sektora oświaty, ich wpływ na procesy społeczne zachodzące w grupach etnicznych oraz na znaczenie etniczności we współczesnym społeczeństwie (Beresnevičiūtė, 2006, Leončikas, 2007).

Badania ENRI-East z lat 2009–2010 wykazały, że dla Polaków na Litwie niezmiernie ważna jest możliwość pielęgnowania tradycji narodowych, języka polskiego i używania go w życiu codziennym. Większość badanych Polaków nauczanie na poziomie początkowym pobierała w języku polskim (65,9%). Według badań średnie wykształcenie w języku polskim otrzymało tylko 47,6% respondentów. Respondenci, którzy w języku polskim studiowali na wyższych uczelniach, stanowią 8,9% (należy zaznaczyć, że po przystąpieniu Litwy do UE liczba obywateli Litwy, którzy zdobywają wyższe wykształcenie w języku polskim, stale się zwiększa. Wielkie znaczenie w tym procesie ma otwarcie w Wilnie filii Uniwersytetu w Białymstoku, w której studia są prowadzone w języku polskim). Dane świadczą, że początkowe i średnie wykształcenie w języku polskim zdobywają głównie osoby mieszkające w miejscowościach wiejskich. Wiąże się to z historycznymi tradycjami i podziałem terytorialnym w rejonach wileńskim i solecznickim, gdzie zwarcie zamieszkuje społeczność polska i korzysta z istniejących możliwości zdobywania wykształcenia. Większość respondentów (86,8%) stwierdziła, że dla nich jest bardzo ważne, aby ich dzieci mogły w szkole zdobywać wiedzę w języku polskim (Lithuanian Social Research Centre, 2011).

Na początku 2012 r. na zlecenie Ambasady Rzeczypospolitej Polski², Instytutu Pracy i Badań Społecznych Litewskiego Ośrodka Badań Społecznych (LOBS) we współpracy z Instytutem Badań Etnicznych LOBS oraz Grupą Analiz Rynkowych i Badań „RAIT” przeprowadzono kolejne badania jakościowe postaw Polaków na Litwie, a równolegle badania ilościowe oceny Polski i Polaków wśród społeczności litewskiej.

Badanymi/ekspertami w badaniu jakościowym byli obywatele Litwy reprezentujący lokalną społeczność Polaków. Zdaniem badanych relacje osobiste między litewskimi Polakami a Litwinami są oceniane jako dobre, czyli bliskie, ciepłe, przyjacielskie. Relacje zaś między litewskimi Polakami a Litwinami na poziomie narodowym są postrzegane przez pryzmat polityczny. Polacy odczuwają dyskryminację ze względu na język ojczysty (zasadniczo chodzi o postanowienia ustawy o oświacie z 2011 r.), w zatrudnieniu, w zakazie pisowni imion i nazwisk oraz nazw miejscowości w języku polskim, w kwestiach zwrotu ziemi i finansowania działalności organizacji mniejszości narodowej (przeważnie organizacji kulturalnych i oświatowych). Na międzypaństwową współpracę między Litwą i Polską, zdaniem badanych, wpływ ma sąsiedztwo, wspólne historyczne doświadczenie, postacie historyczne oraz atrakcyjność Polski pod względem turystycznym, gospodarczym, handlowym, a także współpraca w dziedzinie oświaty. Podkreślane były możliwości/potrzeby pogłębiania bardziej pozytywnej współpracy międzypaństwowej niż dotychczas. Skuteczność współpracy dwustronnej zależy, zdaniem ekspertów, od zmiany koalicji rządowej na Litwie (już się zmieniła w końcu 2012 r.), nowego, młodego pokolenia polityków, zrozumienia nieuchronności i korzyści z dobrych stosunków sąsiedzkich, otwartości na postulaty i problemy mniejszości narodowych oraz

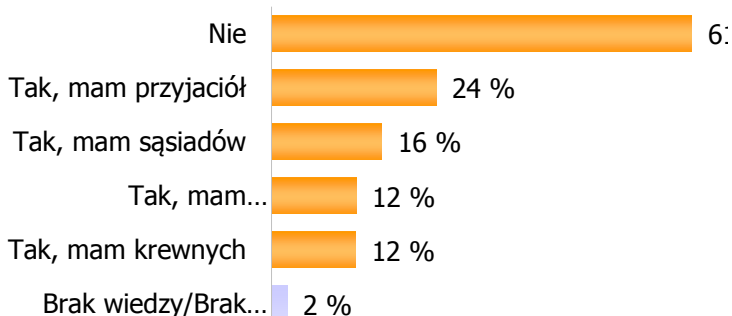
---

² Szczególne wyrazy szacunku należą się Ambasadorowi Rzeczypospolitej Polski na Litwie Panu Januszowi Skolimowskiemu oraz Pani Ewie Figel, którzy nie tylko wystąpili z pomysłem przeprowadzenia podobnych badań, ale też aktywnie współpracowali w ich realizacji.

ich wsparcie. Media mogą pomóc w zwalczaniu istniejących stereotypów dotyczących mniejszości narodowych, a także nie przyczyniać się do kształtowania nowych. Eksperti biorący udział w badaniach wyrażali wątpliwości, co do obiektywności podawanych w mediach informacji na powyższe tematy. Obecne stosunki między Polską a Litwą były określane jako przeciętne lub nawet złe, napięte, nieatrakcyjne, wrogie oraz sztywne. Na drodze do skutecznej polityki międzypaństwowej, zdaniem osób badanych, stoją określone przeszkody związane z litewską polityką oświatową, polityką rządową, negatywnymi informacjami podawanymi w mediach, brakiem profesjonalizmu polityków, korzyściami płynącymi z waśni między grupami narodowymi w kraju, sytuacją mniejszości narodowych, ogólnym brakiem wykształceniem, krzywdami historycznymi, zmianą polityki polskiego rządu i prezydenta RP względem Litwy.

Badanie ilościowe objęło reprezentatywną próbę 1009 stałych mieszkańców Litwy w wieku od 15 do 74 lat z różnych regionów kraju. Sondaż ankietowy został przeprowadzony metodą bezpośredniego wywiadu z zastosowaniem przygotowanego kwestionariusza. Jego wyniki odzwierciedlają opinie mieszkańców Litwy *in corpore*, jak również podział według wieku, płci, miejsca zamieszkania, wykształcenia i uposażenia. Sondaż zrealizowano

Rys. 1. Czy w swoim najbliższym otoczeniu znasz Polaków litewskich?
(% obliczane są od ogółu respondentów, $N = 1009$)

Źródło: opracowanie własne

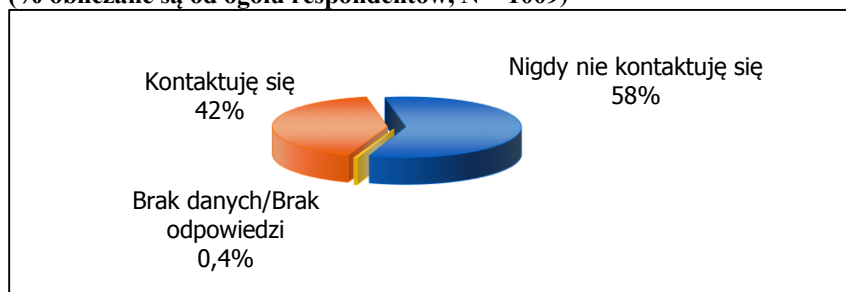
metodą Omnibusu, błąd zaś w wynikach nie przekracza 3,2%.

Ujmując wyniki badań w sposób ogólny, należy stwierdzić, że z jednej strony opinia mieszkańców Litwy na temat Polaków w 2011 r. bardzo pogorszyła się/raczej pogorszyła się, z drugiej zaś strony z badań dotyczących dystansu społecznego wynika, że absolutna większość mieszkańców kraju akceptuje sąsiadów Polaków. To znaczy, że mieszkańcy Litwy w codziennych interakcjach raczej są skłonni do nawiązywania kontaktów osobistych oraz zawodowych i budowania więzi międzyludzkich.

Jak wynika z badań, Polska mieszkańcom Litwy przede wszystkim kojarzy się z krajem sąsiednim (29% wskazań), robieniem zakupów (21% wskazań), w ogóle z krajem, państwem (19% wskazań). Zdaniem 8% respondentów Polska jest podobna do Litwy, 5% ma niepochlebną opinię o Polsce, 4% kojarzy Polskę z wyższym poziomem dobrobytu, 2% – z państwem tranzytowym, natomiast 18% nie potrafiło wskazać żadnego skojarzenia ze słowem „Polska”.

Badania również wykazały, że 58% mieszkańców Litwy w ogóle nie ma kontaktu z polskimi obywatelami. 27% mieszkańców ma kontakt z nimi co najmniej raz na rok lub częściej. 15% stałych mieszkańców Litwy z polskimi obywatelami kontaktuje się rzadziej niż raz na rok. Jeżeli chodzi o odwiedzanie Pol-

Rys. 2. Jak często Pan/Pani kontaktuje się z obywatelami Polski? (% obliczane są od ogółu respondentów, N = 1009)

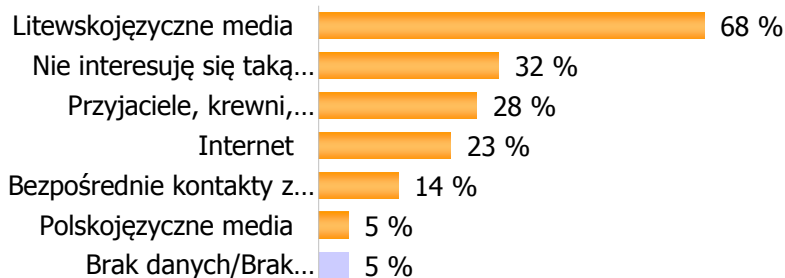
Źródło: opracowanie własne

ski, dwie trzecie (67%) mieszkańców Litwy w wieku 15–74 lat wskazało, że jej nie odwiedza. Co najmniej raz na rok lub częściej Polskę odwiedza 16% stałych mieszkańców Litwy, z kolei rzadziej niż raz na rok do Polski wyjeżdża również około 16% badanych (Rys. 2).

Wyniki badań wskazują, że 3% mieszkańców Litwy bardzo interesuje się polityką związaną ze stosunkami międzypaństwowymi Polski i Litwy, raczej interesuje się 25% badanych. Tymczasem 33% respondentów polityka ta raczej nie interesuje, a w ogóle nie interesuje 34% mieszkańców Litwy. Widoczny jest negatywny bilans pomiędzy zainteresowanymi i niezainteresowanymi polityką związaną z polsko-litewskimi stosunkami państwowymi. Oznacza to, że 39% mieszkańców raczej nie interesuje się tą polityką niż nią się interesuje.

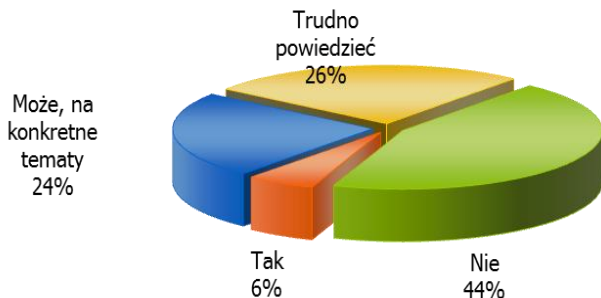
Podstawowym źródłem informacji o Polsce i jej mieszkańcach są litewskojęzyczne media. Media te jako źródło informacji o Polsce i jej mieszkańcach wskazało 68% mieszkańców kraju. 28% respondentów informacje o Polsce i jej mieszkańcach uzyskuje za pośrednictwem kontaktów osobistych, czyli od przyjaciół, krewnych, współpracowników (Rys. 3). Dla 23% badanych źródłem informacji jest Internet, a dla 14% – bezpośrednie kon-

Rys. 3. Jakie są Pana/Pani źródła informacji o Polsce i jej mieszkańcach? (% obliczane są od ogółu respondentów, N = 1009)

Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Czy Pan/Pani chciałby/chciałaby poszerzyć wiedzę o Polsce? (% obliczane są od ogółu respondentów, N = 1009)

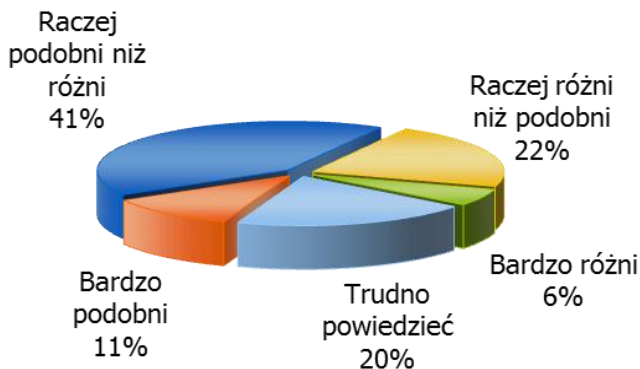
Źródło: opracowanie własne

takty z osobami polskiego pochodzenia. 5% stałych mieszkańców Litwy informacje o Polsce i jej mieszkańcach uzyskuje za pośrednictwem polskojęzycznych mediów. Z kolei 32% badanych w ogóle się nie interesuje tego typu informacjami.

Z badań wynika, że 6% badanych chciałoby poszerzyć swoją wiedzę o Polsce. 44% mieszkańców Litwy w wieku 15–74 lat nie ma potrzeby otrzymywania większej ilości informacji o Polsce. Z kolei 24% respondentów nie było w stanie jednoznacznie odpowiedzieć na zadane pytanie, tzn. osoby te ewentualnie byłyby zainteresowane większą ilością informacji na konkretne tematy dotyczące Polski.

Dane badania wskazują na istnienie raczej pozytywnego wizerunku Polski i Polaków w społeczeństwie litewskim. Mieszkańcy Litwy przypisują Polakom raczej pozytywne niż negatywne cechy. Polacy, zdaniem mieszkańców Litwy, przede wszystkim są osobami religijnymi (73%), skutecznymi (66%), wykształconymi (62%), nowoczesnymi (61%), wesołymi (57%), pracowitymi (54%), zadbany (52%) itp. Respondenci najczęściej Polakom przypisywali takie negatywne cechy, jak nietolerancyjność (26%), nieżyczliwość (23%), nieszczerłość (23%) i nieuczciwość (21%).

Rys. 5. Czy Pana/Pani zdaniem, Polacy są bardziej podobni do Litwinów, czy też bardziej się różnią? (pod względem stylu życia, obyczajowości) (% obliczane są od ogółu respondentów, $N = 1009$)

Źródło: opracowanie własne

Warto zwrócić uwagę na odpowiedzi na pytanie „Czy Polacy są bardziej podobni do Litwinów, czy też bardziej się różnią?” (Rys. 5). Prawie 30% respondentów zaznaczyło, że są różni, natomiast 20% nie miało zdania w tej kwestii. Informacja ta powinna być uwzględniana w dialogu międzypaństwowym, gdyż te same wydarzenia w różnych społecznościach mogą mieć różny oddźwięk. Z drugiej zaś strony, należy pamiętać, że w naszych społeczeństwach te same sprawy mogą mieć różną wartość (i nie tylko z racji różnic kulturowych).

Natomiast badania na temat wizerunku Polski i Polaków przeprowadzone w Wielkiej Brytanii wykazały, Polacy już nie są dla Brytyjczyków nieznanym i egzotycznym narodem, o którym nie wiedzą, co mają sądzić. Coraz bardziej intensywne kontakty z Polską i Polakami pozwoliły Brytyjczykom wyrobić zdanie o omawianej grupie. Tylko 8% badanych nie potrafiło odpowiedzieć na pytanie, czy Polacy raczej podobni są do Brytyjczyków czy też nie. Tymczasem badanie sprzed dziesięciu lat wykazało, że takich osób było dwukrotnie więcej. Brytyjczycy są bardzo otwarci względem Polaków. Jedna trzecia Brytyjczyków twierdzi,

że Polacy są do nich podobni, jedna czwarta zaś jest zdania, że Polacy są nieco podobni, ale też nieco się różnią od Brytyjczyków. W porównaniu z innymi grupami etnicznymi, Brytyjczycy mają bardzo dobre zdanie o Polakach. Ponad połowa badanych uważa, że Polacy pasują lub bardzo pasują do społeczeństwa Wielkiej Brytanii. Najbardziej wątpią w to osoby mniej wykształcone, respondenci pracujący fizycznie. Jest to bardzo ważny wyznik, jeżeli weźmie się pod uwagę sceptyczny pogląd Brytyjczyków na emigrantów. Mieszkańcy Wielkiej Brytanii mający kontakty z Polską i Polakami częściej uważają, że Polacy są raczej podobni do Brytyjczyków i lepiej zintegrowani ze społeczeństwem ich kraju niż inne grupy etniczne (Fomina Joanna, Frelak Justyna, Instytut Spraw Publicznych, 2011).

Wracając do naszych badań, na zakończenie należy zaznaczyć, że mieszkańcy Litwy częściej deklarują, że państwo polskie jest dla Litwy ważnym partnerem politycznym na arenie międzynarodowej (74% respondentów zdecydowanie zgadza się lub raczej zgadza się z takim twierdzeniem), dla Litwy ważna jest współpraca z Polską w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego (70%), dla Litwy ważna jest współpraca z Polską w dziedzinie energetyki (59%), warunki życia w Polsce są lepsze niż na Litwie (71%), warunki prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce są lepsze niż na Litwie (57%) itp. Jedna trzecia mieszkańców jest zdania, że obecne stosunki litewsko-polskie są dobre, Polska zaś jest państwem przyjaznym wobec Litwie (33%).

W 2011 r. Ośrodek Studiów Europy Wschodniej opracował studium analityczne pt. „Relacje pomiędzy Litwą i Polską: utknięcie w agendzie dwustronnych stosunków czy jałowe partnerstwo strategiczne?”, które dotyczyło oceny stosunków między obu państwami w latach 2004–2010. Z badań analitycznych wynika, że dwustronne stosunki są problematyczne, natomiast można znaleźć przykłady pozytywnej współpracy na poziomie euroatlantyckim (kryzysy na Ukrainie i w Gruzji, Traktat Konstytucyjny UE itp.). Źródła napięć między obu krajami to niewywiązywanie się z zobowiązań międzynarodowych gwarantujących prawa polskiej

mniejszości narodowej na Litwie (używanie nazw osobowych, znaków topograficznych), niepomyślne warunki inwestycyjne (problemy logistyczne, z powodu których polska spółka energetyczna „PKN Orlen“ ponosi straty, zwlekanie z budową elektrowni atomowej w Wisaginie (lit. *Visaginas*) oraz inne kwestie (zwrot ziemi, sprawy oświaty) (Centrum Studiów Europy Wschodniej, 2011). W części końcowej studium zamieszczono rekomendacje, najważniejsze z nich dotyczą rozwoju dwustronnych stosunków litewsko-polskich, lustracji agendy, realizacji standardów międzynarodowych w dziedzinie polityki wobec mniejszości, wzmacniania komunikacji pomiędzy państwami oraz poprawy współpracy w strukturach euroatlantyckich.

Uogólniając przedstawiony materiał, należy zaznaczyć, że od wielu lat prowadzone na Litwie badania mniejszości polskiej dowodzą, że etniczność w tej grupie społecznej ma wielkie znaczenie, a język narodowy oraz religia tradycyjnie uważane są za podstawowe elementy tożsamości polskiej grupy etnicznej. Relacje osobiste między litewskimi Polakami a Litwinami oceniane są jako dobre, czyli bliskie, ciepłe, przyjacielskie. Relacje zaś między litewskimi Polakami a Litwinami na poziomie narodowym oceniane są przez pryzmat polityczny. Polacy odczuwają dyskryminację ze względu na język ojczysty (zasadniczo chodzi o postanowienia ustawy o oświacie z 2011 r.), w zatrudnieniu, zakazie pisowni imion i nazwisk oraz nazw miejscowości w języku polskim, w kwestii zwrotu ziemi oraz finansowania działalności organizacji mniejszości narodowej.

Badania zaś społeczności litewskiej wykazały, że w społeczeństwie Litwy nie ma wyraźnie określonych ujemnych nastawień w stosunku do Polski i Polaków. W związku z tym, że 58% respondentów nie miało żadnych kontaktów z Polską i Polakami, to wielka odpowiedzialność pada na media, które są podstawowym źródłem informacji o Polsce i Polakach dla 68% osób badanych.

Pełne wyniki badań dostępne są na stronie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie <http://www.wilno.polemb.net/> .

Bibliografia

- Balžekienė A., Lapienienė A., Merkys G., Telešienė A. 2008. Daugia-kultūrinio ir daugiakalbio ugdymo prielaidos bei problemos etniškai mišriame regione, *Etniškumo studijos*, 1-2, 2008: 146–171.
- Beresnevičiūtė V. 2006. Etninės grupės ir socialiniai kalbos aspektai. *Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos. Lietuvos etnologija*. 5(14), 2005: 113–126.
- Beresnevičiūtė V., Nausėdienė I. 1999. Trys Lietuvos dienraščiai apie tautines mažumas Lietuvoje, *Sociologija: mintis ir veiksmai*. Nr 1999/1 (3): 67–78.
- Combating ethnic and racial discrimination and promoting equality: trends and developments 2000–2005. *RAXEN7: Special study, Lithuania*. FRA. National Focal Point – Lithuania, Centre of Ethnic Studies Institute for Social research.
- Fomina J., Frelak J. *Lenkijos ir lenkų įvaizdis Didžiojoje Britanijoje*. Varšuva, Viešųjų reikalų institutas, 2011.
- Kasatkina N., Leončikas T. 2003. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
- Leončikas T. 2007. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas. *Etniškumo studijos*, 2007/1, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras: Vilnius: Eugrimas.
- Lithuanian social research centre. 2011. Matulionis A., V. Beresnevičiūtė, M. Frėjutė-Rakauskienė, T. Leončikas, K. Šliavaitė, I. Šutinienė, V. Žilinskaitė. *Draft report: Poles in Lithuania*. ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the states along the new Eastern Borders of the European Union, www.enri-east.net) is an international research project implemented in 2008–2011 by a consortium of 11 teams and coordinated by the CE-ASS-Center at the IHS-Vienna (www.ihs.ac.at/ceass). The project was primarily funded by the European Union's Seventh framework Programme under an FP7-SSH Grant Agreement #217227.)
- Okunevičiūtė-Neveauskienė L., Gruževskis B., Moskvina J. 2007. Tautinių mažumų nedarbas bei jo mažinimo prielaidos Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. 2007. T. 18. Nr 4: 23–36.
- Dambrauskaitė Ž., T. Janeliūnas, V. Jurkonis, V. Sirijos Gira. *Lietuvos ir Lenkijos santykiai: Užstrigusi dvišalių santykių darbotvarkė ar tuščia strateginė partnerystė?*, Analitinė apžvalga, Rytų Europos studijų centras. Nr 3 – 2011. http://www.eesc.lt/public_files/file_1304522873.pdf

- Samoškaitė E. 2011. Lenkai ir lietuviai vieni iš kitų tikisi palaikymo ES, bet išskirtinės meilės kaimynams neįaučia, *Delfi.lt*, 2011-05-18 <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lenkai-ir-lietuviai-vieni-is-kitu-tikisi-palaikymo-es-bet-isskirtines-meiles-kaimynams-nejaucia.d?id=45609067>

Ethnic identity of Poles in the contemporary Lithuania and the view of Poland and Polish citizens by the Lithuanian society

Summary

Review of researches, studies and analyses performed by the Lithuanian Social Research Center on identification of trends, changes of social status and education possibilities for Poles as an ethnic group has shown, which was confirmed by the Center's scientists' insights, that ethnicity affects everyday image created by people and the media, as well as the attitude of people. Moreover, it can be stated that – during the last ten years – the social significance of ethnicity did not disappear in the Lithuanian society. Data from the Lithuanian Department of Statistics has shown that Lithuanians make up the majority of society; however, data from the Institute for Ethnic Studies has shown that ethnicity influences interpersonal relationships, and it is reflected in reasoned and unreasoned opinions and attitudes towards specific ethnic groups, including Poles as an ethnic group in this particular case. When speaking about identity, researches have shown that Lithuanian Poles emphasize the ability to speak in the Polish language, the feeling of being a Pole, having Polish ancestors and being a catholic. Larger of Lithuanian Poles identifies themselves with Lithuania and less often with Poland, Baltic region and Europe. During the latter decade, these identification trends have not changed.

To sum up the survey data, it can be stated that, although residents' opinion about the Poles significantly worsened/rather

worsened in 2011, the social distance researches have shown that absolute majority of residents would agree to live in the neighbourhood of Poles. It can be presumed that Lithuanians tend to communicate and maintain mutual relationship with Poles in their daily interaction.

Research results have shown that 58% of the residents of Lithuania do not communicate with the citizens of Poland at all. 27% of the residents of Lithuania communicate with the citizens of Poland at least once a year or more frequently. 15% permanent residents of Lithuania maintain relationships with citizens of Poland less than once a year. In regard to visiting Poland, two thirds (67%) of residents of Lithuania at the age of 15–74 noted that they do not go to Poland. Research results revealed that 3% of residents are interested in politics related to the relations between Poland and Lithuania and 25% of respondents are rather interested (than not interested). Meanwhile, 33% of respondents are rather not interested in this politics and 34% of residents are not interested in it at all.

Mass media in the Lithuanian language is the main source of information about Poland and its residents. 68% of country residents receive the main part of information about Poland from this source. 28% of respondents get information about Poland and its residents from close environment, i.e. friends, relatives and co-workers. 23% of respondents get this information from the Internet and 14% from immediate relationship with Polish people.

According to the research data, it can be stated that image of Poles is positive in the opinion of respondents. Residents attribute more positive than negative images to the Poles. Firstly, in the opinion of residents of Lithuania Poles are religious (73%), active (66%), educated (62%), modern (61%), funny (57%), hard-working (54%), tidy (52%), etc. Among the negative images, such as intolerant (26%), unfriendly (23%), insincere (23%) and unfair (21%) were attributed to Poles most often.

Respondents agree more frequently that Poland is an important partner of Lithuania in international politics (74% of resi-

dents absolutely agree or rather agree with the wording that Poland is an important partner of Lithuania in international politics), cooperation with Poland is economically beneficial for Lithuania (74%), cooperation between Lithuania and Poland in the field of international security is important for Lithuania (70%), cooperation between Lithuania and Poland in the field of energetics is important for Lithuania (59%), living conditions are better in Poland than in Lithuania (71%) and that business conditions are better in Poland than in Lithuania (57%), etc. However, smaller number of residents, who think that relations between Lithuania and Poland are good at this moment (noted by every third permanent resident of Lithuania), were of the opinion that Poland is a friendly state in respect of Lithuania (33%).

ARTYKUŁY I OPRACOWANIA

Kamil Ząbkiewicz

**Filia Uniwersytetu Białostockiego w Wilnie,
Wilno, Litwa**

Zastosowanie metod analizy eksploracyjnej w klasyfikowaniu włamań do komputerów

Wstęp

Włamania do komputerów w dzisiejszych czasach stały się zjawiskiem dość częstym. Przyczyn jest kilka:

- 1) chęć zdobycia poufnej informacji;
- 2) wyrządzenie jak największych strat;
- 3) nowy rodzaj działań wojennych – cyberwojny.

W 1999 został zorganizowany konkurs KDD Cup poświęcony problematyce wykrywania włamań za pomocą algorytmów nauczania maszynowego. W niniejszym artykule zostanie przedstawiony opis danych, kierunki dotychczasowych badań, nowy punkt widzenia na dane od strony analizy eksploracyjnej, zastosowanie metod analizy eksploracyjnej w klasyfikacji włamań za pomocą perceptronu wielowarstwowego oraz wnioski wyciągnięte z otrzymanych wyników badań.

Opis danych KDD Cup 99

Zbiór danych został stworzony na podstawie obserwacji wydarzeń w symulowanej sieci Wojsk Powietrznych USA. Gromadzenie danych do zbioru nauczania zajęło 7 tygodni. Zebrano w tym czasie około 4 GB dwójkowych wpisów z programu TCP Dump, co dało około 5 milionów połączeń. W ciągu następnych 2 tygodni były gromadzone dane do testowania. Otrzymano dodatkowo około 2 miliony wpisów połączeń.

Po przeanalizowaniu danych wyodrębniono 42 cechy (41 cech opisuje zbiór danych, ostatnia cecha to klasa połączenia –

normalne lub któreś z 4 typów ataków). Cechy można podzielić na 3 grupy:

- 1) utworzone z podstawowych pól nagłówek pakietów IP;
- 2) wyodrębnione z treści pakietów;
- 3) wyodrębnione ze strumienia danych wykonując pomiary w ciągu 2 sekund.

Ataki były podzielone na 4 klasy:

- 1) DoS – złamanie serwisu, włamanie polegające na wykorzystaniu słabych miejsc w protokole lub oprogramowaniu, np. atak syn-flood;
- 2) R2L – nieautoryzowany zdalny dostęp do komputera, np. zgadywanie hasła;
- 3) U2R – nieautoryzowane przejęcie uprawnień superużytkownika (ang. *root*), np. przepełnienie bufora pamięci;
- 4) Probing – ataki rekonesansowe, np. skanowanie portów.

Ataki typu R2L i U2R w praktyce są najgroźniejsze, gdyż uzyskany przez nie dostęp do przywilejów superużytkownika może wyrządzić największe szkody. Często przed wykonywaniem tego typu ataków włamywacz korzysta z pomocy dwóch pozostałych klas ataków.

W zbiorze nauczania najwięcej jest wpisów traktowanych jako ataki typu DoS oraz normalne działania. Twórcy zbioru chcieli go jak najbardziej przybliżyć do sytuacji spotykanych w realnym życiu, stąd też zbiór do testowania zawierał dane o atakach, których nie było w zbiorze do nauczania. Oprócz tego rozkłady klas ataków oraz zdarzeń normalnych w obu zbiorach są różne.

Dotychczasowe badania w klasyfikacji włamań ze zbioru KDD Cup 99 za pomocą algorytmów uczenia maszynowego

Zbiorowi tego typu zostało poświęconych niemało prac naukowych, w których zastosowano następujące rozwiązania z dziedziny nauczania maszynowego:

- 1) drzewo decyzyjne (ang. *decision trees*), godne uwagi są prace Steina i innych¹, Xu i innych² oraz Honga i Haibo³;
- 2) perceptron wielowarstwowy (ang. *multiple layer perceptron*) – praca Moradi i Zulekrnine⁴;
- 3) sieć Kohonena (self-organizing maps) – praca Labiba i Vemuri⁵.

Autorzy nie przywiązywali jednak uwagi do analizy eksploracyjnej danych, nie badali struktury włamań. W niektórych wypadkach, tworząc klasyfikatory, korzystali tylko z jednego zbioru, tj. tworzyli zbiory nauczania i testowania tylko z oficjalnego zbioru do nauczania albo tylko ze zbioru do testowania. W tym artykule bodajże po raz pierwszy została wykonana analiza eksploracyjna danych. Jej wyniki posłużyły stworzeniu klasyfikatora.

---

¹ Stein G. et al., Decision Tree Classifier For Network Intrusion Detection With GA-based Feature Selection, *Proc. of the 43rd Annual Southeast Regional Conference* – Vol. 2, Kennesaw, Georgia, 2005.

² Xu Q. et al. An Intrusion Detection Approach Based On Understandable Neural Network Trees, *JCNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 6, No. 11, November 2006.

³ Hong D., Haibo L., A lightweight network intrusion detection model based on feature selection, *15th IEEE Pacific Rim International Symposium on Dependable Computing*, 2009.

⁴ Moradi M., Zulkernine M., A Neural Network Based System for Intrusion Detection and Classification of Attacks, *Proceedings of 2004 IEEE International Conference on Advances in Intelligent Systems – Theory and Applications*, Luxembourg-Kirchberg, Luxembourg, 2004.

⁵ Labib K., Vemuri R., NSOM: A Real-Time Network-Based Intrusion Detection System Using Self-Organizing Maps, *Networks Security*, 2002.

Analiza eksploracyjna i jej zastosowanie w klasyfikowaniu włamań za pomocą perceptronu wielowarstwowego.

Analiza eksploracyjna danych KDD Cup 99

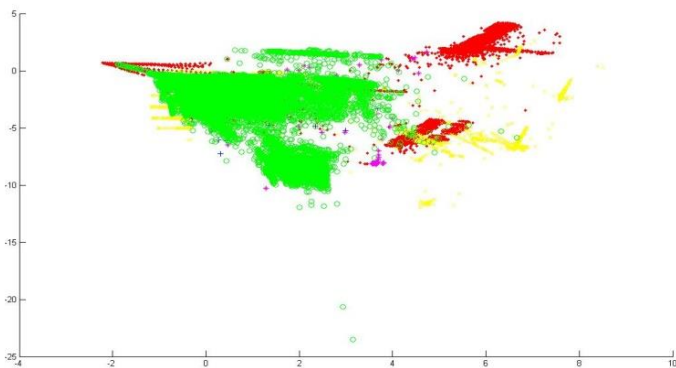
Przed tworzeniem automatycznego klasyfikatora włamań bardzo ważną kwestią była analiza eksploracyjna powyższych danych. Metoda ta pozwala ukazać strukturę analizowanych wpisów, odnaleźć ukryte związki między cechami wektorów, co w efekcie ułatwi tworzenie ostatecznego klasyfikatora.

Zostały rozważane 3 przypadki:

- 1) analiza składowych głównych (PCA);
- 2) selekcja cech (ang. *feature selection*) + analiza składowych głównych;
- 3) selekcja cech na podstawie ilości informacji (ang. *information gain*) + analiza składowych głównych.

W każdym z wypadków przed wykonaniem transformacji PCA dane zostały zestandaryzowane, tj. żeby wartość średnia cech każdego wektora była równa 0, a dyspersja – 1. Po wykonaniu transformacji PCA dane były rzutowane na płaszczyznę w

Rys. 1. Zbiór nauczania po wykonaniu PCA i rzutowaniu na płaszczyznę

Źródło: opracowanie własne

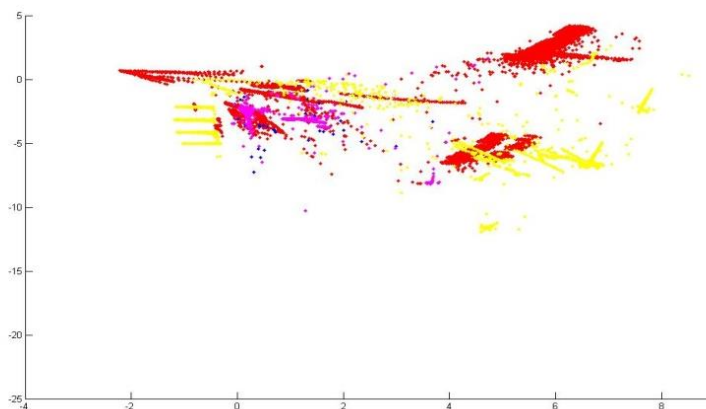
celu ich wizualnego przeanalizowania.

W pierwszym wypadku zbiór nauczania zrzucony na płaszczyznę jest przedstawiony na Rys. 1.

Można zauważyć, że normalne zdarzenia są skłonne do koncentrowania się w jednej części płaszczyzny, ataki zaś dookoła nich. Problem jednak polega na tym, że część ataków została zasłonięta, o czym świadczy kolejny rysunek, tym razem bez normalnych zdarzeń (Rys. 2).

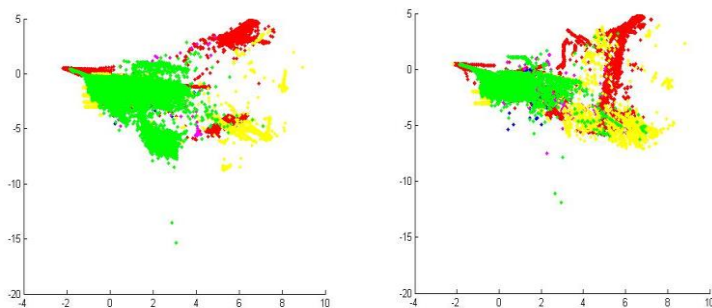
Taka sytuacja może wynikać z tego powodu, że włamywacz stara się, aby ataki wykonywane przez niego niczym nie różniły się od normalnych czynności w sieci. Można również zaobserwować, że ataki z tej samej klasy koncentrują się w różnych częściach płaszczyzny, co może być uwarunkowane ich naturą. Zatem dla dobrej klasyfikacji ataków różnego typu może być potrzebny więcej niż jeden klasyfikator dla odpowiedniej części płaszczyzny. Zostały również porównane wizualnie zbiory nauczania i testowania (Rys. 3).

Rys. 2. Zbiór nauczania, w którym pozostawiono tylko klasy ataków

Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Zbiory nauczania i testowania

Źródło: opracowanie własne

Widać wyraźnie, że rozkłady klas ataków i normalnych zdarzeń się różnią. Niektóre klasy ataków są dobrze oddzielone, ale niestety są też i wypadki, gdy część jest przesłonięta normalnymi wydarzeniami lub innymi typami ataków.

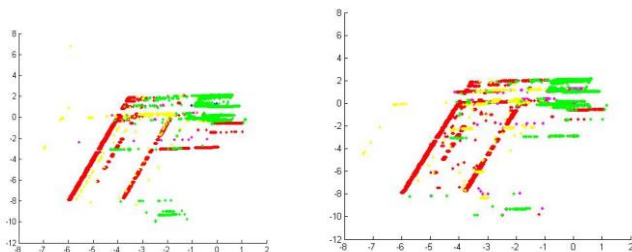
W następnym przypadku została wykonana selekcja cech na podstawie wyników pracy Dai Honga i Li Haibo. Wybrane cechy są podane w Tabeli 1.

Tabela 1. Cechy dające najlepsze wyniki w klasyfikowaniu ataków

Algorytm	Wyselekcjonowane cechy
C4.5	serror_rate flag protocol_type src_bytes same_srv_rate
C4.5- Chi2	src_bytes service flag wrong_fragment serror_rate

Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Wizualizacja zbioru nauczania i testowania po selekcji cech i PCA

Źródło: opracowanie własne

W sumie wykorzystano 7 cech (niektóre się powtarzają). Po pozostawieniu tylko tych cech wykonano standaryzację danych i transformację PCA. Dane zrzutowano na płaszczyznę. Na Rys. 4 zostały przedstawione zbiory nauczania i testowania w tym przypadku.

W ostatnim przypadku opierano się na danych z artykułu Kayacika i innych⁶, w którym była przedstawiona analiza ilości informacji każdej z cech wektora, co zilustrowano na Rys. 5.

Następnym krokiem było pozostawienie tylko tych cech, które spełniają następujące warunki:

- 1) ilość informacji nie mniejsza niż 0,9;
- 2) ilość informacji nie mniejsza niż 0,7;
- 3) ilość informacji nie mniejsza niż 0,5.

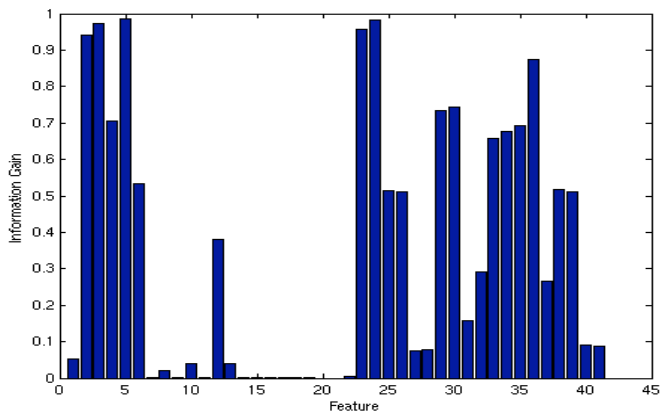
Pierwsze kryterium spełniało 5 cech (2, 3, 5, 23, 24), drugie – 9 (2, 3, 4, 5, 23, 24, 29, 30, 36), trzecie – 16 (2, 3, 4, 5, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 38, 39).

Po wykonaniu standaryzacji, transformacji PCA oraz rzutowania na płaszczyznę danych nauczania uzyskano 3 wizualizacje.

---

⁶ Kayacik H. G. et al., Selecting Features for Intrusion Detection: A Feature Relevance Analysis on KDD 99 Intrusion Detection Datasets, 2005.

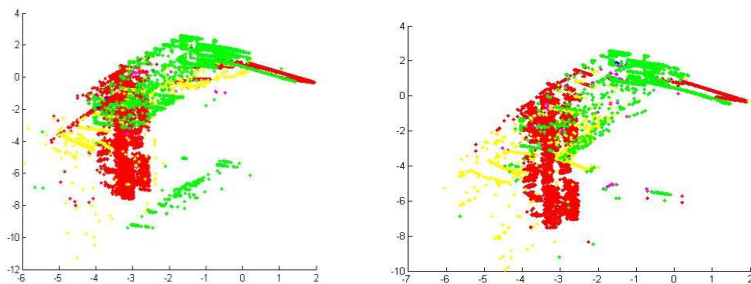
Rys. 5. Ilość informacji każdej z cech wektora danych

Źródło: opracowanie własne

Za najlepszy został uznany wariant stworzony na podstawie 2 kryterium. Poniżej pokazane są zbiory nauczania i testowania po dokonaniu selekcji cech, transformacji PCA i rzutowaniu na płaszczyznę (Rys. 6). Należy odnotować jeszcze jedną rzecz. Każde z tych 3 kryteriów selekcji cech spełniają cechy stworzone z pól nagłówek pakietów (ilość przesłanych bajtów, typ proto-

Rys. 6. Zbiór nauczania i testowania po dokonaniu selekcji cech wg kryterium ilości informacji i wykonaniu PCA

Źródło: opracowanie własne

kołu, typ serwisu itd.), a także cechy obliczane w ciągu 2 sekund.

Cechy te dokładnie opisują normalne czynności oraz ataki Dos i Probing. Ataki U2R i R2L z kolei są opisywane przez cechy przedziału 10–22. Niestety większość z nich ma zbyt małą ilość informacji, stąd też mogą się pojawić trudności z ich wykryciem.

Proponowany algorytm

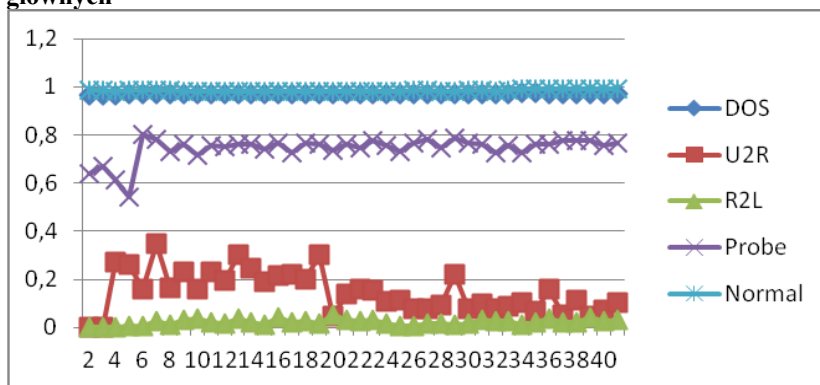
Uwzględniając ten fakt, że analiza eksploracyjna pomaga dokładniej zrozumieć dane, sformułowany został algorytm oparty na transformacjach zastosowanych w analizie eksploracyjnej. W tym celu należało:

- 1) połączyć zbiory nauczania i testowania w jeden, wykonać zestandaryzację;
- 2) zastosować transformacje danych (analiza składowych głównych, zmniejszenia liczby cech + analiza składowych głównych) i znów rozdzielić na zbiory nauczania i testowania (liczba wektorów w każdym zbiorze pozostaje taka, jaka była na początku);
- 3) nauczyć i przetestować perceptron wielowarstwowy.

Wykonane eksperymenty

Rozkłady klas włamań i normalnych czynności w zbiorach nauczania i testowania są różne, dlatego zostały „unormowane” za pomocą pierwszego punktu proponowanego algorytmu. Dalszym krokiem była transformacja danych przy pomocy analizy składowych głównych. Następnie perceptron wielowarstwowy został poddany procesowi nauczania oraz testowania. Z powodu dużej liczby danych perceptron był nauczany w ciągu 100 iteracji przy użyciu algorytmu resilient wstecznej propagacji błędu (ang. *resilient back propagation*). Podczas eksperymentów była badana zależność efektywności rozpoznawania włamań od liczby składowych głównych. Wyniki są podane na Rys. 7.

Rys. 7. Zależność efektywności wykrywania ataków od liczby składowych głównych

Źródło: opracowanie własne

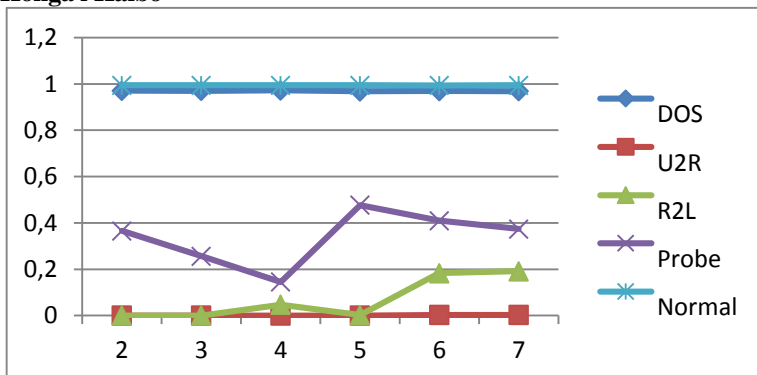
Analizując wyniki, można zauważyć, że po ograniczeniu liczby składowych głównych do pierwszych 7 otrzymujemy najwyższy procent prawidłowo sklasyfikowanych ataków typu U2R (34,57%). Statystyki wykrywania innych ataków są następujące: DoS – 97,1%, R2L – 2,49%, Probe – 77,99%.

Dalsze eksperymenty były wykonywane z początkowymi danymi z tą różnicą, że wybrano tylko te cechy, które wnoszą największy wkład w prawidłowe klasyfikowanie ataków. Cechy zostały wybrane na podstawie wyników pracy Honga i Haibo. W tym wypadku również dokonano analizy składowych głównych, po czym dane zostały przekazane do perceptronu wielowarstwowego. Wyniki eksperymentów są przedstawione na Rys. 8.

Zmniejszenie liczby cech pogorszyło statystyki wykrywania ataków typu U2R i Probe. Z drugiej strony wykrywanie ataków typu R2L znacznie się polepszyło. Biorąc pod uwagę wszystkie 7 głównych składowych, wykryto 19,16% ataków tego typu. Statystyki wykrycia innych ataków są następujące: DoS – 96,8%, U2R – 0,29%, Probe – 37,37%.

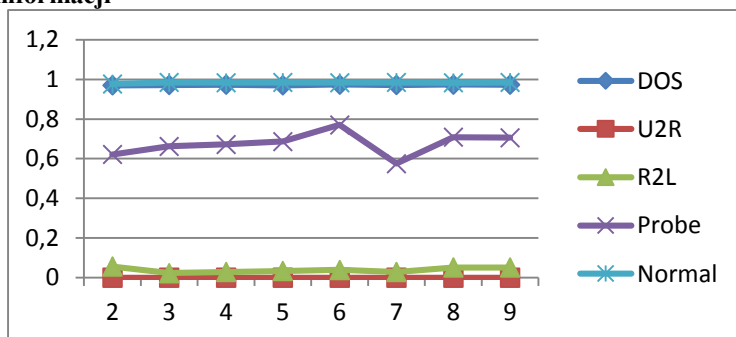
Rozpatrzono jeszcze jeden przypadek, gdy liczba cech została zmniejszana zgodnie z ilością informacji (ang. *information gain*). W tym wypadku spełniała ona warunek $IG \geq 0,7$. Ponownie była wykonana analiza składowych głównych i zbadana zależność

Rys. 8. Zależność efektywności wykrywania ataków od liczby głównych składowych, gdy liczba cech została zmniejszona na podstawie wyników pracy Honga i Haibo

Źródło: opracowanie własne

Rys. 9. Zależność efektywności wykrywania ataków od liczby składowych głównych, gdy liczba cech została zmniejszona na podstawie kryterium ilości informacji

Źródło: opracowanie własne

efektywności wykrywania włamań przy pomocy perceptronu wielowarstwowego. Wyniki badań podane są na Rys. 9.

Niestety w tym wypadku statystyki wykrywania ataków typu U2R i R2L nie uległy polepszeniu. Przy maksymalnej liczbie głównych składowych otrzymano identyczne statystyki wykrywania: DoS – 97,33%, U2R – 0%, R2L – 5,12%, Probe – 70,57%.

Do porównania – zwycięzcy konkursu KDD Cup 99 otrzymali takie wyniki wykrywania: DoS – 97,1%, U2R – 13,2%, R2L – 8,4%, Probe – 83,3%⁷.

Wnioski i kierunki dalszych badań

Proponowany algorytm korzystający z 7 głównych składowych utworzonych ze wszystkich cech ulepszył wykrywanie ataków U2R do 34,57%, selekcja cech z wykorzystaniem wyników pracy Honga i Haibo + analiza głównych składowych zwiększyła efektywność wykrywania ataków typu R2L do 19,16%.

Niestety w trakcie poprawiania statystyk wykrywania jednych ataków ucierpiały inne statystyki. To jeszcze raz potwierdza wniosek analizy eksploracyjnej danych, że może zaistnieć potrzeba stworzenia zespołu klasyfikatorów służących do skuteczniejszego klasyfikowania włamań.

Bibliografia

- Elkan Ch., *Results of the KDD'99 Classifier Learning Contest*, <http://cseweb.ucsd.edu/~elkan/clresults.html>, IX 1999.
- Hong D., Haibo L., A lightweight network intrusion detection model based on feature selection, *15th IEEE Pacific Rim International Symposium on Dependable Computing*, 2009.
- Kayacik H. G. et al., *Selecting Features for Intrusion Detection: A Feature Relevance Analysis on KDD 99 Intrusion Detection Datasets*, 2005.

---

⁷ Elkan Ch., *Results of the KDD'99 Classifier Learning Contest*, <http://cseweb.ucsd.edu/~elkan/clresults.html>, 1999-09.

- Labib K., Vemuri R., NSOM: A Real-Time Network-Based Intrusion Detection System Using Self-Organizing Maps, *Networks Security*, 2002.
- Moradi M., Zulkernine M., A Neural Network Based System for Intrusion Detection and Classification of Attacks, *Proceedings of 2004 IEEE International Conference on Advances in Intelligent Systems – Theory and Applications*, Luxembourg-Kirchberg, Luxembourg, 2004.
- Stein G. et al., Decision Tree Classifier For Network Intrusion Detection With GA-based Feature Selection, *Proc. of the 43rd annual Southeast regional conference – Vol. 2*, Kennesaw, Georgia, 2005.
- XU Q. et al., An Intrusion Detection Approach Based On Understandable Neural Network Trees, *JCNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 6 No. 11, November 2006.

Using exploratory analysis methods in computer intrusions classification

Summary

The goal of this work was to investigate how exploratory data analysis methods can help in classifying computer intrusions made by internet. In research data from KDD Cup 99 competition was used. Classification was made by using multilayer perceptron. The results of experiments were compared with KDD Cup 99 competition winners' results. Proper conclusions were made and directions for future researches were formulated.

Alicja Malewska

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

Problematyka tożsamości – rozważania teoretyczne w kontekście badań nad Polakami na Wileńszczyźnie

W ostatnich dziesięcioleciach pojęcie tożsamości zrobiło w naukach społecznych zawrotną karierę. Również wiele badań dotyczących Polaków na Wileńszczyźnie koncentruje się wokół tej problematyki, traktując zwykle tożsamość intuicyjnie, bez wglębiania się w teoretyczne rozważania. Jednak dowolne operowanie definicjami oraz nieświadomość zaplecza teoretycznego dotyczącego danego problemu mogą obniżyć wartość naukową takich prac, a także zamiast przybliżenia czytelnikowi obrazu poruszanej tematyki mogą wprowadzać zamęt.

Bogactwo znaczeń kryjących się pod słowem tożsamość wymaga pochylenia się nad teoretycznym ujęciem tego problemu. Jest to temat na tyle rozległy, że możliwy będzie jedynie pobieżny przegląd teorii, które zdobyły największą popularność w dziedzinie nauk społecznych. Analiza tożsamości Polaków na Wileńszczyźnie może być prowadzona z uwzględnieniem odmiennych perspektyw badawczych, ale koniecznie wymaga to ścisłego określenia stosowanej metodologii. Jednym z celów niniejszego artykułu jest zaprezentowanie głównych ujęć teoretycznych, które mogą znaleźć się w instrumentarium badawczym naukowca zajmującego się tożsamością Polaków zamieszkujących tereny Wileńszczyzny.

Tożsamość jako kategoria filozoficzna i problem naukowy

Pojęcie tożsamości istniało w obiegu dużo wcześniej niż sięgnęli po nie psycholodzy, a w konsekwencji – także socjolodzy i politolodzy. Z czasem wyodrębniły się dwa znaczenia tego słowa, ujmowanego w kategorii logicznej lub metafizycznej. Już w starożytności filozofowie podczas rozmyślań nad istotą człowie-

czeństwa dostrzegają dwoistość natury ludzkiej, rozumiejąc, że powstawanie rzeczy naturalnych oraz ich przemijanie nie jest tym samym, co zachodzące w nich zmiany. W XIX wieku pojawia się myślenie o tożsamości jako równoległym poczuciu ciągłości jednostki i relacji podobieństwa. W innym podziale jest to tożsamość numeryczna, oznaczająca trwałość podmiotu oraz tożsamość jakościowa, odnosząca się do relacji podobieństwa. Jak pisze Z. Bokszański, od tego czasu „pytanie o tożsamość odsyła do zjawisk pozostawiania „kimś trwałym”, a po wtóre, do zjawisk pozostawiania „tożsamym (identycznym) z czymś”, co znaczy tyle, co zachowującym „odrębność”, a więc i „granice” wobec zmiennych okoliczności biografii jednostkowej”¹.

Wielu naukowców podkreśla, że poczucie tożsamości, o jakim mówimy dzisiaj, powstało wraz z wejściem społeczeństw cywilizacji Zachodu w erę nowoczesności. Charles Taylor tak pisze o celach tożsamości nowoczesnej: „...po pierwsze, nowoczesne rozumienie wewnętrżności, koncepcja człowieka jako istoty obdarzonej wewnętrzną głębią i powiązane z nią przekonanie, że jesteśmy „podmiotami”; po drugie, afirmacja zwyczajnego życia, która rozwija się od początku ery nowożytnej; po trzecie, ekspresywna koncepcja natury jako wewnętrznego źródła moralnego”².

Mnogość teorii powstałych w XX wieku w naukach społecznych nie pozwala na dokonanie nawet pobieżnego ich przeglądu. Warto jednak wspomnieć o pewnych typologiach, które próbują zgrupować przynajmniej część najistotniejszych konstrukcji powstałych z rozważań nad tożsamością. Jedną z nich jest typologia zaproponowana przez R. Robbinsa. Składa się na nią model zdrowia tożsamości, interakcyjny, światopoglądowy i model egologiczny zaproponowany przez Z. Bokszańskiego. Model zdrowia skupia się na zaburzeniach psychicznych i dostosowaniu

---

¹ Z. Bokszański, *Stereotypy a kultura*, Wrocław 1997, s. 90.

² Ch. Taylor, *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Warszawa 2001, s. 11.

jednostki do otoczenia. Dlatego ten model obejmuje większość psychoanalitycznych koncepcji (również prekursorską teorię Erika Eriksona), łącząc aspekt biologiczny ze społecznym. Kolejny model – interakcyjny, obejmuje teorie badające procesy interpretowania i definiowania wydarzeń. W podejściu interakcyjnym jednostka postrzega siebie tak, jak inne obiekty z otoczenia. Tożsamość nie jest czymś danym na zawsze, lecz jest nieustannie zdobywana podczas interakcji, potwierdzając lub modyfikując poprzednie perspektywy. Według szczególnie ważnej dla tego modelu szkoły chicagowskiej (E. Goffman, H. Blumem, A. Strauss) tożsamość jest w ciągłej zależności od sytuacji zewnętrznej. W żaden sposób nie może ona warunkować zachowań człowieka, bo zawsze zależy od kontekstu sytuacji. Natomiast przedstawiciele szkoły Iowa (M. Kuhn, S. Stryder, D. Borke) uznali, że tożsamość to zbiór ról społecznych oraz jaźń, która raz wytworzona kształtuje wolę podmiotu działającego, uniezależniając go od kontekstu danej sytuacji społecznej. W zaproponowanej typologii jako trzeci znalazł się model światopoglądowy zaczerpnięty z antropologii społecznej. Tożsamość jest budowana na podstawie zbioru trwałych wartości i przekonań wspólnych dla dużych zbiorowości i ich autopercepcji. Przykładem teorii może być socjologia fenomenologiczna Luckmanna i Bergera, według której o tożsamości świadczą dotychczasowe przeżycia i która może być modyfikowana przez strukturę społeczną. Ostatni w tej typologii to model egologiczny, w której badania skupiają się wokół ogólnych właściwości tożsamości jednostki oraz procesów jej genezy i transformacji. Przykładem takiej teorii jest teoria samowiedzy J. Kozieleckiego, według której to właśnie samowiedza wpływa na działalność człowieka w wielu aspektach, szczególnie podczas podejmowania decyzji³.

Zbigniew Bokszański stworzył własną typologię teorii dotyczących tożsamości, którą oparł na czterech parach dychotomii.

---

³ J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995, s. 72–79.

Pierwsza z nich to normatywne i opisowe ujęcie tożsamości. W perspektywie normatywnej tożsamość jest zwykle łączona z samorealizacją, samodoskonaleniem się i „odnajdywaniem siebie”. Bywa przedmiotem sporów światopoglądowych i treścią lub celem religii albo ideologii. Dlatego też w większości prac o Polakach na Wileńszczyźnie odrzuca się perspektywę normatywną na rzecz deskryptywnej, w której tożsamość jest postrzegana jako zjawisko psychospołeczne, które można badać dostępnymi metodami empirycznymi. Mieszczą się w tej kategorii różnorodne podejścia, zmierzające do całościowego opisu struktury tożsamości (J.P. Hewitt), wybranego jej elementu (H. Tajfel, szkoła bristol-ska), opisu genezy (M. Zavalloni) lub dynamiki przemian (A. Strauss).

Kolejną wyróżnioną przez Z. Bokszańskiego opozycją jest tożsamość jako stan lub proces. Prace E. Eriksona, który wprowadził pojęcie tożsamości do nauk społecznych, postrzegały tożsamość jako trwały układ autodefinicji jednostki. Brak takiego stabilnego układu świadczył o dyfuzji tożsamości, czyli stanie patologicznym. Takie podejście jest nadal popularne w psychologii społecznej. Z kolei klasyczne dzieła interakcjonistów symbolicznych jednoznacznie opowiadały się za procesualną interpretacją zjawiska w odniesieniu do jednostkowego podmiotu. Mnóstwo prac naukowych powstało w wyniku inspiracji tym podejściem (A. Lindesmith, E.C. Hughes, H. Blumem, A.L. Strauss, H. Becker, N. Denzin). Natomiast w kierunku badania tożsamości jako stanu podążyli naukowcy skupieni wokół szkoły w Iowa (M. Kuhn i jego słynny test dwudziestu stwierdzeń, S. Stryder). Charakter prac opisujących sytuację Polaków na Litwie nie wymaga zwykle definitywnego opowiedzenia się po którejś stronie tej dychotomii, jednak bliższe jest rozumienie tożsamości jako stanu, który, co prawda, może ulegać zmianom w trakcie interakcji, ale jest czymś względnie trwałym w osobowości człowieka.

Kolejna opozycja, według której można dokonywać podziału teorii, to kontynuacja-odmienność. Tożsamość oznaczać więc może kontynuację pewnych cech podmiotu w czasie, czyli pozos-

tawanie tym samym lub odróżnianie się od innych podmiotów ze względu na posiadane cechy⁴. Warto w tym miejscu wspomnieć o koncepcji P. Ricoeur'a, który wyróżnił tożsamość idem, czyli bycie tym samym jako tożsamość numeryczną, oraz tożsamość typu ipse, czyli bycie sobą jako tożsamość jakościową. Tożsamość numeryczną wyjaśnia jako: „jedyność, której przeciwieństwem jest wielość (nie jedna, lecz dwie lub wiele rzeczy); temu pierwszemu składnikowi pojęcia tożsamości odpowiada operacja identyfikacji rozumiana w sensie ponownej identyfikacji tego samego, sprawiającej, że poznać to tyle, co rozpoznać: tę samą rzecz dwa razy, n razy”⁵. Z. Bokszański podkreśla jednak, że w badaniach empirycznych zwykle nie dokonuje się wyraźnego rozgraniczenia tych znaczeń, tylko rozpatruje się je jako dwa aspekty tego samego zjawiska z akcentem na którymś z nich. Ostatnią wyróżnioną przez autora dychotomią jest tożsamość jako wynik konformizmu lub buntu. Jest to socjologiczne podejście uwzględniające badane zjawisko w kontekście ładu społecznego i odnoszące je do konstytutywnych wartości tego ładu. Jako typowy przykład takiej teorii autor podaje teorię M. Castellsa, w której wyróżnione są tożsamości legitymizujące (tworzone i utrzymywane przez dominujące instytucje), tożsamości oporu (charakteryzują się wartościami odmiennymi od dominujących, generowanymi przez marginalizowanych aktorów) oraz tożsamości projektujące (konstruowane są zupełnie nowe tożsamości, które mają doprowadzić do transformacji struktury społecznej). Z kolei Pierre Tap zaproponował użycie kategorii identyfikacji (rezultat internalizacji panujących wzorców) lub indywidualizacji (niepowtarzalna konstrukcja, odmienna od dominujących norm i modeli). Podobnego rozróżnienia dokonuje Ch. Taylor, pisząc o identyfikacji zbiorowej i oryginalności podmiotu⁶. Również w tym przypadku trudno rozdzielić obydwie perspektywy. Konformistyczna ma rację bytu, kiedy się

---

⁴ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2008, s. 31–37.

⁵ P. Ricoeur, *O sobie samym jako innym*, Warszawa 2005, s. 193.

⁶ Z. Bokszański, *Tożsamości...* op. cit., s. 37–43.

bada, w jakim stopniu Polacy na Wileńszczyźnie utożsamiają się ze społecznością polską. Z kolei perspektywa buntu pojawia się podczas rozpatrywania wpływu innych grup narodowych (zwłaszcza litewskiej) na proces kształtowania się tożsamości Polaków na pograniczu.

Tożsamość jednostkowa a tożsamość zbiorowa

Koncepcja tożsamości jako kategorii badawczej pojawiła się w naukach społecznych za sprawą psychologa Erika Eriksona, który rozwinął ideę tożsamości psychospołecznej jednostki. Obserwując trudności jednostek z odpowiedzią na pytanie „Kim jestem?”, stworzył teorię dyfuzji tożsamości. Erikson jako przedstawiciel nurtu psychoanalitycznego postulował, by w badaniach nad jednostkami ludzkimi brano pod uwagę trzy odrębne płaszczyzny: organizm, ego i bycie członkiem grupy społecznej. Największe znaczenie przywiązywał do „ego” (w odróżnieniu od szkoły freudowskiej, w której punkt ciężkości spoczywał na „id”), w którego obrębie rozstrzygają się kryzysy w relacjach jednostka – otoczenie społeczne. Erikson wyróżnił osiem faz, z którymi związane są kryzysy wpływające na rozwój jednostki⁷. Niezwykle istotna jest faza adolescencji, podczas której jednostka dzięki prawidłowemu rozwiązaniu konfliktu zaczyna postrzegać siebie jako ciągłą w czasie i stabilną wewnątrznie. Kolejne fazy wg E. Eriksona są „poza tożsamością”, czyli jednostka wraz z rozwojem powinna podążać od indywidualności i wyjątkowości ku tożsamości uniwersalnej, identyfikowaniu się z całą ludzkością⁸.

Pojęcie wprowadzone do nauki przez psychologów, a później szczególnie intensywnie rozwijane przez przedstawicieli interakcjonizmu symbolicznego, najpierw odnosiło się wyłącznie do podmiotu jednostkowego. Zapoczątkowana przez Henry Tajfela społeczna psychologia poznawcza postrzegала tożsamość społecz-

---

⁷ J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość...*, op. cit., s. 72–74.

⁸ J. Kociuba, Narracyjna koncepcja tożsamości, *Wokół tożsamości: teorie, wymiary, ekspresje*, red. I. Borowik, K. Leszczyńska, Kraków 2007, s. 54.

ną jako element jednostkowego wyobrażenia samego siebie wynikający z wiedzy jednostki o przynależności do jakiejś grupy społecznej. Jednak tożsamość zagościła na stałe również w socjologii i etnologii, gdzie była rozpatrywana wyłącznie na poziomie makrostruktur. Według niektórych badaczy już test dwudziestu twierdzeń (TST) stworzony w ramach szkoły z Iowa, odłamu interakcjonizmu symbolicznego, pozwala zaobserwować wyznawane w społeczeństwie wartości, ale nie mówi nic o tożsamości jednostkowej.

Do dzisiaj w literaturze przedmiotu panuje spór o to, czy mogą istnieć dwa podmioty tożsamości – jednostka i zbiorowość. Wśród polskich naukowców radykalne stanowisko prezentowała A. Kłoskowska, opowiadając się za możliwością stosowania tej kategorii badawczej jedynie w odniesieniu do podmiotu jednostkowego. Autorka definiuje w swojej pracy naród jako „szeroką i złożoną wspólnotę komunikowania wyobrażoną i realizowaną przez kulturę”⁹. Jednocześnie podkreśla, że jest to tylko jedna z wielu wspólnot, w których uczestniczy jednostka. O tożsamości człowieka stanowią elementy czerpane z różnych zbiorów wartości i grup odniesienia. A. Kłoskowska twierdzi, że należy badać rolę narodowej identyfikacji w całościowej tożsamości jednostki, a nie przypisywać jednostce posiadanie „tożsamości narodowej”¹⁰. Jest to wyraźny głos za odrzuceniem perspektywy uznającej jakąkolwiek zbiorowość za zdolną do posiadania samoświadomości – „pojęcie zbiorowej tożsamości narodowej, jeśli nie sprowadza się do zwykłego stereotypu, jeśli nie jest identyczne z samą treścią narodowej kultury, z uniwersum symbolicznym, to zmienia się w hipostazę”¹¹.

Na drugim biegunie znajdują się naukowcy uznający, że w równym stopniu można przypisać poczucie tożsamości jednostkom, jak i zbiorowościom. Według Leszka Kołakowskiego sub-

---

⁹ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 103.

¹⁰ Ibidem, s. 103–104.

¹¹ Ibidem, s. 102.

stancja, pamięć, antycypacja, ciało i świadomość określonego początku składają się na osobistą tożsamość. Zbiorowości ludzkie mają zaś własne tożsamości, które dają się opisać w kategoriach podobnych jak ciągłość osobowa¹². Podobne stanowisko zajmuje R. Jenkins, twierdząc, że skoro uznajemy rzeczywistość zbiorowości złożonych z jednostek, które dostrzegają w sobie jakieś podobieństwo, to nie ma podstaw do odrzucenia teorii o tożsamości kolektywnej¹³.

Należy jednak pamiętać, aby przyjęcie powyższej perspektywy nie oznaczało powrotu do zdyskredytowanych w nauce romantycznych koncepcji charakteru narodowego. Traktowały one różne zbiorowości w sposób zobiektywizowany, opisując je jako niezmiennie i przypisując charakter sprawczy cechom właściwym takiej zbiorowości. Dopiero odejście od tego paradygmatu i nowe spojrzenie na społeczeństwo wprowadzone przez socjologię sprawiło, że tożsamość zbiorową zaczęto rozpatrywać w kontekście zmian społecznych. Społeczeństwo oddzielone od państwa, okazało się bardzo zmienną i elastyczną materią, w dodatku w dużej mierze kształtowaną przez jej świadomych członków. Wszystko to przyczyniło się do przeniesienia akcentu na zbiorowego aktora, który w pewnym stopniu sam kreuje swoją tożsamość.

Badając tożsamość Polaków na Wileńszczyźnie można przyjąć perspektywę pozwalającą rozpatrywać tożsamość podmiotu jednostkowego i zbiorowego, traktując je jako odrębne kategorie analityczne. Zgodnie z uwagami wniesionymi przez psychologię oraz tradycję indywidualizmu przyjmuje się, że jednostka uczestniczy w wielu kategoriach jednocześnie, budując swoją tożsamość na podstawie identyfikacji z różnorodnymi grupami. Jednocześnie zakłada się, że zbiorowość (naród lub grupa etniczna) jest czymś więcej niż prostą sumą jednostek, które mają pewne wspólne cechy. Podobnie nie można na podstawie cech przypisa-

---

¹² A. Jawłowska, Tożsamość na sprzedaż, *Wokół problemów tożsamości*, red. A. Jawłowska, Warszawa 2001.

¹³ Z. Bokszański, *Tożsamości...*, op. cit., s. 59.

nych zbiorowości wnioskować o charakterze jednostek będących jej członkami. O tożsamości kolektywnej stanowią wartości i wzory kulturowe wspólne jej członkom, a zwłaszcza podzielana tradycja, mity¹⁴ i pamięć historyczna. Jest to podejście szersze niż prezentowane przez A. Kłoskowską, która twierdzi, że o tożsamości narodowej odnoszonej do aktora zbiorowego można mówić tylko wtedy, jeżeli jej treść jest rozumiana jako rdzeń kanoniczny kultury¹⁵. W wybranym do danej pracy podejściu o stabilności, trwałości i odmienności zbiorowości decyduje tożsamość, zawierająca miejsca pamięci¹⁶, wspomnienia o bohaterskich czynach i postaciach, rytuały i symbole sakralne, a także najważniejsze utwory kultury symbolicznej.

Rodzaje tożsamości zbiorowej

Już od kilku wieków naukowcy i pisarze próbują w najbardziej trafny sposób opisać zbiorowości poprzez odnalezienie ich cech charakterystycznych i uniwersalnych. Przez długie lata szczególnie popularne były romantyczne koncepcje duszy ludu, charakteru narodowego czy psychologii ludów. Z czasem wyżej wymienione pojęcia straciły charakter naukowy, ale pozostało zainteresowanie tematyką. Dzisiaj naukowcy używają określenia autostereotyp lub tożsamość zbiorowa w zależności od celu i narzędzi badań.

Zbigniew Bokszański, widząc duże zróżnicowanie wewnętrzne pojęcia „tożsamość zbiorowa”, dokonał podziału, według którego można pogrupować różne koncepcje odnoszące się do tożsamości kolektywnej. Pierwsza oś podziału odnosi się do podmiotów, które posiadają tożsamość zbiorową. Autor wyróżnia tutaj dwie kategorie – realnie istniejące zbiorowości oraz typy

---

¹⁴ Szczególną uwagę do mitów jako czynników nadających tożsamość przywiązują wagę etnosymboliści (A.D. Smith, W. Connor).

¹⁵ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe...*, op. cit. s. 100.

¹⁶ Miejsca pamięci jako kategoria zaproponowana przez Pierre Nora, oznaczające elementy obecne w pamięci zbiorowej.

idealne społeczeństw. Pierwsza kategoria jest bezpośrednim przeniesieniem narzędzi badawczych z poziomu tożsamości indywidualnej, w której odnoszono się do realnych, konkretnych podmiotów. Druga kategoria powstała ze względu na rozszerzenie zakresu badań ponad zbiorowości, które da się łatwo wyodrębnić. Kolejna oś podziału odnosi się do treści będących elementem konstytutywnym tożsamości zbiorowych. Z jednej strony, mogą one opierać się na autodefinicji podmiotów, postrzeganie samych siebie, z drugiej zaś – powszechnie podzielane wartości kulturowe, odróżniające grupę od innych¹⁷.

Ważnym punktem, różnicującym poglądy różnych autorów na tożsamości zbiorowe, jest kwestia ciągłości i zmiany. Niektórzy uważali, że w jej definicji powinna być ujęta względna stałość i niezmiennosc, gdyż tożsamość kolektywna jest stanem, a nie procesem. W przeważającej większości prac stosowane są teorie uwzględniające możliwość zmiany, ale tylko w ramach pewnych określonych granic. Przedstawicielem tego drugiego podejścia jest na przykład Leszek Kołakowski, który w eseju *O tożsamości zbiorowej* wyróżnił pięć czynników warunkujących trwałość tożsamości. Jest to, po pierwsze, idea narodowego ducha, po drugie – doświadczenie ciągłości, czyli pamięć historyczna, po trzecie – antycypacja, czyli ukierunkowanie w przyszłość, po czwarte – cielesna tożsamość, czyli umiejscowienie w przestrzeni i wreszcie świadomość określonego początku¹⁸.

Tożsamość narodowa

Pisanie o tożsamości narodowej wymaga na początku określenia, jaka definicja narodu będzie obowiązywała w dalszej części rozważań. Ze względu na ograniczenia i charakter niniejszego artykułu nie da się przedstawić nawet zarysu historii kształtowa-

---

¹⁷ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2008, s. 63–72.

¹⁸ L. Kołakowski, *O tożsamości zbiorowej*, *Tożsamość w czasach zmiany. Rozmowy w Castel Gandolfo*, K. Michalski (red.), Warszawa–Kraków 1995, s. 44–55.

nia się tego pojęcia i sporów, które się wokół niego toczyły i toczą. Niektórzy naukowcy wręcz rezygnują z używania terminu „naród”, twierdząc, że jest to pojęcie polityczne, a nie kulturowe lub historyczne¹⁹. Warto dodać, że nie jest to nowe odkrycie – koncepcja F. Meinekego rozróżniająca Kulturnation (naród kulturowy) i Staatsnation (naród państwowy) pochodzi jeszcze z początków XX wieku²⁰. Należy również wspomnieć o sporach między szkołą naturalizmu i historycyzmu, która dodatkowo dzieli się na konstruktywistów i antykonstruktywistów. Z tego sporu wywodzą się niezwykle ważne i inspirujące teorie E. Gellnera o tym, że to nacjonalizmy tworzą narody, nie zaś odwrotnie, B. Andersona o narodach jako wspólnotach wyobrażonych czy T. Snydera o rekonstrukcji narodów.

W danej publikacji zgodnie z definicją Anthony D. Smitha naród będzie postrzegany jako „nazwana wspólnota ludzka, zamieszkująca ojczystą ziemię, mająca wspólne mity i wspólną historię, wspólną kulturę publiczną, jedną gospodarkę, a także wspólne dla wszystkich członków prawa i obowiązki”²¹. Powyższa definicja zawiera w sobie zarówno czynniki obiektywne, jak i subiektywne. Niewątpliwą zaletą jest to, że A. D. Smith stworzył również rozbudowaną definicję etni, dzięki czemu można wyraźnie rozgraniczyć te zbiorowości. Tematyka pracy wymaga również zdefiniowania pojęcia mniejszości narodowej. Najbardziej odpowiednia dla opisu sytuacji Polaków na Wileńszczyźnie wydaje się definicja ukuta przez R. Brubakera, który opisał mniejszość narodową jako „dynamiczne stanowisko polityczne lub, dokładniej rzecz ujmując, rodzina powiązanych, acz wzajemnie konkurujących stanowisk, a nie statyczny demograficzny fakt. Trzy elementy są charakterystyczne dla tego stanowiska politycznego: 1) publiczne głoszenie przynależności do etnokulturowego narodu innego niż politycznie lub liczebnie dominujący naród etnokultu-

---

¹⁹ Zob. N. Statkus, *Etniškumas ir nacionalizmas*, Wilno 2003.

²⁰ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, op. cit., s. 112.

²¹ A.D. Smith, *Nacjonalizm*, Warszawa 2007, s. 25.

rowy; 2) domaganie się od państwa uznania tej odmiennej etno-kulturowej narodowości; 3) założenie, na podstawie tej etnokulturowej narodowości, pewnych zbiorowych, kulturowych lub politycznych praw²².

Zbigniew Bokszański w swojej monografii poświęconej tożsamościom zbiorowym wyróżnił kilka czynników różnicujących omawiane teorie. Jedne z nich traktują tożsamości narodowe jako różne przejawy zbiorowych autopercepcji, w których odbijają się wspólne cechy grupy. Do innej kategorii należą stanowiska postrzegające tożsamości narodowe jako zbiory postaw, przekonań i hierarchii wartości wszystkich członków lub najważniejszych grup wchodzących w skład zbiorowości. Kolejne podejście nie wiąże treści tożsamości z trwałymi wzorami kulturowymi, tylko z obiektywnymi okolicznościami ich powstania²³.

Tenże autor stworzył bardzo przydatną klasyfikację modeli pojęć tożsamości narodowych. Pierwszym z wyróżnionych jest model obiektywistyczny, charakteryzujący się poglądem, zgodnie z którym tożsamość opiera się na obiektywnie wyróżnialnych cechach, które mogą być opisane przez zewnętrznego obserwatora. Tutaj jako przykład Bokszański przywołuje teorię A.D. Smitha, w której o tożsamości zbiorowej narodu świadczą uwarunkowania polityczno-gospodarcze. Jest to podejście szczególnie przydatne w analizie historycznej, gdyż pozwala stwierdzić, czy w danym momencie rozwoju dana zbiorowość posiadała tożsamość narodową. Drugą orientacją jest model tożsamości odkrywanej, który opiera się na poczuciu odrębności kulturowej. Przykładem badacza, który stosował takie podejście, jest Bronisław Malinowski, według którego tożsamość narodowa to nic innego, jak odkrywanie osobowości narodu, która przejawia się w sposobie jego życia. W ramach tej perspektywy zwraca się również uwagę na to, że odkrywaniem lub rekonstrukcją tożsamości zajmują się zwykle

---

²² R. Brubaker, *Nacjonalizm inaczej. Struktura narodowa i kwestie narodowe w nowej Europie*, Warszawa–Kraków 1998, s. 77.

²³ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, op. cit., s. 108.

elity zbiorowości, a nie cała wspólnota. Te działania są dokonywane przy pomocy wartości podzielanych przez całość lub przynajmniej większość zbiorowości, przy czym szczególną rolę może odgrywać folklor i kultura symboliczna. Kolejny model nosi nazwę tożsamości narodowych konstruowanych i wiąże się bezpośrednio z podejściem historycystycznym. Są w nim zawarte teorie głoszące, że tożsamość narodowa nie powstała wskutek długotrwałej ewolucji kultury narodowej, ale została celowo konstruowana w konkretnym momencie dziejowym dla realizacji określonego celu. Do tego modelu najlepiej pasuje teoria E. Gellnera, według którego nacjonalizm łączy kulturę i państwo. Autor zauważa, że tożsamość narodowa jest misterną konstrukcją, która musi pogodzić różnorodne subkultury etniczne, regionalne i warstwowe. S.N. Eisenstadt i B. Giessen stworzyli teorię tożsamości kolektywnych, w których wyrazili pogląd, że tworzenie tożsamości narodowej wymaga wielu procedur i rytuałów. Dzieje się to głównie przy pomocy społecznej konstrukcji podziałów i granic, które z kolei są tworzone przy użyciu kodów pierwotności, ogłady/cywilizowania lub transcendencji/świętości. Ostatnim wyróżnionym przez Z. Bokszańskiego jest model opinii publicznej. W tej perspektywie wiedza o tożsamości narodowej pochodzi z analizy danych empirycznych dotyczących opinii i postaw indywidualnych członków zbiorowości. W tym modelu mieści się teoria Kurta Lewina opierająca się na trzech wymiarach indywidualnych identyfikacji narodowych: afirmacji etnicznej, odrzuceniu etniczności i poczuciu marginalności. W tym modelu nie można badać tożsamości narodowej jako takiej, tylko indywidualne sposoby internalizacji pewnego kodu treściowego, który wyróżniliśmy jako część składową tożsamości narodowej bądź też indywidualne postawy jednostek wobec ich rzekomej przynależności do danego narodu. Z tego wynika, że tożsamość narodowa jest atrybutem jednostki i da się ją wyznaczyć na podstawie badań i ekstrapolacji wyników z poziomu jednostkowego na zbiorowy²⁴.

---

²⁴ Ibidem, s. 114–135.

Wielość modeli i perspektyw postrzegania tożsamości narodowych skłania do zachowania konsekwencji i zastosowania w tej pracy definicji sformułowanej przez A.D. Smitha, skoro jego pojęcie narodu zostało uznane tutaj za obowiązujące. Ten naukowiec określił tożsamość narodową jako „stałe odtwarzanie i reinterpretowanie wzorca wartości, symboli, wspomnień, mitów i tradycji, które tworzą dziedzictwo określonych narodów, a także identyfikacji jednostek z tym wzorcem i dziedzictwem oraz z jego elementami kulturowymi”²⁵. Rozszerzając swoją definicję, autor podkreśla, że należy w badaniach rozdzielić poziom jednostkowy od zbiorowego. Narody są zbiorowościami kulturowymi i posiadają wspólne wspomnienia, mity, wartości i symbole. Jednocześnie nie można wnioskować o charakterze lub zachowaniach pojedynczych członków społeczności tylko na podstawie analizy całej zbiorowości, która raczej zarysowuje ramy niż determinuje. Tak więc odrębnie musi być rozpatrywana kwestia przynależności jednostkowej i zbiorowy element kulturowy. A.D. Smith podkreśla również, że chociaż tożsamości są z reguły długotrwałe, to jednak ulegają zmianom jak wszelkie fakty społeczne. Jednakże te zmiany zawsze odbywają się w określonych granicach, które są wyznaczane przez kulturę i tradycję narodu. Stąd w definicji tożsamości narodowej pojawia się stała reinterpretacja wzorców, mitów, symboli i wspomnień, które mimo procesu zmian zachodzących w każdym pokoleniu ciągle konstytuują istnienie narodu²⁶.

W przypadku tożsamości mniejszości narodowej, jaką są Polacy na Wileńszczyźnie, nie można pominąć kwestii ewentualnej asymilacji. Bardzo trafną definicję tego zjawiska zaproponował Grzegorz Babiński, pisząc, że „asymilacja narodowa to naturalny, wielowymiarowy proces społeczny, w którego wyniku następuje – na ogół wyraźnie niesymetryczne – upodobnianie się do siebie wchodzących we wzajemne kontakty zbiorowości etnicznych. Końcowym efektem tego procesu jest całkowite zatarcie

---

²⁵ A.D. Smith, *Nacjonalizm*, op. cit., s. 31.

²⁶ *Ibidem*, s. 31–35.

różnic między tymi zbiorowościami w najistotniejszych sferach życia społecznego, kultury, ideologii grupowych oraz w sferze wartości²⁷.

Tożsamość etniczna

Tożsamość etniczna budzi nie mniejsze kłopoty definicyjne i badawcze. Już wielość pojęć odnoszących się do podobnego zakresu pojęciowego może budzić podejrzenia, co do możliwości wyboru jednej, kompleksowej definicji. W pracach różnych badaczy pojawiają się takie terminy jak etnos, etnia, etnik, mniejszość etniczna, grupa etniczna czy grupa etnograficzna.

Wśród naukowców zajmujących się problemem etniczności panowały podobne dyskusje jak w przypadku badań nad narodami – czy grupy te należy wyróżniać ze względu na czynniki obiektywne czy subiektywne. Jeszcze w latach 70. Wsewolod Isajew na podstawie analizy kilkudziesięciu definicji grup etnicznych wyróżnił najczęściej pojawiające się kryteria. Znalazły się wśród nich: język, religia, powszechne zwyczaje, podobieństwo cech fizycznych i przekonanie o wspólnym pochodzeniu²⁸.

Powyżej spośród wielości funkcjonujących w nauce terminów została wybrana definicja A.D. Smitha. Jednym z argumentów było stworzenie przez tego naukowca równie kompleksowej definicji etni, dlatego konsekwentne wydaje się jej zastosowanie. Według Smitha etnia to „nazwana wspólnota ludzka, związana z ziemią ojczystą, mająca wspólne mity pochodzeniowe, wspólne wspomnienia, jeden lub więcej elementów wspólnej kultury oraz odznaczająca się pewnym stopniem solidarności, przynajmniej wśród elit²⁹”.

---

²⁷ G. Babiński, Więź etniczna a procesy asymilacji; przemiany organizacji etnicznych: zagadnienia teoretyczne i metodologiczne, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Polonijne*, Kraków 1986, s. 7.

²⁸ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, op. cit., s. 75.

²⁹ A.D. Smith, *Nacjonalizm*, op. cit., s. 26.

Tabela 1. Teorie etniczności

Natura etniczności	Sposób wyjaśniania		
	intencjonalny	funkcjonalny	przyczynowo-funkcjonalny
Kultura	Prymordialiści (E. Shils, C. Geertz) Etnosymboliści (A.D. Smith, J. Armstrong, W. Connor, M.J. Esman)	Instrumentaliści (F. Barth, P. Brass, M. Bechter, M. Banton, A. Cohen)	
Natura		Teorie ekologiczne (L.N. Gumilev, W. Abruzzi)	Socjobiologicy (P. L. van den Berghe, G.R. Johnson, R.P. Shaw, Y. Wong)

Źródło: N. Statkus, *Etniškumas ir nacionalizmas*, Wilno 2003, s. 18

Niewątpliwie Polacy zamieszkujący poza granicami Polski również są członkami narodu, trudno mówić w ich przypadku o etniach. Jednakże rozważania naukowe na temat tożsamości etnicznej w sytuacji wielokulturowych społeczeństw zdają się lepiej opisywać sytuację mniejszości narodowych niż teorie dotyczące tożsamości narodowych. Dlatego poniżej zostanie zaprezentowany przegląd teorii dotyczących etniczności i tożsamości etnicznej z uwzględnieniem tych aspektów, które mogą być przydatne w analizie tematu pracy. N. Statkus w swojej książce poświęconej problemowi nacjonalizmu i etniczności podkreśla dwa ontologicznie odmienne nurty teorii opisujących etniczność – pierwsze przyporządkowują etniczność do dziedziny fenomenów kulturowych, drugie zaś tłumaczą ją, opierając się na monistycznych poglądach nauk przyrodniczych³⁰. Ten podział jeszcze uszczegółowił przy pomocy tabeli grupującej teorie dotyczące etniczności.

Po przeanalizowaniu głównych teorii z wymienionych nurtów N. Statkus dochodzi do wniosków, że większość definicji tłumaczy etniczność jako poczucie przynależności do grupy etnicznej, jako ogół cech charakteryzujących grupę etniczną lub

³⁰ N. Statkus, *Etniškumas ir nacionalizmas*, Wilno 2003, s. 18.

rodzaj tożsamości zbiorowej, opierającej się na wspólnym pochodzeniu, poczuciu więzi i elementach kulturowych³¹.

Zbigniew Bokszański zwraca uwagę na zmianę kontekstu, w którym mówi się o etniczności i grupach etnicznych. Z kręgu zainteresowań antropologów i etnologów wraz z rozwojem społeczeństwa wielokulturowego te pojęcia przeniosły się również do języka socjologów i politologów. Procesami, które o tym zdecydowały, były rewolucja przemysłowa i towarzysząca jej urbanizacja, zwiększająca się rola państwa, zmiany systemów wartości w społeczeństwach demokratycznych i rozwój organizacji międzynarodowych. Wszystko to sprawiło, że kryteria obiektywne stały się niewystarczające do badania złożonej problematyki tożsamości etnicznej we współczesnych wielokulturowych społeczeństwach. Wśród subiektywnych kryteriów stosowanych do identyfikacji grup etnicznych pojawia się emocjonalne przywiązanie do wspólnoty oraz wynik świadomego wyboru³².

Uwzględniając powyższe uwagi, Z. Bokszański wyróżnił trzy rodzaje tożsamości etnicznej związane z różnymi przejawami etniczności. Pierwszy z nich to etniczność separacyjna, w której głównym celem grupy jest zarysowanie jej odrębności. Podkreślał to w swoich pracach F. Barth, twierdząc, że o trwałości grupy etnicznej stanowi nie całość kultury, lecz jej wyraźnie zarysowane granice pozwalające odróżnić swoich od obcych. Granice istnieją w sensie społecznym i mogą ulegać zmianom. Niewątpliwie teorię Bartha da się odnieść do mniejszości polskiej, która jest w centrum zainteresowania tej pracy, gdyż tożsamość tej grupy jest w pewnym stopniu budowana na podstawie wyraźnie zarysowanych granic odróżniających ją od Litwinów i Rosjan. Drugim typem jest etniczność nierównościowa – istnienie grupy dominującej warunkuje kształtowanie się tożsamości grupy mniejszościowej. Asymetryczne stosunki między zbiorowościami zamieszkującymi jeden teren lub jednostkę administracyjną prowadzą często do

---

³¹ Ibidem, s. 20.

³² Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, op.cit., s. 79–86.

frustracji oraz kultywowania odrębności własnej grupy. Istnieje szereg reakcji na dominację, które mogą się wytworzyć w sytuacji nierównościowej. Można zaryzykować tezę, że podobne procesy zachodzą nie tylko w odniesieniu do współżycia różnych grup etnicznych, ale też między mniejszościami narodowymi a narodem większościowym. Dlatego poniższa typologia może być szczególnie przydatna podczas analizy postaw, które przyjmuje mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Z. Bokszański wymienia następujące typy reakcji na dominację kulturową:

- „nieświadome lub nie w pełni uświadomione realizowanie przez mniejszość własnych praktyk kulturowych na obszarach, na które w ogóle nie chce wkraczać grupa dominująca;
- wycofywanie się zbiorowości mniejszościowych na „bezpieczne obszary”, na które nie dotarła jeszcze ekspansja kultury dominującej;
- „schizofrenia kulturowa” czy pewien typ synkretyzmu kulturowego, a więc równoczesne jawne i pozorne uczestnictwo w niektórych praktykach dominujących i tajne uczestnictwo w praktykach mniejszościowych;
- zakamuflowana, choć jawna, krytyka kultury dominującej i praktykowanie „świata odwróconego”;
- próby awansu społecznego w ramach kultury dominującej;
- publiczne tworzenie kultury alternatywnej lub odtwarzanie mniejszościowej kultury rdzennej połączone z próbami nadania jej prawomocności”³³. Ostatnim rodzajem jest etniczność polityczna, która ma szczególnie instrumentalny charakter na tle innych. Jej cechą jest podejście do grupy etnicznej jak do typowej grupy interesu, osiągnięcie określonych, politycznych celów. Zaangażowanie emocjonalne, które wiąże się z poczuciem tożsamości etnicznej, sprzyja realizowaniu interesów. W pewnym stopniu te cechy charakteryzują również mniejszość polską na Wileńszczyźnie, zwłaszcza w aspekcie działalności i wpływu polskich partii oraz organizacji.

---

³³ Ibidem, s. 96.

Walencja kulturowa

Omawiając kwestie tożsamości zbiorowych nie sposób nie wspomnieć o koncepcji wprowadzonej przez Antoninę Kłoskowską. Według niej na tożsamość narodową składała się identyfikacja narodowa oraz walencja kulturowa. Uznawała ona jedynie możliwość rozpatrywania tożsamości narodowej jako składnika identyfikacji jednostki, nigdy jako cechy charakteryzującej naród³⁴.

Według badaczki walencja jest to „poczucie związku z kulturą etniczną lub narodową uznawaną za własną, stanowiącą dziedzictwo kulturowe własnej grupy, a nie tylko sferę kompetencji nabytej ze względu na wykształcenie, specjalność zawodową lub uczestnictwo w szerszych, ponadnarodowych wspólnotach, chyba że te wspólnoty zastępują w samookreśleniu jednostki wspólnotę narodową lub są nad nią nadbudowane jako wspólnota wyższego rzędu nieredukująca wcześniejszych, bardziej intymnych narodowych powiązań”³⁵. Zarówno walencja kulturowa, jak i identyfikacja narodowa, rozumiana jako autodeklaracja przynależności do określonego narodu, podlegają stopniowaniu i przemianom. Dlatego A. Kłoskowska stworzyła tabelę wykazującą relacje między czterema typami stosunku wobec identyfikacji narodowej i czterema typami narodowej walencji kulturowej (Tabela 2).

Wśród rodzajów identyfikacji kulturowej autorka wyróżnia: jednolitą (integralną), podwójną, niepewną i kosmopolityczną. Ten ostatni „stanowi zaprzeczenie faktycznej identyfikacji z określonymi grupami narodowymi”³⁶. Najbardziej rozpowszechniona jest uniwalencja, czyli przynależność do jednej.

Sytuacja pogranicza kulturowego, w którym przyszło mieszkać Polakom na Wileńszczyźnie, stanowi fascynujący kontekst badań dla naukowców zajmujących się problematyką tożsa-

---

³⁴ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 102.

³⁵ Ibidem, s. 162.

³⁶ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe...*, op. cit., s. 162.

Tabela 2. Identyfikacja i walencja kulturowa

	Uniwalencja	Biwalencja	Ambiwalencja	Poliwalencja
Integralna	1 **	2 **	3	4
Podwójna	5	6 **	7 **	8 *
Niepewna	9 **	10 *	11 *	12 *
Kosmopolityzm	13	14 **	15 *	16 *

Źródło: A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 129

** – związek potwierdzony danymi empirycznymi

* – związek hipotetyczny

mości. Przeplatanie się kultur, języków, wyznań, skomplikowana historia – to wszystko elementy wpływające w dużym stopniu na tożsamość zbiorowości oraz poczucie jednostkowej przynależności. Jednak, jak wynika z powyższych rozważań, tożsamość jest tematem niezwykle obszernym, a jego stosowanie wymaga świadomego wyboru ścisłej definicji w ramach jednej z wielu teorii.

Prace opisujące tożsamość Polaków na Wileńszczyźnie często cechuje głębokie zaangażowanie emocjonalne badacza w poruszaną problematykę. Taka sytuacja ma zwykle miejsce, gdy autor sam pochodzi z tego środowiska lub łączy go z nim więzi emocjonalne. Powszechnie pokutuje opinia, że postawa zaangażowana dyskwalifikuje naukowca, gdyż pozbawia go obiektywizmu. Jednak odpowiedni warsztat badawczy i świadomy wybór teorii potrafią przekuć tę rzekomą słabość w wielką zaletę, która może niezwykle wzbogacić badania i przybliżyć czytelnikom prawdziwą sytuację Polaków na Wileńszczyźnie.

Bibliografia

- Babiński G., Więź etniczna a procesy asymilacji; przemiany organizacji etnicznych: zagadnienia teoretyczne i metodologiczne, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Polonijne*, Kraków 1986.
- Bokszański Z., *Stereotypy a kultura*, Wrocław 1997.
- Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2008.
- Brubaker R., Nacjonalizm inaczej. Struktura narodowa i kwestie narodowe w nowej Europie, Warszawa–Kraków 1998.
- Jawłowska A., Tożsamość na sprzedaż, [w:] *Wokół problemów tożsamości*, red. Jawłowska, Warszawa 2001.
- Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.
- Kociuba J., Narracyjna koncepcja tożsamości, [w:] *Wokół tożsamości: teorie, wymiary, ekspresje*, red. I. Borowik, K. Leszczyńska, Kraków 2007.
- Kołakowski L., O tożsamości zbiorowej, w: *Tożsamość w czasach zmiany. Rozmowy w Castel Gandolfo*, red. K. Michalski, Warszawa–Kraków 1995.
- Nikitorowicz J., Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa, Białystok 1995.
- Ricoeur P., *O sobie samym jako innym*, Warszawa 2005.
- Smith A.D., *Nacjonalizm*, Warszawa 2007.
- Statkus N., *Etniškumas ir nacionalizmas*, Wilno 2003.
- Taylor Ch., *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Warszawa 2001.

Identity issues – theoretical reflections on Poles living in the Vilnius Region

Summary

The paper focuses on theoretical problem of identity in the context of Poles living in the Vilnius Region. Firstly, identity is introduced both as philosophical category and scientific problem – different psychological and sociological theories are presented. There is also described a distinction between personal and collective identity. Collective identity is conceptualized as individuals' identifications of or attachment to certain groups. The main em-

phasis is put on national and ethnic identity as well as on the idea of cultural valence, introduced by Polish sociologist Antonina Kłoskowska. All these classifications help to find theory, which is the most useful in the description and explanation of contemporary and historical identity of Poles living in the Vilnius Region.

Miroslaw Szejbak

Uniwersytet w Białymstoku, Filia w Wilnie, Litwa

Krystyna Moroz-Łapin

Uniwersytet Wileński, Wilno, Litwa

Egzamin z języka litewskiego jako ojczystego i państwowego na Litwie: wyniki w latach 2004–2012

Wstęp

Szkolnictwo polskie na Litwie ma wieloletnią tradycję. Jednym z ważnych celów społeczności polskiej na Litwie jest zachowanie i doskonalenie systemu oświaty kształtowanego przez dziesięciolecia w różnych warunkach historycznych.

W myśl znowelizowanej Ustawy o oświacie¹, przyjętej przez Sejm Republiki Litewskiej w dniu 17 marca 2011 roku, likwiduje się podział w zakresie nauczania języka litewskiego jako ojczystego i jako państwowego, wprowadza się ujednoczone nauczanie od klasy 5, natomiast już w roku 2013 absolwenci szkół z nielitewskim językiem nauczania będą musieli składać ujednoczony egzamin z języka litewskiego.

Przyjęciu ustawy towarzyszyła szeroko zakrojona kampania informacyjna, podczas której litewskie władze oświatowe oraz środki masowego przekazu lansowały tezę o rzekomo niewystarczającym stopniu znajomości języka litewskiego wśród absolwentów szkół polskich na Litwie. Celem tych badań jest skonfrontowanie powyższej tezy z oficjalnymi danymi Państwowego Centrum Egzaminacyjnego o wynikach egzaminu z języka litewskiego jako ojczystego i państwowego.

---

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Ustawa o oświacie Republiki Litewskiej), Nowa redakcja z dn. 1 lipca 2011 r.

Badanie oficjalnych wyników państwowych egzaminów maturalnych

Dane Państwowego Centrum Egzaminacyjnego dotyczą wyników państwowych egzaminów maturalnych, które uczniowie zdają wyłącznie w języku litewskim. Wyjątkiem jest egzamin z historii, podczas którego uczeń otrzymuje pytania w języku litewskim, lecz ma prawo odpowiadać w języku ojczystym. Brak danych, ilu uczniów z tego prawa korzysta. Jednakże znajomość języka litewskiego jest konieczna do zrozumienia pytań na egzaminie z historii, jak również do składania wszystkich innych egzaminów.

W niniejszym artykule na podstawie wyników egzaminów maturalnych oficjalnie podawanych na stronie Państwowego Centrum Egzaminacyjnego² zostaną porównane wyniki osiągnięte przez uczniów szkół litewskich i nielitewskich. Uczniowie z litewskim językiem nauczania składają egzamin z języka litewskiego jako ojczystego, natomiast uczniowie z nielitewskim językiem nauczania składają egzamin z języka litewskiego jako państwowego. Egzamin z języka państwowego odpowiada najwyższemu poziomowi znajomości języka wymaganemu przy zatrudnieniu

Tabela 1. podaje wyniki egzaminu z języka litewskiego jako państwowego przez uczniów ze szkół z nielitewskim językiem nauczania. W badanym okresie maksymalna liczba możliwych do zdobycia punktów pozostawała stała i wynosiła 100 punktów.

Tabela 2. podaje wyniki składania egzaminu z języka litewskiego jako ojczystego przez uczniów ze szkół z litewskim językiem nauczania. W latach 2004–2007 egzamin z języka ojczystego składał się z dwóch części: testu i interpretacji tekstu. Test dotyczył umiejętności rozumienia tekstu oraz znajomości gramatyki, czyli pod względem sformułowanych zadań odpowiadał egzaminowi z języka państwowego. W związku z tym do porównania wyników egzaminów szkół litewskich i nielitewskich wybrano

---

² Nacionalinis egzaminų centras, www.nec.lt

wyniki testu. Maksymalna liczba możliwych do zdobycia punktów stale się zmieniała i wynosiła od 122 do 104 punktów.

Procent uczniów, którzy pomyślnie złożyli egzamin z języka państwowego w latach 2004–2012, wynosił 89,68%, a z języka ojczystego – 87,65%. Zatem wyniki uczniów szkół mniejszości narodowych w liczbach absolutnych są lepsze o 2 punkty procentowe. Należy zaznaczyć, że procent uczniów pomyślnie składających egzamin z języka ojczystego w latach 2011 i 2012 jest zbliżony do wyników egzaminu z języka państwowego z racji stałego obniżania minimalnej liczby punktów: w roku 2011 minimalna liczba punktów na egzaminie z języka ojczystego wynosiła 24,4% ogólnej liczby, a języka państwowego – 32%, w roku zaś 2012 były to już odpowiednio 23,08% i 32%. Pomimo podwyższonego prawie do 9 punktów procentowych progu, czyli bez mała o 38,7%, większy procent uczniów szkół nielitewskich aniżeli litewskich pomyślnie zdawał egzamin.

Z powodu różnej liczby możliwych do uzyskania punktów nie da się porównać liczb absolutnych w poniższych Tabelach 1. i 2. Stąd zachodzi potrzeba normalizacji wyników do wspólnego progu egzaminacyjnego. W latach 2004–2012 średni próg egzaminu z języka litewskiego jako państwowego wynosił 32,4%, natomiast egzaminu z języka ojczystego – 26,8%. Zatem jako wspólny próg normalizacyjny została wybrana średnia tych wielkości, a mianowicie 30%.

Znormalizowane wyniki składania egzaminów z języka państwowego i ojczystego są podane odpowiednio w Tabelach 3. i 4. Zamieszczone w nich dane wskazują, że średni wskaźnik złożonych egzaminów z języka państwowego w liczbach porównywalnych wynosi 90,36% i wykazuje wyraźną tendencję wzrostową, gdyż w latach 2007–2012 liczba ta stale jest wyższa od średniej. Średni wskaźnik złożonych egzaminów z języka ojczystego w liczbach porównywalnych wynosi 86,05% i wykazuje w latach 2009–2012 tendencję zniżkową.

Tabela 1. Wyniki egzaminu z języka litewskiego jako państwowego

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Maksymalna liczba punktów	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Minimalna liczba punktów	31	32	31	35	34	33	32	32	32
Próg (proc.)	31	32	31	35	34	33	32	32	32
Złożyło (proc.)	83,0	87,0	84,2	93,8	89,8	92,59	90,92	92,31	93,52
Nie złożyło (proc.)	17,0	13,0	15,8	6,2	10,2	7,41	9,08	7,69	6,48
Średnia liczba uzyskanych punktów	46,76	50,56	47,14	56,88	54,39	53,43	53,35	53,99	55,00
Proc.	46,76	50,56	47,14	56,88	54,39	53,43	53,35	53,99	55,00

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Tabela 2. Wyniki egzaminu z języka litewskiego jako ojczystego

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Maksymalna liczba punktów	122	116	116	120	104	104	104	104	104
Minimalna liczba punktów	29	32	35	30	31	30	30	25	24
Próg (proc.)	23,77	27,59	30,17	25,00	29,81	28,85	28,85	24,04	23,08
Złożyło (proc.)	82,2	81,6	84,9	83,4	87,35	93,5	91,55	92,0	92,39
Nie złożyło (proc.)	17,8	18,4	15,1	16,6	12,65	6,5	8,45	8,0	7,61
Średnia liczba uzyskanych punktów	53,14	53,84	60,02	53,66	49,83	52,47	50,17	47,46	45,28
Proc.	43,56	46,41	51,74	44,72	47,91	50,45	48,24	45,63	43,54

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Tabela 3. Wyniki egzaminu z języka litewskiego jako państwowego (znormalizowane)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Złożyło	83,55	87,81	84,71	94,69	91,00	93,26	91,49	92,79	93,93
Nie złożyło	16,45	12,19	15,29	5,31	9,00	6,74	8,51	7,21	6,08

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Tabela 4. Wyniki egzaminu z języka litewskiego jako ojczystego (znormalizowane)

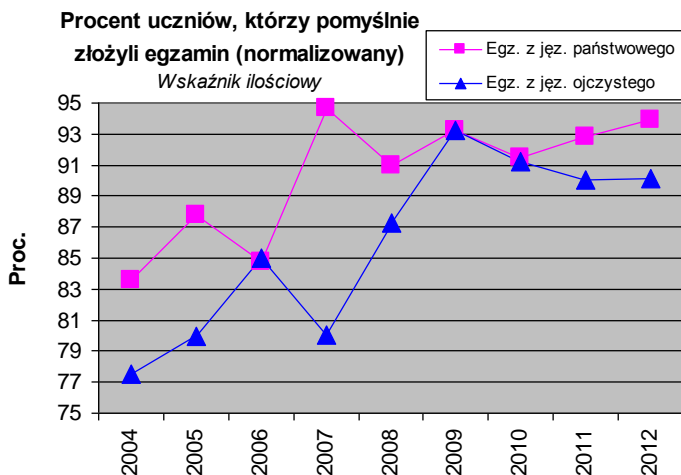
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Złożyło	77,54	79,99	84,99	80,08	87,27	93,24	91,21	90,02	90,11
Nie złożyło	22,46	20,01	15,01	19,92	12,73	6,76	8,79	9,98	9,89

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Rysunek 1. przedstawia porównanie znormalizowanego procentu uczniów, którzy pomyślnie złożyli egzamin z języka państwowego i ojczystego. Jest to wskaźnik ilościowy wyników egzaminów z języka litewskiego. Wykres pokazuje, że procent uczniów, którzy pomyślnie złożyli egzamin z języka państwowego, jest wyższy niż w szkołach litewskich.

Wskaźnikiem poziomu wiedzy na egzaminie jest średnia liczby punktów uzyskanych przez uczniów szkół litewskich i nie-litewskich. Rysunek 2. pokazuje, że poziom wiedzy z języka litewskiego uczniów szkół nielitewskich jest wyższy niż ich rówieśników ze szkół litewskich. Średnia sumy punktów uzyskanych na egzaminie z języka państwowego w latach 2004–2012 wynosi 52,39% z ogólnej liczby punktów, a na egzaminie z języka ojczystego – 46,91%. Różnica wynosi 5,48 punktów procentowych, czyli 11,68%, zatem absolwenci szkół nielitewskich średnio otrzymują na egzaminie prawie o 12% punktów więcej niż uczniowie szkół litewskich.

Rys. 1. Porównanie wyników egzaminów z języka litewskiego jako ojczystego (szkoły litewskie) i państwowego (szkoły nielitewskie)

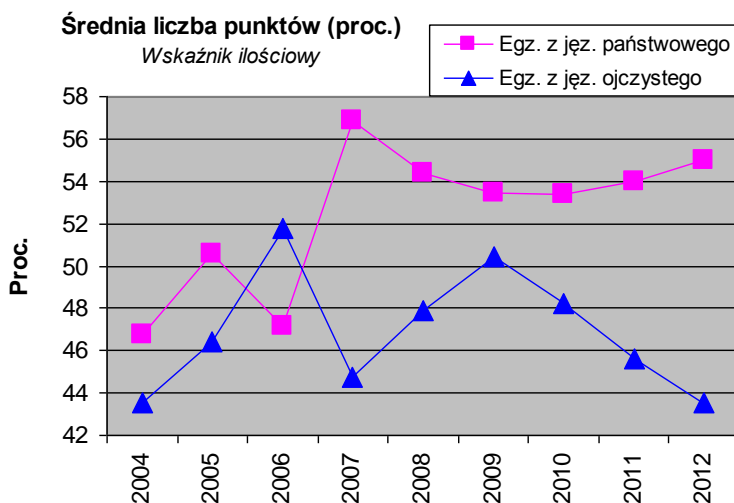
Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Godna odnotowania jest również dynamika tego wskaźnika. Jeśli jakość zdawanych egzaminów w szkołach nielitewskich w latach 2009–2012 jest stabilna z lekką tendencją wzrostową (od 53,43% do 55,0%), to w szkołach litewskich jakość znacząco spada z 50,45% do 43,54%, a więc o 6,91 punktów procentowych, czyli prawie o 13,7%. Różnice dotyczące jakości zdawanych egzaminów przez uczniów szkół nielitewskich i litewskich w roku 2012 wynoszą już 11,46 punktów procentowych, czyli średni poziom wiedzy z języka litewskiego w szkołach nielitewskich jest o 26,3% wyższy niż w szkołach z litewskim językiem nauczania.

Z wypowiedzi przedstawicieli władz oświatowych i relacji litewskich mass mediów wynika, że egzamin z języka litewskiego jako państwowego zawsze był łatwiejszy, chociaż wiadomo, że oba egzaminy są dostosowane do wymagań wynikających z różnych programów nauczania – języka ojczystego i języka wyuczonego. Jednakże dane Państwowego Centrum Egzaminacyjnego ujawniają fakt odwrotny: wymagania dotyczące egzaminu z języka

ka państwowego były znacznie wyższe niż egzaminu z języka ojczystego. Dobitnie o tym świadczy minimalna liczba punktów, które uczeń powinien uzyskać do pomyślnego zdania egzaminu. Rysunek 3. pokazuje, że próg dla uczniów szkół nielitewskich zawsze był wyższy niż dla uczniów szkół litewskich. Średni próg złożenia egzaminu w latach 2004–2012 dla ucznia szkoły litewskiej wynosił 26,8% ogólnej liczby punktów, dla uczniów szkół nielitewskich – 32,4%. Różnica dotyczy 5,6 punktów procentowych, czyli próg egzaminu języka państwowego był o 21% wyższy niż próg egzaminu języka ojczystego. Pomimo to uczniowie szkół nielitewskich pomyślniej składają egzamin z języka litewskiego.

Rys. 2. Porównanie średniej liczby punktów uzyskanych na egzaminie przez uczniów szkół litewskich (egzamin z języka ojczystego) i nielitewskich (egzamin z języka państwowego)

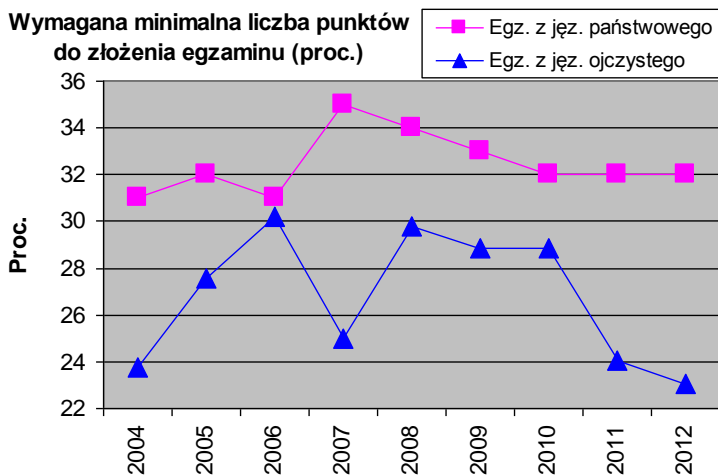

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Dokonując porównania procentu uczniów, którzy nie złożyli egzaminu, należy uwzględnić nierówne progi minimalne egzami-

nów, czyli znormalizować wynik pod względem minimalnego progu. Próg egzaminu z języka ojczystego zawsze był niższy, dlatego też zwykle porównywanie liczby osób, które pomyślnie złożyły egzaminy, jest niezgodne z prawdą. W takim wypadku porównuje się dane znormalizowane pod względem progu. Rysunek 4. przedstawia, że liczba uczniów, którzy nie zdali egzaminu z języka ojczystego, jest wyższa niż w szkołach nielitewskich: średnia normalizowana liczba uczniów, którzy nie zdali egzaminu, w szkołach litewskich wynosi 13,95%, natomiast w szkołach nielitewskich – 9,64%, czyli aż o 45% wskaźnik ten jest gorszy w szkołach z litewskim językiem nauczania niż z nielitewskim.

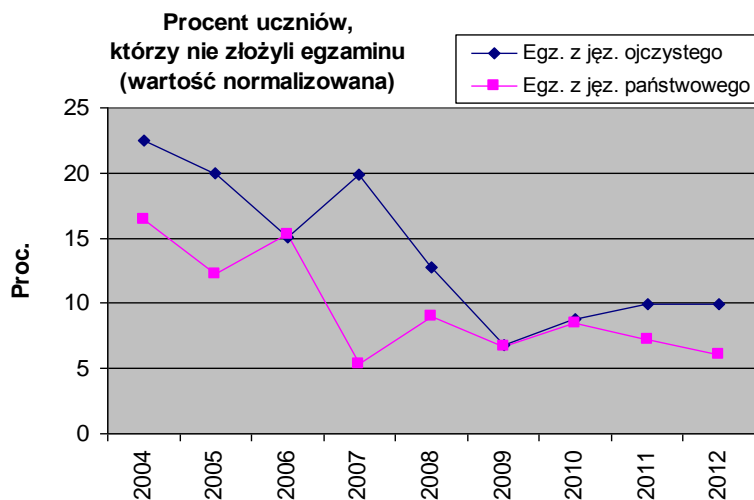
Rys. 3. Porównanie minimalnej liczby punktów wymaganych na egzaminie z języka państwowego i ojczystego

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Rys. 4. Porównanie procentu liczby uczniów, którzy nie złożyli egzaminu, znormalizowanego pod względem minimalnego progu

Źródło: Badanie własne na podstawie danych z www.nec.lt

Podsumowanie

Porównanie wyników egzaminu z języka litewskiego jako ojczystego (dla maturzystów szkół litewskich) i państwowego (dla maturzystów szkół nielitewskich) obala tezę o rzekomo gorszych wynikach absolwentów szkół nielitewskich. Wskaźniki ilościowe i jakościowe wyników egzaminu z języka litewskiego dobitnie świadczą o dobrej znajomości języka państwowego wśród uczniów szkół nielitewskich.

Średnia minimalnej liczby punktów potrzebnej do pomyślnego złożenia egzaminu z języka litewskiego w latach 2004–2012 wynosiła 26,8% ogólnej liczby punktów dla uczniów szkoły litewskiej i 32,4% dla uczniów szkoły nielitewskiej. Próg egzaminu z języka państwowego był o 21% wyższy od progu egzaminu z języka ojczystego dla uczniów szkół litewskich. Teza o rzekomo łatwiejszym egzaminie z języka państwowego jest nieprawdziwa.

Pomimo wyższych wymagań uczniowie szkół nielitewskich lepiej składają egzaminy: średni procent uczniów, którzy pomyślnie zdali egzamin z języka państwowego wynosi 90,36%, natomiast z języka ojczystego – 86,05%. Zatem wyniki szkół mniejszości narodowych są lepszy o 4,3 punkty procentowe. Teza o gorszym poziomie wiedzy została obalona.

Średnia liczba uczniów, którzy nie zdali egzaminu z języka litewskiego, w szkołach litewskich jest wyższa o 4,4 punkty procentowe: w szkołach litewskich – 13,95%, w szkołach nielitewskich 9,64%. Absolwenci szkół nielitewskich średnio otrzymują o 12% punktów więcej niż uczniowie szkół litewskich.

Wyniki badań potwierdzają znany fakt, że inna jest metodyka nauczania języka obcego, inna zaś języka ojczystego. Znowelizowana ustawa wymusza stosowanie metodyki właściwej nauczaniu języka ojczystego we wszystkich szkołach, pomimo że metody te są mniej efektywne oraz niedostosowane do nauczania języka litewskiego jako obcego w szkołach mniejszości narodowych.

Powyższe wyniki potwierdzają fakt, że zlikwidowany przez znowelizowaną ustawę program nauczania języka państwowego w szkołach mniejszości narodowych był bardziej efektywny niż nowoprogram nauczania jako języka ojczystego. Niezadowolenie rodziców uczniów, którzy uczęszczają do szkół mniejszości narodowych, w kwestii radykalnych zmian wprowadzonych na mocy ustawy jest w pełni uzasadnione. Tezy o gorszych wynikach absolwentów szkół nielitewskich egzaminu z języka litewskiego są nieprawdziwe.

W 2013 roku na mocy znowelizowanej ustawy o oświacie odbędzie się ujednolicony egzamin z języka litewskiego dla wszystkich uczniów. Zatem konieczne będą badania, które pozwolą ustalić wpływ nowego podejścia do egzaminu na poziom wiedzy uczniów szkół z litewskim i nielitewskim językiem nauczania.

Bibliografia

- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Ustawa o oświacie Republiki Litewskiej), Nowa redakcja z dn. 1 lipca 2011 r.
- Nacionalinis egzaminų centras, www.nec.lt

Exam of Lithuanian language as the mother tongue and as the state language: Results from years 2004-2012

Summary

Polish education in Lithuania has a long tradition. One of the objectives of the Polish community in Lithuania is to maintain and improve this education system which was being formed within decades in different historical circumstances. The amendment to the Education Act passed by the Parliament of the Republic of Lithuania on 17 March 2011 removes the learner-centred Lithuanian language teaching according to which non-native pupils learned the national language as a second language. The amendment establishes unified teaching from the 5th form for both native and non-native speakers. It also constitutes unified exam in 2013 without taking into account the significant differences in the programmes' content and the number of classes.

Adoption of the law was accompanied by a campaign in which officials of the supreme educational authorities and the media publicized the thesis of a poor command of Lithuanian language among the graduates of Polish schools. The aim of the study was to compare this thesis with the official data of the National Examination Centre. The comparison of the results of the exams in Lithuanian as a native language (Lithuanian schools) and as a national language (non-Lithuanian schools) refutes the thesis that non-Lithuanian school graduates achieve worse results. The study provides a clear evidence of a good quality of the national language knowledge among non-Lithuanian school pupils.

Krystyna Moroz-Łapin

Uniwersytet Wileński, Wilno, Litwa

Mirosław Szejbak

**Uniwersytet w Białymstoku, Filia w Wilnie,
Wilno, Litwa**

Polskie szkoły na Litwie: ranking w latach 2008–2012

Wstęp

Szkolnictwo polskie na Litwie ma wieloletnie tradycje i odgrywa istotną rolę w zachowaniu tożsamości narodowej Polaków na Litwie. Przyjęciu przez Sejm Republiki Litewskiej w dniu 17 marca 2011 roku nowelizacji ustawy o oświacie¹ towarzyszyła kampania informacyjna, w której litewskie władze oświatowe i środki masowego przekazu szeroko głosiły tezę o rzekomo niskim poziomie wiedzy absolwentów szkół polskich². Publiczne zarzuty wobec szkolnictwa polskiego podważają autorytet szkoły polskiej zdobyty w ciągu dziesięcioleci swojego istnienia. Celem tych badań było skonfrontowanie powyższej tezy z obiektywnymi faktami. W badaniach tych wykorzystane zostały dane rankingów szkół Litwy publikowane przez niezależne czasopismo „Veidas”. Ranking jest obliczany na podstawie wyników egzaminów maturalnych i wyników rekrutacji na wyższe uczelnie.

Badaniami objęto sąsiadujące ze sobą szkoły polskie i litewskie w miejscowościach zwarcie zamieszkanym przez ludność polską. W myśl nowej ustawy oświatowej właśnie te szkoły są zagrożone zamknięciem i w te szkoły wymierzono ostrze krytyki.

---

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Ustawa o oświacie Republiki Litewskiej), Nowa redakcja z dn. 1 lipca 2011 r.

² Mindaugas Jackevičius. Kas kaltas dėl prastų lenkiškų mokyklų rezultatų? Delfi.lt, 309 listopada 2013 r. <http://www.delfi.lt/news/daily/education/kas-kaltas-del-prastu-lenkisku-mokyklu-rezultatu.d?id=52330983>

Wyniki sąsiadujących ze sobą szkół polskich i litewskich zanalizowano za pomocą metod statystyki opisowej. Zbadano tendencję centralną dwóch zbiorów: rankingi szkół polskich i sąsiadujących z nimi szkół litewskich.

Artykuł zawiera pięć rozdziałów. W rozdziale drugim omówione zostały dane, na których oparto badania i metodykę badań. W rozdziale trzecim porównano wyniki rankingów badanych szkół polskich i litewskich. W rozdziale czwartym poddano analizie wyniki rankingów szkół w Wilnie.

Dane rankingu czasopisma „Veidas”

Opiniotwórczy tygodnik „Veidas” od 2002 roku przeprowadza ranking gimnazjów i szkół średnich Litwy. Kryteria rankingu każdego roku są modyfikowane. W latach 2007–2010^{3,4,5,6} wyniki szkół oceniano według następujących kryteriów:

- Ile osób z ogólnej liczby maturzystów zostało przyjętych na litewskie i zagraniczne uczelnie wyższe?
- Ilu uczniów zostało przyjętych na wyższe uczelnie Litwy zgodnie z pierwszym wybranym kierunkiem studiów. Podczas rekrutacji absolwent wypełnia formularz, w którym podaje nazwę kierunku studiów i uczelnię, na którą chciałby się dostać według wybranej kolejności. W rankingu brano pod uwagę, czy uczeń dostał się na kierunek, który w formularzu był podany jako pierwszy.
- Uwzględniając krytykę środowiska pedagogicznego odnośnie do jednostronności badań, od 2011 roku⁷ do powyższych kryteriów dodano cztery inne kryteria: procent uczniów, którzy złożyli egzaminy państwowe z języka litewskiego, obcego, matematyki i historii z maksymalnym wynikiem 90–100%. W

---

³ Veidas, nr 33, 16.08.2007.

⁴ Veidas, nr 33, 18.08.2008.

⁵ Veidas, nr 32, 10.08.2009.

⁶ Veidas, nr 31, 2.08.2010.

⁷ Veidas, nr 32, 8.08.2011.

związku z tym wyniki z lat 2011–2012 dokładniej określają poziom wiedzy, jaką zdolny uczeń miał szanse zdobyć podczas nauki w szkole.

Metodyka badań

Dane z lat 2008–2010 ukazują procent uczniów przyjętych na wyższe uczelnie. Statystyki lat 2011 i 2012 obejmują również wyniki egzaminów maturalnych. Nie wszyscy uczniowie mają na celu podjęcie studiów, ale zakładamy (jak i organizatorzy rankingu), że większy procent osób przyjętych na studia świadczy o lepszym starcie.

W celu sprawdzenia podanej tezy porównano wyniki sąsiadujących ze sobą szkół polskich i litewskich. Kiedy lansowana jest teza o wyższości szkoły litewskiej nad polską, wówczas dla litewskich Polaków przedstawia się propozycję wyboru właśnie znajdującej się w sąsiedztwie szkoły litewskiej. Dlatego porównanie wyników sąsiadujących ze sobą szkół jest bardzo istotne dla rodziców zamieszkałych w tych miejscowościach.

Badanie sąsiadujących ze sobą szkół polskich i litewskich na Wileńszczyźnie

Na podstawie wykazu placówek oświatowych według systemu AIKOS⁸ zostały zidentyfikowane miejscowości, w których znajdują się w sąsiedztwie szkoły litewskie i polskie (Tabela 1.). W szeregu miejscowości, na przykład w Mickunach i Pogirach, szkoły mają trzy piony: polski, rosyjski i litewski. Z niniejszych badań szkoły te zostały wykluczone, ponieważ w rankingu brak danych odnośnie do poszczególnych pionów.

---

⁸ Atvira informavimo konsultavimo orientavimo sistema, Švietimo ir mokslo institucijos
http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm

Tabela 1. Lista miejscowości zwarcie zamieszkałych przez mniejszości narodowe, w których sąsiadują ze sobą szkoły polskie i litewskie

Miejscowość	Skład narodowościowy (Polacy, Litwini)	Źródło
Soleczniki, Ejszyski, Turgiele, Jaszuny	80,4% Polaków, 10,5% Litwinów	http://pl.wikipedia.org/wiki/Rejon_solecznicki#Skład_eticzny_(brak_składu_narodowościowego_według_miejscowości,_tylko_ogólne)
Niemenczyn	56,3% Polaków, 24,2% Litwinów	http://pl.wikipedia.org/wiki/Niemenczyn#Sk.C5.82ad_eticzny
Rudamina	61,3% Polaków, 22,4% Litwinów,	http://www.vilniausr.lt/index.php?id=1005
Bezdney	15% Litwinów, 65% Polaków	http://lt.wikipedia.org/wiki/Bezdonių_seniūnija
Kowalczuki	5,3% Litwinów, 62,8% Polaków,	http://lt.wikipedia.org/wiki/Kalvelių_seniūnija
Landwarów	41,7% Litwinów, 24,2% Polaków,	http://lt.wikipedia.org/wiki/Lentvari_o_seniūnija
Podbrzezie	66% Polaków, 15,3% Litwinów	http://pl.wikipedia.org/wiki/Podbrzezie_(gmina)
Nowa Wilejka	29% Litwinów, 34% Polaków	http://naujojivilnia.blogas.lt/naujiosios-vilnios-tautine-sudetis-194.html
Rejon trocki	53% Litwinów, 33% Polaków	http://www.trakai.lt/index.php?3572356772
Czarny Bór	23,7% Litwinów, 53,7% Polaków	http://lt.wikipedia.org/wiki/Juodšilių_seniūnija
Troki	62,7% Litwinów, 21,0% Polaków,	http://www.vilnijosvartai.lt/locations/listing/?id=214
Mejszagoła	26,2% Litwinów, 60% Polaków	http://lt.wikipedia.org/wiki/Maišiagalos_seniūnija

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych ze stron internetowych samorządów [dostęp 22.07.2013]

Sprawdzenie uogólnianych stwierdzeń dotyczących szkół polskich wymaga obliczenia średniej arytmetycznej dwóch zbiorów: wyników szkół litewskich i polskich (Tabela 2.). Średnia

arytmetyczna miejsc zajmowanych przez badane szkoły polskie w ciągu ostatnich 5 lat (2008–2012) wynosi 298,9; szkół zaś litewskich znajdujących się w tych samych miejscowościach – 336,7. Średnia ta wskazuje, że wyniki szkół polskich są nie gorsze od wyników szkół litewskich, lecz lepsze o 11,3%.

Tabela 2. zawiera ogółem wyniki 16 szkół polskich z 5 lat (w dwóch przypadkach brakuje danych), co daje 78 pozycji rankingowych, z czego 44 razy szkoły polskie osiągały lepsze wyniki niż litewskie. W jednym przypadku nie udało się porównać wyników szkoły polskiej z powodu braku danych odnoszących się do szkoły litewskiej. 44 lepsze wyniki z 78 możliwych to 59% ogólnej liczby. Zatem w latach 2008–2012 59% procent szkół polskich miało lepszą pozycję w rankingu od szkół litewskich.

Analiza średnich wartości w poszczególnych latach pozwala zaobserwować pewne tendencje. Na podstawie różnic można zauważyć, że średnia szkół litewskich w 4 z 5 przypadków jest wyższa. Poza tym wyniki polskich szkół w ciągu ostatnich czterech lat są wyższe od litewskich. Średnia w roku 2012 wskazuje na wyraźne polepszenie sytuacji (Tabela 3.).

Wyniki z lat 2011 i 2012 dokładniej odzwierciedlają poziom osiągniętej wiedzy, ponieważ uwzględnione zostały wyniki egzaminów maturalnych. W roku 2011 roku 9 szkół polskich z 15 zajmuje wyższą pozycję w porównaniu z sąsiednimi szkołami litewskimi, w roku zaś 2012 — 11 szkół polskich znajduje się na wyższej pozycji. To znaczy, że w 2011 roku 60% szkół polskich osiągnęło lepsze wyniki, a w roku 2012 — 73%.

Większość badanych szkół — to szkoły z rejonu wileńskiego, solecznickiego i trockiego. Do badań została wciągnięta również Wileńska Szkoła Średnia im J.I. Kraszewskiego, znajdująca się w Nowe Wilejce. Dzielnica ta była miasteczkiem, zatem stanowi swoistą enklawę.

Tabela 2. Miejsca polskich i litewskich szkół w rankingach czasopisma „Veidas“ w latach 2008–2012. Szkoły litewskie podano w wierszach na jasnoszarym tle, lepszy wynik szkoły polskiej zaznaczono pogrubioną czcionką na ciemnoszarym tle

Nazwa szkoły / Mokyklos pavadinimas	2008	2009	2010	2011	2012
Gimn. im. J. Śniadeckiego w Solecznikach	339	175	191	252	212
Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija	283	395	333	198	324
Gimn. im. K. Parczewskiego w Niemenczynie	143	413	54	69	125
Nemenčinės Gedimino gimn.	434	372	227	142	217
Gimn. im. F. Ruszczyca w Rudaminie	369	290	429	237	183
Rudaminos "Ryto" gimnazija	207	495	338	317	172
Szk. Śr. im. J. Słowackiego w Bezdanych	380	440	497	145	241
Bezdonių vidurinė mokykla	513	468	443	325	457
Szk. Śr. im. M. Balińskiego w Jaszudach	452	408	365	392	39
Jašiūnų Aušros vid. mokykla	376	501	383	221	396
Szk. Śr. im. S. Moniuszki w Kowalczukach	492	505	61	230	246
Kalvelių 2-oji vid. mokykla	530	509	165	328	348
Szk. Śr. im. H. Sienkiewicza w Landwarowie	410	346	71	195	111
Lentvario M. Šimelionio gimn.	447	472	360	359	229
Szk. Śr. im. św. S. Kostki w Podbrzeziu	469	459	399	309	365
Paberžės "Verdenės" vid. mok.	320	266	177	407	162
Szk. Śr. im. J.I. Kraszewskiego w Wilnie	278	303	99	92	139
Vilniaus Laisvės gimnazija	274	425	310	247	294
Szk. Śr. im. P.K. Brzostowskiego w Turgielach	467	311	491	415	276
Turgelių vidurinė mokykla	-	487	494	456	400

Tabela 2 (cd.). Miejsca polskich i litewskich szkół w rankingach czasopisma „Veidas“ w latach 2008–2012. Szkoły litewskie podano w wierszach na jasnoszarym tle, lepszy wynik szkoły polskiej zaznaczono pogrubioną czcionką na ciemnoszarym tle

Nazwa szkoły / Mokyklos pavadinimas	2008	2009	2010	2011	2012
Szk. Śr. im. Św. U. Ledóchowskiej w Czarnym Borze	468	401	458	458	389
Juodšilių Šilo vidurinė mokykla	429	420	391	225	314
Szk. Śr. im. ks. J. Obrębskiego w Mejszagole	227	500	434	457	57
Maišiagalos LDK Algirdo vid. mok.	249	379	332	183	390
Szkoła Średnia w Sużanach	317	159	498	-	95
Eitmeniškų vid. mok. (Sužionių skyrius)	514	111	484	457	449
Gimnazjum w Ejszyszkach	498	479	451	125	237
Šalčininkų r. Eišiškių S. Rapolionio gimn.	505	288	427	339	232
Szkoła Średnia w Trokach	440	277	64	174	73
Trakų Vytauto Didžiojo gimn.	141	216	175	110	154

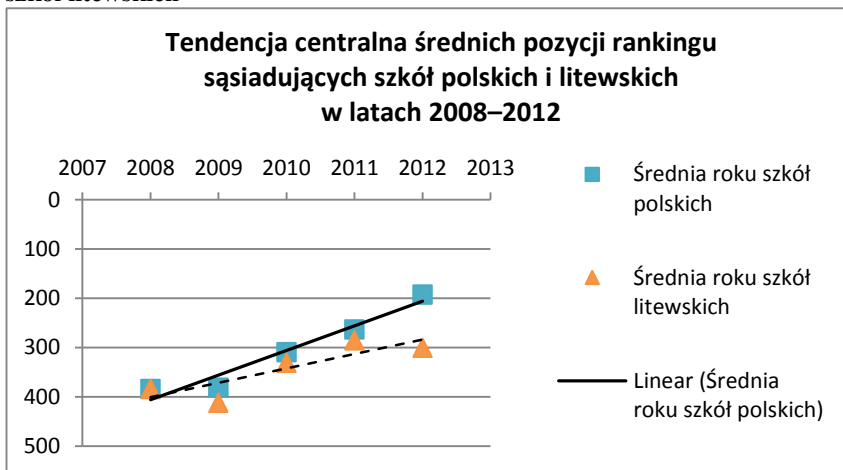
Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych ze stron internetowych samorządów [dostęp 22.07.2013]

Tabela 3. Średnie wartości rankingów polskich i litewskich szkół w latach 2008–2012. Wyniki szkół litewskich są podane w wierszu na jasnoszarym tle, wyższe wyniki szkół polskich podano na ciemnoszarym tle

Średnie roku	2008	2009	2010	2011	2012
Szkoły polskie	383,9	381	308,9	263,1	192,4
Szkoły litewskie	383,2	411,5	330,6	285,2	300
Polskie - litewskie	0,7	-30,5	-21,7	-22,1	-107,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych ze stron internetowych samorządów [dostęp 22.07.2013]

Rys. 1. Linia trendu szkół polskich pokazuje lepszą dynamikę wzrostową od szkół litewskich

Źródło: Badanie własne na podstawie rankingów Tabeli 2.

Rodzice mają do wyboru albo szkołę z polskim językiem nauczania lub sąsiednią – z litewskim. Z dokonanego porównania średnich wartości rankingów polskich i litewskich szkół w latach 2008–2012 wynika, że tendencja centralna rankingów szkół polskich jest lepsza niż szkół litewskich (Rys 1). Badanie tendencji centralnej polskich i litewskich szkół obala lansowaną tezę o rzekomo niższym poziomie nauczania w szkołach polskich.

Szkoły w Wilnie

W Wilnie jest 5 szkół oferujących średnie wykształcenie, w których nauczanie odbywa się tylko w języku polskim, w kilku innych szkołach są klasy polskie obok rosyjskich lub/i litewskich. Wyniki rankingów Szkoły Średniej im. J. I. Kraszewskiego w Nowej Wilejce porównywano z wynikami sąsiadującej z nią szkoły litewskiej, ponieważ znajduje się w oddalonej geograficznie dzielnicy Wilna. Wyniki te zostały też zamieszczone w tabeli szkół wileńskich. W badaniach nie brano pod uwagę wyników

Tabela 4. Rankingi wileńskich szkół polskich w latach 2008–2012. Miejsca 1–100 zaznaczono ciemnoszarym tłem, miejsca 101–200 – jaśniejszym tłem

	2008	2009	2010	2011	2012
Gimn. im A. Mickiewicza	198	149	274	54	84
Gimn. im. Jana Pawła II	145	174	60	57	27
Szk. Śr. im. Sz. Konarskiego	290	439	322	99	44
Szk. Śr. im. J.I. Kraszewskiego	278	303	99	92	139
Szk. Śr. im. W. Syrokomli	102	187	249	42	46

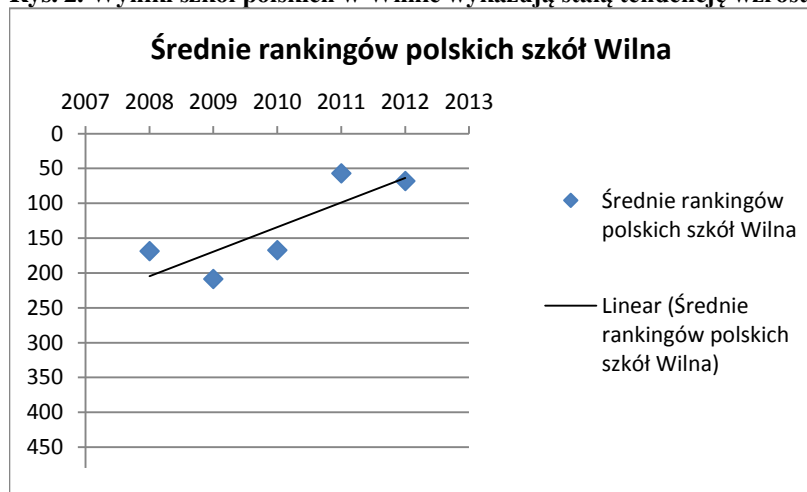
Źródło: Badanie własne na podstawie rankingów czasopisma „Veidas”

pionu polskiego w szkołach mieszanych z powodu niemożliwości ich wyodrębnienia.

Zatem stan szkolnictwa polskiego w mieście zbadano na podstawie rankingów szkół, w których są jedynie polskie klasy (Tabela 4.).

Tabela 4. ukazuje tendencje rozwoju szkół polskich w Wil-

Rys. 2. Wyniki szkół polskich w Wilnie wykazują stałą tendencję wzrostową

Źródło: Badanie własne na podstawie rankingów czasopisma „Veidas”. Wykres sporządzony na podstawie danych z Tabeli 4.

nie. W latach 2008–2009 najlepsze pozycje szkół polskich były w drugiej setce, jednak już w roku 2010 dwie szkoły znalazły się w pierwszej setce, w roku zaś 2011 wszystkie wileńskie szkoły polskie uplasowały się w pierwszej setce, w roku 2012 – cztery szkoły z pięciu. Szkoły wileńskie znajdują się wśród 30% najlepszych szkół Litwy.

Badanie tendencji centralnej wyników szkół polskich w Wilnie wykazuje stałą tendencję wzrostową (Rysunek 2.).

Przykład argumentacji oponentów

We wstępie jest cytowany artykuł „Kto ponosi winę z powodu słabych wyników polskich szkół?” z dnia 30 listopada 2011 roku autorstwa Mindaugas Jackevičiusa⁹. Wysuwane w nim tezy ilustrowane są danymi statystycznymi, co daje możliwość ich analizy i sprawdzenia.

Cytowana publikacja jest przykładem tendencyjnego przedstawiania szkolnictwa polskiego na Litwie przez litewskie środki masowego przekazu, które wypaczają fakty, błędnie je interpretują. Materiał ze sprostowanymi nieścisłościami i wskazanymi błędami metodycznymi został wysłany do redakcji Delfi.lt., która potwierdziła otrzymanie sprostowania, lecz jego nie zamieściła. Poniżej podajemy wnioski z dokonanej przez nas analizy.

Po pierwsze, w artykule jest stosowana błędna metodyka obliczeń, ponieważ reguły statystyki opisowej zabraniają sumowania średnich procentowych różnych wskaźników.

Po drugie, w tabeli „Ranking szkół mniejszości narodowych wśród szkół Litwy według wyników egzaminów maturalnych z matematyki, historii i języka angielskiego w 2011 roku“ wyniki szkół polskich porównywane są z wynikami najlepszych szkół litewskich (prawdopodobnie z Liceum Wileńskim, gdzie obowiązują egzaminy wstępne, co już świadczy o wysokim poziomie

---

⁹ Mindaugas Jackevičius, „Kas kaltas dėl prastų lenkiškų mokyklų rezultatų?”, 2013-11-30, <http://www.delfi.lt/news/daily/education/kas-kaltas-del-prastu-lenkisku-mokyklu-rezultatu.d?id=52330983>

nauczania). Wyniki nieokreślonych bliżej szkół litewskich (prawdopodobnie dla uzdolnionych uczniów) są podawane w artykule jako „średnia szkół litewskich“, aczkolwiek taką średnią nie są. Dlatego wniosek autora publikacji, że „wyniki uczniów szkół polskich są wielokrotnie gorsze niż szkół litewskich“ jest nieuzasadniony.

Po trzecie, według oficjalnych danych egzaminy z historii, matematyki i języka angielskiego na Litwie składało odpowiednio 18167, 18362 i 19563 uczniów. W tej liczbie 90–100 punktów uzyskało odpowiednio 1564, 1697 i 2140 uczniów. Średnia procentowa uczniów szkół Litwy jest następująca: z historii – 8,61; matematyki – 9,24; języka angielskiego – 10,94. Suma średnich wynosi 28,79.

Pod pojęciem „polskie szkoły“ autor analizuje wyniki 10 szkół, nie podając zasady, na podstawie której dokonał ich wyboru. W badanych szkołach egzaminy z historii, matematyki i języka angielskiego składało odpowiednio 276, 306 i 220 maturzystów. Na egzaminach od 90 do 100 punktów uzyskało 23, 23 i 31 maturzystów. Zatem średnie procentowe polskich szkół wymienionych w artykule są następujące: historia – 8,33; matematyka – 7,54; angielski – 14,09. Suma średnich procentowych wynosi 29,94.

Analiza porównawcza wyników wskazuje, że średnia procentowa maturzystów szkół polskich z wynikami od 90 do 100 punktów jest o 4% wyższa w porównaniu ze średnią szkół Litwy.

Po czwarte, egzaminy z historii, matematyki i języka angielskiego złożyło na Litwie, uzyskując od 75 do 100 punktów odpowiednio 3672, 3606 i 4871 uczniów. Procentowe średnie są następujące: z historii – 20,21; matematyki – 19,64; języka angielskiego – 24,94. Suma średnich procentowych wynosi 64,75.

W analizowanych szkołach polskich 75–100 punktów na egzaminie uzyskało odpowiednio 53, 58 i 80 uczniów, co daje średnie procentowe z historii – 19,20; matematyki – 18,95 i języka angielskiego – 36,36. Suma średnich procentowych wynosi 74,52.

Porównanie średnich procentowych wskazuje, że średnia procentowa uczniów badanych szkół polskich z wynikami egzaminów od 75 do 100 punktów z historii, matematyki i języka angielskiego jest o 15% wyższa niż średnia szkół Litwy.

Po piąte, według danych Narodowego Centrum Egzaminacyjnego¹⁰ w 2011 roku było na Litwie 538 szkół. Średnia szkół wynosi 269. W tabeli podanej przez autora artykułu znalazło się 36 szkół mniejszości narodowych. Wśród nich 11 plasuje się na pozycjach poniżej średniej, 25 zaś – powyżej. Fakt ten również zaprzecza tezom autora.

Podsumowując powyższe obliczenia, można stwierdzić, że opinia autora o rzekomo gorszym poziomie wiedzy maturzystów szkół polskich nie ma uzasadnienia w faktach, nawet w przypadku stosowania metodyki autora.

Podsumowanie

Rankingi szkół publikowane przez niezależne czasopismo „Veidas” stanowią podstawą do badań nad jakością wiedzy zdobywanej przez absolwentów szkół polskich i litewskich. Celem powyższej analizy było skonfrontowanie publicznych zarzutów wobec szkolnictwa polskiego z obiektywnymi faktami.

Środki masowego przekazu i wpływowi politycy tworzą negatywny wizerunek szkolnictwa polskiego na Litwie, twierdząc o niskim poziomie wiedzy absolwentów szkół polskich. Głosi się opinie, że polskie dziecko po litewskiej szkole ma lepszy start. Zarzuty te zostały skonfrontowane z faktami za pomocą metod statystyki opisowej, które pozwoliły obliczyć tendencję centralną rankingów dwóch zbiorów: rankingów szkół polskich i sąsiednich szkół litewskich oraz szkół polskich w Wilnie.

Średnia rankingów szkół polskich w ciągu ostatnich pięciu lat jest wyższa od litewskich o 11,3%. Analiza sąsiadujących ze

---

¹⁰ Nacionalinis egzaminų centras (Narodowe Centrum Egzaminacyjne), www.nec.lt

sobą szkół wykazała, że w 59% przypadków w ciągu minionych 5 lat szkoły polskie zajmowały wyższe lokaty w porównaniu ze szkołami litewskimi.

Wyniki z lat 2011–2012 świadczą jeszcze bardziej o tendencji rosnącej: w roku 2011 60% szkół polskich znajdowało się na wyższej pozycji w rankingu, a w roku 2012 – 73%. Tak więc teza o wyższym poziomie wiedzy w szkołach z państwowym językiem nauczania jest obalona, natomiast na mocy znowelizowanej ustawy o oświacie można zamykać szkoły, które często dają lepsze wykształcenie niż szkoły sąsiednie z państwowym językiem nauczania. Nagonka w prasie ma podłoże czysto polityczne i nie ma uzasadnienia w faktach.

Szkoły polskie w Wilnie również osiągają coraz lepsze wyniki. Jeżeli w latach 2007–2009 znajdowały się one w drugiej setce, to już w roku 2010 dwie szkoły weszły do pierwszej setki, w roku zaś 2011 – wszystkie polskie szkoły, a w roku 2012 – cztery z pięciu szkół uplasowały się w pierwszej setce, jedna – w drugiej. Wyniki z 2012 roku pokazują, że szkoły polskie w Wilnie znajdują się wśród 30% najlepszych szkół Litwy.

W pierwszej setce rankingu w roku 2010 znalazło się 6 polskich szkół średnich, w roku 2011 – 7, a w roku 2012 – już 10. Te 10 szkół spośród 33 szkół średnich stanowi 30%, czyli 30% szkół polskich znajduje się wśród 20% najlepszych szkół Litwy. Lokata szkół polskich w pierwszej setce świadczy o średniej wyższej od średniej krajowej.

Skoro absolwenci szkoły polskiej lepiej radzą sobie na egzaminach maturalnych oraz dostają się na wyższe uczelnie, toteż teza o rzekomo gorszym starcie po ukończeniu szkoły polskiej nie znajduje potwierdzenia w faktach.

Badaniami objęto szkoły znajdujące się w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez ludność polską. W szkołach polskich podstawową grupę uczniów stanowią dzieci z rodzin polskich. W badanych szkołach litewskich dużą grupę uczniów stanowią dzieci pochodzące z rodzin polskich, jednak pobierające naukę w języku nieojczystym, wyuczonym. Zarówno w szkołach

polskich, jak i litewskich nauka odbywa się według tych samych programów nauczania i podręczników zatwierdzonych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej. Różnica polega jedynie na języku nauczania. Wyniki badań dobitnie wykazują, że nauka w języku ojczystym jest efektywniejsza niż w wyuczonym. Ograniczanie używania języka ojczystego w kształceniu obniża nie tylko efektywność nauczania, lecz też efektywność wykorzystywania środków publicznych przeznaczanych na oświatę.

Bibliografia

- Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymas (Ustawa o oświacie Republiki Litewskiej), Nowa redakcja z dn. 1 lipca 2011 r.
- Veidas, nr 33, 16.08.2007.
- Veidas, nr 33, 18.08.2008.
- Veidas, nr 32, 10.08.2009.
- Veidas, nr 31, 2.08.2010.
- Veidas, nr 32, 8.08.2011.
- Atvira informavimo konsultavimo orientavimo sistema, Švietimo ir mokslo institucijos, http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm.

Polish schools in Lithuania: school ranking in 2008–2012

Summary

Polish education in Lithuania has a fundamental value for a local Polish community. The amendment of the Law of Education that was adopted by the Parliament of the Republic of Lithuania on 17th March 2011 undermines the basis of existing system which has been created for decades. The adoption was preceded by an information campaign in mass media that publicized the thesis of the allegedly low level of knowledge of Polish graduates. The aim of this study is to confront the publicized theses with facts. The study is based on school rankings, published by the in-

dependent magazine "Veidas". The ranking is calculated on the basis of two sources: the final examinations and the number of graduates who entered the universities. The study included the neighbouring schools, Polish and Lithuanian in the places populated by Polish. The comparison of the results of neighbouring schools has refuted the publicized theses. The average rankings of the last five years of Polish schools are better than neighbouring Lithuanian by 11.3%. In the past five years, the Polish school occupied a higher place than neighbouring Lithuanian school in 59% cases. The further years 2011-2012 show an upward trend: in 2011, in 60% cases Polish schools is ranked higher, and in 2012 – in 73%. This comparison refutes the thesis of a better quality of knowledge acquired by the graduates from Lithuanian schools. It shows that the amendment of Education Act allows the closing of the national minorities' schools which often give better education than the neighbouring Lithuanian school.

Eugeniusz Ruśkowski
Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, Polska

Roczność i wieloletniość w finansach publicznych Litwy

Wprowadzenie

Zgodnie z danymi Eurostatu¹ wydatki publiczne na Litwie w 2011 r. stanowiły 37,5 % PKB, dług publiczny 38,5% PKB, natomiast deficyt budżetowy 5,5% PKB. Decentralizacja finansów publicznych mierzona wydatkami lokalnymi do PKB osiągnęła poziom 9,9%. Wzrost gospodarczy Litwy wyniósł (dynamika w %) 5,9%, osiągając poziom *per capita* 10,2 tys. euro. Z kolei bezrobocie w tym okresie kształtowało się na poziomie 15,3%. Można więc stwierdzić, co podkreśla zresztą Komisja Europejska, zarówno pozytywne, jak i niepokojące zjawiska w rozwoju społeczno-gospodarczym i finansach publicznych Litwy. W stosunku do 2008 r. wartość globalna PKB Litwy utrzymała się na niemal identycznym poziomie, poważnie wzrósł dług publiczny (w 2008 r. 15,5% PKB), deficyt budżetowy (w 2008 r. wynosił on 3,3% PKB) oraz wskaźnik bezrobocia (w 2008 r. kształtował się na poziomie 5,3%). Zasadniczą poprawę odnotowano tylko w zakresie inflacji, która w 2008 r. wyniosła 11,1% natomiast w 2011 r. spadła do 4,1%². Na podstawie raportu Komisji Europejskiej z dnia 12 maja 2009 r. Rada Unii Europejskiej podjęła w dniu 7 lipca 2009 r. decyzję o istnieniu na Litwie nadmiernego deficytu, określając termin korekty na 2012 r.

---

*Artykuł powstał w ramach projektu badawczego pt. „Roczność i wieloletniość w finansach publicznych”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (UMO-2011/01/B/HS5/03357).

¹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/geninfo/legal_notices_en.htm

² Dane pochodzą z opracowania: M. Zieliński, Litwa. Informacja o sytuacji gospodarczej i stosunkach gospodarczych z Polską, Ministerstwo Gospodarki, marzec 2013 r.

Litwa podjęła starania o wprowadzenie wspólnej waluty euro, które w roku 2007 zakończyły się niepowodzeniem (z powodu nieznacznego przekroczenia współczynnika inflacji). Aktualnie zakłada się wejście Litwy do strefy euro w 2015 r. Od 2 lutego 2002 r. litewska waluta narodowa – lit została powiązana przez Bank Litwy stałym kursem z euro (wynosi on 3,4528 LTL/EUR). Na uwagę zasługują także nadzwyczajne środki antykryzysowe, mające poprawić stan finansów publicznych Litwy, podejmowane w latach 2008–2009 (podwyżki podatków i powszechne obniżki wynagrodzeń). Pozwoliły one Litwie odzyskiwać od 2010 r. stan względnej stabilności gospodarczej i finansowej³. Wypada tu zaznaczyć, że w dniu 28 czerwca 2012 r. Sejm Litwy ratyfikował pakt fiskalny, który jednak wejdzie w życie dopiero po spełnieniu określonych warunków. W dniu 21 czerwca 2013 r. została zamknięta procedura nadmiernego deficytu (EPD) wobec Litwy.

Ewolucja regulacji dotyczących finansów publicznych Republiki Litewskiej ze szczególnym uwzględnieniem zasady roczności i wieloletniego planowania finansowego

Z punktu widzenia rozwoju zasady jednoroczności i wieloletniego planowania finansowego na Litwie można wyróżnić następujące okresy:

a) lata 1990–2000, to okres obowiązywania wyłącznie jednorocznego budżetu państwa i samorządu terytorialnego, przy stosowaniu określonych wyjątków, potwierdzających zasadę roczności budżetu;

b) od 2001 r. wejście w życie nowego systemu budżetowego, opartego na elementach planowania budżetowego na 3 lata, przy uchwalaniu przez Parlament budżetu na rok oraz trzyletnich wskaźników dotyczących dochodów i wydatków budżetowych;

---

³ J.w., s. 2.

c) wejście w życie poważnych zmian systemu budżetowego Litwy od 1 stycznia 2014 r., których podstawowe zasady zostały określone ze znacznym wyprzedzeniem w nowych przepisach⁴.

Niżej zostaną scharakteryzowane wymienione okresy, przy czym podane w pierwszym okresie zasady finansów publicznych w Konstytucji mają zastosowanie także w pozostałych okresach.

Planowanie budżetowe w latach 1990–2000 na tle ogólnych zasad finansów publicznych na Litwie

W pierwszym z wymienionych okresów stworzono podstawy prawne nowego systemu budżetowego Litwy, które warto wymienić ze względu na ich trwałość, gdyż kolejne reformy wprowadzane są z reguły poprzez ich nowelizację, a nie wydawanie nowych źródeł prawa. Podstawową rangę odgrywa tu Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta w referendum z dnia 25 października 1992 r.⁵ Rozpoczynając od kwestii budżetowych: w art. 127 stanowi ona, że „System budżetowy Litwy tworzą: samodzielny budżet państwowy Republiki Litewskiej i samodzielne budżety samorządów terytorialnych. Dochód budżetu państwa tworzą podatki, obowiązkowe wpłaty i opłaty, wpływy z majątku państwowego i innych źródeł. Podatki i inne wpływy do budżetów oraz wpłaty wyrównawcze określają ustawy Republiki Litewskiej”. Artykuł 129 stanowi, że „Rok budżetowy rozpoczyna się 1 stycznia i kończy 31 grudnia”. W art. 130 postanawia się, że „Projekt ustawy budżetowej państwa opracowuje Rząd i wnosi go do Sejmu nie później niż na 75 dni przed końcem roku budżetowego”. Zgodnie z art. 131 „Projekt ustawy budżetowej państwa roz-

---

⁴ Taką periodyzację zastosowałem w pracy: E. Ruśkowski, Zasada jednoroczności budżetu we współczesnych realiach. C. Kosikowski (red.), *Prawo skarbowe i prawo finansowe. Szkoły i uczniowie. Księga dedykowana pamięci Profesora Jerzego Lubowickiego*, Temida 2, Białystok 2013, s. 188.

⁵ Tłumaczenie Konstytucji Republiki Litewskiej na język polski znajduje się w pracy: W. Staśkiewicz, *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 419 i n.

patruje Sejm i uchwała go w formie ustawy przed początkiem roku budżetowego. Rozpatrując projekt ustawy budżetowej, Sejm może zwiększyć wydatki tylko wówczas, gdy wskaże źródło ich pokrycia. Wydatki wynikające z ustaw nie mogą być zmniejszone bez zmiany tych ustaw”. Z kolei art. 132 stanowi, że „Jeśli ustawa budżetowa państwa nie zostanie uchwalona w terminie, comiesięczne wydatki od początku roku budżetowego nie mogą być wyższe niż 1/12 wydatków budżetu roku poprzedniego. W ciągu roku budżetowego Sejm może zmienić ustawę budżetową. Zmiana następuje w takim samym trybie, jak przygotowanie, przyjęcie i uchwalenie ustawy budżetowej. W razie potrzeby Sejm może uchwalić budżet uzupełniający”. O kontroli nad wykonaniem budżetu państwa stanowi art. 134, w którym się stwierdza, że „Kontrola państwowa sprawuje kontrolę nad prawidłowością zarządzania i zgodnością z prawem wykorzystania majątku narodowego, a także nad wykonaniem budżetu państwa. Kontroler Państwowy przedkłada Sejmowi wniosek w sprawie corocznego sprawozdania z wykonania budżetu”. Kwestii budżetowych w samorządzie terytorialnym dotyczy natomiast art. 121 stanowiący, że „Samorządy ustalają i uchwalają swoje budżety. Rady samorządowe mają prawo nakładać, w trybie przewidzianym przez ustawę, podatki lokalne, a także w ramach swojego budżetu mogą obniżać przewidziane opłaty i podatki”. Spośród innych ustaleń Konstytucji, bezpośrednio dotyczących finansów publicznych Litwy warto jeszcze wymienić szczególnie status banku centralnego, określony w art. 125–126 oraz przytoczyć art. 128 stanowiący, że „Decyzję o pożyczce państwowej i innych istotnych zobowiązaniach majątkowych państwa podejmuje Sejm na wniosek Rządu. Tryb zarządzania majątkiem narodowym, sposób korzystania i dysponowania nim określa ustawa”. Generalnie można więc stwierdzić, że Konstytucja Litwy dość szeroko reguluje problematykę finansów publicznych, a zwłaszcza kwestie budżetowe, poświęcając im odrębny rozdział (Rozdział XI Finanse i budżet państwa), niektóre wyżej wymieniane regulacje umieszczając także poza nim. Tworzą one podstawowe zręby prawa finansowego (głównie budżeto-

wego) Republiki Litewskiej obowiązujące w dłuższym czasie. Z przytoczonych przepisów wynika także, że Konstytucja Litwy przewiduje zasadę jednoroczności budżetu państwa, nie przewiduje natomiast instytucji wieloletniego planowania finansowego, ale go też nie zakazuje.

Strukturę budżetu, jego opracowanie, wykonanie i kontrolę reguluje ustawa z dnia 30 lipca 1990 r. o systemie budżetowym⁶, z kolei procedurę przygotowania i uchwalania budżetu przez Parlament – Statut Parlamentu⁷. Generalnie można więc stwierdzić, że w latach 1990–2000 na Litwie obowiązywała zasada rocznego planowania finansowego (budżetowego), z niewielkimi wyjątkami ją potwierdzającymi. Nie występowały także inne, fragmentaryczne wieloletnie plany finansowe oddziałujące na roczny budżet.

Obowiązujące źródła prawa oraz ogólne zasady w zakresie roczności i wieloletniości w finansach publicznych Litwy

Sejm przyjął w dniu 22 października 1998 r. rezolucję, dotyczącą reformy ustroju budżetowego państwa. Miała się ona opierać na następujących zasadach: 1) budżet państwa należy planować na trzy lata, a uchylać na rok kalendarzowy; 2) budżet państwa należy planować na podstawie programów głównych dysponentów budżetowych; 3) od 2000 r. na podstawie programów konstruować także budżety jednostek samorządu terytorialnego; 4) przewidzieć sformułowanie w ciągu pięciu lat całościowego budżetu skonsolidowanego, obejmującego środki wszystkich budżetów i funduszy publicznych. Stały się one podstawą wprowadzenia w dniu 11 lipca 2000 r. poważnych zmian w ustawie z 30 lipca 1990 r. o systemie budżetowym, po raz kolejny zmienionej w dniu 23 grudnia 2003 r.⁸ Bardzo istotne znaczenie

---

⁶ Valstybės žinios, 1990, nr 24-596.

⁷ Valstybės žinios, 1994, nr 5-97.

⁸ Valstybės žinios, 2004, nr 4-47. W niniejszym artykule uwzględniono także ostatnie zmiany tej ustawy z dnia 6 listopada 2012 r. – nr XI-2318.

dla planowania budżetowego na Litwie miała Uchwała Rady Ministrów nr 827 z dnia 6 czerwca 2002 r. zatwierdzająca Metodologię planowania strategicznego⁹. Do innych ważnych aktów prawnych w omawianym zakresie należy zaliczyć także: ustawy Republiki Litewskiej o rachunkowości sektora publicznego, o dyscyplinie fiskalnej oraz w sprawie zadłużenia państwa.

Bardzo istotne znaczenie dla systemu prawa Republiki Litewskiej w zakresie finansów publicznych mają akty prawne Unii Europejskiej. Częścią składową wcześniej prezentowanej Konstytucji Republiki Litewskiej jest Akt konstytucyjny z dnia 13 lipca 2004 r. O członkostwie Republiki Litewskiej w Unii Europejskiej¹⁰. W jego ustępie 2 konstatuje się, że „Normy prawne Unii Europejskiej są częścią systemu prawnego Republiki Litewskiej. Jeżeli wynika to z traktatów założycielskich Unii Europejskiej, normy prawne są stosowane bezpośrednio. W razie kolizji normy prawne Unii Europejskiej mają pierwszeństwo przed ustawami Republiki Litewskiej i innymi normami prawnymi Republiki Litewskiej”. Proeuropejskie brzmienie tego przepisu potwierdzone jest aktywną polityką Litwy w zakresie wprowadzania w życie unijnych aktów prawnych. Wyżej wymienione ustawy (o rachunkowości sektora publicznego, o dyscyplinie fiskalnej oraz w sprawie zadłużenia państwa, a także ostatnie zmiany z 2012 r. w ustawie o systemie budżetowym) wydane zostały m.in. w celu zagwarantowania ustawami litewskimi stosowania unijnych (wcześniej wspólnotowych) aktów prawnych.

Z merytorycznego punktu widzenia można stwierdzić, że zasada roczności budżetu i wieloletniego planowania finansowego w okresie 2001–2013 w Republice Litewskiej opiera się na niżej określonych regułach:

a) Konstytucja Litwy nakazuje uchwalanie budżetu państwa na rok kalendarzowy (1 stycznia – 31 grudnia). Przepisy Konstytucji nie przewidują, ale też i nie zakazują wieloletniego planowa-

---

⁹ Valstybės žinios, 2002, nr 57-2312; 2007, nr 23-827.

¹⁰ Jak w przypisie 5, s. 441–442.

nia finansowego (budżetowego). Zgodnie z tymi zasadami oraz ustawą o strukturze budżetu Sejm uchwała roczny budżet państwa w formie ustawy. Od 2001 r. jest to budżet oparty o programy, związany z planowaniem strategicznym¹¹. Szerzej jego zasady zostaną omówione w kolejnym podrozdziale.

b) Na rok uchwalane są także budżety jednostek samorządu terytorialnego¹². Rekomenduje się w nich programowy charakter, chociaż istnieją w tym zakresie różnorodne problemy. Należy pamiętać, że budżety samorządowe muszą być uchwalane bez deficytu budżetowego, natomiast pożyczki publiczne jednostki samorządu terytorialnego mogą zaciągać wyłącznie na zasadach ustalonych przez rząd (szeroka kontrola samorządowego długu publicznego)¹³.

c) Określony wpływ na roczny budżet państwa mają także akty, które można traktować jako fragmentaryczne plany (programy) finansowe lub dokumenty mające na nie wpływ. Poza kolejnymi Perspektywami i budżetami rocznymi Unii Europejskiej, szczególne znaczenie mają tutaj Programy Konwergencji Litwy i ich coroczne aktualizacje, dokumenty składane od 2009 r. w ramach procedury nadmiernego deficytu oraz uwagi i zalecenia organów UE w tym zakresie. Konieczność zgodności budżetu państwa z tymi dokumentami wynika z licznych przepisów litewskiego ustawodawstwa.

d) Zgodnie z art. 3 ust. 4 ustawy o systemie budżetowym, Sejm zatwierdza programowane wskaźniki budżetu narodowego na okres trzech lat. W myśl art. 2 ust. 10 tejże ustawy – budżet narodowy oznacza całość budżetu państwa i budżetów gmin, z

---

¹¹ Zob. A. Astrauskas, G. Česonis, *Strateginio planavimo principų diegimo Lietuvos vietos savivaldybėse etapai, Viešojo politika ir administravimas*, 2008, nr 26, s. 28.

¹² Por. V. Novikevičius, A. Seliava, *Władza i finanse lokalne w Republice Litewskiej*. E. Ruśkowski, B. Dolnicki (red.), *Władza i finanse lokalne w Polsce i krajach ościennych*, OW Branta, Bydgoszcz–Białystok–Katowice 2007, s. 201–202.

¹³ Zob. *ibidem*, s. 203–204.

wyjątkiem środków pochodzących z budżetu państwa przekazywanych na rzecz budżetów gminnych. Akt zatwierdzania ma formę uchwały Sejmu. Ma on bardzo ogólny charakter, gdyż określa tylko globalną kwotę dochodów i globalną kwotę wydatków na poszczególne lata (bez formalnego podziału na budżet państwa i budżety gmin)¹⁴. Nie wiąże on rządu ani tym bardziej Sejmu, gdyż kwoty przyszłoroczne mogą być zupełnie inne, bez żadnych prawnych konsekwencji i dodatkowych ograniczeń. Pod względem technicznym jest to planowanie kroczące.

Roczny budżet państwa

Ustawa o strukturze budżetu określa budżet państwa jako plan dochodów i wydatków na rok budżetowy uchwalany przez Sejm Republiki Litewskiej. Pod względem formalnym ma on formę ustawy o zatwierdzeniu wskaźników budżetu państwa i budżetów samorządowych na dany rok. Wynika to z art. 178 ust. 3 Statutu Sejmu stanowiącego, że budżet państwa uchwała się według wskaźników ustanowionych ustawą o strukturze budżetu. Art. 20 ust. 3 tejże ustawy w związku z art. 18 ust. 2 stwierdza, że projekt ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gminnych określa:

- łączną kwotę dochodów i ich alokację według rodzajów dochodów;
- podział dochodów budżetu państwa wskazany w art. 2, ust. 11, pkt 1 i 2 niniejszej ustawy (z wyjątkiem środków wsparcia finansowego UE i innych funduszy wsparcia finansowego) przeznaczony na finansowanie programów z podziałem na dysponentów;
- łączną kwotę środków z budżetu państwa, ich podział według dysponentów środków przeznaczonych na realizację progra-

---

¹⁴ Zob. np. uchwała Sejmu nr XI-0824 z 20 grudnia 2011 r. o planowanych wskaźnikach budżetu narodowego na 2012, 2013 i 2014 rok (Valstybės žinios, 2011, nr 158-7468).

mów. Środki przeznacza się na wydatki, w tym na wydatki na wynagrodzenia oraz na nabycie aktywów, z wyłączeniem państwowych uczelni wyższych, dla których środki są przydzielane bez wyodrębniania wynagrodzeń;

- limity zmian netto stanu zadłużenia;
- limit gwarancji państwowych wydanych w trakcie roku budżetowego;
- kwoty dotacji udzielanych budżetom gminnym, kwotę ogólnej subwencji wyrównawczej;
- limit zadłużenia gmin;
- udział w podatku dochodowym od osób fizycznych (w procentach) dla budżetów wszystkich gmin według przychodów do budżetu państwa, z wyjątkiem stałej kwoty podatku dochodowego uzyskanego z działalności prowadzonej na podstawie certyfikatu biznesowego.

Projekt ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok może zawierać postanowienia ograniczające prawo do zaciągania zobowiązań wykorzystujących zasoby budżetowe.

Wraz z projektem ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok rząd przedkłada Sejmowi:

- noty objaśniające do projektu ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin;
- projekt przydziału środków budżetowych według funkcji i programów, poddany następnie zatwierdzeniu przez rząd;
- dane dotyczące odroczenia zaległych zobowiązań finansowych dłużników, którym udzielono pożyczki w imieniu państwa lub z gwarancją państwa;
- dane dotyczące łącznej kwoty pożyczek, które mogą być przez państwo zaciągnięte na rynku zagranicznych i krajowych;
- informacje o kryteriach oceny przedstawionych w strategicznym planie finansowym dysponentów;

- inne dokumenty określone w ustawach i innych aktach prawnych.

Budżet państwa zawiera dochody i wydatki pogrupowane według klasyfikacji ekonomicznej zgodnej z ogólnymi zasadami ekonomicznymi gromadzenia i rozdysponowania środków; wydatki podzielone są także według klasyfikacji funkcjonalnej, oznaczającej klasyfikację zgodną z funkcjami państwa. Od 2001 r. budżet państwa w Republice Litewskiej oparty jest na programach (ma programowy charakter). Przez programy rozumie się części strategicznego i (albo) rocznego planu działalności sporządzanego według metodologii planowania strategicznego przyjętego przez Radę Ministrów¹⁵, które dążą do osiągnięcia celów, jakimi jest wdrożenie strategicznych celów dysponentów środków i których środki mogą być finansowane ze źródeł podanych w ustawie o strukturze budżetu¹⁶. Planowanie budżetowe opiera się na preliminarzach programów, czyli dokumentach wskazujących (według klasyfikacji ekonomicznej i funkcjonalnej) wysokość środków przeznaczonych na realizację programów.

W przygotowaniu rocznego budżetu państwa oraz jego wykonaniu na Litwie istotne znaczenie odgrywa zarówno procedura budżetowa, jak i szczególna rola dysponentów środków budżetowych. Działania w zakresie opracowania projektu budżetu na przyszły rok kalendarzowy można ująć w następujące grupy czynności:

- Z reguły na początku marca danego roku Rada Ministrów wydaje uchwałę o przyjęciu terminów planu przygotowania projektu budżetu państwa i wskaźników finansowych budżetów samorządowych na następny rok (jest to tzw. inicjatywa budżetowa). Jej znaczenie prawne sprowadza się do tego, że ustanawia obowiązki uczestników planowania budżetowego i

---

¹⁵ Zob. dokument ujęty w przypisie 9.

¹⁶ Por. M. Kundrotienė, R. Rekerta, *Strateginio planavimo diegimas Lietuvos viešojo administravimo institucijose, Viešojo politika ir administravimas*, 2002 nr 3, s. 58–60.

konkretne terminy poszczególnych czynności w ramach przygotowania projektu budżetu państwa na przyszły rok¹⁷;

- W tym samym czasie Ministerstwo Finansów wstępnie podaje makroekonomiczne i fiskalne prognozy, które następnie potwierdza na początku września. Na podstawie tych danych oraz informacji o planowanej pomocy finansowej Unii Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych Ministerstwo Finansów przygotowuje projekt planowanych wskaźników budżetu narodowego i przedstawia je Komitetowi Budżetu i Finansów Sejmu oraz Radzie Ministrów;
- Równoległe z tymi pracami trwa opracowanie i zestawienie priorytetowych celów działalności Rady Ministrów¹⁸ i planów strategicznych działalności organizacji. Zgodność tych planów z priorytetami rządu ocenia Ministerstwo Finansów i Służba Premiera, przedstawiając propozycje finansowania konkretnych programów Komitetowi Rady Ministrów do spraw planowania strategicznego;
- Zestawienie źródeł finansowania z preliminarzami wydatków jest najważniejszą częścią przygotowania projektu budżetu państwa na przyszły rok. Konkretne zmiany wprowadzane są w tym zakresie po zatwierdzeniu wskaźników budżetu narodowego przez Radę Ministrów. Prace te odbywają się pod nadzorem Ministerstwa Finansów i Służby Premiera.

---

¹⁷ Zob. Судавичюс Б.Б., Роль распорядителей бюджетных ассигнований в бюджетном планировании в Литовской республике, [w:] E. Ruškowski, J. Stankiewicz, M. Tyniewicz, U. K. Zawadzka-Pąk (red.), *Annual and long term public finance in Central and Eastern European countries. Годовое и многолетнее планирование в публичных финансах стран Центральной и восточной Европы*, Temida 2, Białystok 2013, s. 328. Procedura opracowania budżetu państwa została przedstawiona z szerokim wykorzystaniem tego opracowania.

¹⁸ Priorytety działalności Rady Ministrów na 2012 r. zostały zatwierdzone uchwałą Rady Ministrów nr 1203 z 12 października 2011 r. (Valstybės žinios, 2011, nr 126-5992).

W literaturze przedmiotu akcentuje się wagę działalności Sejmu, Ministra Finansów, Rady Ministrów i jej służb (Służby Premiera, Komitetu Rady Ministrów do spraw planowania strategicznego) w planowaniu budżetowym. Istoty budżetu państwa opartego na programach nie można zrozumieć bez zaakcentowania szczególnej roli procesach budżetowych dysponentów wydatków¹⁹. Można wyróżnić dwa rodzaje dysponentów wydatków budżetu państwa: dysponenci samodzielni oraz dysponenci niesamodzielni. Generalnie wszyscy kierownicy organizacji publicznych mają status dysponentów. Szczególną rolę odgrywają jednak dysponenci samodzielni. Należą do nich kierownicy jednostek wskazanych w budżecie państwa zaakceptowani przez Sejm (w ministerstwach – ministrowie lub osoby przez nich upoważnione, w sądach – prezesi sądów lub przez nich upoważnieni kanclerze sądów) pod warunkiem, że jednostki przez nich kierowane spełniają co najmniej jeden warunek określony w art. 4 ust. 3 ustawy o strukturze budżetu. Są w nim wymienione następujące podmioty: 1) Kancelaria Prezydenta Republiki, Kancelaria Sejmu, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów Republiki Litewskiej, ministerstwa, agencje rządowe; 2) jednostki odpowiedzialne przed Prezydentem Republiki, Sejmem, Radą Ministrów lub jego kierownikiem (lub organami kolegialnymi), które są powoływane przez Prezydenta, Sejm, Radę Ministrów; 3) Trybunał Konstytucyjny Republiki Litewskiej, sądy, Naczelny Sąd Administracyjny, Prokurator Generalny, Biuro Prokuratora Generalnego Republiki Litewskiej; 4) uniwersytety państwowe, państwowe instytuty naukowo-badawcze, seminaria duchowne; 5) Litewski Narodowy Teatr Opery i Baletu, Litewski Narodowy Teatr Dramatyczny, Litewska Filharmonia Narodowa, Muzeum Narodowe Litwy, Litewskie Muzeum Sztuki, Narodowe Muzeum Sztuki im. M. K. Čiurlionisa, Biblioteka Narodowa Litwy im. Martynasa Mažvydasa, Narodowe Muzeum Wielkich Książąt Litewskich, Litewskie Państwowe Radio i Telewizja. W ustawie o strukturze budżetu określone

---

¹⁹ Por. B. Sudavičius, op. cit., s. 326.

są wyraźnie obowiązki, uprawnienia i odpowiedzialność dysponentów wydatków. Powinni oni: używać środków budżetowych przyznanych im przez właściwych dysponentów środków (ministra lub osobę przez niego upoważnioną) zgodnie z określonym celem, rozdzielać je podległym jednostkom budżetowym na realizację programów; zorganizować opracowanie i realizację programów finansowanych z budżetu; ustalić i zatwierdzić preliminarz programów podległych jednostek budżetowych według klasyfikacji ekonomicznej oraz w granicach sumy środków przeznaczonych na te programy przez dysponenta środków, w tym środków na wydatki na wynagrodzenia i na nabycie aktywów; zgodnie z procedurą i w terminach określonych przez ustawę Republiki Litewskiej w sprawie rachunkowości finansowej sektora publicznego, przedkładać sprawozdania dysponentowi środków; kontrolować i wykonywać zobowiązania kierowanych przez nich agencji, przeprowadzać analizę raportów podległych jednostek budżetowych składanych na podstawie ustawy o rachunkowości sektora publicznego; zapewnić poprawność sprawozdań składanych na podstawie ustawy o rachunkowości sektora publicznego i informacji statystycznych oraz terminowość ich przedkładania; zapewnić zgodność z prawem, skuteczność i efektywność realizacji programów wykorzystania przyznanych środków. W celu realizacji przedmiotowych obowiązków dysponenti wydatków mają prawo do: (w trakcie roku budżetowego, nie później niż dziesięć dni przed końcem kwartału) zmiany przeznaczenia środków budżetowych zatwierdzonych według ekonomicznej klasyfikacji jako przeznaczone na programy kierowanych przez niech agencji, podległych jednostek budżetowych albo innych podmiotów (dysponent środków budżetu państwa powiadamia o tym Ministerstwo Finansów), nie przekraczając kwoty całkowitych środków na wydatki, w tym wydatków na wynagrodzenia zatwierdzonych dla danego programu. Kwoty środków na wydatki, w tym wydatków na wynagrodzenia stanowią górny limit i zaoszczędzone środki, o ile nie ma żadnych długów, mogą być wykorzystywane do nabycia aktywów i dodatkowego finansowania projektów inwestycyj-

nych, na które środki zostały zaplanowane w państwowym programie inwestycyjnym na dany rok; w ciągu roku budżetowego, raz na kwartał, do zmiany kwartalnego podziału ogólnej kwoty środków przeznaczonych na realizację programu, podlegających koordynacji z Ministerstwem Finansów; przy opracowywaniu programów i sporządzaniu szacunkowych danych do programów, do przedstawienia alternatywnych programów i ich szacunków Ministerstwu Finansów; w celu realizacji zobowiązań, do przeznaczenia środków z ogólnej zaplanowanej kwoty zatwierdzonych środków na wydatki (z wyjątkiem środków z UE i innych środków wsparcia finansowego oraz współfinansowania) bez zmiany zaplanowanych kwot niezależnie od podziału środków według funkcji i programów; do określenia praw kierowników agencji w obszarach zarządzania ministrów realizujących programy danego dysponenta i mających podległe jednostki budżetowe, powiadamiając o tym Ministra Finansów. Dysponenti środków budżetowych i kierownicy jednostek budżetowych podległych agencjom w obszarach zarządzania ministrów realizujących programy danego dysponenta i kierownicy innych podmiotów są odpowiedzialni zgodnie z procedurą przewidzianą prawem za: realizację programów, opracowywanie i realizację preliminarza programu w granicach zatwierdzonych środków, za skuteczne i efektywne wykorzystania przyznanych środków odpowiadających celom programu; rozliczenia z pracownikami, instytucjami administracji podatkowych, dostawcami wszystkich rodzajów energii i innych prac, usług i towarów, z wyjątkiem przypadków braku terminowego złożenia wniosku o płatność do Skarbu Państwa i administracji gminnej w zakresie alokacji środków; organizację rachunkowości, sporządzanie i składanie sprawozdań zgodnie z ustawą o rachunkowości sektora publicznego oraz wymogami określonymi przez inne akty prawne.

Podkreślenia wymaga fakt, że mimo istnienia od 2001 r. budżetu państwa o charakterze programowym, status dysponentów

podlega ciągłemu doskonaleniu²⁰. W ramach optymalizacji zarządzania budżetem państwa zmniejszeniu ulega także liczba samodzielnych dysponentów²¹. Jest to więc proces ciągle otwarty i podlegający zmianom.

Reasumując można uznać, że zasada roczności budżetu państwa jest mocno osadzona w przepisach prawa i praktyce ich stosowania w Republice Litewskiej. Wyjątki od tej zasady dotyczą zmian w budżecie w trakcie roku budżetowego (art. 180 Statutu Sejmu Republiki Litewskiej)²², dodatkowych uprawnień Rady Ministrów lub upoważnionych przez nią instytucji do dysponowania środkami na finansowanie wykonania programów (zgodnie z art. 33 ustawy o strukturze budżetu). Są to jednak wyjątki umożliwiające wykonanie rocznego budżetu państwa, nie zaś wydłużające jego obowiązywanie. W litewskim budżecie państwa występuje także klasyczny wyjątek od zasady roczności w postaci funduszy pozabudżetowych (nieobjętych budżetem). Są to: Państwowy Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, Fundusz Obligatoryjny Ubezpieczenia Zdrowotnego, Fundusz Prywatyzacyjny, Fundusz Rezerwy (Stabilizacji), Fundusz Ignalina NPP, Fundusz Gwarancyjny. Ponadto na szczeblu lokalnym występują gminne fundusze prywatyzacyjne.

Przed dniem 1 stycznia 2014 r. – poza uchwałą Sejmu w sprawie trzyletnich wskaźników budżetu narodowego – konstrukcje wydłużające roczność budżetu państwa (i odpowiednio budżetów samorządu terytorialnego) miały charakter techniczny (umożliwiające wykonanie rocznego budżetu) lub deklaratoryjny (np. art. 1 ust. 2 ustawy o strukturze budżetu, stanowiący, że „Celem ustawy jest zapewnienie efektywnego wykorzystania środków pieniężnych w procesie tworzenia i realizacji budżetu w celu osią-

---

²⁰ Zob. np. Valstybinio audito ataskaita: Programinio biudžeto sistema, 2007 m. kovo 30 d. nr VA-60-IP-1, Vilnius – www.vkontrolė.lt

²¹ W 2011 r. było 172 samodzielnych dysponentów budżetu państwa, w 2012 r. – 161, zob. B. Sudavičius, op. cit., s. 330, przypis 19.

²² Ust. 3 tego artykułu stanowi, że w razie konieczności Sejm może uchwalić budżet uzupełniający.

gnięcia długotrwałego i pełnego dobrobytu gospodarczego i społecznego obywateli Republiki Litewskiej”). Istniały także związki praktyczne między rocznym budżetem państwa a różnymi dokumentami, w tym mającymi charakter programów, po części odnoszących się do finansów publicznych Republiki Litewskiej (np. Programu Konwergencji i jego corocznych aktualizacji). Faktyczny wpływ na kształt rocznego budżetu państwa wywierały także projekty trzyletnich wskaźników zawartych w projekcie budżetu narodowego. W omawianym okresie nie było jednak wyraźnych przepisów prawnych wiążących treść rocznego budżetu z formami wieloletniego planowania finansowego.

Zmiany w zasadach roczności i wieloletniego planowania finansowego w Republice Litewskiej od dnia 1 stycznia 2014 r.

Generalnie można stwierdzić, że wyżej przedstawiony system budżetowy Litwy w wielu aspektach nie jest zgodny z zasadami dyrektywy Rady 2011/85/EU z 8 listopada 2011 r.²³ Najlepszym tego potwierdzeniem jest przyjęty przez Rząd Litwy program wprowadzenia jej w życie. Zwraca przy tym uwagę obszerność i szczegółowość tego programu²⁴. W dużej mierze sprowadza się on do zmian w ustawie o strukturze budżetu, której dokonano w dniu 6 listopada 2012 r. Większość z nich wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2014 r. Jak stwierdza wprost ustawodawca, celem tych zmian była „implementacja Dyrektywy Rady z dnia 8 listopada 2011/85/EU 2011 r. w sprawie wymogów dotyczących ram budżetowych w państwach członkowskich”.

Do najważniejszych zmian można zaliczyć:

- zmianę celu ustawy o strukturze budżetu świadczącej o jej nowych priorytetach. Według jej nowego brzmienia: „Celem ustawy jest zapewnienie efektywnego wykorzystania środków

---

²³ Dyrektywa Rady UE 2011/85/UE z dnia 8 listopada 2011 r. w sprawie wymogów dla ram budżetowych w państwach członkowskich (Dz. Urz. UE. L. 2011. 306. 41).

²⁴ Zob. Direktyvos 2011/85/ES perkėlimo plano vykdymas.

pieniężnych w procesie tworzenia i realizacji budżetu, tak by osiągnąć długotrwały, pełny gospodarczy i społeczny dobrobyt obywateli Republiki Litewskiej, zrównoważony wzrost gospodarczy oraz zatrudnienie bez zagrożenia dla stabilności cen” (art. 1 ust. 2);

- wprowadzenie do ustawodawstwa krajowego nowych pojęć finansowych z przepisów unijnych. Przed 2014 r. ustawa o strukturze budżetu w art. 2 definiowała 14 pojęć, aktualnie – 21. Nowe definicje dotyczą m.in.: zwiększenie lub zmniejszenie środków finansowych państwa (ang. *working funds*), cykliczny komponent salda budżetu, gospodarczy scenariusz rozwoju, wskaźnik wzrostu ryzyka podatkowego, strukturalny wskaźnik salda sektora ogólnorządowego,
- zastąpienie terminu „budżet narodowy” terminem „całość budżetu państwa i budżetów gmin” przy pozostawieniu jego treści;
- wprowadzenie obowiązku określenia przez Ministerstwo Finansów zagadnień metodologii sporządzania i wykonywania budżetu państwa i budżetu gminy, w zakresie, w jakim nie są uregulowane przez ustawy i uchwały Rady Ministrów;
- zastąpienie dotychczasowych zasad opracowywania wskaźników budżetu państwa i budżetów gmin nowymi zasadami, spośród których na szczególną uwagę zasługują:

a) całość budżetu państwa i budżetów gmin sporządza się na okres trzech lat budżetowych na podstawie rządowego programu, Strategii Rozwoju Kraju (do czasu wejścia w życie tej strategii – na podstawie Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju zatwierdzonej przez Sejm), Narodowego Programu na rzecz Rozwoju Litwy, innych instrumentów planistycznych zatwierdzonych przez Sejm i rząd, ustawy o strukturze budżetu, ustawy o dyscyplinie fiskalnej, innych ustaw i innych aktów prawnych, przewidywań makroekonomicznych rozwoju gospodarczego kraju, dokumentów strategicznych dotyczących wsparcia finansowego UE, planów strategicznych działalności dysponentów środków i wstępnych podstawowych wskaźników budżetu krajowego zatwierdzone

przez rząd, jak również na podstawie programów i wstępnych prognoz programów przedstawionych przez dysponentów środków budżetu państwa;

b) projekt budżetu państwa na dany rok oraz projekt wskaźników finansowych budżetów gminnych mogą nie być zgodne z prognozowanymi wskaźnikami całego budżetu państwa i budżetów samorządowych na okres trzech lat budżetowych zatwierdzonych przez Sejm tylko w przypadku, gdy rząd przedstawi Sejmowi pisemne wyjaśnienie, w jaki sposób nowe priorytety polityki gospodarczej znajdują odzwierciedlenie w tych zmianach;

c) średniookresowe ogólne wskaźniki salda sektora ogólnorządowego określone w projekcie ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin w danym roku są przedkładane Sejmowi na podstawie uchwały rządu w sprawie zgodności wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin z obowiązującymi zaleceniami i opinią Rady Unii Europejskiej w sprawie programu konwergencji Litwy i ewentualnie dodatkowymi uwagami. Powinny one określać główne warunki wstępne planu rozwoju gospodarczego oraz docelowy średnioterminowy wpływ na stabilność cen, stabilność równowagi płatności Litwy na rachunku bieżącym, związanych z ryzykiem wypłaty premii, zatrudnienia, ryzyka przyszłego wzrostu podatków i perspektyw osiągnięcia nadwyżki sektora ogólnorządowego w średnim okresie.

- rozszerzenie listy wskaźników określanych ustawą o wskaźnikach budżetu państwa i budżetu gmin na dany rok (nowy art. 18);
- rozszerzenie listy dokumentów przekazywanych Sejmowi wraz z projektem ustawy o wskaźnikach budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok. Szczególnie interesujące jest tu zobowiązanie Rady Ministrów i Banku Litwy do przedstawienia dodatkowych informacji. Rada Ministrów w terminie 10 dni od dnia złożenia projektu ustawy powinna przekazać Sejmowi:

a) najnowszą opinię, wydaną przez Radę Unii Europejskiej w sprawie programu konwergencji Litwy lub programu stabilności, a w przypadku zastosowania procedury dotyczącej nadmiernego deficytu odpowiednie zalecenia Rady Unii Europejskiej, skierowane do Republiki Litewskiej, w celu skorygowania nadmiernego deficytu sektora publicznego;

b) wnioski rządu w sprawie celowości realizacji najnowszych zaleceń i opinii Rady Unii Europejskiej. Podstawy przyjęcia takich wniosków składane są Sejmowi przez Ministra Finansów;

c) wykaz działań proponowanych przez rząd dla częściowego lub całkowitego wdrożenia najnowszych zaleceń i wniosków Rady Unii Europejskiej;

d) wskaźniki salda sektora ogólnorządowego określone w projekcie ustawy RL w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych z budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok, oraz służące jako podstawa do realizacji zobowiązań Republiki Litewskiej wobec Unii Europejskiej lub poszukiwanie nadwyżki sektora ogólnorządowego. Wskaźnik salda sektora ogólnorządowego jest ustalany jako procent PKB w cenach bieżących;

e) średniookresowe strukturalne wskaźniki salda sektora ogólnorządowego określone w projekcie ustawy w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin i obliczone zgodnie z przedłożonym projektem ustawy Republiki Litewskiej w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok i na podstawie najnowszych danych o luce popytowej (ang. *output gap*) Litwy, wydanych przez Komisję Europejską w trakcie przygotowywania ustawy oraz składniki salda budżetu cyklicznego (ang. *budget balance cyclical component*);

f) wykaz i oszacowanie potencjalnych odchyleń, które mogą powstać w średnim okresie z powodu spodziewanego ryzyka fiskalnego. Ryzyko fiskalne każdego roku jest szacowane jako procent PKB w cenach bieżących;

g) dane dotyczące zmiany perspektywy długoterminowej stabilności sektora rządowego ocenione według wskaźnika zagro-

żenia wzrostu podatków i jego zmiany na podstawie nowych danych opublikowanych przez Komisję Europejską w trakcie opracowywania projektu ustawy Republiki Litewskiej o zatwierdzeniu wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok;

h) wykaz reklasyfikacji w budżecie państwa i budżetach samorządowych wymaganych do obliczenia ogólnego wskaźnika sektora ogólnorządowego według Europejskiego Systemu Rachunków; podczas oceny projektu budżetu państwa oraz projektu wskaźników finansowych budżetów gminnych, tylko reklasyfikacje w budżecie państwa i budżetach gmin, których wartość przekracza 0,1% PKB w cenach bieżących, są przedkładane Sejmowi.

Bank Litwy, nie później niż w terminie 15 dni roboczych od dnia złożenia do Sejmu projektu ustawy Republiki Litewskiej w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok, dostarcza informacji dotyczących wpływu realizacji poprawy rocznych celów, respektując wskaźnik salda sektora ogólnorządowego w aspekcie stabilności systemu finansowego i stabilności cen, zwracając szczególną uwagę na zewnętrzną równowagę gospodarczą i stabilność cenową oraz długoterminową stabilność finansów publicznych;

- przepis dotyczący wagi opinii i zaleceń UE dla rocznego budżetu Litwy. Art. 20 ust. 6 ustawy o strukturze budżetu stanowi bowiem, że „Po uchwaleniu ustawy Republiki Litewskiej w sprawie zatwierdzenia wskaźników finansowych budżetu państwa i budżetów gmin na dany rok lub ustawy zmieniającej tę ustawę, Sejm Republiki Litewskiej uwzględnia najnowsze zalecenia i opinie Rady Unii Europejskiej w sprawie programu konwergencji Litwy”;
- zmianę tytułu rozdziału piątego ustawy, na „Kontrola wykonania budżetu i ocena kształtowania gospodarczego scenariusza rozwoju” oraz dodanie do art. 37 ustępu 5 stanowiącego, że Kształtowanie scenariusza rozwoju gospodarczego i planów dochodów budżetowych jest dokonywane przez Ministerstwo Finansów na podstawie obiektywnych kryteriów, w

tym oceny końcowej. Wyniki tej oceny są ogłaszane publicznie i będą brane pod uwagę przy opracowywaniu innych scenariuszów rozwoju gospodarczego i planów dochodów budżetowych. W przypadku gdy w trakcie oceny, wykryto stronniczość, rozumianą jako błędy, które powtarzają się co najmniej przez cztery kolejne lata, a które wpływają na scenariusz rozwoju gospodarczego, nie wynikają zaś ze zmian prognoz lub z metod prognozowania, Ministerstwo Finansów podejmuje działania w celu wyeliminowania takiej stronniczości działań i publicznie informuje o podjętych środkach;

- dodanie rozdziału szóstego, o procedurach dotyczących naruszenia dyscypliny fiskalnej, ich wyjaśnienia i uzasadnienia.

Wnioski końcowe

Rozważania niniejszego artykułu koncentrują się na problemie roczności i wieloletności w finansach publicznych Litwy. Można uznać, że zjawiska w tym zakresie mieszczą się w ogólnych tendencjach krajów UE, od pewnego czasu wzmacniających zasadę jednoroczności budżetu elementami wieloletniego planowania finansowego. Zjawiska te pojawiły się na Litwie od reformy systemu budżetowego z 2000 r., a od 2004 r. zostały wzmocnione wpływem na roczny budżet programów konwergencji i ich corocznej aktualizacji. Nowy impuls w tym zakresie daje dyrektywa Rady 2011/85/UE, która zaowocowała uchwaleniem na Litwie istotnych zmian systemu budżetowego, których większość wejdzie w życie od 1 stycznia 2014 r. Generalnie można stwierdzić, że są to zmiany daleko idące, zespalające finanse publiczne Litwy z finansami Unii Europejskiej. Jest to tempo i kierunek w pełni logiczny, aczkolwiek nieco inny, niż np. zmiany w niektórych innych krajach Europy Centralnej (np. Polska, Czechy czy Węgry). O ile bowiem ostatnio wymienione kraje stawiają na rozwiązania oryginalne, często chroniące suwerenność ich finansów publicznych, to Litwa – podjąwszy decyzję o szybkim wprowadzeniu euro – musi zrezygnować z przymiotów krajów obję-

tych derogacją. Unia Europejska ma też inne postulaty, dotyczące reformy finansów publicznych Litwy. W zaleceniach z 2012 i 2013 r. do programu konwergencji i programów reform na Litwie eksponuje się bowiem konieczność podwyższenia podatków niehamujących tempa rozwoju gospodarczego (np. podatek od nieruchomości czy podatki ekologiczne), poprawy ściągalności dochodów budżetowych, reformę systemu emerytalnego itp.²⁵

W zakresie zgodności wprowadzonych zmian prawa krajowego z zaleceniami dyrektywy 2011/85/UE pewne wątpliwości wzbudza szczegółowość wewnętrznego podziału wydatków objętych wieloletnimi ramami budżetowymi. Na podkreślenie zasługuje także potrzeba dalszej konsolidacji finansów publicznych Litwy, aby przedmiotowe ramy wieloletnie obejmowały także finanse ubezpieczeń społecznych i ochrony zdrowia, występujące obecnie poza budżetem instytucji rządowych i samorządowych.

Annual and multiannual financial planning in Lithuania

Summary

The Lithuanian Constitution requires the adoption of the state budget for the calendar year (from the 1st January to the 31st December). The provisions of the Constitution does not provide, but also do not prohibit the long-term financial (budgetary) planning. According to these rules and the Act on the structure of the budget, the Parliament adopts the annual budget of the state in the form of law. It has the form of the program budget. The Parliament also approves the national budget indicators for a period of three years (the act of the approval has the form of the resolution of the Sejm). It specifies only the total amount of income and the

---

²⁵ Zob. zalecenia Rady z dnia 9 lipca 2013 r. w sprawie krajowego programu reform Litwy w 2013 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Litwę programu konwergencji na lata 2012–2016 (Dz. Urz. UE C 217, t. 56, 217/13).

total amount of expenditure for each year (with no formal distinction between the state budget and local budgets). It is not binding for the government and for the Parliament, because the amounts of the next year may be different with no legal consequences and restrictions. So this system differs significantly from the model of Council Directive 2011/85/EU of 8 November 2011 on requirements for budgetary frameworks of the Member States that will come into force on the 1st January 2014. During the adjustment process of the Lithuanian legal provisions to the requirements of the directive the major changes in the Act on budget system were introduced. Most of them will come into force on the 1st January 2014. Lithuania has adopted the changes that are relevant rather to the countries of the euro zone than the countries with the derogation. This is justified by the fact that Lithuania plans to adopt euro in 2015.

Europejska Fundacja Praw Człowieka¹

Raport: Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2012 – 2013 (Prawa mniejszości narodowych na Litwie)

Wykaz skrótów:

AWPL – Akcja Wyborcza Polaków na Litwie
CPR – Centrum Promowania Równości
EFHR – Europejska Fundacja Praw Człowieka
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
ETPCz – Europejski Trybunał Praw Człowieka
GKES – Główna Komisja Etyki Służbowej
IMPCz – Instytut Monitorowania Praw Człowieka
KE – Komisja Europejska
KK RL – Kodeks Karny Republiki Litewskiej
KP PE – Komisja Petycji Parlamentu Europejskiego
LR VRM – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NGO – organizacja pozarządowa
OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
PE – Parlament Europejski
PIJ – Państwowa Inspekcja Językowa
RL – Republika Litewska
TS UE – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UE – Unia Europejska
ZPL – Związek Polaków na Litwie

Wstęp

Litwa w okresie poprzedzającym jej przystąpienie do Unii Europejskiej (dalej – UE) w 2004 r. aktywnie dążyła do sprostania

---

¹ Europejska Fundacja Praw Człowieka, ul. Liepkalnio 103, LT – 02121 Wilno.
Internetcalls: EFHR, e – mail: efhr@efhr.eu, tel. +37069150822, skype:
EFHR – LT, www.efhr.eu. Informacja o działalności EFHR oraz z zakresu
praw człowieka: www.efhr.eu/newsletter/, www.facebook.com/EuropejskaFundacjaPrawCzlowieka

wszelkim standardom społecznym obowiązującym w zachodnio-europejskich państwach demokratycznych. Do 1990 r. Litwa była częścią Związku Radzieckiego, stąd wszelkie procesy integracji z Europą i powszechnie wyznawanymi w niej wartościami stały się w latach 1990–2004 sprawą priorytetową. Litwa, zostając członkiem coraz większej liczby organizacji międzynarodowych, przyjęła na siebie zobowiązanie wprowadzenia odpowiednich standardów nie tylko w takich obszarach jak gospodarka czy polityka, lecz również w dziedzinie ochrony praw człowieka. Niemniej jednak w latach 2009–2010 odnotowano na Litwie regres w sferze praw człowieka, który nastąpił od czasu wstąpienia do UE w 2004 r. Była to konsekwencja zaprzestania monitorowania sytuacji praw człowieka w państwie oraz wstrzymania wszelkich mechanizmów politycznego nacisku².

Europejska Fundacja Praw Człowieka (dalej EFHR) jeszcze w 2011 r. ogłosiła raport alternatywny przygotowany dla Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji Rasowej z okazji przeglądu Raportów Okresowych (IV i V) Litwy zgodnie z Międzynarodową Konwencją o Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej³. W raporcie przedstawiającym sytuację praw człowieka na Litwie EFHR zwróciła uwagę na niepokojące praktyki organów państwowych, dotyczące m.in. wolności zgromadzeń. Poparła również argumenty i oświadczenia Instytutu Monitorowania Praw Człowieka (dalej – IMPCz), że *Litwa charakteryzuje się niskim poziomem świadomości dotyczącej praw człowieka wśród decydentów, urzędników państwowych, sądownictwa, mediów i generalnie społeczeństwa*.

Niniejszy raport został sporządzony przez Europejską Fundację Praw Człowieka w celu przekrojowego naświetlenia aktualnej sytuacji praw człowieka na Litwie w kontekście członkostwa Litwy w UE i innych organizacjach międzynarodowych, takich

---

² <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/h-mickevicius-isivyrauja-priesiskumas-zmogaus-teisems-354507>

³ <http://www.efhr.eu/wp-content/uploads/2011/03/AR-PL-2011-04-03.pdf>

jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Rada Europy. Szczególna uwaga w raporcie poświęcona została ochronie praw mniejszości narodowych, w tym kwestiom związanym z oświatą, pisownią imion i nazwisk oraz z nazewnictwem topograficznym.

W raporcie EFHR zawierającym przegląd sytuacji w zakresie praw człowieka na Litwie w latach 2012–2013 stwierdza się jednoznacznie, że na Litwie brak jest rozwiązań prawnych regulujących i gwarantujących prawa mniejszościom narodowym. Ma to miejsce pomimo przyjęcia przez państwo licznych zobowiązań międzynarodowo-prawnych dotyczących szczególnej ochrony tej grupy społecznej. Litwa jest zatem jedynym państwem w Europie, które ratyfikowało Konwencję ramową o ochronie praw mniejszości narodowych (dalej – Konwencja ramowa), następnie zaś dopuściło do wygaśnięcia ustawy o mniejszościach narodowych. Dlatego też od 2010 r. brakuje prawa chroniącego tę wrażliwą grupę. Od tego czasu przeciwko przedstawicielom mniejszości narodowym wszczęto szereg postępowań administracyjnych oraz nałożono liczne, wysokie grzywny. Wypowiedzi szerzące nienawiść, prześladowania, uprzedzenia, stereotypy oraz kreujące negatywny obraz grup mniejszościowych stały się niestety powszechne w litewskich mediach oraz w komentarzach internautów. Znane są jedynie nieliczne postępowania sądowe dotyczące dyskryminacji na tle rasowym i etnicznym. Liczne ataki na tym tle nie zostały odpowiednio zbadane, a przestępcy nie zostali pociągnięci do odpowiedzialności karnej.

Prawo międzynarodowe określa podstawowe, fundamentalne prawa człowieka, które nie mogą być lekceważone, wynikające zaś z niego obowiązki nie mogą pozostawać jedynie na papierze, dlatego też Litwa ma przed sobą zadanie jak najszybszego wywiązania się z dobrowolnie przyjętych na siebie zobowiązań międzynarodowych z zakresu ochrony praw mniejszości narodowych.

Europejska Fundacja Praw Człowieka

Europejska Fundacja Praw Człowieka (dalej – EFHR) jest pozarządową organizacją z siedzibą w Wilnie, której powstanie było odpowiedzią na zwiększającą się liczbę naruszeń praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych.

Główne kierunki działalności Fundacji:

- Podejmowanie inicjatyw edukacyjnych i badawczych w zakresie problematyki praw człowieka;
- Ochrona interesów grup marginalizowanych społecznie, wspieranie równouprawnienia płci oraz mniejszości narodowych;
- Propagowanie praw człowieka jako podstawy funkcjonowania państwa i społeczeństwa;
- Wzmacnianie w społeczeństwie poszanowania dla godności i praw człowieka;
- Działanie na rzecz ochrony praw człowieka;
- Popieranie nowatorskich rozwiązań w dziedzinach życia społecznego, a szczególnie w ochronie praw i wolności człowieka oraz obywatela;
- Wspieranie wszechstronnego rozwoju społeczeństwa, zwłaszcza działalności społecznej, informacyjnej, kulturalnej, naukowej i oświatowej na rzecz rozwoju demokracji;
- Rozwijanie i umacnianie postaw nastawionych na aktywne współdziałanie w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;
- Promocja zbliżenia kulturalnego i ekonomicznego narodów państw europejskich;
- Inicjowanie, wspieranie i przeprowadzanie działań zmierzających do zdobywania wiedzy i kwalifikacji umożliwiających osobom fizycznym pełnienie funkcji społecznych i zawodowych;
- Wspieranie ogólnie pojętego poradnictwa obywatelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem bezpłatnej pomocy prawnej dla osób fizycznych i prawnych.

Fundacja regularnie organizuje przedsięwzięcia dla społeczeństwa z zakresu poszerzania wiedzy o prawach człowieka i ich obronie. Pracownicy i współpracownicy Fundacji organizują bezpłatne szkolenia i wykłady o tej tematyce na uczelniach wyższych, w gimnazjach, a także w siedzibie Fundacji. Ponadto organizacja przeprowadza akcje kolportażu materiałów szkoleniowych wśród mieszkańców Wilna i miejscowości podwileńskich. Celem tego typu działalności jest szerzenie wśród społeczeństwa świadomości w sferze praw człowieka, ich obrony i realizacji.

EFHR aktywnie monitoruje przestrzeń internetową w poszukiwaniu wpisów o negatywnej treści. Wobec tego typu naruszeń (komentarzy nawołujących do nienawiści narodowościowej) EFHR składa do organów ścigania liczne wnioski o wszczęcie śledztwa. Niezgodne z prawem są także artykuły w mediach, które obrażają oraz podają informacje niezgodne z rzeczywistością lub błędnie interpretują badania i statystyki.

EFHR składa wnioski i skargi do odpowiednich instytucji o rozpatrzenie przypadków możliwych uchybień zasadom etyki dziennikarskiej, a także apeluje o sprostowanie błędnej lub stroniczej informacji.

EFHR zwraca uwagę na oferty pracy o charakterze dyskryminującym, gdy pracodawcy w ogłoszeniach stawiają konkretne wymogi związane z płcią, orientacją seksualną, niepełnosprawnością, wiekiem, rasą, przynależnością etniczną, narodowością, religią, językiem, pochodzeniem, statusem społecznym oraz przekonaniami i nie potrafią takiego wymogu uzasadnić. Reagując na tego rodzaju naruszenia, EFHR składa liczne skargi do Służby Kontrolera ds. Równych Możliwości (*Lygių galimybės kontrolieriaus tarnyba*).

Obecnie EFHR jest najbardziej aktywną organizacją na Litwie w zakresie ścigania komentarzy naruszających prawo. W ramach prowadzonej od roku kampanii zmierzającej do zakończenia poczucia bezkarności tych wszystkich, którzy bez jakichkolwiek oporów naruszają godność innych, do końca sierpnia 2013 r. do Prokuratury Generalnej skierowanych zostało ponad 400 wnio-

sków, po których rozpatrzeniu wymierzono ponad 23 kar. Niemniej jednak nałożone kary są zbyt niskie, co sprawia, że nie są one skuteczne w walce z naruszaniem praw człowieka w przestrzeni internetowej. Autorzy obraźliwych komentarzy popełniają ten sam czyn zabroniony kilkakrotnie, każdorazowo unikając wysokiej kary poprzez wyrażany żal za popełniony czyn. Co więcej, dochodzi do zawieszenia dochodzeń, a podawanym argumentem jest brak możliwości ustalenia tożsamości osoby.

Instrumenty prawne gwarantujące ochronę praw człowieka

Litwa po odzyskaniu niepodległości w latach dziewięćdziesiątych przystąpiła do szeregu struktur międzynarodowych i przyjęła wiele zobowiązań związanych z ochroną praw mniejszości narodowych.

W ramach członkostwa w ONZ Litwa jest zobowiązana do przestrzegania:

- Deklaracji ONZ dotyczącej praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych;
- Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych;
- Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej (Litwa przystąpiła do Konwencji w dniu 10 listopada 1998 r., jednak nie przystąpiła do art. 14 Konwencji część artykułów Konwencji jest fakultatywna – a więc nie uznaje kompetencji Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej do przyjmowania i rozpatrywania skarg osób lub grup osób podlegających jego jurysdykcji, uważających się za ofiary naruszenia przez Litwę któregoś z praw wymienionych w Konwencji);
- Konwencji o Prawach Dziecka, która w art. 30 stanowi, że dzieci należące do mniejszości narodowych mają prawo do nauki w języku ojczystym.

Z tytułu członkostwa w Radzie Europy Litwa ratyfikowała:

- Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności;
- Konwencję Ramową o Ochronie Praw Mniejszości Narodowych;
- Litwa nie podpisała i nie ratyfikowała Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych.

Litwę jako członka Unii Europejskiej wiąże:

- Karta Praw Podstawowych UE;
- Dyrektywa 2000/43/WE wprowadzająca zasadę równego traktowania osób bez względu na rasę i pochodzenie etniczne;
- Dyrektywa Rady UE 2000/78/WE z 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy.

Ponadto Litwę wiąże orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE (dalej – TS UE) oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej – ETPCz). Państwo litewskie zawarło także szereg umów bilateralnych, których postanowienia m.in. zobowiązują do przestrzegania na swoim terytorium praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych. Przykładowo wymienić należy: litewsko-polski traktat o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy (1994), litewsko-białoruski traktat o dobrym sąsiedztwie i współpracy (1995), litewsko-ukraiński traktat o przyjaźni i współpracy (1994).

W przeciwieństwie jednak do umów międzynarodowych regulacja kwestii mniejszości narodowych na gruncie prawa krajowego jest ograniczona. Art. 37 Konstytucji RL stanowiący, że obywatele należący do wspólnot narodowych mają prawo do pielęgnowania swego języka, kultury i obyczajów, nie stanowi pewnej podstawy ochrony praw mniejszości narodowych. Organy państwowe uzyskały nieskrępowany luz decyzyjny w kwestiach dotyczących mniejszości narodowych po wygaśnięciu obowiązku

jącej w latach 1989–2009 ustawy o mniejszościach narodowych⁴. Ustawa ta przewidywała szereg szczególnych praw mniejszościom narodowym, m.in. do pielęgnowania swojej kultury i języka (szkolnictwo w języku narodowym) oraz nakładała na państwo obowiązek stwarzania ww. grupom dogodnych do tego warunków. W następstwie braku takiej ustawy pojawiły się konflikty na linii wartości konstytucyjnych: mniejszości narodowe – państwo litewskie, dotyczące m.in. nauczania w języku mniejszości narodowych i dwujęzycznych publicznych napisów informacyjnych.

Ponadto w 2009 r. rozwiązano Departament Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa (*Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas*), przekazując jego kompetencje związane z ochroną mniejszości Ministerstwu Kultury RL (*LR Kultūros ministerija*) i Ministerstwu Oświaty i Nauki RL (*LR Švietimo ir mokslo ministerija*). Niemniej jednak, zdaniem Rady Europy, obciążenie odpowiedzialnością ministerstwa kultury nie było odpowiednim krokiem. Należy zauważyć, że likwidując departament, nie oceniono dotychczasowej jego pracy, natomiast brak w ministerstwie pracowników stwarza problemy związane z koordynacją projektów, widoczne to jest zwłaszcza przy koordynacji programów skierowanych do mniejszości romskiej⁵.

Pustka legislacyjna w tej dziedzinie wciąż pozostaje niezapełniona, a Litwa jest jedynym państwem, które w 2000 r., bez żadnych zastrzeżeń, ratyfikowało Konwencję Ramową o Ochronie Praw Mniejszości Narodowych i które uchyliło ustawę o mniejszościach narodowych. W konsekwencji Litwa nie posiada ustawy chroniącej specyficzne prawa mniejszości narodowych, a brak wewnątrz krajowej regulacji powoduje niemożliwość egzekwowania praw gwarantowanych przez wspomnianą Konwencję ramową.

---

⁴ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150&p_query=&p_tr2=2

⁵ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

Od uchYLENIA ustawy o mniejszościach narodowych przeciwko ich przedstawicielom wszczęto szereg postępowań administracyjnych oraz nałożono liczne, wysokie grzywny. Wypowiedzi szerzące nienawiść, prześladowania, uprzedzenia, stereotypy i negatywny obraz grup mniejszościowych stały się powszechne w litewskich mediach oraz w komentarzach internautów, nierzadko nawołujących do aktów agresji. Znane są tylko nieliczne procesy sądowe badające dyskryminację na tle rasowym i etnicznym, grzywny w takich sprawach są niewspółmiernie niskie i nieproporcjonalne. Liczne ataki rasistowskie nie zostały odpowiednio zbadane i kwalifikowano je jako zwykłe naruszenia porządku publicznego, natomiast ich sprawcy nie zostali pociągnięci do odpowiedzialności karnej. Ponadto sądy RL żądają wyjątkowo wysokich standardów dowodowych w tego typu sprawach, co wstrzymuje szereg inicjatyw antydyskryminacyjnych.

Wśród litewskich instytucji działających na rzecz ochrony praw człowieka, do których obywatele mogą kierować skargi w sprawie naruszenia praw człowieka w różnych obszarach, są między innymi: Służba Kontrolera ds. Równych Możliwości (*Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*), Urząd Kontrolerów Sejmowych RL (*Seimo kontrolierių įstaiga*), Urząd Kontrolera ds. Ochrony Praw Dziecka (*Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga*), Służba Inspektora Etyki Dziennikarskiej (*Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*), Komisja Etyki Dziennikarskiej i Wydawniczej (*Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisja*), Służba Ochrony Praw Konsumenta (*Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba*).

Wśród przyjętych w ostatnich latach dokumentów mających na celu ochronę praw człowieka warto wspomnieć o przygotowanym przez ministra kultury Planie integracji Romów do społeczeństwa Litwy na lata 2012–2014 (*Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2012–2014 metų veiklos planas*)⁶, który miał być odpowiedzią na komunikat Komisji Europejskiej (dalej KE) „Unijne

---

⁶ <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=157925>

ramy dotyczące krajowych strategii integracji Romów do 2020 r.”. Chociaż zaplanowano ponad 30 różnych działań i przewidziano na ich realizację z budżetu państwa, funduszy strukturalnych UE oraz programu KE „Progress” ponad 3,5 mln litów, plan ten jest krytykowany m.in. za pomijanie kwestii mieszkalnictwa i zdrowia społeczności romskiej. Poza tym KE wzywała do przyjęcia krajowej strategii integracji Romów, która jednak nie została przez Litwę przygotowana, co należy uznać za niezdolność organów państwa do wypełniania nałożonych na nią zobowiązań. Niemniej jednak wsparcie jest niezbędne, gdyż zgodnie z raportem przygotowanym dla KE w 2011 r., dotyczącym wsparcia Europejskiego Funduszu Społecznego (dalej EFS) w dostępie do rynku pracy i społecznego włączenia migrantów i mniejszości narodowych, wskazano, iż mniejszość romska na Litwie stanowi małą część populacji, lecz ich sytuacja społeczna oraz sytuacja na rynku pracy jest bardzo niekorzystna. Mniejszość ta pozostaje również jedyną mniejszością narodową na Litwie objętą wsparciem finansowym EFS w latach 2007–2013⁷.

Wśród innych dokumentów warto wspomnieć o przyjętym przez rząd Międzyinstytucjonalnym planie promocji niedyskryminacji na lata 2012–2014 (*Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinis veiklos planas*)⁸, którego celem jest m.in. zwiększenie świadomości prawnej, zrozumienia i tolerancji oraz informowanie społeczeństwa o przejawach dyskryminacji na Litwie i jej negatywnych skutkach. Za koordynację wdrażanego planu odpowiada Ministerstwo Ochrony Socjalnej i Pracy (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*), a w jego realizację zaangażowane zostały również inne instytucje państwowe, takie jak Służba Kontrolera ds. Równych Możliwości, Ministerstwo Kultury oraz Prokuratura Generalna.

Ponadto w czerwcu 2013 r. Litwa podpisała Konwencję Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i

---

⁷ <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7104&langId=en>

⁸ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_p?p_id=435136

przemocy domowej, z zastrzeżeniem, że przepisy Konwencji będą stosowane zgodnie z zasadami i normami Konstytucji Republiki Litewskiej. Obecnie Konwencja powinna być jeszcze ratyfikowana⁹.

Przedstawione powyżej dokumenty międzynarodowe i krajowe przyjęte przez Litwę świadczą jednak o istnieniu skromnego wachlarzu instrumentów ochrony praw człowieka na Litwie oraz wskazują na potrzebę niezwłocznego przyjęcia szeregu dokumentów, priorytetem zaś powinno być przyjęcie ustawy gwarantującej ochronę prawną mniejszościom narodowym i etnicznym, wynikającej z podjętych przez Litwę zobowiązań międzynarodowych. Ze względu na liczne mniejszości narodowe w państwie wskazane byłoby podpisanie i ratyfikowanie przez Litwę Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych¹⁰ z 1992 r., której celem jest ochrona i promocja języków regionalnych oraz języków mniejszości narodowych w Europie. Karta ma zastosowanie wyłącznie do ludności tradycyjnie zamieszkującej dane państwo, będącej mniejszością w tym państwie i której język nie stanowi dialektu języka oficjalnego Litwy ani nie jest językiem migrantów. Ratyfikacja Karty zapewniłaby odpowiednią ochronę praw językowych mniejszościom narodowym na Litwie, której ta obecnie nie ma. Poza tym wezwanie do ratyfikacji wspomnianego wyżej dokumentu zostało wyrażone w wydanej przez Parlament Europejski (dalej PE) 11 września 2013 r. rezolucji PE w sprawie języków europejskich zagrożonych wymarciem oraz różnorodności językowej w UE. Wskazane by było również ratyfikowanie protokołu nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹¹, wprowadzającego ogólny zakaz dyskryminacji przez władze publiczne państw z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne lub

---

⁹ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/uzsienio-reikalu-ministras-pasirase-europos-tarybos-konvencija-del-smurto-pries-moteris.d?id=61574708>

¹⁰ http://ec.europa.eu/languages/documents/charter_en.pdf

¹¹ http://www.ptpa.org.pl/public/files/akty_prawne/ProtocolNo12totheCPHRFFR.pdf

inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek czy też urodzenie.

Udział organów międzynarodowych w dyskusji na temat praw człowieka na Litwie.

W dyskusję na temat praw człowieka na Litwie zaangażowane są organy i organizacje międzynarodowe i ich instytucje, takie jak: Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (Wysoki Komisarz OBWE ds. mniejszości narodowych), instytucje i organy UE (PE, Komisja Petycji PE, TS UE, Agencja Praw Podstawowych UE) oraz organy Rady Europy (Komitet Doradczy Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych, ETPCz). Udział ten wyrażany był m.in. przez wizyty, wydawanie raportów o sytuacji praw człowieka na Litwie oraz kierowanie zaleceń dla władz krajowych.

Miejsce kluczowe zajmuje jednak ETPCz, którego wyroki są odpowiednim narzędziem do udoskonalenia systemu prawnego państwa, polepszania warunków wykonania wyroków oraz zwiększenia skuteczności przestrzegania praw człowieka. Jednakże litewskie instytucje państwowe do orzecznictwa ETPCz odnoszą się z dystansem i nie zawsze do krajowego systemu prawnego wdrażają zawarte w nich postanowienia. Świadczy o tym m.in. liczba spraw ETPCz, których proces przystosowywania do prawa litewskiego nadal trwa.

Wśród państw, które w 2004 r. przystąpiły do Unii Europejskiej, Litwa według liczby skarg na liczbę mieszkańców jest jednym z przodujących krajów obok Estonii, Słowenii i Łotwy. Liczba skarg składanych do ETPCz przeciwko Litwie wzrasta z roku na rok – w 2011r. wniesiono 305 nowych skarg, a w 2012–373. Jedynie od stycznia do czerwca 2013 r. skierowano 198 skarg.

Tak duża liczba skarg wskazuje na niedostosowywanie przez Litwę krajowego systemu prawnego do orzeczeń ETPCz oraz na niewyciąganie z tego żadnych wniosków, co skutkuje kierowaniem do Trybunału spraw o powtarzającej się tematyce. Taką

sytuację możemy tłumaczyć nieznaną przez sędziów lub zbyt małą liczbą szkoleń przeprowadzanych dla sędziów i innych funkcjonariuszy publicznych RL. Sędziowie nie są w stanie obiektywnie i sprawiedliwie rozstrzygać spraw na podstawie obowiązującego Litwę prawa międzynarodowego, a to przekłada się na ilość skarg kierowanych do ETPCz.

Skromny wachlarz instrumentów ochrony praw człowieka został zauważony również przez PE, który w swych rezolucjach skrytykował Litwę, czego przykładem jest sprawa upomnienia posła do PE Waldemara Tomaszewskiego¹². Decyzja Głównej Komisji Etyki Służbowej RL (*Vyriausioji tarnybinės etikos komisija*) (dalej – GKES) wydana na mocy Kodeksu postępowania polityków szczebla państwowego w związku z jego wypowiedziami podczas posiedzenia grupy *Europejscy Konserwatyści i Reformatorzy* w PE w dniu 7 września 2009 r., kiedy to poseł podjął kwestię sytuacji Polaków na Litwie, nałożyła na europośła „upomnienie publiczne”.

Komisja stwierdziła, że publiczne zachowanie i forma działania Waldemara Tomaszewskiego są sprzeczne z zasadą poszanowania państwa i obywateli, niezgodne z zasadą bezstronności i nie zwiększają zaufania do państwa ani do jego instytucji. Poseł wygrał sprawę sądową przed Wileńskim Sądem Okręgowym (*Vilniaus apygardos teismas*), gdzie kolegium sędziowskie jednogłośnie uznało, że GKES przekroczyła swe kompetencje. Jednakże członkowie GKES zaskarżyli tę decyzję do Naczelnego Sądu Administracyjnego RL (*Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas*), w związku z czym poseł Tomaszewski skierował do przewodniczącego PE wniosek o ochronę mandatu posła PE. 6 lipca 2010 r. europosłowie przyjęli rezolucję o korzystaniu przez posła Tomaszewskiego z immunitetu i przywilejów poselskich,

---

¹² http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=73%3Aabsurdalne-owiadczenie-gownej-komisji-etyki-subowej&catid=42%3Aaktualia&Itemid=59&lang=pl

zaś Komisja Prawna zaleciła zwrócenie się do KE o zobowiązanie władz litewskich do przestrzegania prawa UE poprzez wszczęcie w razie konieczności, postępowania w sprawie naruszenia prawa unijnego, przewidzianego w art. 258 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Dnia 31 marca 2011 r. asystent Katedry Prawa Karnego Materialnego i Wykonawczego oraz Psychiatrii Sądowej Uniwersytetu Gdańskiego Tomasz Snarski wysłał do PE petycję pt. *Prawa językowe Polaków na Litwie*¹³, której problematyka stała się przedmiotem prac Komisji Petycji PE (dalej KP PE). Poruszała ona głównie problemy uprawnień językowych polskiej mniejszości, a mianowicie: pisowni imion i nazwisk, używania oznaczeń miejscowości czy ulic w języku mniejszości, kwestii oświatowych, czyli praw, które w europejskim demokratycznym państwie powinny być na porządku dziennym. W trakcie dyskusji na posiedzeniu KP PE w dn. 24 kwietnia 2012 r. Europejskim przedstawicielem państwa litewskiego po raz kolejny okazali niechęć do respektowania praw mniejszości narodowych. Przedstawicielka ministerstwa oświaty Milda Špėlytė-Letulienė oraz członek PE prof. Vytautas Landsbergis próbowali bagatelizować petycję, podając m.in. nieprawdziwe informacje na temat szkolnictwa mniejszości narodowych na Litwie, które w ich zamierzeniu miały zdevaluować wagę petycji i pomóc uniknąć publicznej dyskusji na temat respektowania na Litwie praw mniejszości narodowych. Petycja wzbudziła zainteresowanie posłów PE i mimo złożonego ze strony rządu RL wniosku o jej zamknięcie, posłowie zdecydowali o pozostawieniu petycji otwartej. Wprawdzie w październiku 2012 r. Sekretariat KP PE zaproponował zakończenie rozpatrywania petycji, jednakże dzięki protestowi europosła Jarosława Wałęsy rozpatrywanie jest kontynuowane. Dnia 17 grudnia 2013 r. przewodnicząca Komisji Petycji PE Erminia Mazzoni wystosowała list do Litwy prosząc o ustosunkowanie się do spraw podniesio-

---

¹³ <http://www.wilnoteka.lt/pl/artukul/prawa-jezykowe-polakow-na-litwie>

nych w petycji. Rezultat korespondencji będzie podstawą do dalszej analizy sytuacji mniejszości na Litwie przez posłów PE¹⁴.

Podczas wizyty na Litwie 16 listopada 2011 r. Wysoki Komisarz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) ds. Mniejszości Narodowych Knut Vollebaek zapoznał się z sytuacją oświaty mniejszości narodowych¹⁵. Komisarz odwiedził Urząd Kontrolerów Sejmu, z którymi rozmawiał o mechanizmach prawnych regulujących sprawy mniejszości narodowych i rozpatrywanych przez Urząd skargach ich przedstawicieli. Kontrolerzy poinformowali, że jak dotąd nie wpłynęła żadna skarga dotycząca dyskryminacji na tle narodowościowym.

W dniach 27–28 lutego 2012 r. Knut Vollebaek ponownie przybył do Wilna¹⁶, gdzie spotkał się z przedstawicielami mniejszości polskiej oraz odbył rozmowę z Prezydent Litwy Dalią Grybauskaitė. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż wizyta odbyła się z inicjatywy własnej Komisarza, który sprawdzał, jak zostały wprowadzane w życie rekomendacje przedstawione po wcześniejszej wizycie. Wizyta była zarazem częścią pracy nad raportem OBWE o sytuacji mniejszości narodowych na Litwie.

W 2012 r. Komitet Ministrów Rady Europy stwierdził, że w litewskich ramach prawnych odnoszących się do ochrony mniejszości narodowych brakuje jasności i spójności. Istnieje niepewność prawna w odniesieniu do wdrażania ważnych zasad Konwencji Ramowej dotyczących używania języków mniejszości narodowych w sferze publicznej, gdzie ustawa o języku państwowym nakłada obowiązek używania języka litewskiego. Poza tym niektóre wyroki wydane przez sądy litewskie w sprawie stosowania języków mniejszości narodowych są niepokojące, ponieważ

---

¹⁴ <http://kurierwilenski.lt/2013/12/19/parlament-europejski-zajmuje-sie-prawami-polakow-na-litwie/>

¹⁵ <http://kurierwilenski.lt/2011/11/14/obwe-sprawdzi-jak-litwa-przestrzega-prawa-polakow/>

¹⁶ <http://www.wilnoteka.lt/pl/artukul/knut-vollebaek-ponownie-na-litwie>

nie zostały wzięte pod uwagę odpowiednie postanowienia Konstytucji RL i Konwencji ramowej¹⁷.

Raport IMPCz w Wilnie o stanie praw człowieka na Litwie w latach 2011–2012 (czerwiec 2013 r.) podkreśla, że sytuacja w sferze praw człowieka w państwie ulega ciągłemu pogorszeniu. W kontekście mniejszości narodowych dokument odnotowuje problem ustawy oświatowej, przeciwko której postanowieniom protestuje mniejszości narodowe, problem oryginalnej pisowni imion i nazwisk.

Przebywający na początku czerwca 2013 r. w Wilnie Sekretarz Generalny Rady Europy Thorbjørn Jagland zaznaczył, że Litwa ma problemy z przestrzeganiem praw mniejszości narodowych i seksualnych.

Dnia 9 lipca 2013 r. z wizytą do Solecznik przybyła delegacja ekspertów Komitetu Doradczego Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych. Cele wizyty było zbadanie sytuacji mniejszości narodowych w rejonie solecznickim. Goście spotkali się z merem i wicemerem rejonu solecznickiego, administracją Samorządu Rejonu Solecznickiego oraz przedstawicielami organizacji społecznych: religijnych i mniejszości narodowych (polskiej, rosyjskiej, białoruskiej i żydowskiej)¹⁸. W czasie spotkania uwaga Komitetu Doradczego skierowana była głównie na brak współpracy między władzą a sektorem NGO, pasywność instytucji państwowych podczas rozpatrywania skarg na temat dyskryminacji. Również zaakcentowano, że problematyczną sytuację na Litwie potwierdza wzrastająca agresja w cyberprzestrzeni w formie komentarzy nawołujących do nienawiści i przemocy wobec mniejszości narodowych¹⁹.

---

¹⁷ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2009951&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

¹⁸ <http://124.lt/pl/spoleczenstwo/item/14226-eksperci-rady-europy-badali-sytuacje-mniejszosci-narodowych-w-rejonie-solecznickim>

¹⁹ <http://www.efhr.eu/2013/07/15/efhr-na-spotkaniu-z-komitetem-doradczym-o-stosowaniu-konwencji-ramowej-ochrony-mniejszosci-narodowych/>

Nie tylko organy międzynarodowe dostrzegają niewykonanie przez Litwę przyjętych na siebie zobowiązań, podejmowanie przez nią nieodpowiednich działań potwierdzają również litewskie służby działające na rzecz ochrony praw człowieka, jak np. Służba Kontrolera ds. Równych Możliwości. Jesienią 2013 r. Kontroler ds. Równych Możliwości Aušrinė Burneikienė oświadczyła, że Litwa często jako pierwsza podpisuje i ratyfikuje międzynarodowe konwencje i dyrektywy, jednak następnie w miarę możliwości uchyla się od obowiązku wykonywania przyjętych zobowiązań. Zaznaczyła również, że przyjmowane są niezgodne z wymaganiami konwencji i dyrektyw poprawki do ustaw.²⁰

Znaczne zaangażowanie organów międzynarodowych w dyskusję na temat praw człowieka na Litwie powinno skłonić Litwę do aktywniejszego korzystania z pomocy tych organów w rozwiązywaniu sporów i konfliktów w kwestii ochrony praw człowieka. Poza tym konieczna jest zmiana doktryny sądów litewskich oraz instytucji państwowych odnoszących się do ratyfikowanych przez państwo traktatów i konwencji międzynarodowych, żeby akty te nie były pomijane i ignorowane przez litewskie sądy i instytucje państwowe.

Prawa mniejszości narodowych na Litwie

Litwa jest państwem demokratycznym z ustrojem parlamentarno-gabinetowym, w którym Konstytucja gwarantuje trójpodział władzy. Władza ustawodawcza spoczywa w rękach jednoizbowego parlamentu, władza wykonawcza – prezydenta i rządu, a władzę sędziowską sprawują niezawisłe i niezależne sądy. Poszanowanie praw mniejszości narodowych na Litwie gwarantuje Konstytucja RL.

Zgodnie z art.37 Konstytucji, obywatele należący do wspólnot narodowych mają prawo do pielęgnowania swego języka, kul-

---

²⁰ <http://pl.delfi.lt/aktualia/litwa/ausrine-burneikiene-do-podpisania-konwencji-litwa-jest-w-pierszych-szeregach-ale-czesto-ich-nie-realizuje.d?id=63084862>

tury i obyczajów. Natomiast art. 45 stanowi, że wspólnoty narodowe obywateli sprawami swojej kultury narodowej, oświatowymi, charytatywnymi, wzajemnej pomocy zajmują się samodzielnie, państwo zaś wspiera wspólnoty narodowe²¹.

W 2011 r. Litwa liczyła 3,0 mln mieszkańców, z czego 6,6% stanowili Polacy (200,3 tys.), 5,8% Rosjanie (176,9 tys.), 1,2% Białorusini (36,2 tys.), 0,5% Ukraińcy (16,4 tys.), 0,1% Żydzi (3,1 tys.), 0,1% Łotysze (2 tys.), 0,1% Tatarzy (2,8 tys.), 0,1% Romowie (2,1 tys.)²².

Ze względu na uwarunkowania historyczne mniejszość polska skupiona jest w Wilnie, gdzie w 2011 r. stanowiła 16,5% mieszkańców. Najliczniej jednak zamieszkuje rejony położone wokół Wilna: solecznicki (77,8% w 2001 r. 79,5%) wileński (52,1%, w 2001 r. 61,3%), trocki (30,1%, poprzednio 33,2%) i święciański (26%, poprzednio 27,4%). W ciągu ostatniej dekady (lata 2001–2011) społeczność polska zmniejszyła się o 14,8%, czyli o prawie 35 tys. osób. Największy spadek (o prawie 10 punktów procentowych) zanotowano w rejonie wileńskim w związku z napływem zamożnej ludności z Wilna na przedmieścia stolicy, które do niedawna były wsiami zamieszkanymi przez Polaków.

Największe skupiska rozproszonej mniejszości rosyjskiej znajdują się w Kłajpedzie (19,6% mieszkańców) oraz Wilnie (12,0%). Najwięcej przedstawicieli mniejszości białoruskiej zamieszkuje Wilno, Kłajpedę, Ignalinę, Troki, rej. solecznicki, Druiskienniki i Wisaginię. Najwięcej Ukraińców mieszka w Wilnie, Kłajpedzie, Kownie, Szawlach, Wisagunii i Jonawie. Najliczniejsze wspólnoty żydowskie znajdują się w Wilnie, Kownie i Kłajpedzie.

Na Litwie w latach 2011–2012 funkcjonowało 1 309 szkół²³, w 55 z nich nauczanie odbywało się w języku polskim, w

---

²¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=274999

²² http://web.stat.gov.lt/uploads/metrastis/1_LSM_2012.pdf

²³ <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1920>

36 – w języku rosyjskim, w 1 szkole – w języku białoruskim. W 43 szkołach działały klasy z różnymi językami nauczania (12 szkół litewsko – polskich, 17 litewsko – rosyjskich, 10 rosyjsko – polskich, 4 litewsko – rosyjskie). Szkoły z nauczaniem w języku mniejszości narodowych stanowiły 11,6% wszystkich szkół na Litwie. Szkoły z polskim językiem nauczania znajdują się w Wilnie, a także rejonach: wileńskim, solecznickim, trockim i święciańskim. Rosyjskojęzyczne szkoły usytuowane są głównie w Wilnie, Kłajpedzie i Wisagininii.

Według spisu powszechnego z 2011 r.²⁴, w roku szkolnym 2011–2012 do szkół ogólnokształcących z litewskim językiem nauczania uczęszczało 92,6% ogółu uczniów. W szkołach z rosyjskim językiem nauczania języku kształciło się 15 552 uczniów (4% wszystkich uczniów), z polskim językiem nauczania – 12 895 (3,3%), z białoruskim – 181 osób. W języku rosyjskim studiowało 3046 osób, polskim – 662, białoruskim – 607. Oprócz tego w szkołach zawodowych w języku rosyjskim pobierało naukę 181 osób, w polskim – 325.

Mniejszości narodowe mają również możliwość nadawania programów w językach mniejszości w publicznych mediach. W 2011 r. w Litewskim Narodowym Radiu i Telewizji (*Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija*) w języku rosyjskim wyemitowano 296 programów, w polskim – 183 programy. W telewizji w języku rosyjskim i polskim nadano po 37 programów. Ponadto wydawane są także gazety w językach mniejszości: rosyjskim – 17 (ponad 11 171 tys. egzemplarzy rocznie), polskim – 3 (1026 tys. egzemplarzy). Czasopisma i inne wydania periodyczne: w języku rosyjskim – 8, polskim – 3.

O interesy mniejszości narodowych dbają 3 partie polityczne mniejszości narodowych – Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (dalej AWPL), Sojusz Rosyjski oraz Związek Rosjan Litwy. Aktywną działalność prowadzi ok. 300 organizacji pozarządowych mniejszości narodowych. Są to organizacje kulturalno-oświatowe

---

²⁴ http://web.stat.gov.lt/uploads/metrastis/1_LSM_2012.pdf

i zawodowe, których działalność jest wspierana z budżetu państwa.

W 2012 r. Ministerstwo Kultury RL (*Lietuvos kultūros ministerija*) ogłosiło konkurs na częściowe dofinansowanie projektów kulturalnych publicznych osób prawnych działających w sferze kultury. Wybrane projekty miały inspirować rozwój kultury mniejszości narodowych. Ze 180 zgłoszonych projektów wybrano 94, na które z budżetu państwa na rok 2013 przeznaczono 288 tys. litów²⁵. Wśród zaakceptowanych projektów znalazły się projekty przygotowane zarówno przez polską i rosyjską mniejszość narodową, jak i przez ormiańską, białoruską, tatarską, ukraińską i uzbecką. Warto jednak odnotować, że jest to nieduża kwota zwłaszcza w porównaniu z latami ubiegłymi, np. w 2010 r. wsparcie finansowe na projekty mniejszości narodowych i funkcjonowanie ośrodków skupiających mniejszości wynosiło 629 tys., w 2008 r. – 1, 3 mln litów²⁶.

W latach 2012–2013 w prawie krajowym Litwy przyjęto szereg nowych rozwiązań, które bezpośrednio wpłynęły na sytuację mniejszości narodowych. Zmiany były wynikiem przeobrażeń w systemie oświaty oraz wydania ważnych orzeczeń przez Litewski Sąd Najwyższy, odnoszących się do pisowni imion i nazwisk, a także nazw topograficznych. Wśród ważnych wydarzeń należy wspomnieć o wznowieniu debaty na temat możliwości wpisu narodowości w litewskich paszportach. Rubryka określająca narodowość posiadacza paszportu została usunięta w związku ze zmianą prawa w 2003 r. Niemniej jednak możliwość ww. wpisu pozostała w akcie urodzenia. Pomimo petycji skierowanych do Komitetu Praw Człowieka (*Žmogaus Teisių Komitetas*) wyrażających niezadowolnienie obywateli, sprawa ww. zapisu została uznana za niewartą głosowania w litewskim sejmie i wycofana przez Komitet. Taka sytuacja jest jednak niezgodna z wiążącym Litwę

---

²⁵ http://www.lrkmlt/go.php/lit/Tautines_mazumos/433

²⁶ <http://www.wilnoteka.lt/lt/artukul/270-tys-litov-na-projekty-mniejszosci>

prawem międzynarodowym, gdyż ratyfikowana przez państwo Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych przewiduje, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości. Co też oznacza, że taki wybór lub korzystanie z praw związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków. Wobec tego rubryka z wpisem narodowości powinna znaleźć się w paszportach litewskich, a o obecności tego wpisu w dokumencie powinien decydować sam obywatel.

Warto odnotować, że 4 listopada 2013 r. w radzie politycznej koalicji rządzącej podjęto decyzję o umożliwieniu, na prośbę samego zainteresowanego, umieszczenia wpisu o narodowości w paszporcie. Planowane na 2015 r. zmiany ustawy o paszportach i ustawie o dowodach tożsamości mają umożliwić zadeklarowanie swojej przynależności narodowej²⁷. Fundacja uważa podjętą decyzję za właściwą, jednak niewystarczającą. Należy dążyć do umożliwienia dokonania takiego wpisu również w dokumencie tożsamości. Możliwość swobodnego zadeklarowania swojej przynależności narodowej jest bowiem jednym z podstawowych praw człowieka zagwarantowanych w dokumentach międzynarodowych.

Oświata

Prowadzone dotychczas na Litwie działania w zakresie systemu oświaty mniejszości narodowych oparte były na Narodowej Strategii Oświaty Litwy na lata 2003–2012. Ponieważ jej okres dobiegł końca, dn. 28 sierpnia 2013 r. Rząd Republiki Litewskiej zatwierdził projekt Narodowej Strategii Oświaty na lata 2013–2022. Niemniej jednak dokonując porównania założeń nowego projektu Strategii Oświaty z wcześniejszą strategią, obowiązującą w latach 2003–2012, EFHR stwierdziła, że cele i zadania w no-

---

²⁷ http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/28732/valdantieji_nori_leisti_pase_irasyti_tautybe

wym dokumencie w odniesieniu do mniejszości narodowych uległy zdecydowanej zmianie na ich niekorzyść.

Analizując treść nowego projektu strategii oświaty na lata 2013–2022, EFHR stwierdziła brak jednego z podstawowych założeń istniejących w poprzedniej strategii – zachowania tożsamości narodowej (art. 5 pkt. 5 Narodowej Strategii Oświaty 2003–2013). Ponadto EFHR zwróciła uwagę na treść pkt. 19.3 nowej strategii: *Przeprowadzić reorganizację szkół wiejskich oraz sieci szkół prowadzących nauczanie w językach mniejszości narodowych, uwzględniając interesy społeczności zgodnie z zasadą efektywności placówek oraz minimalizowania wykluczenia społecznego*“ oraz pkt. 23: *Przewiduje się, żeby oświata w języku litewskim została zatwierdzona jako podstawa kształcenia humanistycznego – obejmująca rozwój wspólnych kompetencji kulturowych, kreatywności osobistej oraz edukacji publicznej.*

Zdaniem EFHR, pominięcie celu zachowania tożsamości narodowej mogłoby doprowadzić do prowadzenia polityki państwowej w zakresie oświaty bez wcześniejszego uwzględnienia interesów osób zdobywających wykształcenie w językach mniejszości narodowych. Ponadto zatwierdzenie oświaty w języku litewskim, jako podstawy kształcenia humanistycznego, bez zamiaru zachowania tożsamości narodowej poszczególnych osób, przyczyniłoby się do jej stopniowej utraty. Co więcej, rząd realizując założenia nowej strategii, może przeprowadzać reorganizację szkół na obszarach wiejskich oraz szkół prowadzących nauczanie w językach mniejszości narodowych bez uwzględniania interesów dzieci, kierując się jedynie zasadą efektywności oraz minimalizowania wykluczenia społecznego. W następstwie takich postanowień szkoła nieposiadająca wystarczającej liczby uczniów zostałaby uznana za nieskuteczną, w wyniku czego doszłoby do jej zamknięcia, nie zważając na interesy dzieci. Wobec tego EFHR uznała za stosowne wypowiedzenie się na temat poszczególnych luk nowej strategii oświaty w celu obrony interesów poszczególnych grup społecznych, których ona dotyczy, przedstawiając rządowi swoje propozycje poprawek.

Dn. 23 grudnia 2013 r. Sejm Republiki Litewskiej zatwierdził nowy projekt Narodowej Strategii Oświaty na lata 2013–2022, uwzględniający zalecenia EFHR. W projekcie zawarto omówione przez Fundację poprawki i sugestie, a mianowicie: uzupełniony został pkt. 19.3 strategii, dotyczący zapewnienia wzmocnienia tożsamości narodowej i obywatelskiej. Do strategii załączono tekst o istotnym znaczeniu: w trakcie reorganizacji szkół niezbędne jest uwzględnienie *w szczególności interesów dziecka*; zapewnienie jakości kształcenia urzędowego języka litewskiego, języków ojczystych mniejszości narodowych (...). Uwzględnienie w projekcie poprawek, zasugerowanych przez EFHR, pozwala pokładać nadzieję, że tworząc wspólną politykę państwa, pod uwagę będą brane interesy wszystkich jej członków, a strategia oświaty będzie sprawniej realizowana.

W 2011 r. Sejm RL przyjął Ustawę o oświacie²⁸, która ze względu na wprowadzone zmiany w oświacie mniejszości narodowych spotkała się z negatywną reakcją przedstawicieli mniejszości narodowych na Litwie. Sprzeciw wywołały w głównej mierze postanowienia dotyczące ujednoczenia egzaminu z języka litewskiego i wprowadzenia w szkołach mniejszości narodowych nauczania poszczególnych przedmiotów w języku litewskim, a także tzw. optymalizacja szkół, czyli zachowanie w miejscowościach zwartej skupiska mniejszości szkół litewskich kosztem szkół mniejszości narodowych.

Ustawa ta naruszyła prawo mniejszości narodowych do pielęgnowania własnego języka i tym samym w kręgach mniejszości narodowych wywołała zdecydowane reakcje. Przed przyjęciem ustawy pod petycją²⁹ przeciwko nowemu rozwiązaniu legislacyjnemu zebrano ponad 60 tys. podpisów, które zostały przekazane prezydent, premierowi i przewodniczącej Sejmowi RL. W dn. 2 września 2011 r. w Wilnie przed Kancelarią Prezydenta RL odbył

---

²⁸ http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=441204

²⁹ <http://www.efhr.eu/2011/09/03/petycja-przeciwko-dyskryminujacej-mniejszosci-narodowe-na-litwie-nowej-ustawie-o-oswiacie/>

się wiec protestacyjny w obronie szkolnictwa mniejszości narodowych. Poza tym EFHR w dniu 5 września 2011 r. skierowała do PE i KE petycję zbiorową przeciwko dyskryminacyjnym zapisom ustawy, w której instytucje unijne zostały wezwane do podjęcia natychmiastowych i zdecydowanych kroków w celu zmiany jej przepisów.

Do protestu dołączył się również *Sojusz Rosjan Litwy*, który w dniu 31 marca 2011 r. skierował do Prezydent RL protest w/s ustawy o oświacie. Inne organizacje polskie działające na Litwie m.in. Związek Polaków na Litwie (prezes Michał Mackiewicz), Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie *Macierz Szkolna* (prezes Józef Kwiatkowski), Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie (prezes Mirosław Szejbak), Związek Zawodowy Pracowników Oświaty Rejonu Solecznickiego także przyłączyły się do akcji protestacyjnej i skierowały petycje do Prezydent RL o zawetowanie Ustawy o oświacie³⁰. *Macierz Szkolna* wydała oświadczenie w sprawie sytuacji szkolnictwa polskojęzycznego na Litwie, w którym Zarząd Polskiej Macierzy Szkolnej na Litwie nawoływał do sprzeciwu wobec przyjętej 17 marca 2011 r. ustawy o oświacie i kontynuowania nauczania według wcześniej obowiązujących rozwiązań.

Mimo usilnych starań intensywne próby nawiązania dialogu z władzami w kwestii ustawy oświatowej nie przyniosły rezultatów, a opisane powyżej akcje nie doczekały się oficjalnego odzewu, natomiast Służba Kontrolera ds. Równych Możliwości nie dopatrzyła się w akcie elementów dyskryminacyjnych.

Należy zaznaczyć, że Rada Europy już we wcześniejszych swoich rekomendacjach zwróciła Litwie uwagę na fakt, że instytucje państwowe w sprawach związanych z organizowaniem nauczania w języku mniejszości narodowych powinny aktywnie konsultować się z zainteresowanymi przedstawicielami mniejszości narodowych. Zaniepokojenie Rada Europy wyrażała m.in. w od-

---

³⁰ http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/498746,mniejszosci_narodowe_na_litwie_prosza_o_zawetowanie_ustawy_o_oswiacie.html

niesieniu do zapewnienia mniejszościom narodowym prawa do dobrego, solidnego wykształcenia w takim samym stopniu jak osobom nienależącym do nich. Podkreśliła również brak podręczników w językach mniejszości narodowych oraz zobowiązanie nauczycieli do stosowania coraz szerszego nauczania w języku państwowym, nie zaś w języku ojczystym. Zdaniem Rady Europy, takie działania mogą naruszać prawa mniejszości do nauki w języku mniejszości. Stąd też w rekomendacjach wskazano, że Litwa powinna zapewnić podręczniki w języku mniejszości na wszystkich poziomach kształcenia oraz w szkołach mniejszości narodowych powinni pracować nauczyciele, którzy płynnie mówią w tym języku³¹.

Kolejne zmiany w oświacie mniejszości narodowych zostały wprowadzone 20 lutego 2013 r. rozporządzeniem ministra oświaty i nauki „O zmianie ustalonego programu matury”, (*Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo "pakeitimo"*), które wprowadziło ulgi dla uczniów szkół mniejszości narodowych na egzaminie maturalnym z języka litewskiego. Wprowadzenie ulg zostało jednak zaskarżone przez grupę posłów, który twierdzili, że uczniowie znaleźli się w nierównych warunkach³².

W czerwcu 2013 r. Naczelny Sąd Administracyjny RL (*Lietuvos vyriausiosios administracinės teismas*) orzekł, że ulgi wprowadzone przez ministra oświaty są sprzeczne z konstytucyjną zasadą równości (1 cz. art. 29 Konstytucji RL). Orzekł również, że Ministerstwo Nauki i Oświaty RL wprowadziło ulgi samodzielnie, bez dokładnych badań, nie uwzględniając przy tym żadnych czynników i nie sprawdzając konieczności ich wprowadzenia³³. W konsekwencji sąd nie wykluczył istnienia różnych matur.

---

³¹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

³² <http://www.efhr.eu/2013/07/09/orzeczenie-w-sprawie-matur-nie-wyklucza-istnienia-roznych-matur/>

³³ <http://www.efhr.eu/2013/07/09/orzeczenie-w-sprawie-matur-nie-wyklucza-istnienia-roznych-matur/>

Kolejne kontrowersje wśród przedstawicielei mniejszości narodowych wzbudziła wypowiedź premiera Republiki Litewskiej Algirdasa Butkevičiusa z lipca 2013 r., który zaznaczył, że nie jest możliwy powrót do poprzedniej wersji oświatowej, kiedy to egzaminy z języka litewskiego i literatury były różne dla szkół litewskich i nielitewskich. Dodał też, że ani absolwenci, ani nauczyciele nie żądali przywrócenia starej Ustawy o oświacie, co – jak wskazują wyżej przytoczone fakty z 2011 r. – nie było prawdą. Zbulwersowane wypowiedzią premiera Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie opublikowało w tej sprawie oświadczenie³⁴. Niemniej jednak pomimo nieustannego zwracania uwagi na dyskryminujący względem mniejszości narodowych charakter znowelizowanej Ustawy o oświacie i konieczność powrócenia do starego rozwiązania, stanowisko władzy nie uległo zmianie. Dnia 2 września 2013 r. Minister Oświaty i Nauki RL Dainius Pavalkis w czasie wywiadu udzielonego w Salonie Politycznym Radia *Znad Wilii* nie poparł pomysłu AWPL, aby powrócić do stanu sprzed nowelizacji³⁵, uważa bowiem, że należy kroczyć tą samą drogą parytetów i zdawać egzamin tak, jak zdają go Litwini w Polsce.

Dnia 23 października Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie kolejny raz wystąpiło z oświadczeniem, w którym zażądało odwołania znowelizowanej Ustawy o oświacie. W oświadczeniu wskazywano m.in. na brak specjalnie opracowanych podręczników dla szkół mniejszości narodowych, które by uwzględniały potrzebę nadrobienia różnic programowych. Poza tym przypomniano o braku programów zapewniających wyrównanie wiedzy z języka państwowego oraz braku przeszkolenia nauczycieli w

---

³⁴ <http://www.efhr.eu/2013/07/18/premier-rl-a-butkevicius-wprowadza-w-blad-caly-narod-litewski/>

³⁵ <http://zw.lt/salon-polityczny/dainius-pavalkis-ulatwienia-w-utrzymaniu-malych-skol/>

zakresie prowadzenia zajęć mających na celu uzupełnienie różnic programowych³⁶.

Zdarzenia zachodzące ostatnio na Litwie dotyczą ciągłych zmian w zakresie kwestii związanych z oświatą mniejszości narodowych. Kolejne zmiany w systemie oświaty zostały wprowadzone przez ministra oświaty i nauki pod koniec października 2013 r., który dnia 28 października 2013 r. podpisał nowe rozporządzenie odwołujące dotychczasowe ulgi wprowadzone rozporządzeniem z dnia 20 lutego 2013 r. Nowe rozporządzenie ujedynoliciło warunki egzaminacyjne dla szkół litewskich i szkół mniejszości narodowych³⁷. Ze względu jednak na objętościowe różnice w programie nauczania języka litewskiego wśród uczniów szkół litewskich i mniejszości narodowych nadal będzie obowiązywać, zatwierdzony jeszcze przez poprzedniego ministra oświaty i nauki, okres przejściowy do 2019 r., zakładający zróżnicowane kryterium oceny prac pisemnych w szkołach mniejszości narodowych.

EFHR od początku była przeciwna zmianom w systemie edukacyjnym Litwy, ponieważ nie został przewidziany dłuższy okres na przygotowanie się do nowej formy egzaminu dla uczniów szkół mniejszości narodowych. EFHR uważa, że wszyscy obywatele Litwy powinni biegle władać językiem państwowym, mimo to samo państwo litewskie nie może uniemożliwić przedstawicielom mniejszości narodowych nauki w placówkach z ojczystym językiem wykładowym, ponieważ jest to niezgodne z przyjętą przed Litwę Konwencją ramową, która zobowiązuje uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki języka mniejszości. Litwa zobowiązała się również do zapewnienia osobom należącym do tych mniejszości, w ramach swoich systemów oświatowych, odpowiednich warunków do nauki języka mniejszości lub pobierania nauki w języku mniejszości

---

³⁶ <http://kurierwilenski.lt/2013/10/23/forum-rodzicow-szkol-polskich-zadawolania-ustawy-o-oswiacie/>

³⁷ http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/visu-lietuvos-mokyklu-abiturientai-laikys-vienodalietuviu-kalbos-ir-literaturos-brandos-egzamina

(art. 14) oraz do zagwarantowanie możliwości za pośrednictwem tego języka uczestniczenia w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również brać udział w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą (art.15). Jest to szczególnie ważne, jeżeli weźmie się pod uwagę Raport Rady Europy przygotowany dla KE w 2011 r.³⁸, który wykazał, że istnieje wiele barier w dostępie mniejszości narodowych do rynku pracy na Litwie. Problemy te mogą być wynikiem niedostatecznego opanowania języka litewskiego przez starsze osoby należące do mniejszości narodowych, jak również mogą być wywołane brakiem odpowiedniego wykształcenia wśród niektórych grup oraz brakiem umiejętności pozwalających sprostać wymaganiom nowoczesnego rynku pracy.

Pisownia imion i nazwisk

Według Państwowej Komisji Języka Litewskiego (*Valstybinė lietuvių kalbos komisija*), obce nazwy osobowe nie należą do systemu języka litewskiego i nie powinny być lituanizowane³⁹. Niestety niektóre instytucje państwowe i niektórzy politycy z przekonaniem twierdzą, że w litewskich dokumentach powinny być używane wyłącznie litewskie litery. Argumentują to tym, że nazwiska są częścią języka litewskiego, dlatego też użycie takich liter, jak w, q, x stanowi zagrożenie nie tylko dla języka litewskiego, ale nawet dla samego państwa. Fakty świadczą jednak o czymś innym – EFHR z Urzędu Ewidencji Ludności (*Gyventojų registro tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos* (LR VRM)) EFHR otrzymała 2 pisma z wykazem danych statystycznych odnoszących się do zarejestrowanych na Litwie prawie 8 tys. nielitewskich imion i nazwisk, jak np.: Agnieszka, Alexander, Katarzyna, Leszczyńska, Maxim, Szulc, Brown, Ivanikov, Violetta, Lacroix itd. (pisma dostępne na stronie www.efhr.eu).

---

³⁹ <http://www.efhr.eu/2012/07/19/nazwiska-nie-nazwy-firm-jak-najbardziej/>

ETPCz w kilku swoich orzeczeniach podkreślał już, że regulowanie pisowni imion i nazwisk jest domeną każdego państwa członkowskiego i jest ściśle powiązane z kulturą i historią języka oraz poczuciem tożsamości. Niemniej jednak państwo powinno przestrzegać orzecznictwa Trybunału, a każde uregulowanie prawne powinno być obiektywnie uzasadnione i powinno obowiązywać wszystkich obywateli w równym stopniu.

ETPCz w orzeczeniu z 2007 r. w sprawie *Johansson przeciwko Finlandii* (skarga nr 10163/02) orzekł, że wybór imienia dla dziecka jest indywidualną kwestią rodziców. Trybunał przyznał, że prawne restrykcje dotyczące zmiany imienia mogą być uzasadnione dobrem publicznym, na przykład w celu zapewnienia dokładnej ewidencji ludności lub umożliwienia prawidłowej identyfikacji osobistej. Trybunał zwrócił szczególną uwagę na fakt, że w sytuacji, gdy w spisie ewidencyjnym ludności już figurują dane imiona i nie stwierdzono, aby miało to jakkolwiek negatywny wpływ na zachowanie tożsamości kulturowej i językowej, to nie ma podstawy do odmowy zarejestrowania takiego imienia.

Zgodnie z Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności każdy ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Litwa jest zaś krajem wielonarodowym, a każdy naród zamieszkujący jej terytorium narodów używa imion i nazwisk związanych z jego kulturą. Zezwolenie na oryginalną pisownię imion i nazwisk na Litwie staje się coraz bardziej aktualne w związku z tym, że aż ponad 16% corocznie zawieranych małżeństw ma charakter mieszany (małżonek pochodzi z innego kraju). Ponadto liczba dzieci urodzonych poza granicami Litwy w przeciągu tylko ostatnich 10 lat wzrosła z niecałego 1% aż do 16% w 2011 r. Zatem liczba osób dotkniętych tym problemem ma tendencję wzrostową i dotyczy wszystkich obywateli Litwy.

Dnia 12 maja 2011 r. TS UE wydał orzeczenie w sprawie *Wardyn/Wardyn*, w którym zaznaczył, że na obecnym etapie rozwoju prawa unijnego przepisy regulujące zapis imienia i nazwiska w aktach stanu cywilnego leżą w kompetencji państw członkowskich. Państwa członkowskie są jednakże zobowiązane do wyko-

nywania omawianej kompetencji zgodnie z prawem unijnym, zwłaszcza z zasadą swobodnego przemieszczania się i pobytu w granicach UE.

Kwestia ta nadal pozostaje nierozwiązana na gruncie prawa litewskiego. Postulaty mniejszości narodowych (zwłaszcza polskiej) do legalizacji oryginalnego zapisu ich imion i nazwisk nie są uwzględniane. W wyroku TS UE uznał również, że władze państwa członkowskiego nie mogą odmówić zmiany wspólnego nazwiska pary małżeńskiej (obywateli Unii), ponieważ figuruje ono w aktach stanu cywilnego wydanych przez państwo członkowskie, z którego pochodzi jeden z tych obywateli (w formie zachowującej reguły pisowni tego ostatniego państwa), jeżeli odmowa ta spowoduje dla wspomnianych obywateli Unii poważne niedogodności na płaszczyźnie administracyjnej, zawodowej i prywatnej, co powinien rozstrzygnąć sąd krajowy. Jeżeli okaże się, że ma to miejsce, sąd ten powinien również zbadać, czy odmowa zmiany jest konieczna dla ochrony interesów, którą uregulowanie krajowe ma zapewnić, i czy jest proporcjonalna do zamierzonego uzasadnionego celu.

Kolejną sprawą o podobnym charakterze jest sprawa E.B., która zawarła związek małżeński z A.M. i chciała przyjąć nazwisko męża w identycznej formie. Urząd stanu cywilnego nie wydał na to zgody, zatwierdzając nazwisko z żeńskim przyrostkiem „-ienė”. Tego typu przyrostki w nazwiskach są na Litwie zarezerwowane dla zamężnych kobiet. E.B. argumentowała, że nie chce takiej formy nazwiska, gdyż oboje z mężem są Polakami, zaś przyrostek ten jest charakterystyczny dla nazwisk litewskich. Ponadto różna postać nazwiska małżonków może przyczynić się do licznych nieporozumień na gruncie administracyjnym poza Litwą. Ponadto E.B. nie chciała, aby nazwisko zdradzało jej stan cywilny. Argumentacja ta okazała się niewystarczająca dla urzędu stanu cywilnego, toteż E.B. złożyła pozew w tej sprawie do Sądu Dzielnicowego Rejonu Wileńskiego. Sprawa jest nadal w toku.

Zakaz używania nielitewskich znaków w oficjalnych dokumentach jest szczególnie uciążliwy w przypadku zawierania

związków małżeńskich przez obywateli Litwy z obywatelami innych państw. Według danych Departamentu Statystyki (*Lietuvos statistikos departamentas prie LR Vyriausybės*) w 2011 r. zarejestrowano 19 221 związków małżeńskich, z których 3010 były związkami mieszanymi. Większość tych związków (ponad 70%⁴⁰) zawierały obywatelki Litwy, co zwykle wiąże się z przyjęciem nazwiska męża lub utworzeniem nazwiska podwójnego. W rezultacie dochodzi do rozbieżności w zapisie nazwiska w dokumentach litewskich i kraju pochodzenia męża. Powoduje to liczne nieporozumienia, zwłaszcza w przypadku urodzenia się dziecka w małżeństwie mieszanym. W związku z tym Departament Migracji przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (*Migracijos departamentas prie LR VRM*) na wniosek zainteresowanego musi wydawać specjalne zaświadczenia potwierdzające tożsamość osoby, której nazwisko pisane za granicą różni się od postaci nazwiska obowiązującej na Litwie.

Należy również wspomnieć o ograniczonym w 2011 r. katalogu sytuacji, w których można ubiegać się o zmianę nazwiska⁴¹. Szczególnie kontrowersyjny jest zakaz usuwania przyrostków wskazujących stan cywilny i dodawania/usuwania typowo litewskich przyrostków i końcówek.

Dnia 22 stycznia 2013 r. Ministerstwo Sprawiedliwości RL (*LR Teisingumo ministerija*) za pośrednictwem swojej strony internetowej poinformowało, że w latach 2010–2012 zaobserwowano malejącą liczbę zgłaszanych wniosków o zmianę imienia i/lub nazwiska. Ministerstwo widziało w tym efekt zredukowania drogi proceduralnej dla niektórych rodzajów uzasadniania zmiany. Część kompetencji przeniesiono również z ministerstwa na urzędy stanu cywilnego najbliższe miejscu zamieszkania osoby zainteresowanej. Niewątpliwie uproszczenie wymagań proceduralnych wpłynęło na zmniejszenie liczby wniosków, jednakże minister-

---

⁴⁰ <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10651>

⁴¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329828&p_query=&p_tr2

stwo pominięto w komunikacie czynnik mający, zdaniem EFHR, zdecydowanie większe znaczenie. Ministerstwo przemilczało fakt wprowadzenia w 2011 r. pewnych istotnych zmian w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie zatwierdzenia zasad zmiany imienia, nazwiska i narodowości (*Isakymas dėl asmens vardo, pavardės ir tautybės keitimo taisyklių patvirtinimo*). Skreślono w nim następujące przypadki uzasadniające zmianę imienia i/lub nazwiska:

- Pkt 11.2 Osoba wnioskująca chce posiadać wspólne z małżonkiem nazwisko;
- Pkt 11.3 Osoba wnioskująca chce powrócić do poprzedniego nazwiska;
- Pkt 11.4 Osoba wnioskująca chce mieć podwójne nazwisko (do swego nazwiska dodać nazwisko małżonka);
- Pkt 11.9 Osoba wnioskująca chce mieć nazwisko niewskazujące na stan cywilny;
- Pkt 11.10 Osoba wnioskująca chce swoje nielitewskie nazwisko w formie gramatycznej (z litewskim przyrostkiem i/lub końcówką) zmienić na takie same nazwisko w formie niegramatycznej (bez litewskiego przyrostka i/lub końcówki) albo odwrotnie – chce nazwisko w formie niegramatycznej zmienić na takie same nazwisko w formie gramatycznej;
- Pkt 17. Jeżeli jeden z rodziców niepełnoletniego dziecka w chwili zawarcia małżeństwa przybiera nazwisko małżonka lub po rozwodzie wraca do swego poprzedniego nazwiska, to nazwisko niepełnoletniego dziecka jest zmieniane za pisemną zgodą drugiego rodzica oraz dziecka, jeżeli ukończyło ono 10 lat;
- Pkt 18. Zezwala się na zmianę narodowości, jeżeli wnioskodawca chce przyjąć narodowość jednego ze swoich rodziców lub dziadków.

Największy wpływ na malejącą liczbę wniosków mogło mieć skreślenie punktu 11.9 dotyczącego form nazwisk niewskazujących na stan cywilny i punktu 11.10 dotyczącego dodania lub

usunięcia litewskiego przyrostka i/lub końcówki z nielitewskiego nazwiska. O ile uproszczenia proceduralne są godne pochwały, to zmiany ww. rozporządzeń mają charakter ograniczania praw, zwłaszcza że nie brakuje osób, które chciałyby skorzystać z prawa zmiany nazwiska na podstawie nieaktualnych punktów rozporządzenia. W takim świetle komunikat na stronie ministerstwa może być przejawem niesolidności i ma za zadanie odwrócić uwagę obywateli od niekorzystnych dla nich zmian legislacyjnych.

Zauważyć przy tym należy, że Państwowa Inspekcja Językowa (*Valstybinė kalbos inspekcija*, dalej – PIJ) nie widzi problemu w używaniu nielitewskich liter w numerach rejestracyjnych samochodów, nazwach firm przedsiębiorców zagranicznych i lokalnych, napisach informacyjnych skierowanych do turystów oraz na banderolach towarów akcyzowych⁴².

EFHR złożyła do PIJ pięć wniosków z prośbą o wyjaśnienie tej rozbieżności w stosowaniu prawa. W odpowiedzi na pismo w sprawie banderoli na towarach akcyzowych PIJ poinformowała, że Służba Technologicznej Ochrony Dokumentów Państwowych przy Ministerstwie Finansów (*Valstybės dokumentų technologinės apsaugos tarnyba prie Finansų ministerijos*) potwierdza, że będące w obiegu serie formularzy dokumentów bezpiecznych są oznaczane literami alfabetu litewskiego, zaś „EFHR nie podała żadnego przykładu, przedstawiającego naruszenie tej normy”. Wyraźnie widać, że PIJ nie wykazała nawet chęci zbadania sprawy. W odpowiedzi na pismo w sprawie nielitewskich nazw przedsiębiorstw, PIJ powołała się na zasadę, na podstawie której nazwy oryginalne osób prawnych nie są tłumaczone na język litewski. Uwaga EFHR, że zasada zezwalająca nie tłumaczyć nazw nie oznacza automatycznie, iż nazwy te mogą zawierać nieistniejące w alfabecie litewskim litery, nie została rozpatrzona. Odpowiadając natomiast na pismo EFHR w sprawie numerów rejestracyjnych samochodów, PIJ zaznaczyła, że kombinacje cyfr i liter na tablicach rejestracyjnych samochodów nie są słowami, zatem nie należą do

---

⁴² <http://www.efhr.eu/2012/07/19/nazwiska-nie-nazwy-firm-jak-najbardziej/>

sfery ochrony języka państwowego. Z tego wynika, że numery rejestracyjne mogą zawierać dowolne znaki z alfabetu łacińskiego lub tzw. angielskiej kursywy (czcionki maszynopisu).

W listopadzie 2012 r. Wileński Okręgowy Sąd Administracyjny (*Vilniaus apygardos administracinis teismas*) orzekł, że napisy publiczne na Litwie powinny być umieszczane w języku państwowym (art. 17 Ustawy o języku państwowym), natomiast w przypadku banderoli na towary objęte podatkiem akcyzowym, tablic rejestracyjnych samochodów, a także nazw własnych firm powyższa norma prawna nie obowiązuje. W związku z tym oddano skargę EFHR skierowaną do PIJ. Z powyższego wynika, że w odniesieniu do pisowni nazwisk oraz napisów publicznych państwo stosuje inne standardy niż do liter na tablicach rejestracyjnych samochodów, napisów na banderolach czy nazw firm.

Warto również wspomnieć o głośnej sprawie związanej z pisownią „WC”, która stanowiła przedmiot skargi skierowanej przez EFHR do sądu, po uprzednim przesłaniu zapytania również do PIJ. W wydanym postanowieniu PIJ stwierdziła, że *litery WC to międzynarodowy, uznawany we wszystkich krajach świata symbol informacyjny lub znak, mający znaczenie słowa toaleta publiczna. Nie ma w nim słów, dlatego nie wchodzi on w sferę ochrony języka państwowego oraz nie podlega wymaganiom dla napisów publicznych*. Wniosek EFHR nie został jednak rozpatrzony właściwie, gdyż symbol „WC” w języku angielskim oznacza dwa słowa – „Water Closet”. Takie wyjaśnienie PIJ jest niezasadnione i sprzeczne z orzeczeniem Sądu Konstytucyjnego RL z dnia 21 października 1999 r., zgodnie z którym używanie nielitewskich liter łamie zasady języka litewskiego. Poza tym Wileński Okręgowy Sąd Administracyjny również odmówił rozpatrzenia sprawy dotyczącej pisowni „WC”, argumentując tym, że EFHR nie jest odpowiednim podmiotem, którego prawa i interesy zostały naruszone. EFHR nie zgodziła się jednak z taką argumentacją i zaskarżyła orzeczenie sądu i pismo PIJ. Takie zachowanie raz jeszcze potwierdza, że w sytuacjach wykrycia przez EFHR możliwego naruszenia prawnego, PIJ świadomie zajmuje pasywne

stanowisko, nie rozpatrując skarg EFHR pod względem merytorycznym, a tylko formalnie uznaje brak naruszenia w sprawie.

Za zmianę w dobrym kierunku należy uznać postanowienie Państwowej Komisji Języka Litewskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie informacji publicznej w języku niepaństwowym, która zezwala na używanie dowolnego języka obok litewskiego w napisach i informacjach dźwiękowych w środkach transportu, urzędach celnych, hotelach, bankach, agencjach turystycznych, reklamach⁴³. Taką decyzję podjęła Komisja po rozpatrzeniu pisma EFHR.

Dotyychczasowe przepisy zakazujące tego typu reklam, zdaniem Fundacji, godziły m.in. w swobodę gospodarczą. Przykładem może być sprawa osoby, którą ukarano mandatem w wysokości 500 Lt za reklamę salonu fryzjerskiego w trzech językach – litewskim, polskim i rosyjskim. Kodeks Naruszeń Administracyjnych Republiki Litewskiej (*Administracinių teisės pažeidimų kodeksas*) przewiduje, że za niewykonywanie wymagań urzędnika PIJ w przypadku stwierdzenia nieużywania języka państwowego grozi upomnienie, grzywna wymierzona kierownikowi instytucji, organizacji lub firmy w wysokości od 300 Lt do 600 Lt. W przypadku powtórnego naruszenia kara wzrośnie podwójnie – od 600 Lt do 1500 Lt (art. 91²).

W 2011 r. PIJ zaskarżyła kilka przedsiębiorstw w związku z nieprzestrzeganiem wymogów prawnych, m.in. dyrektora sołeczniczej zajezdni autobusowej i dyrektora zajezdni autobusowej rejonu wileńskiego za używanie tablic określających trasę autobusu w jęz. polskim (obok jęz. litewskiego), a także dyrektora sp. z o.o. „Irzimas” za analogiczne działania itd. We wszystkich przypadkach Naczelny Sąd Administracyjny RL umorzył sprawy. Podobnie było w sprawie właścicielki sklepu w Awizeniach, która na swoim sklepie umieściła napis w języku polskim „sklep spożywczy” pod napisem w języku litewskim „parduotuvė” i nie

---

⁴³ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437442&p_query=vals%Adytybine%kalba&p_tr2=2

zgodziła się na jego usunięcie. Właściciele wymierzono grzywnę w wysokości 450 Lt.

Dotychczas obowiązywał na mocy rozporządzenia Sejmu przyjęty przez komisję językową Tryb tymczasowy dla publicznych informacji dźwiękowych oraz napisów publicznych z dn. 25 maja 1995 r. Stanowił on, że w tworzeniu informacji dźwiękowych i napisów publicznych dotyczących obsługi obcokrajowców (w hotelach, urzędach pocztowych, bankach, otwartych zakładach zbiorowego żywienia etc.), międzynarodowego transportu, turystyki itp. obok języka państwowego mogą być używane tradycyjne języki komunikacji międzynarodowej, tzn. angielski, niemiecki i francuski. Zdaniem EFHR taka regulacja stanowiła bezpośrednią dyskryminację wszystkich innych przybywających na Litwę obcokrajowców, którzy nie znają żadnego z trzech ww. języków. Ponadto akt ten nie precyzował, dlaczego właśnie tym językom został nadany status szczególny względem innych języków.

Oznacza to, że odtąd wszystkie napisy i informacje dźwiękowe w środkach transportu, urzędach celnych, hotelach, bankach, agencjach turystycznych, reklamach oprócz języka litewskiego mogą być zamieszczane w dowolnym języku obcym.

Pozytywne rozpatrzenie wniosku EFHR przez Komisję daje nadzieję, że języki mniejszości narodowych uzyskają swój legalny status na terenie RL.

Sprawa pisowni imion i nazwisk z każdym rokiem staje się coraz bardziej aktualna. W lutym 2013 r. EFHR po skierowaniu wniosku do Urzędu Ewidencji Ludności przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (*Gyventojų registro tarnyba prie VRM*) otrzymała kolejne pismo z wykazem danych statystycznych odnośnie do zarejestrowanych na Litwie nielitewskich nazwisk, z którego wynika, że na Litwie można rejestrować imiona i nazwiska z literami x i q, jak np. Alexander, Oxana, Maxim, Alexey albo Lacroix⁴⁴.

---

⁴⁴ <http://www.efhr.eu/2013/02/13/kolejne-sprzeczności-prawne-w-sprawie-oryginalnej-pisowni-imion-i-nazwisk/>

Dnia 5 marca 2013 r. grupa robocza do spraw mniejszości narodowych, kierowana przez wiceministra kultury Edwarda Trusewicza, złożyła w rządzie propozycje dotyczące mniejszości narodowych. W swoich wnioskach proponowała m.in. uprawomocnienie oryginalnej pisowni nazwisk, dwujęzycznych nazw miejscowości i ulic oraz uprawomocnienie oryginalnego zapisu nazwisk nielitewskich, jeśli życzy sobie tego sam zainteresowany. Po wprowadzeniu wspomnianych zmian w zapisie nazwiska dozwolone byłyby znaki diakrytyczne⁴⁵.

Należy przypomnieć, że jeszcze w czerwcu 2013 r. rząd zaproponował Państwowej Komisji Języka Litewskiego przygotowanie do 1 listopada wytycznych, które regulowałyby kwestię używania nielitewskich znaków diakrytycznych w dokumentach oficjalnych. Jednakże 28 października 2013 r. Państwowa Komisja Języka Litewskiego oświadczyła, że nie może przyjąć dokumentu, który byłby sprzeczny z postanowieniem orzeczenia Sądu Konstytucyjnego z 21 października 1999 r., zgodnie z którym imię i nazwisko obywatela w paszporcie musi być pisane w języku państwowym. Zdaniem Sądu Konstytucyjnego „imię i nazwisko w paszporcie ma być pisane w języku państwowym”, a „zapis imienia i nazwiska na innych stronach paszportu przy użyciu nielitewskich liter nie może być przyrównywany do wpisu w języku państwowym”. Poza tym Państwowa Komisja Języka Litewskiego stwierdziła, że autentyczna forma imion i nazwisk może być pisana w innych dokumentach niż dokumenty obywateli Litwy. Odnosząc się do stanowiska Komisji, Ministerstwo Sprawiedliwości RL ogłosiło, iż oczekuje na kolejne wyjaśnienie Sądu Konstytucyjnego w sprawie zapisu nazwisk nielitewskich w dokumentach tożsamości, biorące pod uwagę decyzje Komisji przy reglamentowaniu przez Sejm pisowni nazwisk. Zdaniem resortu sprawiedliwości zmiany, które zaszły w społeczeństwie w ciągu dwóch ostatnich dziesięcioleci nie zostały przez Komisję uwzględnione.

---

⁴⁵ <http://www.wilnoteka.lt/pl/artukul/propozycja-grupy-roboczej-oryginalna-pisownia-nazwisk>

Po odpowiedzi Sądu Konstytucyjnego prace nad ustawą o pisowni i imion i nazwisk w dokumentach zostaną kontynuowane przez ministerstwo sprawiedliwości⁴⁶. Stanowisko przyjęte przez Państwową Komisję Języka Litewskiego wskazuje na niechęć uregulowania spraw ciągnących się już od dwudziestu lat i próbę uniknięcia udzielenia odpowiedzi za przygotowanie zmian odnoszących się do pisowni imion i nazwisk w oficjalnych dokumentach. Oczekiwanie na kolejne wyjaśnienie Sądu Konstytucyjnego oznacza dalsze spowolnienie prac w przyjęciu odpowiednich uregulowań w tym obszarze i powoduje, że kwestia oryginalnego zapisu nazwisk nielitewskich pozostaje nadal nieuregulowana.

Język mniejszości narodowych w sferze publicznej

Dnia 12 czerwca 2013 r. Sejm odrzucił przygotowany przez grupę parlamentarzystów z różnych frakcji sejmowych projekt poprawek do Kodeksu Cywilnego. Przedstawiony w maju projekt poprawek zezwoliłoby na stosowanie w nazwach osób prawnych liter z alfabetu łacińskiego „w”, „q”, „x”. Przewidywał on również, że nazwa osoby prawnej powinna być utworzona zgodnie z normą ogólnego języka litewskiego, z wyjątkiem przypadków, gdy są używane wyrazy gwarowe lub wyrazy obce utworzone na podstawie alfabetu łacińskiego. Nazwa podmiotu prawnego może być utworzona z liter alfabetu litewskiego lub łacińskiego (które nie mogą być rozumiane jako wyrazy), także liczb lub ich zestawienia. Projekt został jednak odrzucony do ponownego rozpatrzenia, co też oddaliło możliwość usprawnienia procesu zakładania firm, który jest utrudniony przez rozporządzenie rządowe, zgodnie z którym od 1 maja br. Państwowa Komisja Języka Litewskiego musi zatwierdzać nazwę każdej nowo powstającej firmy lub organizacji. Komisja musi to robić na podstawie Kodeksu Cywilnego, który przewiduje wyłącznie stosowanie liter alfabetu litewskiego

---

⁴⁶ <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/del-nelietuvisku-asmen-vardziu-rasybos-lauks-konstitucinio-teismo-isaiskinimo-424702#.Uo8HCNKnd2I>

w nazewnictwie firm i przedsiębiorstw⁴⁷. Jak pokazała praktyka, PIJ odrzuca ponad 95% nazw firm, uznając je za niezgodne z normami językowymi, co też powoduje wydłużenie się okresu zakładania firmy na Litwie o ponad dobę⁴⁸.

Art. 37 Konstytucji RL oraz Konwencja ramowa gwarantują obywatelom przynależącym do mniejszości narodowych prawo do rozwijania swego języka, kultury i tradycji. Art. 10 Konwencji ramowej przewiduje, że kraje, wśród nich także Litwa, zobowiązują się do zagwarantowania każdej osobie, deklarującej swą przynależność do mniejszości narodowej, prawo do swobodnego i nieograniczonego używania języka ojczystego w sferze prywatnej i publicznej, w wersji pisanej i mówionej. Poza dyskryminacyjnymi praktykami ze strony przedstawicieli władz zdarzają się konflikty również o charakterze społecznym spowodowane faktem publicznego używania języków mniejszości narodowych.

20 stycznia 2012 r. około godz. 22:30 w pobliżu Domu Kultury Polskiej w Wilnie grupa niezidentyfikowanych osób obrzuciła kilku uczniów polskiego gimnazjum w Wilnie wyzwiskami m.in. odnoszącymi się do narodowości polskiej, po czym ich zaatakowała⁴⁹. Daniel Cz., który nie zdołał uciec, został pobity, w wyniku czego stracił przytomność. Prowadzący śledztwo nie widzą w incydencie motywu narodowościowego. Pomimo że główne litewskojęzyczne media (*www.delfi.lt*, *www.15min.lt*, *www.diena.lt*) napisały o tym incydencie, jednakże przemilczały fakt, że przestępstwo mogło być dokonane na tle narodowościowym. EFHR wyznaczyła nagrodę finansową za dostarczenie informacji, które przyczynią się do ujęcia sprawców. Terminy dokonania wszystkich możliwych czynności wskazane w Kodeksie Postępowania Karnego RL upłynęły 23 lipca 2012 r., jednakże

---

⁴⁷ <http://kurierwilenski.lt/2013/06/12/trzy-literki-zagrazaja-jezykowi-litewskiemu/>

⁴⁸ <http://vz.lt/article/2013/7/13/imoniu-steigejams-kalbininku-surestas-kluciu-ruozas>

⁴⁹ <http://kurierwilenski.lt/2012/01/24/rozmawial-po-polsku-ledwo-go-nie-zabili/>

terminy prowadzenia dochodzenia są przedłużane, sprawcy zaś w dalszym ciągu poszukiwani.

EFHR obserwowała również ostatnie działania polityczne Prezydent RL Dali Grybauskaitė, która w swoich wypowiedziach i orędziach przed Sejmem poruszała tzw. kwestie polskie, które stały się synonimem tematów ważnych dla wszystkich mniejszości narodowych na Litwie. Dotyczyły one ujednoczonego egzaminu z języka litewskiego i prawnego uregulowania pisowni nazwisk mniejszości narodowych⁵⁰. Takie zachowanie można ocenić jako wykorzystywanie do swoich celów politycznych wątków narодно-patriotycznych, co przyczynia się do zachwiania demokracji i podziałów społeczeństwa. W publicznych wypowiedziach przedstawia się swoje subiektywne zdanie bez uwzględniania międzynarodowych dokumentów, przez co dochodzi do sporów nie tylko między obozami reprezentującymi odmienne wartości, ale także pogarsza to wizerunek Litwy na arenie międzynarodowej. Litwa zyskuje wizerunek państwa, które nie przestrzega podstawowych wartości europejskich, i którego prezydent nie potrafi dostosować się do wiążących jej stanowisko dokumentów.

Zdaniem EFHR niepokojące w sferze publicznej są również działania Urzędu Inspektora Etyki Dziennikarskiej (*Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba*), który nie nakłada kar na gazety piszące negatywnie o mniejszościach narodowych, wyznaczając jednak kary dla piszących pozytywnie. Wśród spraw wywołujących zaniepokojenie co do właściwych działań instytucji państwowych jest również sprawa „Tygodnika Wileńszczyzny” dotycząca informacji zawartych w artykule Bogusława Rogalskiego pt. *Represje na Litwie oburzyły Brukselę*, który był opublikowany w numerze 17. Skarga w tej sprawie została wniesiona przez Służbę Pełnomocnika Rządu w Okręgu Wileńskim, który uznał, że informacje tendencyjnie zniekształcono w celu rozniecania wrażliwości narodowościowych między Polakami i Litwinami, a „Tygodnik Wileńszczyzny” został zastraszony zawieszeniem jego dzia-

---

⁵⁰ <http://www.efhr.eu/2013/07/23/prezydent-rl-a-kwestia-polska/#more>

łałości. Takie działania instytucji państwa litewskiego należy ocenić raczej jako mające niewiele wspólnego ze standardami unijnymi chroniącymi wolność słowa i promującymi wielokulturowość, wieloetniczność i wielojęzyczność.

Prowadzona przez media i polityków negatywna kampania wobec mniejszości narodowych przeniosła się również na społeczeństwo litewskie, co potwierdzają wyniki sondażu miesięcznika „IQ”. Wynika z niego, że 87% Litwinów najbardziej nie chce mieszkać w sąsiedztwie Romów, 51% – Polaków i 45% – Żydów.

Mając na uwadze zaistniałą sytuację, EFHR z zadowoleniem przyjęła inicjatywę Ministerstwa Kultury RL, które ogłosiło pod koniec 2012 r. konkurs „Za tolerancję etniczną”. Ministerstwo kontynuuje w ten sposób zapoczątkowaną w 2007 r. tradycję polegającą na nagradzaniu osób, które najbardziej przyczyniły się do promowania tolerancji etnicznej w środkach masowego przekazu. Celem ogłoszonego konkursu było zaszczerpienie członkom wspólnoty tolerancji wobec mniejszości narodowych, a także podjęcie walki z dyskryminacją narodową lub rasową⁵¹.

Poza tym warto również wspomnieć o rozpoczętej w przestrzeni internetowej akcji „Lithuania loves Poland”, która miała kontynuować historyczną przyjaźń między narodami i pokazać, że oba narody darzą się sympatią i są otwarte dla siebie. Do rozpoczętej na portalu społecznościowym *www.facebook.com* akcją przyłączyli się nie tylko zwykli mieszkańcy, ale też politycy, dziennikarze, przedsiębiorcy i wykładowcy. Na samym tylko portalu akcją poparło ponad 3,3 tys. osób.

Wspomniane powyżej kwestie dotyczące oświaty mniejszości narodowych, pisowni imion i nazwisk, a także używania języka mniejszości narodowych w sferze publicznej świadczą o występowaniu na Litwie licznych problemów, których rozwiązanie zagwarantowałoby odpowiednie wywiązywanie się przez państwo z przyjętych zobowiązań międzynarodowych. Zaznaczyć należy,

---

⁵¹ <http://www.efhr.eu/2012/12/05/ministerstwo-kultury-oglasza-konkurs-za-tolerancje-etniczna/>

że również Komitet Ministrów Rady Europy w swojej rezolucji z 2012 r. odnoszącej się do implementacji Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych⁵² zalecił Litwie, by w trwającym procesie legislacyjnym zapewniła jasne i spójne ramy prawne zgodne z zasadami Konwencji ramowej. Zdaniem Komitetu Ministrów oprócz braku jasnych i spójnych regulacji prawnych dotyczących ochrony mniejszości narodowych na Litwie, utrudniony jest również dostęp do finansowania dla szkół mniejszości narodowych w ramach publicznego systemu edukacji. Ponadto przyznaje się niewystarczające środki finansowe na ochronę kultury i tożsamości mniejszości narodowych. W rezolucji krytyce są poddawane nawet orzeczenia litewskich sądów za nieuwzględnianie zapisów Konwencji ramowej. W związku z tym Komitet Ministrów zwraca uwagę, że Litwie należy poczynić odpowiednie kroki, aby zapewnić środki finansowe w celu wspierania i promowania ochrony i rozwoju kultury mniejszości narodowych, promowania ich zwiększonej obecności w mediach i materiałów edukacyjnych. Co więcej, oczekuje się zapewnienia, że rządowa polityka promocji języka państwowego nie wprowadzi nieproporcjonalnych przeszkód na drodze do zatrudnienia i ograniczenia innych możliwości dla osób należących do mniejszości narodowych oraz zapewni monitorowanie i zwalczanie dyskryminacji wobec tych osób.

Mając na względzie wskazaną wyżej sytuację i przyjęte przez Litwę zobowiązania międzynarodowe, niezbędne jest jak najszybsze przyjęcie nowelizacji ustawy o oświacie zmierzającej do uwzględnienia różnic programowych pomiędzy szkołami z litewskim i nielitewskim językiem nauczania oraz likwidacji przepisów wprowadzających nierówność między szkołami. Powinna ona zagwarantować szkołom odpowiednio wysokie finansowanie, które pokrywałoby wyższe koszty nauczania w szkołach mniejszości narodowych. Powinna ona również wprowadzać moż-

---

⁵² <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2009951&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

liwość nauki języka mniejszości w szkołach litewskich na terytoriach zwarcie zamieszkałych przez mniejszości narodowe. Ponadto państwo powinno zadbać o zwiększenie wsparcia finansowego dla mniejszości narodowych, aby mogły one w odpowiedni sposób rozwijać i pielęgnować swój język, tradycje i obyczaje.

Kwestia nazewnictwa topograficznego

Konwencja ramowa gwarantuje wolność w zakresie używania języka m.in. poprzez umieszczanie nazw topograficznych w języku mniejszości, używanie języka mniejszości w sferze prywatnej, publicznej oraz w kontaktach z organami administracji publicznej. Zgodnie z art. 11 Konwencji ramowej w rejonach tradycyjnie zamieszkałych przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowej państwo ma podjąć starania o umieszczenie również w języku mniejszości tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznakowań topograficznych o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.

Należy jednak zaznaczyć, że PIJ sukcesywnie nakłada karę na podmioty samorządowe niestosujące się do nakazów usuwania dwujęzycznych tablic z nazwami ulic, a sądy z reguły przyznają jej rację.

- Dnia 10 lipca 2010 r. nakaz w sprawie tablic z nazwami ulic otrzymała dyrektor Samorządowej Administracji Rejonu Wileńskiego. 16 września 2010 r. za niezastosowanie się do nakazu, PIJ nałożyła na nią karę w wysokości 400 Lt. 27 września 2010 r. dyrektor zaskarżyła decyzję PIJ do Wileńskiego Administracyjnego Sądu Okręgowego. Skarga została jednak odrzucona, a wymierzoną przez PIJ karę utrzymano w mocy. Dyrektor zaskarżyła również tę decyzję, tym razem do Naczelnego Sądu Administracyjnego RL, który uznał orzeczenie sądu pierwszej instancji za uzasadnione.
- Dnia 22 listopada 2011 r. Wileński Administracyjny Sąd Okręgowy orzekł w sprawie decyzji Rady Samorządu Rejonu Wileńskiego (*Vilniaus rajono savivaldybės taryba*) o nadaniu

jednej z ulic rejonu imienia poety Juliana Tuwima. Sąd odrzucił argumentację przedstawiciela rządu w okręgu wileńskim Jurgisa Jurkevičiusa i przychylił się do decyzji Rady Samorządu Rejonu Wileńskiego. W postępowaniu odwoławczym Naczelny Sąd Administracyjny RL stwierdził: *władze samorządowe naruszyły zasady praworządności oraz koordynowania interesów społeczności i poszczególnych mieszkańców, a także przejrzystości działania*. 20 sierpnia 2012 r. Naczelny Sąd Administracyjny RL uznając, że brakuje wystarczającego związku J. Tuwima z Litwą, decyzją ostateczną uchylił decyzję sądu niższej instancji⁵³.

- Dnia 21 grudnia 2012 r. Naczelny Sąd Administracyjny RL uznał, że L.K. nie dopełniła nałożonych na nią obowiązków z art. 91² cz. 2 Kodeksu Naruszeń Administracyjnych RL. L.K. nie podjęła niezbędnych działań w celu usunięcia dwujęzycznych tablic z nazwami ulic w niektórych miejscowościach rejonu wileńskiego.
- Najnowszym orzeczeniem Wileńskiego Sądu Okręgowego z 28 października 2013 r., dyrektor Administracji Samorządu Rejonu Wileńskiego została ukarana grzywną w wysokości 2 tys. litów za uchylenie się od wyroku sądowego, przyjętego jeszcze w 2011 r., w sprawie usunięcia tabliczek z nazwami ulic w języku polskim.
- Dnia 23 grudnia 2013 r. Wileński Sąd Okręgowy przyjął orzeczenie nakładające na dyrektora Administracji Samorządu Rejonu Solecznickiego karę w wysokości 43 400 litów za nieusunięcie tablic z nazwami ulic w języku mniejszości narodowych. Jest to kara za niewykonanie decyzji Wileńskiego Sądu Administracyjnego z 25 września 2008 r. zobowiązującego do usunięcia dwujęzycznych tablic w rejonie solecznickim. Karę taką należy jednak uznać za niewspółmierną do po-

---

⁵³ <http://www.efhr.eu/2011/08/23/wiele-ha%C5%82asu-o-nic/>

czynionych naruszeń⁵⁴. Warto wspomnieć, że wcześniej na mocy orzeczenia z dnia 23 grudnia 2013 r. Wileński Sąd Okręgowy uchylił orzeczenie Sądu Dzielnicowego Rejonu Solecznickiego z dnia 7 marca 2013 r., który nałożył karę w wysokości 500 litów za niewykonywanie orzeczenia sądu z 2008 r. Tym samym sąd wyznaczył nowy 3-miesięczny termin na wykonanie orzeczenia, proponując równocześnie zmianę trybu wykonania orzeczenia. Należy zaznaczyć, że nakłanianie przedstawicieli mniejszości narodowych do usuwania dwujęzycznego nazewnictwa ulic na terenach licznie zamieszkiwanych przez mniejszości narodowe jest sprzeczne ze standardami europejskimi, szczególnie z art. 11 ust. 3 Konwencji ramowej. Należy również zaznaczyć, że dwujęzyczne tablice zostały umieszczone w okresie obowiązywania ustawy o mniejszościach narodowych. Biorąc pod uwagę powyższe, wyrok litewskiego sądu jest niezrozumiały oraz niepokojący.

W związku z orzeczeniem Naczelnego Sądu Administracyjnego RL z dnia 8 lipca 2011 r. o bezprawnym umieszczaniu dwujęzycznych tablic z nazwami ulic, a także z działalnością komorników w tej mierze oraz z pojawiającymi się doniesieniami medialnymi o grożących sankcjach karnych EFHR rozpoczęła kampanię informacyjną. EFHR oferuje bezpłatną pomoc prawną dla właścicieli umieszczających na swoich domach tabliczki z dwujęzycznymi nazwami ulic⁵⁵. Zdaniem EFHR decyzja administracyjna, która była przedmiotem rozważań Naczelnego Sądu Administracyjnego RL, dotyczy jedynie terenów (domów, budynków itp.) podległych samorządowi, nie dotyczy zaś prywatnych posesji. Zarówno decyzja administracyjna, jak i orzeczenie sądu (art. 8 *Ustawy o zarządzaniu publicznym*) powinny dotyczyć każdego

---

⁵⁴ <http://124.lt/pl/polityka/item/24923-horrenfdalna-kara-pieniezna-za-dwujezyczne-tablice-na-wilenszczyznie>

⁵⁵ http://www.efhr.eu/download/ulotki/Do_kogo_skierowane_jest_orzeczenie_w_sprawie_podw%C3%B3jnych_nazw_ulic.pdf

właściciela z osobna i odnosić się do konkretnie wskazanego budynku oraz wskazywać na prawo, które zostało naruszone (nosić charakter konkretny i indywidualny). Zatem egzekucja decyzji drogą działań komorników wobec osób, które nie były stroną w sprawie, jest niedopuszczalna.

W tym miejscu należy wspomnieć o zachowaniu uczestnika programu telewizyjnego *Aš myliu Lietuvą (Kocham Litwę)*, M. M., który bezprawnie zerwał z domu w Ejszyszkach tabliczkę z dwujęzyczną nazwą ulicy⁵⁶. W związku ze sprawą wszczęto postępowanie administracyjne. Naczelny Komisariat Policji Okręgu Wileńskiego (*Vilniaus apskrities vyriausiasis policijos komisariatas*) odmówił wszczęcia postępowania w sprawie podżegania przeciwko grupie narodowej, gdyż nie dopatrył się znamion czynu zabronionego. Sąd Dzielnicowy Rejonu Solecznickiego (*Šalčininkų rajono apylinkės teismas*) skargę odrzucił.

Kolejna niekorzystna dla mniejszości narodowych decyzja została podjęta 28 stycznia 2013 r. Przedstawiciel rządu w okręgu wileńskim zażądał zmiany na terenie samorządu rejonu solecznickiego tablic z nazwami ulic, które nie spełniają wymogów ustawy o języku państwowym oraz zasad nadawania, zmiany i wciągnięcia do ewidencji nazw ulic, budynków, budowli i innych przedmiotów. Wileński Sąd Administracyjny zobowiązał administrację samorządu do wykonania żądania wnioskodawcy, tj. zobowiązał pozostawić tablice z nazwami ulic wyłącznie w języku litewskim w ciągu jednego miesiąca od uprawomocnienia orzeczenia. Orzeczenie to jest analogiczne do wcześniejszego orzeczenia z dnia 8 lipca 2011 r. w sprawie Samorządu Rejonu Wileńskiego. Dnia 30 września 2013 r. Naczelny Sąd Administracyjny RL utrzymał w mocy orzeczenie Wileńskiego Sądu Administracyjnego w kwestii usunięcia dwujęzycznych nazw ulic w samorządzie rejonu solecznickiego. Sąd orzekł, że Ustawa o języku państwowym jednoznacznie stwierdza, że nazwy ulic i miejscowości muszą być zapi-

---

⁵⁶ <http://www.efhr.eu/2011/09/21/program--telewizyjny--%E2%80%9Eas--myliu--lietuva%E2%80%9C--pod--lupa--europejskiej--fundacji--praw--czlowieka/>

sane w języku litewskim, dlatego dwujęzyczne napisy ulic w rejonie sołecznickim są niezgodne z prawem i nakazuje się urzędnikom samorządu ich usunięcie. Orzeczenie sądu jest ostateczne i niezaskarżalne.

Stosowanie przez władze litewskie podwójnych standardów jest zauważalne w kolejnej sprawie, która została wszczęta po skierowaniu przez EFHR trzech skarg odnoszących się do znajdujących się w Nidzie nadpisów publicznych. W ten sposób EFHR upewniła się i wykazała, iż te same artykuły prawne w zależności od przedmiotu skargi – polskiego napisu lub napisu w innych językach – są przez PIJ inaczej interpretowane. EFHR w swoim wniosku zaskarżyła używane w Nidzie publiczne tabliczki z nazwami ulic i obiektów w języku litewskim i angielskim takie jak: *Pamario str., Purvynes str., G. D. Kuverto str., Kopų str., BEACH, CENTRE, STORE AGE* oraz umieszczone na budynkach publiczne nadpisy “*Kambarių nuoma; Zimmervermietung; Bed&Breakfast*“. EFHR powołując się na art. 17 ustawy o języku państwowym oraz punkt 2 orzeczenia PIJ z 8 listopada 2012 w sprawie przedstawiania informacji publicznej w języku niepaństwowym (*Dėl viešosios informacijos ne valstybine kalba pateikimo*), zwróciła uwagę, iż napisy w językach obcych zawierały bardziej szczegółowe informacje niż w języku państwowym, co narusza wspomniane przepisy. Inspekcja przypomniała, iż zgodnie z 1 i 2 punktem orzeczenia VIK z 8 listopada 2012 dla potrzeb międzynarodowej komunikacji, pisemna i dźwiękowa informacja publiczna w środkach transportu, urzędach celnych, hotelach, bankach, biurach turystycznych oraz w elementach reklamy obok języka państwowego może być podana też w językach obcych. VIK stwierdziła, że na podanych przez Fundację przykładach – banerach reklamowych przeznaczonych do informowania osób zagranicznych o znanych miejscach lub świadczonych usługach, umieszczona informacja jest zgodna z wymogami stawianymi wobec napisów publicznych, dlatego w tym wypadku nie łamią one ustawy o języku państwowym. Inspekcja odmówiła dalszego rozpatrywania wniesionych skarg. Opisana sytuacja po-

kazuje, iż mieszkańcy obszarów zwarcie zamieszkałych przez mniejszości narodowe, takich jak rejon wileński, nie powinni podporządkowywać się niesłusznie wydawanym przez władze decyzjom nakazującym zdjęcie z budynków tabliczek lub innych napisów w języku polskim. Prawo nie jest więc łamane, o ile informacja na nich podana nie narusza wspomnianych wcześniej wymogów⁵⁷.

Warto również wspomnieć o sprzeciwie wyrażonym 1 września 2013 r. przez premiera Litwy Algirdasa Butkevičiusa wobec dwujęzycznych tablic z nazwami ulic i miejscowości na Litwie. Zdaniem premiera warunki dla wszystkich obywateli powinny być równe i nie powinno być znaków w dwóch językach, jeżeli szanujemy państwo, konstytucję i prawo naszego kraju i w tej kwestii nie powinno być wyjątków. Tymczasem zgodnie z Europejską Kartą Samorządową, którą Litwa podpisała i ratyfikowała, mniejszości narodowe mają prawo do napisów informacyjnych w swoich językach tam, gdzie tworzą zwartą społeczność. Trzeba zaznaczyć, że jest to jednak sprzeczne z litewską ustawą o języku państwowym⁵⁸. Z kolei 2 września minister spraw zagranicznych Linas Linkevičius oświadczył, że nie słyszał wypowiedzi premiera, zaznaczając przy tym, że w programie rządowym jest wpis zobowiązujący do przygotowania projektu Ustawy o mniejszościach narodowych i rozwiązania kwestii podwójnego nazewnictwa ulic zgodnie z Europejską Konwencją o Ochronie Praw Mniejszości Narodowych. Zaznaczył, że rząd nadal będzie się przytrzymywał programu, dążąc do rozwiązania tej kwestii. Działania rozpoczęto od oryginalnej pisowni nazwiska – trwają konsul-

---

⁵⁷ <http://www.efhr.eu/2013/10/30/tabliczki-w-jezyku-angielskim-jednak-zgodne-z-prawem/>

⁵⁸ <http://zw.lt/litwa/algirdas-butkevicius-est-przeciwny-dwujezycznym-tabliczkom/>

tacje, została utworzona grupa robocza, którą kieruje Ministerstwo Sprawiedliwości RL⁵⁹.

Zgodnie z projektem Ustawy o mniejszościach narodowych, przygotowanym przez wiceministra kultury, w samorządzie, w którym mniejszość narodowa stanowi nie mniej niż 25 proc. ogółu mieszkańców, w kontaktach z administracją samorządową osoba ma prawo do używania języka danej mniejszości. Ponadto w języku mniejszości mogłaby być publikowana informacja o ochronie zdrowia, porządku publicznym, bezpieczeństwie prawnym, pomocy prawnej oraz wyborach. Zgodnie z propozycją, na takim obszarze w języku mniejszości narodowych mogłyby być również umieszczane tabliczki z nazwami ulic, instytucji państwowych i znaki topograficzne. Wspomnianego wyżej projektu Ustawy o mniejszościach narodowych nie popiera jednak Państwowa Komisja Języka Litewskiego, jej zdaniem takie rozwiązanie uprawomocniłoby dwujęzyczność, która jest sprzeczna z Konstytucją RL, natomiast pracownicy samorządów będą wówczas zobowiązani do znajomości kilku języków mniejszości narodowych. Co więcej, proponowane zmiany mogłyby zakłócać pracę policji, służb medycznych i ratunkowych⁶⁰. Warto wspomnieć, że przeciwko projektowi Ustawy o mniejszościach narodowych, przygotowanemu przez wiceministra kultury, zaczęto zbierać podpisy oraz zorganizowano pikety pod budynkiem Sejmu i Rządu⁶¹.

Dnia 11 listopada 2013 r. rada polityczna koalicji rządzącej poparła propozycję przyjęcia w najbliższym czasie Ustawy o mniejszościach narodowych. Niemniej jednak nie będzie to projekt przygotowany przez wiceministra kultury. Projekt wspomnianej ustawy jest obecnie dopracowywany przez Ministerstwo

---

⁵⁹ <http://pl.delfi.lt/aktualia/litwa/linkevicius-nikt-nie-moze-zmienic-programu-rzadu-kwestia-dwujezycznego-nazewnictwa-zostanie-rozwiazana.d?id=62219967>

⁶⁰ http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/29649/vlkk_nepritaria_dvikalbems_le_ntelems_ir_lenku_kalbos_vartojimui_savivaldybese

⁶¹ <http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/kazimieras-garsva-zbiera-podpisy-przeciwko-ustawie-o-mniejszosciach-narodowych/>

Sprawiedliwości RL. Wyrażono zgodę na to, by do czasu przygotowania ostatecznego projektu ustawy zostały przyjęte regulacje prawne, które obowiązywały do 2010 r. Zgodnie z Ustawą o mniejszościach narodowych z 1991 r. w miejscowościach zwarcie zamieszkanymi przez mniejszość narodową obok państwowego może być używany język mniejszości. Dzięki przyjęciu tego rozwiązania zostanie wypełniona istniejąca obecnie luka prawna⁶².

Dnia 27 listopada 2013 r. Ministerstwo Sprawiedliwości RL przedstawiło swoją niewiążącą opinię na temat projektu Ustawy o mniejszościach narodowych. W swojej analizie ministerstwo wskazało, że proponowane zmiany mogą być niezgodne z art. 14 Konstytucji RL stanowiącym, że językiem państwowym jest język litewski. Ministerstwo podkreśliło, że „Sąd Konstytucyjny już raz wyjaśnił, że drukowanie kart do głosowania w języku nielitewskim jest niezgodne z Konstytucją”. W opinii wskazano również, że przepis projektu ustawy zezwalający na podawanie informacji wyborczej w języku mniejszości narodowych jest nieprecyzyjny. Zdaniem resortu powołano się na precedens, który miał miejsce podczas referendum akcesyjnego do UE, gdy informacja wyborcza w kilku rejonach była drukowana w języku mniejszości narodowych. Opinia ministerstwa jest jednak niewiążąca, projekt zaś, przed poddaniem go przez sejm pod głosowanie, powinien jeszcze uzyskać akceptację rządu⁶³.

Dnia 23 grudnia Sejm wykreślił z harmonogramu głosowania projekt Ustawy o mniejszościach narodowych, który został zarejestrowany przez posła Jarosława Narkiewicza w 2010 r.⁶⁴ Taka decyzja posłów motywowana była sprzecznością projektu z Konstytucją, gdyż wzoruje się on na obowiązującej do 2010 r. ustawie o mniejszościach narodowych, która została przyjęta

---

⁶² <http://kurierwilenski.lt/2013/11/12/porozumienia-koalicji-w-sprawie-mniejszosci-narodowych/>

⁶³ <http://zw.lt/wilno-wilnenszczyzna/ministerstwo-sprawiedliwosci-projekt-ustawy-o-mniejszosciach-narodowych-niezgodny-z-konstytucja/>

⁶⁴ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skandalingas-stitiniu-mazumistatymo-projektas-pristabdytas.d?id=63600828>

przed 1992 r., czyli jeszcze przed obecnie obowiązującą Konstytucją. Podobnego zdania jest prezydent Dalia Grybauskaitė, która twierdzi m.in., iż przywrócenie ustawy o mniejszościach narodowych z 1989 r. naruszyłoby Konstytucję RL z 1992 r., oznaczałoby powrót do okresu postsowieckiego i nawet próbę powrotu do przestrzeni postsowieckiej. Doprowadziłoby to również do zalegalizowania wielojęzyczności na Litwie, w tym także języka rosyjskiego⁶⁵. W przekonaniu EFHR argumenty te są bezpodstawne i mają na celu wzbudzenie w społeczeństwie niechęci wobec uregulowania kwestii prawnej mniejszości narodowych. Wspomniana ustawa obowiązywała do końca 2009 r., czyli przez prawie 20 lat niepodległości państwa litewskiego i żadna instytucja (w tym litewski Sejm czy Sąd Konstytucyjny) nigdy nie kwestionowała jej sprzeczności z ustawą zasadniczą. Ratyfikowana przez Litwę w 2000 r. (bez żadnych zastrzeżeń) Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych jest zobowiązująca. Jej przepisy muszą być uwzględniane we wszystkich rozporządzeniach i ustawach, zwłaszcza dotyczących bezpośrednio mniejszości narodowych. Stanowisko Prezydent RL, która przy zaprzysiężeniu na stanowisko prezydenta obiecywała reprezentować cały naród i państwo litewskie, w publicznych wypowiedziach wprowadza świadomie w błąd, nie respektując żadnych międzynarodowych zobowiązań. Dochodzi przez to do sporów między obozami reprezentującymi odmienne wartości, ale także kompromituje Panią Prezydent, a co za tym idzie Litwę na arenie międzynarodowej jako państwo, które nie przestrzega podstawowych wartości europejskich, zaś głowa państwa nie potrafi dostosować się do wiążących to stanowisko dokumentów. Zdaniem EFHR Sejm litewski powinien więc jak najszybciej przyjąć odpowiedni akt prawa chroniący mniejszości narodowe w państwie.

Trzeba zaznaczyć, że jeszcze w 2003 r. Komitet Ministrów Rady Europy zgłosił uwagi pod adresem Litwy dotyczące nieure-

---

⁶⁵ <http://www.efhr.eu/2013/12/23/pani-prezydent-nie-odroznia-mniejszosci-na-rodowych-od-migrantow/>

gulowania krajowych aktów prawnych w tej sprawie. Ponadto w 2008 r. Komitet Doradczy Rady Europy zaapelował do władz Litwy o zastosowanie odpowiednich środków chroniących mniejszości narodowe, tak, żeby wspomniane nazwy oraz oznakowania były pisane w języku mniejszości i żeby takie rozporządzenie było zgodne z Konwencją ramową. Jednakże powyższe uwagi i przekonywania nie zostały uwzględnione.

Mowa nienawiści w Internecie

Chociaż na Litwie istnieje Urząd Inspektora Etyki Dziennikarskiej (*Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*), w kraju stale dochodzi do łamania praw człowieka w przestrzeni internetowej. Zgodnie z art. 19 Ustawy o informowaniu społeczeństwa RL (*LR visuomenės informavimo įstatymas*)⁶⁶ zakazane jest umieszczanie w mediach informacji podżegającej m.in. do nienawiści, dyskryminacji czy przemocy wobec grupy ludzi ze względu na jej płeć, orientację seksualną, rasę, narodowość, język czy pochodzenie.

Jednym z przejawów dyskryminacji na tle narodowościowym są komentarze zamieszczane w Internecie szkalujące grupy narodowe (narodowość polską, rosyjską, żydowską, litewską, białoruską, romską, azerską, amerykańską, arabską, ukraińską, albańską, szwedzką, holenderską) lub wręcz nawołujące do fizycznych aktów agresji wobec tych grup. Statystyka wskazuje, że liczba dochodzeń w sprawach przestępstw tego rodzaju rośnie od 2006 r. Jak dotąd żadna instytucja nie podejmowała działań, które zahamowałyby ten proceder. Dlatego też EFHR rozpoczęła systematyczne monitorowanie treści litewskich portali internetowych i portali mniejszości narodowych w celu ujawniania przypadków mowy nienawiści wobec różnych grup narodowościowych i rasowych. Dążąc do zahamowania panujących nastrojów, EFHR w ramach swoich działań skierowała znaczną liczbę wniosków o

---

⁶⁶ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=280580&p_query=&p_tr2=

wszczęćie postępowań karnych przeciwko osobom, które w swoich komentarzach internetowych nawoływały do czynów niezgodnych z prawem lub odnosiły się w sposób pogardliwy, poniżający i obraźliwy wobec obywateli Litwy przynależących do mniejszości narodowych, w szczególności mniejszości polskiej.

Analiza umieszczanych w Internecie komentarzy ujawniła, że najwięcej takich wypowiedzi zawierają komentarze czytelników pod artykułami związanymi z tematyką narodowościową. Jak dotąd w 2012 r. EFHR skierowała 284 wnioski o ściganie autorów dyskryminujących komentarzy. Pewną trudnością jest długi czas oczekiwania na wynik ekspertyzy językowej, ale efekty są już widoczne – liczba tego typu komentarzy sukcesywnie się zmniejsza. Autorzy raportu przyznają, że duża część przestępstw związanych z podżeganiem do nienawiści narodowej, rasowej, etnicznej, religijnej lub innej ma związek z komentarzami zamieszczanymi w Internecie. Przy tym należy zaznaczyć, że wzrost liczby dochodzeń jest wynikiem nie tyle wzrostu liczby przestępstw, lecz większej aktywności organów ścigania. Z pewnością w znacznym stopniu przyczynia się do tego m.in. działalność EFHR, co zauważył prokurator Kłajpedzkiej Prokuratury Okręgowej (*Klaipėdos apygardos prokuratūra*) Simonas Genys⁶⁷.

Trzynastu autorów komentarzy zostało skazanych na karę grzywny (130–1040 Lt), prace społeczne (40 h) i karę ograniczenia wolności (7 miesięcy aresztu domowego w godzinach 22:00–06:00). Górna granica grzywny za lekkie przestępstwo (tak Kodeks Karny RL kwalifikuje czyny z art. 170) wynosi 500 MGL (współczynnik uzależniony od wypłaty socjalnej), który aktualnie wynosi 131 Lt. Zatem dotychczasowe kary wahają się od 1 do 8 z możliwych 500 jednostek MGL. Relatywnie niska wysokość kar wynika z wyrażonego przez sprawcę żalu za czyn popełniony, który w litewskim prawie karnym stanowi okoliczność łagodzącą,

---

⁶⁷ <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/neapykanta-kurstantys-komentatoriai-vis-dazniau-sulaukia-teisesaugos-demesio.d?id=60316943>

jednak taki stan rzeczy wskazuje, że problem konfliktów na tle narodowym jest na Litwie bagatelizowany.

Jednym z większych sukcesów EFHR jest zamknięcie na portalu społecznościowym *Facebook* grupy pt. *Piła na Polaków*⁶⁸, której motto brzmiało „Różnij Polaka póki młody” i zawierała obraźliwe teksty, zdjęcia i wideo na temat Polaków i Żydów. Dnia 14 lutego 2012 r. EFHR zwróciła się do Generalnej Prokuratury RL z wnioskiem o wszczęcie dochodzenia wobec działań sześciu członków tej grupy. Prokuratura zarządziła przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego przez Główny Wileński Komisariat Policji. Komisariat po przesłuchaniu czterech członków grupy uznał sprawę za bezpodstawną, twierdząc, że zamieszczane komentarze, zdjęcia oraz prowadzone dyskusje na danej stronie były wyłącznie żartem uczestników grupy. Jednakże sama grupa została zamknięta. EFHR nie zgodziła się z taką decyzją komisariatu i złożyła do Wileńskiej Prokuratury Dzielnicowej skargę, wskazując konkretne wypowiedzi, komentarze i zdjęcia oraz podkreślając negatywny ich charakter. Prokuratura zadecydowała o ponownym wszczęciu dochodzenia w tej sprawie, wcześniejsza zaś odmowna decyzja Głównego Wileńskiego Komisariatu Policji została uchylona jako nieuzasadniona. W związku z tym, że terminy dochodzenia minęły 25 października 2012 r., więc 5 listopada 2012 r. EFHR wystosowała pismo do Wileńskiej Prokuratury Dzielnicowej, mając na celu otrzymanie informacji o tym, na jakim etapie jest dochodzenie. Wkrótce EFHR została poinformowana, że już 8 października 2012 r. dochodzenie zostało umorzone na podstawie art. 3 cz. 1 p. 1 Kodeksu Postępowania Karnego RL (działalność osób grupy *Piły na Polaków* nie odpowiadała składowi przestępstw wskazanych w art. 170 KK RL). Wileńska Prokuratura Dzielnicowa nie poinformowała EFHR o postanowieniu prokuratora w/s umorzenia dochodzenia na podstawie art. 214 ust. 7 Kodeksu Postępowania Karnego. EFHR otrzymała niniejsze posta-

---

⁶⁸ <http://www.efhr.eu/2012/08/15/dochodzenie-w-sprawie-pily-na-polakow-nadal-trwa/>

nowienie 3 grudnia 2012 r. po wysłaniu wniosku w/s otrzymania kopii postanowienia prokuratora i 11 stycznia 2013 r. zaskarżyła je, krytykując bezczynność prokuratora niższej instancji. Skarga została odrzucona, w uzasadnieniu powoływano się na to, że EFHR nie jest ani stroną postępowania karnego, ani poszkodowanym, dlatego nie jest możliwe zaskarżenie postanowienia prokuratora w/s umorzenia dochodzenia. Skarga skierowana w dniu 29 stycznia 2013 r. do Wileńskiego Sądu Dzielnicowego została odrzucona. EFHR poszukuje poszkodowanych osób, sprawa w dalszym ciągu nie jest zamknięta.

- Pierwsza kara za poniżające i nawołujące do dyskryminacji na tle narodowościowym komentarze została wymierzona mieszkańcowi Kowna dnia 27 stycznia 2012 r. Autor został ukarany ograniczeniem wolności na okres 6 miesięcy oraz nakazem 40 godz. prac społecznych.
- W marcu 2012 r. wydano wyrok za komentarz do artykułu o pracach budowlanych w Warszawie. Autora ukarano jedynie karą pieniężną w wysokości 130 litów, co jest karą symboliczną uwzględniającą wyrażony przez oskarżonego żal za popełniony czyn.
- W kwietniu i maju 2012 r. wymierzono trzy kolejne kary, z czego dwie temu samemu autorowi. Wysokość nałożonych kar wynosiła 520 Lt oraz 390 Lt i 260 Lt.
- W okresie trwania ww. akcji, EFHR złożyła ponad 10 wniosków o wszczęcie postępowań karnych przeciwko autorowi komentarzy internetowych pod pseudonimem *Katastrofijus*. Chociaż komentarze nawoływały do nienawiści i przemocy wobec mniejszości polskiej, prokuratorzy nie podejmowali stosownych środków zmierzających do jego ukarania. Za jeden ze wspomnianych komentarzy autor został ukarany karą pieniężną w wysokości 910 Lt, co było pierwszą tak wysoką karą pieniężną wymierzoną w latach 2011–2012.
- Jesienią 2012 r. została nałożona rekordowa kara pieniężna (1040 Lt) na mieszkańca Szawel, który publicznie nawoływał

do przemocy oraz fizycznego rozprawienia się z grupą ludzi ze względu na ich narodowość.

- Areszt domowy w godzinach od 22 do 6 rano był kolejną karą za obraźliwy komentarz wobec mniejszości rosyjskiej w przestrzeni internetowej. Warto zaznaczyć, że była to również pierwsza kara ograniczenia wolności w tego typu sprawach karnych.
- W lipcu 2013 r. dzięki wcześniejszej interwencji EFHR Wileński Sąd Dzielnicowy wydał nakaz karny wobec obywatela Litwy za publiczne podżeganie do nienawiści i nawoływanie do dyskryminacji na tle narodowościowym i poniżanie mniejszości polskiej w komentarzu umieszczonym na portalu *www.lrytas.lt*. Autor komentarza został ukarany ograniczeniem wolności na jeden rok, zakazem zmiany miejsca zamieszkania oraz zakazem dostępu do publicznych kafejek internetowych. Ponadto sąd wydał wobec niego zakaz opuszczania mieszkania w godzinach od 22 do 6⁶⁹.
- W sierpniu 2013 r. w odpowiedzi na skierowany przez EFHR wniosek do Prokuratury Generalnej został wydany kolejny nakaz karny za obraźliwy komentarz zamieszczony w serwisie społecznościowym *www.facebook.com*. Wileński Sąd Dzielnicowy (*Vilniaus miesto apylinkės teismas*) wydał nakaz karny za publiczne podżeganie do nienawiści i nawoływanie do dyskryminacji na tle narodowościowym, które miało na celu poniżenie mniejszości polskiej. Autorowi komentarza wymierzona została kara pieniężna w wysokości 910 Lt⁷⁰.
- We wrześniu 2013 r. wydano nakaz karny za komentarz nawołujący do nienawiści rasowej i fizycznej umieszczony na portalu internetowym *www.15min.lt*. Olicki Sąd Rejonowy (*Alytaus rajono apylinkės teismas*) ukarał autora komentarza

---

⁶⁹ <http://www.efhr.eu/2013/07/11/ograniczenie-wolnosci-na-rok-za-komentarze-w-internecie/>

⁷⁰ <http://www.efhr.eu/2013/08/14/za-komentarz-na-facebooku-tez-sie-grozi-kara/#more>

karą pieniężną w wysokości 1950 Lt. Ponieważ autor przyznał się do winy i wyraził żal za swój czyn, wysokość kary została zmniejszona do 1300 Lt.

- W listopadzie 2013 r., ukarany został kolejny autor obraźliwego komentarza, umieszczonego jeszcze w grudniu 2012 r., na portalu *www.lrytas.lt*. Sąd Dzielnicowy Rejonu Rosieńskiego (*Raseinių rajono apylinkės teismas*) postanowił poddać autora komentarza pod nadzór kuratora na okres jednego roku, zwalniając z odpowiedzialności karnej.

Warto także zaznaczyć, że oprócz wyżej wspomnianych interwencji EFHR zwraca uwagę na pojawiające się w Internecie dyskryminujące ogłoszenia o pracy. Na podstawie 11 art. Ustawy o równych szansach, w ofertach o zatrudnienie, przyjęcie na służbę państwową lub szkolenie zakazuje się ukazywania wymogów poza nielicznymi wyjątkami, które dają pierwszeństwo na podstawie płci, rasy, narodowości, języka, pochodzenia, niepełnosprawności, przynależności etnicznej lub religii. Przyczyną umieszczania dyskryminujących ofert pracy jest brak znajomości prawa litewskiego i wymagań ustawy.

Przykładem wyżej wspomnianych interwencji jest złożona przez EFHR 17 września 2012 r. skarga do Służby Kontrolera ds. Równych Możliwości w sprawie dyskryminującego ogłoszenia zamieszczonego na portalu *darbo.lt*. Niestety Służba umorzyła dochodzenie, wskazując na brak obiektywnych danych o dokonanym naruszeniu. Służba zarzucała EFHR brak interesu prawnego w sprawie. Nie zgadzając się z takim postanowieniem, EFHR złożyła skargę do Wileńskiego Okręgowego Sądu Administracyjnego z prośbą o unieważnienie decyzji Służby oraz podjęcie zobowiązania do rozpatrzenia skargi EFHR. Dnia 6 maja 2013 r. Wileński Okręgowy Sąd Administracyjny przychylił się w całości do skargi EFHR i uznał, że Służba nie wzięła pod uwagę stanu faktycznego, nie wypowiedziała się na temat ewentualnej sprzeczności wspomnianego czynu z ustawami oraz z pozostałymi aktami prawnymi, nie zadecydowała, jakie fakty lub dowody potwierdzają bądź zaprzeczają istotę naruszenia aktów prawnych. Należy zauważyć, że

niniejsza sprawa miała ogromne znaczenie nie tylko z powodu stwierdzenia nieprawidłowości w wykonywaniu swoich funkcji przez Kontrolera ds. Równych Możliwości, ale również z racji rozstrzygnięcia kwestii związanych z możliwością zaskarżenia do sądu oświadczeń Służby przez organizacje pozarządowe. Tym samym sąd potwierdził, że dyskryminujące ogłoszenie o pracy jest samodzielnym naruszeniem prawa, nieodnoszącym się do konkretnej osoby poszkodowanej.

Interwencje zgłaszane przez EFHR wskazują, że funkcje Kontrolera ds. Równego Traktowania, polegające na monitorowaniu Internetu w celu wyszukiwania niezgodnych z prawem ogłoszeń o pracy, nie są jednak do końca wypełniane. Z radością należy więc przyjąć fakt kierowania przez Kontrolera do pracodawców pierwszych ostrzeżeń w sprawie ogłoszeń z widocznymi odzieniami dyskryminacji.

Kolejnym utrudnieniem w skutecznej walce jest również nieuznawanie EFHR za stronę postępowania, toteż nie informuje się jej o kolejnych krokach w postępowaniu, co tym samym wyklucza możliwość odwołania się przez nią od decyzji odpowiednich organów. Poza tym daje to podstawę do zwątpienia w odpowiednie przeprowadzanie wszystkich czynności śledztwa przedprocesowego oraz działań w celu ustalenia tożsamości autora komentarza. Natomiast sposób tłumaczenia się skazanych z popełnionych czynów (odruchowość, niewiedza o popełnianiu czynu przestępczego, irytacja) wskazuje na ciągle niską świadomość społeczeństwa litewskiego dotyczącą przestępstw w cyberprzestrzeni i potrzebę szerzenia informacji edukacyjnej w zakresie tej tematyki.

Inne incydenty na tle narodowościowym

- W tym miejscu zostaną opisane inne incydenty na tle narodowościowym, które miały miejsce na Litwie w latach 2012-2013. Warto zaznaczyć, że często przedstawiane poniżej sprawy toczą się kilka lat, co również ujawnia luki w prawie

litewskim oraz nieznaną prawo litewskiego i międzynarodowego zarówno przez obywateli, jak i pracowników instytucji państwowych.

- Niepokojące praktyki państwa stosowane są w kwestii zwrotu ziemi znacjonalizowanej za czasów ZSRR. W większości regionów Litwy dokonano już zwrotu znacznej większości ziemi lub nawet jej całości. Tylko w regionach zwarcie zamieszkałych przez mniejszość polską proces ten jest przewlekany. Ponadto na Litwie zastosowano nieznaną nigdzie na świecie instytucję „ruchomej nieruchomości”. Oznacza to, że ziemia znacjonalizowana w głębi Litwy może być zwrócona w postaci gruntów pod Wilnem, na terenach, do których prawo posiada zamieszkała tu mniejszość polska. Na dodatek jej powierzchnia będzie większa od ziemi znacjonalizowanej z uwagi na niską żyzność podwileńskich gruntów. Służba Kontrolera w Sejmie (*Seimo kontrolieriaus tarnyba*) nie dostrzega w tej sprawie elementu narodowościowego. Drugim problemem, który dotknął Polaków mieszkających na Litwie, jest renacjonalizacja ziemi. Otóż po jej zwrocie, po kilku latach państwo w wielu przypadkach dokonało renacjonalizacji ziemi, uzasadniając tym, że jej lasy mają strategicznie ważne znaczenie dla państwa. W toku tej procedury administracja państwowa popełniła liczne błędy. Co najmniej 12 skarg w tej sprawie wpłynęło do ETPCz. Ponieważ EFHR nie prowadzi działalności w zakresie zwrotu ziemi osobom fizycznym czy rozstrzygania konfliktów pomiędzy osobami fizycznymi, wszystkie sprawy związane z tą kwestią EFHR kieruje do odpowiednich kancelarii prawniczych z nią współpracujących.
- W sierpniu 2011 r. ówczesny minister oświaty Gintaras Steponavičius wysłał około 26 000 listów do rodziców uczniów szkół mniejszości narodowych, w których uzasadniał nowelizację ustawy o oświacie. EFHR stoi na stanowisku, że takie działanie ministra nosi znamiona czynów zabronionych określonych w 168 i 170 art. Kodeksu Karnego RL, czyli odpowiednio bezprawne wyjawienie i wykorzystanie informacji o

prywatnym życiu osób oraz podżeganie przeciwko jakiegokolwiek grupie narodowej, rasowej, etnicznej, religijnej lub innej. EFHR w dn. 16 września 2011 r. złożyła wniosek do Prokuratury Generalnej RL (*LR Generalinė prokuratūra*) z prośbą o wszczęcie dochodzenia i pociągnięcie do odpowiedzialności karnej Ministra Nauki i Oświaty RL Gintarasa Steponavičiusa na podstawie ww. artykułów. Prokuratura Generalna odmówiła wszczęcia dochodzenia, decyzję motywując tym, że skierowane do uczniów szkół mniejszości narodowych listy miały charakter ogólny, a więc nie zawierały konkretnego odbiorcy, jego danych osobowych. Poza tym w kontekście art. 168 KK RL stwierdzono brak skargi ze strony osób bezpośrednio zainteresowanych (rodziców, opiekunów itp.). Jednak, jak wynika z ww. artykułu KK, również prokurator w tej sprawie ma prawo wszcząć dochodzenie. Decyzję tę EFHR zaskarżyła do Wileńskiego Sądu Dzielnicznego nr 1 (*Vilniaus miesto apylinkės teismas*). Skargę w części dotyczącej art. 170 sąd oddalił, natomiast decyzję prokuratora Prokuratury Generalnej RL dotyczącą art. 168 sąd uznał za niezgodną z prawem i ją uchylił, nakazując ponowne rozpatrzenie wniosku EFHR. Prokuratura jednak pozostała przy niekorzystnej dla EFHR decyzji, tym razem dodając argument w postaci braku naruszenia art. 409 Kodeksu Postępowania Karnego RL w/s braku znaczenia społecznego lub krzywdy wobec osoby, która nie jest w stanie podjąć samodzielnej obrony. EFHR złożyła skargę apelacyjną, jednakże w styczniu 2012 r. Wileński Sąd Dzielniczny nr 1 odrzucił skargę, podkreślając brak skargi ze strony osób poszkodowanych. Na początku lutego 2012 r. na podstawie kolejnego odwołania sprawa listu trafiła do Wileńskiego Sądu Okręgowego. Dnia 17 lutego w tej sprawie odbyło się posiedzenie sądowe, o którym EFHR nie była poinformowana. Rezultatem posiedzenia było wyznaczenie ogłoszenia decyzji na 27 lutego. Decyzja ta również była nieprzychylna – sąd skargę oddalił. EFHR zwróciła się do rodziców uczniów z prośbą o zgłaszanie się

osób, których prawa zostały naruszone. Osobną, jednakże niezwykle istotną kwestią, jest sprawa języka, w którym sporządzono ww. listy. Rodzice uczniów otrzymali listy w języku polskim, czyli niepaństwowym. PIJ poinformowała EFHR, że oficjalna korespondencja nie musi być prowadzona w języku państwowym. Oznacza to, że wszystkie działające na Litwie instytucje, urzędy, przedsiębiorstwa i organizacje mogą wysyłać korespondencję w dowolnym języku, oryginał zaś w języku państwowym zostawić w aktach sprawy⁷¹. W związku z tym w lutym 2012 r. EFHR złożyła petycję do Komisji Petycji PE przeciwko gromadzeniu i przetwarzaniu przez Rząd RL danych ujawniających pochodzenie etniczne. Poruszone w petycji kwestie zostały uznane za dopuszczalne zgodnie z Regulaminem PE, w związku z czym Komisja Petycji wszczęła jej rozpatrywanie.

- W lutym 2012 r. poseł PE Waldemar Tomaszewski – przewodniczący AWPL – wystosował do przewodniczącej Komitetu Regionów pismo z wnioskiem o interwencję w sprawie delegowania przez rząd litewski przedstawicieli do Komitetu Regionów. W 2007 r. AWPL w wyborach samorządowych osiągnęła wynik 5,42%, podczas gdy próg wyborczy ustanowiono na poziomie 5,62%. Taka wysokość jest nietypowa przy 4% progu w wyborach samorządowych i 5% w wyborach parlamentarnych i do PE. Zaszło podejrzenie, że taki nietypowy próg powstał tylko w celu wyeliminowania konkretnej partii z udziału w przydzielaniu stanowisk przedstawicieli w Komitecie Regionów. W wyborach samorządowych w 2011 r. AWPL pokonała próg wyborczy, jednak była pominięta przy delegowaniu przedstawicieli do komitetu pomimo spełnienia wszystkich wymogów formalnych.

---

⁷¹ <http://www.efhr.eu/2011/10/13/wniosek-do-panstwowej-inspekcji-jezykowej-z-prosba-o-pociagniecie-do-odpowiedzialnosci-administracyjnej-ministra-oswiaty-i-nauki-rl-gintarasa-steponaviciusa/>

- 10 lipca 2012 r. Główna Komisja Wyborcza (*LR Vyriausioji rinkimų komisija*) zmieniła granice kilku okręgów wyborczych „rozrzedzając” w niektórych z nich udział procentowy Polaków (nie był to pierwszy tego typu przypadek), przez co ingerowała w potencjał wyborczy konkretnej grupy obywateli. Działanie takie zwane w praktyce międzynarodowej *gerrymandering* jest sprzeczne m.in. z ratyfikowaną przez Litwę w 2000 r. Konwencją ramową. EFHR uważa, że głównym celem korekty granic okręgów wyborczych jest uniemożliwienie polskiej mniejszości narodowej głosowania na swoich przedstawicieli w jesiennych wyborach parlamentarnych. Rozbijanie elektoratu mniejszości narodowej jest niezgodne z prawem międzynarodowym.

Należy zaznaczyć, że dnia 12 listopada 2012 r. omówiony został w Sejmie projekt nowelizacji Ustawy o wyborach. Zgodnie z propozycją podczas wyborów prezydenckich, sejmowych i samorządowych karty wyborcze miały by być drukowane również w językach mniejszości narodowych. Miało to na celu zapewnienie stabilności systemu wyborczego i wzrostu zaufania wyborców. Proponowane w art. 58 zmiany wprowadziłyby zapis, iż w okręgach, w których należący do mniejszości narodowych mieszkańcy, obywatele RL stanowią nie mniej niż 10%, karty wyborcze powinny być również w języku tej mniejszości narodowej⁷². Sejm wspólnym porozumieniem postanowił jednak zwrócić projekt proponowanych zmiany inicjatorom w celu jego udoskonalenia.

W ocenie Fundacji pozbawienie przedstawicieli mniejszości prawa do głosowania w związku z niewystarczającą znajomością przez nich języka państwowego jest sprzeczne z gwarancjami efektywnego udziału obywateli w procesie decyzyjnym w państwie demokratycznym. Z kolei pozbawianie osób (przedstawicieli mniejszości narodowych) przysługujących im praw politycznych w związku z niewystarczającą znajomością języka państwo-

---

⁷² <http://www.efhr.eu/2013/10/14/efhr-w-sprawie-dwujezycznych-kart-wyborczych/>

wego może być postrzegane w kategoriach dyskryminacji ze względu na język, której to zakazuje Konstytucja RL. Zwracając projekt proponowanych zmian inicjatorom, zignorowano rekomendacje przedstawione przez obserwatorów OBWE w ostatnim raporcie na temat procesu wyborczego na Litwie z 2013 r. Pomimo zaleceń, że w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez przedstawiciele mniejszości państwo powinno rozważyć udostępnienie informacji wyborczych (w tym kart wyborczych) również w ich języku ojczystym, takie zmiany nie zostały przyjęte. Nieuwzględnienie uwag i sugestii organizacji międzynarodowych dotyczących potrzeb zmiany obecnej ustawy o wyborach przyczynia się więc do dalszego odwlekania uregulowania tych spraw.

Warto również wspomnieć o planach Głównej Komisji Wyborczej odnoszących się do zmian granic okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu w 2016 r. . Utworzona w tym celu grupa robocza, w przygotowanym przez siebie projekcie, zaproponowała zwiększenie liczby okręgów w Wilnie o dwa, natomiast w Kownie i Szawlach zmniejszenie o jeden⁷³. Celem zmian jest chęć wyrównania liczby wyborców i zmniejszenie istniejących dysproporcji powodujących zróżnicowanie głosów w poszczególnych okręgach wyborczych. Zgodnie z przygotowanym projektem przewidziane zostało oddzielenie od okręgu szyrwincko-wileńskiego 5 dzielnic – Bujwidze, Podbrodzie, Gliniszki, Wesołówka, Pikieliszki – i dołączenie ich do okręgu malacko-święciańskiego. Oprócz tego od okręgu wileńsko-solecznickiego mają być zabrane dzielnice: Gerwiszki, Trybańce, Siałki, Ciużakampie i Biała Waka. Ich przyłączenie zaplanowano do okręgu orańsko-ejszyskiego. Zaplanowane działania wskazują jednak na chęć rozbicia okręgów zamieszkałych w większości przez Polaków i na chęć świadomego osłabienia siły głosów polskiej mniejszości narodowej. Proponowane rozwiązanie kolejny raz potwierdza, że uwagi wskazane przez OBWE – by decyzje w sprawie zmian granic okręgów wy-

---

⁷³ <http://124.lt/pl/polityka/item/18687-w-gkw-o-zmianie-granic-okregow-wyborczych>

borczych, które mają wpływ na społeczność mniejszości narodowych, były podejmowane po uzgodnieniu z przedstawicielami mniejszości narodowych – nie zostały uwzględnione⁷⁴.

Inne incydenty na tle narodowościowym

- W sierpniu 2012 r. Wileńska Prokuratura Dzielnicowa wszczęła postępowanie karne po wniesionym przez dyrektora IMPCz wniosku o popełnieniu przestępstwa wskazanego w art. 170 p. 2 KK RL, złożony zaś w tej samej sprawie wniosek EFHR został dołączony do wszczętego postępowania. Jednak już 29 maja 2013 postępowanie zostało umorzone. Nie zgadzając się z tą decyzją, EFHR 5 czerwca 2013 skierowała do prokuratury wnioski o przedstawienie podjętej decyzji, jednak spotkała się pisemną odmową. Zdaniem EFHR decyzja prokuratora była niezgodna z prawem i nieuzasadniona. EFHR nie miała również możliwości zaskarżenia postanowienia, ponieważ zgodnie z prawem postanowienie można zaskarżyć dopiero po otrzymaniu przez wnioskodawcę kopii i zapoznaniu się z uzasadnieniem jego wydania. Wszystkie skargi EFHR zostały jednak odrzucone.
- W sierpniu 2013 r. EFHR skierowała do redakcji „Lietuvos rytas” wniosek, prosząc o dokonanie zmian w artykule z dnia 30 lipca, którego tytuł podzegał do nienawiści wobec polskich kibiców. Apelowano również o wykreślenie zdania mówiącego o ewentualnym nieodpowiednim zachowaniu polskich kibiców, które nie było poparte żadnymi obiektywnymi dowodami. Warto zaznaczyć, dnia 9 września 2013 wniosek EFHR został pozytywnie rozpatrzony, nagłówek artykułu zmieniony, a wspomniane zdanie usunięte. 28 czerwca 2013 r. członek AWPL T. T. został ukarany przez Trocki Sąd Rejonowy grzywną w wysokości 500 Lt za zorganizowanie niesankcjo-

---

⁷⁴ <http://124.lt/pl/polityka/item/18647-ograniczania-praw-politycznych-mniejszosci-narodowych-na-litwie-ciag-dalszy>

nowanego wiecu. Chociaż prawo krajowe przewiduje obowiązek złożenia w odpowiednim samorządzie wniosku o wydanie pozwolenia, co najmniej na 5 roboczych przed planowanym zebraniem, wniosek o zgodę w tym wypadku został złożony dzień przed planowanym wiecem. Odbyło się to w dniu kiedy została opublikowana informacja o porządku obrad Rady Miasta w sprawie możliwej likwidacji szkół mniejszościowych. Zatem wcześniej nie można była takiego wniosku złożyć. Dlatego na wniosek EFHR orzeczenie sądu zostało zaskarżone. Po rozpatrzeniu skargi apelacyjnej Wileński Sąd Okręgowy (*Vilniaus apygardos teismas*) uchylił orzeczenie w części dotyczącej grzywny i ograniczył się do upomnienia.

- W kwietniu 2013 r. mieszkańcy Solecznik znajdowali w swoich skrzynkach pocztowych, na ulicach i za wycieraczkami szyb samochodu ulotki o treści siejącej nienawiść do Żydów i Polaków – *Lenkai ir žydai sprokite* oraz *Lenkai ir žydai lauk iš Lietuvos*⁷⁵.
- Dnia 31 maja 2013 r. w czasie ceremonii otwarcia Domu Europejskiego w Wilnie odbyła się pikietą przeciwko łamaniu praw człowieka na Litwie. Zebrani pikietując pod budynkiem, w którym pod jednym dachem mieścić się ma Przedstawicielstwo KE na Litwie, Biuro Informacyjne PE oraz Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn, chcieli zwrócić uwagę przywódców europejskich na problem łamania praw człowieka, widząc w tym jedyną możliwość przedstawienia swojego stanowiska w tej sprawie⁷⁶.
- Dnia 23 grudnia 2013 r. pod Sejmem odbył się protest przeciwko planowanemu rozpatrywaniu przez posłów projektu ustawy o mniejszościach narodowych, który został zarejestrowany przez posła Jarosława Narkiewicza z AWPL w 2010

---

⁷⁵ <http://kurierwilenski.lt/2013/04/23/prowokacja- czy- kolejny- atak- na- polakow/>

⁷⁶ <http://kurierwilenski.lt/2013/05/31/pikieta-w-dniu-otwarcia-domu-europejskiego-w-wilnie/>

r. Grupka 10 osób, z plakatami o treści: „Czy rządzący przyjmą konia trojańskiego od AWPL”⁷⁷ zarzucała, że ustawa, pomimo jej obowiązywania przez 20 lat, jest rzekomo niezgodna z Konstytucją.

- Sprawa grupy turystów – pielgrzymów z Polski wypędzonych z kościoła przez litewskiego księdza (26 września 2012 r. złożono wniosek do Wileńskiej Prokuratury Dzielnicowej (*Vilniaus m. apylinkės prokuratūra*). Dnia 4 października 2012 r. odmówiono wszczęcia dochodzenia, motywując tym, że państwo nie ma prawa wtrącania się w działalność Kościoła i że EFHR opiera się jedynie na informacji podanej w mediach (z czym EFHR kategorycznie się nie zgodziła, ponieważ art. 2 Kodeksu Postępowania Karnego przewiduje obowiązek prokuratury sprawdzić dowolną informację o możliwym przestępstwie). W październiku 2012 r. Wileński Sąd Dzielnicowy nr 1 skargę przyjął. EFHR została poinformowana, że w Prokuraturze Dzielnicowej m. Wilna wszczęto dochodzenie w sprawie.
- Sprawa obywatela Polski na stałe mieszkającego i pracującego na Litwie, któremu państwo uzależnia nadanie prawa do wykonywania zawodu od zdania egzaminu z języka litewskiego. Sprawa Towarzystwa Przyjaciół Nauki dotycząca zniszczonego napisu. W czasie renowacji budynku zniszczono napis „Towarzystwo Przyjaciół Nauk”. EFHR złożyła w tej sprawie wniosek do Departamentu Dziedzictwa Kultury przy Ministerstwie Kultury (*Kultūros paveldo departments prie Kultūros ministerijos*) i do KE.

Raporty na temat praw mniejszości narodowych na Litwie

Warto zwrócić uwagę na raporty innych organizacji pozarządowych, które podkreślają istniejący na Litwie problem doty-

---

⁷⁷ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prie-seimo-protestas-pries-tautiniu-mazumu-istatyma.d?id=63602134>

czący ochrony praw człowieka, w tym praw mniejszości. Szczególnie warte przybliżenia są raporty IMPCz i raport amerykańskiej organizacji Freedom House. Nie można też pominąć dokumentów Agencji Praw Podstawowych UE i Rady Europy. Oprócz raportów organizacji czy organów wyspecjalizowanych w ochronie praw człowieka, także w raportach z innych dziedzin odnotowuje się problemy na tle narodowościowym.

Rada Europy

Na wspomniane powyżej stosowanie zbyt niskich kar za nawoływanie do nienawiści zwracała uwagę również Rada Europy swoim raporcie z 2011 r.⁷⁸ Zdaniem Rady Europy wydawane kary powinny być bardziej odstrasżające i proporcjonalne do popełnionego wykroczenia. Instytucje państwowe mają organizować dla funkcjonariuszy policji, prawników, sędziów i prokuratorów szkolenia na temat przepisów odnoszących się do rasizmu i dyskryminacji rasowej. Poza tym należy zbierać dane statystyczne dotyczące wspomnianych wykroczeń, a NGO powinny mieć prawo udziału i reprezentowania ofiar w procedurach sądowych. Warto wspomnieć, że zdaniem Rady Europy władze na Litwie powinny rozważyć możliwość wprowadzenia w szkołach początkowych i średnich oddzielnego i obowiązkowego przedmiotu o prawach człowieka i niedyskryminacji. Kwestie związane z prawami człowieka i wiedza o mniejszościach etnicznych narodowych powinny wejść do zakresu obowiązkowych przedmiotów w szkole. Ponadto zwiększony powinien być budżet Służby Kontrolera ds. Równego Traktowania, informowanie zaś społeczeństwa powinno być formalnie wpisane do kompetencji Służby wraz z przyznaniem na tę działalność środków finansowych.

---

⁷⁸<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

Unia Europejska

Raport Agencji Praw Podstawowych⁷⁹ informuje o tym, że organy państwowe nie zapewniają ofiarom naruszenia praw człowieka dostatecznej informacji o dochodzeniu swych praw i pomocy prawnej. Warto zauważyć, że w pierwotnej wersji raportu znalazła się pewna istotna nieścisłość. Chodziło tutaj o stwierdzenie, że *na Litwie 42% objętych badaniem przedstawicieli mniejszości wskazało, że miało problemy na rynku pracy z powodu słabej znajomości języka litewskiego*. EFHR po dokonaniu dogłębnej analizy badań przeprowadzonych przez Instytut Pracy i Badań Społecznych (*Darbo ir socialinių tyrimų institutas*), na których bazowali autorzy raportu, uznała, że mniejszości nie mają problemów z językiem litewskim. Instytut potwierdził, że cytowana liczba 42% odzwierciedla tylko opinię respondentów, nie zaś ich bezpośrednie doświadczenie z zakresie kluczowych problemów, którymi stykają się przedstawiciele mniejszości narodowych ubiegających się o zatrudnienie bądź poprawę swojej sytuacji na rynku pracy. W wyniku interwencji EFHR raport został skorygowany⁸⁰.

Warto wspomnieć, że najpóźniej do 16 listopada do 2015 r. Litwa powinna wdrożyć do prawa krajowego dyrektywę PE i Rady 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw⁸¹. Celem przyjętej dyrektywy jest ujednolicenie i ustanowienie minimalnych standardów ochrony praw ofiar przestępstw nienawiści. Dzięki przyjętym rozwiązaniom wzmocnione zostanie prawo pokrzywdzonych i członków ich rodzin do informacji, wsparcia i ochrony oraz do uczestniczenia w postępowaniu sądowym. Oprócz tego w dyrektywie podkreśla się potrzebę zapewnienia przez państwa ogólnych

---

⁷⁹ http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/917-AR_2010-conf-edition_en.pdf

⁸⁰ http://fra.europa.eu/sites/default/files/corrigendum_fra-annual-report-2010_en-de-fr.pdf

⁸¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>

i specjalistycznych szkoleń dla urzędników (funkcjonariusze, pracownicy sądu), które mają na celu nauczyć ich traktowania ofiar z szacunkiem oraz w sposób bezstronny i profesjonalny. Zawiera ona ponadto przepisy dotyczące zacieśnienia współpracy przez państwa członkowskie w celu zwiększenia świadomości o prawach pokrzywdzonych przez kampanie informacyjne, programy badawcze i edukacyjne, prowadzone również we współpracy z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

OBWE

Wyborami na Litwie zainteresowało się OBWE, które przygotowało raport odnoszący się do przygotowań wyborów parlamentarnych w RL. Obserwatorzy OBWE w 2012 r. gościli na Litwie po raz pierwszy od 1996 r. Ich obecność została zarekomendowana w raporcie, który powstał po wizycie Misji Oceny Potrzeb ODIHR, mającej miejsce na Litwie w dniach 26–28 czerwca 2012 r.

W raporcie Misji Oceny Potrzeb⁸² jego autorzy wskazali na kilka przykładów działań ze strony władz litewskich, które odbiegają od standardów ogólnie przyjętych i stosowanych w krajach Unii Europejskiej.

- Zmieniono granice wyborcze w okręgach Wilno-Troki i Wilno-Szyrwinty, skąd wyłączono skupiska polskiej mniejszości i dołączono je do okręgów zdominowanych przez ludność litewską. Tym samym świadomie osłabiono siłę głosów polskiej mniejszości narodowej, co jest niezgodne z Kodeksem dobrych praktyk wyborczych przyjętym przez Komisję Wenecką.
- Osłabienie siły głosów mniejszości narodowej ma miejsce także przez nierównomierne rozłożenie okręgów wyborczych. Gdy na terenach etnicznie litewskich jednego posła wybiera 30 tys. wyborców (minimalny wskaźnik), to w okręgach podwileńskich, zdominowanych przez mniejszości narodowe,

---

⁸² <http://www.osce.org/odihr/elections/92379>

jednego posła wybiera 45 tys. wyborców (maksymalny wskaźnik).

- Wskazano na brak przedstawicieli AWPL wśród szefów 71 okręgowych komisji wyborczych. Chociaż przyjęto zasadę, że wszystkie partie posiadające reprezentację w litewskim Sejmie mają prawo do udziału w kierowaniu komisjami okręgowymi, Główna Komisja Wyborcza pominęła AWPL przy rozdziale tych funkcji ważnych z punktu widzenia kontroli procesu wyborczego.
- Bardzo negatywnie oceniono utrzymywanie na Litwie 5-procentowego progu wyborczego, który obowiązuje partie mniejszości narodowych. Powołano się przy tym na stanowisko Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych, który już dawno rekomendował Litwie rezygnację z tego rozwiązania.
- Za działanie dyskryminacyjne uznano publikowanie informatorów dotyczących wyborów, w tym programów partii politycznych, jedynie w języku litewskim. Zdaniem autorów AWPL powinna mieć prawo prezentacji swojego programu w języku polskim.
- Uznano, że na Litwie istnieje „nadmierna regulacja” określająca zasady dostępu do mediów w trakcie kampanii wyborczej. Stwierdzono także, że wysokie koszty płatnych ogłoszeń wyborczych, biorąc pod uwagę zasady finansowania partii politycznych, ograniczają dostęp do mediów partiom mniejszości narodowych.

W konkluzji raportu stwierdzono, że wszystkie wyżej wymienione mankamenty wymagają „dalszej analizy” i „wyborczej obserwacji”.

Obserwatorzy z OBWE złożyli 3 stycznia 2013 r. sprawozdanie z jesiennych wyborów parlamentarnych na Litwie⁸³, których tury odbyły się 14 i 28 października 2012 r. Zawarto w nim sugestie dotyczące poprawy procesu wyborczego na Litwie oraz zwró-

---

⁸³ <http://www.osce.org/odihr/98586%20>

cono uwagę na mniejszości narodowe i ograniczanie ich praw. Sprawozdanie jednoznacznie mówi o konieczności obniżenia aktualnego 5-procentowego progu wyborczego, co poprawi poziom reprezentacji mniejszości narodowych w procesie ustawodawczym. Zdaniem autorów decyzje w sprawie zmian granic okręgów wyborczych, które mają wpływy na społeczność mniejszości narodowych, muszą być podejmowane po uzgodnieniu z przedstawicielami mniejszości narodowych. Poza tym na terenach zamieszkiwanych przez mniejszości narodowe informacja o procedurze głosowania ma być podawana w języku tych mniejszości, zniesienie bariery językowej ułatwiłoby obywatelom procedurę wyborczą. Sprawozdanie to jest dobrym początkiem sprzyjającym wprowadzeniu zmian w litewskim prawie wyborczym, które mogłyby wpłynąć na zwiększenie reprezentacji mniejszości narodowych w litewskich organach władzy.

Freedom House

W raporcie Freedom House za 2012 r.⁸⁴ także stwierdzono, że *prawa mniejszości etnicznych, które stanowią 16% populacji Litwy, są chronione przez prawo*. To stwierdzenie nie jest zgodne z prawdą i może prowadzić do nieporozumień – jako argument w dyskusji o prawach mniejszości już zostało wykorzystane przez ministra spraw zagranicznych RL. Przepuszczalnie jest to efekt globalnego charakteru działalności organizacji, która nie jest w stanie dostrzec niektórych niuansów dostępnych dla mniejszych organizacji o zasięgu lokalnym. EFHR wystosowała do Freedom House pismo, w którym zwraca uwagę na tę nieścisłość i przybliża kwestię oczywistego braku w legislacji RL i w jej strukturach organizacyjnych.

Pomimo ww. niefortunnego sformułowania raport punktuje liczne słabe strony ochrony praw człowieka na Litwie. W raporcie czytamy, że co czwarty przedstawiciel mniejszości na Litwie (16% wszystkich jej mieszkańców) doświadczył dyskryminacji w

---

⁸⁴ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/lithuania>

pracy. Ponadto raport podkreśla dyskryminację Romów, uznając, że są oni na Litwie najbardziej dyskryminowanym narodem. Według raportu mają najgorszy dostęp do usług socjalnych, zatrudnienia oraz najgorsze relacje z policją. Rządowy Program integracji Romów w społeczeństwie litewskim 2008–2010 identyfikował potrzeby Romów odnośnie do edukacji i rynku pracy, jednakże pozbawiony był rozwiązań socjalnych – kwestii mieszkaniowych, dostępu do opieki zdrowotnej itp. Ponadto mimo planowanego finansowania w wymiarze 1 mln litów rocznie, skończyło się na wydatkowaniu kwoty ok. 1 mln litów w przeciągu trzech lat.

Dzięki długotrwałym staraniom EFHR raport Freedom House za rok 2012 został zmieniony i zamiast niezgodnej z prawdą informacji na temat sytuacji prawnej mniejszości narodowych na Litwie, zostało umieszczone stwierdzenie: *Dyskryminacja mniejszości etnicznych, które stanowią 16% populacji, pozostaje problemem, zwłaszcza wśród małej romskiej populacji*. Zmiana ta powinna zatrzymać drogę do dalszego powoływania się na wprowadzający w błąd fragment o braku występowania dyskryminacji mniejszości narodowych na Litwie i cytowania go przez litewskich polityków.

Natomiast w najnowszym swoim raporcie, *Freedom House* z 2013 r. nie mówi o tym, iż mniejszości narodowe na Litwie są prawnie chronione, jak to miało jeszcze miejsce w raporcie z 2012 r. Raport zwraca uwagę, że dyskryminacja mniejszości etnicznych, które stanowią 16 % populacji, nadal pozostaje problemem. Wzmiankuje się w nim również o tym, że uczniowie szkół mniejszości narodowych zobowiązani są do zdawania takiego samego egzaminu z języka litewskiego jak uczniowie szkół litewskich⁸⁵.

---

⁸⁵ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/lithuania#.UtqJg9J7bDe>

Amnesty International

Amnesty International, organizacja międzynarodowa działająca na rzecz praw człowieka, w swoim raporcie⁸⁶ z 2012 r. zarzuciła Litwie bierne stanowisko w sprawie tajnych więzień CIA na terytorium Republiki Litewskiej. Według *Amnesty International* najbardziej gorszący jest fakt, że bez względu na ciągle pojawiające się nowe informacje w tej sprawie rządowi litewskiemu brakuje silnej woli politycznej, aby przeprowadzić dokładne śledztwo. W raporcie jest mowa również o dyskryminacji mniejszości seksualnych, których sytuacja od ubiegłego roku uległa widocznemu pogorszeniu. Poza tym *Amnesty International* wypomniała Litwie, że nie zamierza ratyfikować Protokołu Nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wprowadzającego ogólny zakaz dyskryminacji, o czym Litwa w lutym 2013 r. poinformowała Radę Europy.

Nie można pominąć milczeniem faktu, że w lipcu 2013 r. *Amnesty International* przekazała kanclerzowi Rządu Alminasowi Mačiulisowi swoje rekomendacje⁸⁷ na czas sprawowania przez Litwę sześciomiesięcznej prezydencji w Radzie UE. Jedną z rekomendacji powyższej organizacji było poczynienie przez Litwę w tym okresie odpowiednich kroków w kierunku ochrony praw człowieka wewnątrz UE, jak również w stosunkach zewnętrznych. Wśród problemów, które nie są w należyty sposób rozwiązywane na poziomie unijnym wskazała m.in. dyskryminację mniejszości romskiej oraz niezapewnienie odpowiedniego poziomu ochrony praw migrantów i uchodźców. Zatem stoi przed Litwą odpowiedzialne zadanie wzmocnienia ochrony praw człowieka w swoim prawie wewnętrznym oraz zadbanie o prawa mniejszości narodowej w skali całej UE.

---

⁸⁶ http://files.amnesty.org/air12/air_2012_full_en.pdf

⁸⁷ http://www.amnesty.eu/content/assets/hdr/Lithuanian_presidency.pdf

EFHR

Raport alternatywny EFHR z 2011 r. przygotowany dla Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji Rasowej z okazji przeglądu Raportów Okresowych (IV i V) Litwy zgodnie z Międzynarodową Konwencją o Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej⁸⁸ zwraca uwagę na pewne niepokojące praktyki organów państwowych dotyczące m.in. wolności zgromadzeń. W dokumencie przytacza się fakt, że w marcu 2009 r. IMPCz i Centrum Promowania Równości (*Lygių galimybų plėtros centras*, dalej – CPR) poinformowały samorząd Wilna o zamiarze przeprowadzenia pokojowego zgromadzenia *Przeciw Rasizmowi i Ksenofobii – W Imię Tolerancji*. Ulicami Wilna planowano przemarsz pokojowo nastawionych obywateli Litwy, chcących wyrazić swoje poparcie dla wartości konstytucyjnych — wolności, demokracji i tolerancji. W piśmie skierowanym do samorządu donoszono, że przemarsz ma na celu upamiętnienie Narodowego Dnia Odzyskania Niepodległości (11 marca 1990 r.) i wyrażenie poparcia dla wolnego, demokratycznego i szanującego prawa człowieka państwa litewskiego. Wydanie zezwolenia leżało w gestii Komisji ds. Koordynacji Wydarzeń Publicznych, która po dwóch posiedzeniach z udziałem przedstawicieli IMPCz i CPR podjęła odmowną decyzję. Powód odmowy był irracjonalny – rzekoma możliwość zakłócenia porządku i bezpieczeństwa publicznego, zdrowia i moralności społecznej oraz swobody i praw innych. Pozew został odrzucony przez Wileński Sąd Dzielnicowy we wrześniu 2009 r., a rok później Wileński Sąd Okręgowy odrzucił apelację IMPCz i CPR. Ostatecznie Litewski Sąd Najwyższy w kwietniu 2011 r. przychylił się do wersji powodów i uznał niewydanie zezwolenia na wiec za bezpodstawne.

Kontrowersji całej sprawie dodaje fakt, że z jednej strony nie dopuszcza się do wydarzenia promującego równość i tolerancję, z drugiej zaś – nie czyni się przeszkód w organizowaniu w

rejonie sołecznickim corocznych obozów o charakterze nacjonalistycznym pod hasłami typu *Litwa dla Litwinów*, a nawet udziela się im wsparcia finansowego z państwowej Fundacji Wspierania Kultury (*Kultūros rėmimo fondas*). Ponadto można bez przeszkód publicznie demonstrować symbole swastyki, ponieważ Kłajpedzki Sąd Dzielnicowy uznał, że jest to symbol nawiązujący do dziedzictwa kulturowego Litwy. We wspomnianym raporcie IMPCz zwraca się uwagę na fakt, że decyzje w sprawach mniejszości narodowych na Litwie są podejmowane *ad hoc*, bez klarownego kierunku polityki czy dokładnego celu. Na krytykę zasługuje również brak konsultacji na linii organy państwowe – mniejszości narodowe przed podjęciem decyzji. Raport mówi też o problemie używania języka polskiego w urzędach administracji jako języka pomocniczego na terenach zwartej zamieszkania Polaków oraz kwestii dwujęzycznych tablic z nazwami ulic. Wspomina się także o przedłużającym się procesie przygotowania ustawy o restytucji mienia żydowskiego.

Najnowszy raport alternatywny EFHR z listopada 2013 r., - Raport alternatywny organizacji pozarządowych w sprawie implementacji Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych na Litwie - stwierdza, iż ogólna sytuacja mniejszości od chwili uzyskania przez Litwę niepodległości w 1990 r., od momentu ratyfikacji Konwencji ramowej, jak też od chwili przystąpienia do UE nie uległa znacznej poprawie.⁸⁹ EFHR zauważa w raporcie, że działania mające na celu ochronę mniejszości narodowych nie zostały w pełni rozwinięte zarówno w kategoriach prawnych, jak i w praktyce. Poza tym w ostatnich latach pojawiła się tendencja do jeszcze bardziej zauważalnego ignorowania przepisów Konwencji ramowej oraz zaleceń Komitetu Doradczego. Co więcej, litewskie władze polityczne i sądowe wprowadzają kolejne przepisy i podejmują decyzje ograniczające możliwości używania języków mniejszości nawet w sferach kluczowych dla

---

⁸⁹ http://efhr.eu/hdd/EFHR_Shadow_Report_Lithuania_19_November_2013.pdf

zachowania tożsamości, np. w zapisie imion w języku ojczystym, co w innych krajach demokratycznych postrzegane jest jako skrajność. Zdaniem autorów raportu, politycy i urzędnicy nierzadko traktują prawa mniejszości narodowych jako sprzeczne z „wartościami narodowymi” Litwy, a więc z językiem, integralnością i jednością. W ten sposób ci, którzy tworzą fundament społeczeństwa litewskiego, są obojętni lub nieświadomi konieczności ochrony praw mniejszości. Raport przypomina również, iż w swoim programie z 13 grudnia 2012 r. rząd litewski zobowiązał się do rozwiązania problemów mniejszości narodowych, takich jak kwestia pisowni imion i nazwisk w językach narodowych w oficjalnych dokumentach urzędowych, a także stosowania dwujęzycznych znaków typograficznych zgodnie z postanowieniami Konwencji ramowej. Dotychczas nie podjęto jednak żadnych istotnych działań w tym zakresie. Przedstawiona w raporcie sytuacja dała więc podstawy do stwierdzenia, że Litwa nie jest w stanie bez wzmocnienia istniejącego prawodawstwa oraz usprawnienia mechanizmów z zakresu praw człowieka i ochrony mniejszości sprostać zobowiązaniom wynikającym z Konwencji ramowej.

IMPCz

Przeprowadzone przez Instytut Monitorowania Praw Człowieka (IPMCz) i wydane w listopadzie 2013 r. badanie „Ochrona praw ofiar przestępstw nienawiści – przypadek Litwy”⁹⁰ wykazało istnienie dwóch głównych problemów utrudniających skuteczne reagowanie na przestępstwa nienawiści. Pierwszy z nich dotyczy nieodpowiedniej klasyfikacji przez organy ścigania popełnionego przestępstwa, co często oznacza, że przestępstwo jest klasyfikowane jako popełnione z pobudek chuligańskich a nie jako przestępstwo nienawiści. Kolejny problem związany jest z przesuwaniem uprawnień decyzyjnych w sytuacjach dotyczących przestępstwa nienawiści i mowy nienawiści. IMPCz wskazuje, że decyzyja

---

⁹⁰ [http://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Hate Crimes Victims Rights Study EN 2013.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Hate_Crimes_Victims_Rights_Study_EN_2013.pdf)

co do klasyfikacji popełnionego przestępstwa powinna być przyjmowana przez funkcjonariuszy prowadzących dochodzenie, a nie przez zewnętrznych ekspertów. Jednak praktyka pokazuje, że decyzje policji i prokuratury opierają się tylko i całkowicie na opiniach zewnętrznego eksperta. W swojej analizie IMPCz stwierdza, że litewskie organy ścigania nie są jeszcze odpowiednio przygotowane do walki z przestępstwem nienawiści na Litwie. Zdaniem IMPCz na język nawołujący do nienawiści czy dyskryminacji, na przykład w komentarzach internetowych, patrzy się pobłaźliwie. Funkcjonariuszom nadal brakuje wiedzy o charakterze i motywach mowy nienawiści. Przeprowadzenie badań wśród ofiar dyskryminacji także wykazało, że informacja o przysługującym im prawach oraz inna informacja związana z przysądowym dochodzeniem jest udzielana bardzo formalnie lub w ogóle nie jest udzielana. Poważną przeszkodę w zapewnieniu praw ofiarom dyskryminacji stanowi również brak tłumaczy.

W czerwcu 2013 r. IMPCz przedstawił siódmy już przegląd praw człowieka za lata 2011–2012, w którym stwierdza się, że w tych latach nie doszło na Litwie do żadnych istotnych zmian, gdyż państwo wciąż nie ma jednolitej i strategicznej koncepcji polityki w dziedzinie praw człowieka. Dyskryminacja różnych grup społecznych – kobiet, osób niepełnosprawnych, mniejszości etnicznych, osób homoseksualnych lub w starszym wieku – pozostaje istotnym problemem. Natomiast przyjęta w 2011 r. Ustawa o ochronie przed przemocą w rodzinie nie gwarantuje realnej pomocy dla osób poszkodowanych z powodu niedbałego i formalnego jej wdrażania. Organy ścigania ciągle nadużywają swoich praw przy zatrzymywaniu podejrzanych w celu ułatwienia śledztwa oraz wywierają nacisk na zatrzymanych. Wiele kontrowersji budzi również kwestia przestrzegania prawa do sprawiedliwego sądu, prawa do pokojowego zebrania, mimo że powyższe prawa są zagwarantowane w podstawowych aktach krajowych i międzynarodowych. Stwierdzono również, że ochrona praw dziecka powinna być priorytetem państwa, natomiast Litwa traktuje ją jako działalność charytatywną, nie zaś jako prawo naturalne. Autorzy

raportu nadzieję na lepszą przyszłość pokładają w organizacjach pozarządowych oraz w pozytywnie zmieniającym się poglądzie instytucji państwowych na korzyść wpływającą ze współpracy społeczeństwa obywatelskiego z sektorem publicznym.

Inne raporty

Swoiste novum stanowi raport Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosyjskiej Federacji *O sytuacji przestrzegania praw człowieka w Unii Europejskiej*⁹¹. Ponieważ dotyczy on wszystkich państw członkowskich UE, toteż poszczególnym państwom poświęcono po 2–3 strony, pomimo to problemy istniejące na Litwie zostały przedstawione kompleksowo. Tak, więc w raporcie akcentuje się brak instytucji zajmującej się prawami mniejszości, a także brak ustawy regulującej sprawę mniejszości narodowych. Oprócz tego stwierdza się o kontrowersyjnej ustawie o oświacie, manipulowaniu granicami okręgów wyborczych, „rehabilitacji” swastyki jako staroliteńskiego symbolu Bałtów, etc. Konstatuje się, że władze Litwy kontynuują politykę skierowaną na asymilację mniejszości narodowych i ograniczenie ich praw politycznych i społecznych.

W raporcie Międzynarodowego Centrum Studiów Obronnych w Tallinie z 2012 r.⁹² stwierdza się, że konflikt w kwestii praw polskiej mniejszości narodowej odnośnie do pisowni nazwisk w języku ojczystym przekłada się na pogorszenie współpracy między Polską a Litwą w dziedzinie obronności.

Należy również wspomnieć o raporcie alternatywnym sporządzonym przez ZPL i Stowarzyszenie *Macierz Szkolna* na temat przestrzegania Konwencji ramowej. Raport ujawnił m.in. niewystarczające wsparcie finansowe ze strony państwa dla projektów mniejszości narodowych, na cele kulturalne oraz niekorzystną

---

⁹¹ http://mid.ru/bdomp/Brp_4.nsf/arh/F6501F42C40A25EE44257ACC004971FC?OpenDocument

⁹² http://icds.ee/fileadmin/failid/Developments_in_the_Security_Environment_of_the_Baltic_Sea_Region_up_to_2020.pdf

dystrybucję środków finansowych z punktu widzenia interesów mniejszości.

Wnioski

Na przestrzeni ponad dwóch dekad niepodległości Litwa poczyniła odpowiednie kroki w celu dołączenia do grona państw respektujących prawa człowieka. Niestety w tej kwestii wciąż istnieje wiele poważnych niedociągnięć. Jak ujawniła dokonana w mniejszym raporcie analiza sytuacji, szczególnie rażące braki istnieją w prawodawstwie dotyczącym mniejszości narodowych, etnicznych i innych, jak np.: brak fundamentalnych aktów prawnych (brak ustawy o mniejszościach narodowych, brak ratyfikacji Europejskiej Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych) czy regulacji dyskryminacyjnych (Ustawa o oświacie, regulacja spraw związanych z użyciem języków mniejszościowych, wprowadzenie ulg dla mniejszości narodowych na egzaminie maturalnym z języka litewskiego).

Ponadto należy odnotować brak woli politycznej w kwestii naprawy tej sytuacji pomimo aktywnych działań grup społecznych narażonych na dyskryminację, oddolnych inicjatyw obywatelskich, a nawet wyraźnych sygnałów instytucji międzynarodowych – organizacji międzypaństwowych i pozarządowych. Oznacza to, że należy jeszcze włożyć wiele wysiłku, żeby Litwę można było nazwać w pełni demokratycznym państwem prawnym, będącym integralną częścią cywilizacji europejskiej. Mimo że wymienione raporty, opracowane przez uznane w świecie organizacje międzynarodowe, bezpośrednio i konkretnie wskazują na braki w ustawodawstwie litewskim i zarazem dają nadzieję na możliwość poprawy zaistniałej sytuacji, to zawarte w nich rekomendacje nie będą pomocne bez rzeczywistej zmiany nastawienia władzy państwowej.

Poza tym na podstawie licznych interwencji EFHR należy stwierdzić, że również w samym społeczeństwie litewskim brakuje świadomości istnienia pewnych standardów i gwarancji praw

człowieka. Brak ogólnej wiedzy nt. praw człowieka i rosnąca nietolerancja wobec różnych grup społecznych oraz świadczące o tym negatywne raporty krajowych i międzynarodowych organizacji zmuszają do stwierdzenia, że Litwa nie stoi już na rozdrożu, lecz w ogóle skręca na ubocze, nie mogąc zdecydować, w którym kierunku podążać – w kierunku rozwijającego się państwa demokratycznego przestrzegającego europejskich standardów czy też pozostać państwem, które nie potrafi zagwarantować ochrony podstawowych praw człowieka.

Pomoc prawna dla mniejszości narodowych na Litwie pozwała na rozwiązanie powyżej opisanych kwestii. Niestety mniejszościom narodowym na Litwie często brakuje wiedzy na temat możliwości egzekwowania swoich praw, litewskie zaś sądownictwo, biorąc pod uwagę treści orzeczeń z ostatnich lat, jest nieprzychylnie w tej mierze. Sądy litewskie w swych rozważaniach nie biorą pod uwagę licznych zobowiązań międzynarodowych Litwy. Wobec tego w procesie dochodzenia praw mniejszości narodowych na Litwie konieczna jest pomoc niezależnych sądów i instytucji międzynarodowych, takich jak Trybunał Sprawiedliwości UE, Europejski Trybunał Praw Człowieka, Komisja Petycji w PE itd. EFHR stoi na stanowisku, że Litwa powinna jak najszybciej przyjąć ustawę chroniącą mniejszości narodowe, aby dołączyć do grona cywilizowanych państw dbających o prawa najbardziej narażonych na dyskryminację. Demokrację poznaje się po tym, w jaki sposób większość traktuje swoje mniejszości, a nie odwrotnie. Przedstawione w niniejszym raporcie wyniki działalności Fundacji w latach 2012–2013 jednoznacznie potwierdzają konieczność kontynuowania działań na rzecz ochrony praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych na Litwie.

Rekomendacje wynikające z Raportu EFHR za lata 2012-2013

- I. Przyjęcie ustawy gwarantującej ochronę prawną mniejszościom narodowym i etnicznym wynikającą z przyjętych przez Litwę zobowiązań międzynarodowych, w szczególności:
  - Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności;
  - Konwencji Ramowej o Ochronie Praw Mniejszości Narodowych;
  - Karty Praw Podstawowych UE;
  - Dyrektywy 2000/43/WE wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne.
- II. Jak najszybsze przyjęcie nowelizacji Ustawy o oświacie zmierzającej do:
  - uwzględnienia różnic programowych między szkołami z litewskim i nielitewskim językiem nauczania;
  - likwidacji przepisów wprowadzających nierówność między ww. szkołami (Art. 30);
  - zapewnienia ww. szkołom odpowiednio wysokiego finansowania, które pokrywałoby wyższe koszty nauczania w tych szkołach;
  - wprowadzenia możliwości nauki języka mniejszości w szkołach z litewskim językiem nauczania na terenach zwarcie zamieszkałych przez mniejszości narodowe.
- III. Podpisanie i ratyfikowanie przez Litwę Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych z 1992 r.
- IV. Ratyfikowanie przez Litwę Protokołu Nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 2000 r.
- V. Zmiana doktryny sądów litewskich i instytucji państwowych odnoszących się do ratyfikowanych przez Litwę traktatów i konwencji międzynarodowych. Akty te są pomijane i igno-

rowane przez litewskie sądy i instytucje państwowe lub nie nadaje się im mocy wiążącej.

- VI. W rozwiązywaniu sporów i konfliktów w kwestii ochrony praw człowieka aktywniejsze korzystanie z istniejących już międzynarodowych instrumentów, takich jak niezależne trybunały i instytucje międzynarodowe: Trybunał Sprawiedliwości UE, Europejski Trybunał Praw Człowieka, Komisja Petycji PE, Wysoki Komisarz OBWE do spraw Mniejszości Narodowych oraz Komitet Praw Człowieka ONZ. Niezależne instytucje dają nadzieję na rozpowszechnienie dobrych standardów wśród społeczeństwa i instytucji państwowych, które przyczynią się do szybszego wdrażania i szerzenia standardów europejskich w zakresie praw człowieka.
- VII. Litwa powinna badać i eliminować wszelkie przypadki dyskryminacji przedstawicieli mniejszości narodowych, w tym przypadki dyskryminacji na rynku pracy i mowy nienawiści poprzez monitoring przestrzeni internetowej i odpowiednie kary.
- VIII. Promocja praw człowieka i wieloetniczności poprzez m.in. poszanowanie praw człowieka i egzekwowanie przysługujących mniejszości narodowym praw i standardów, wynikających z członkostwa Litwy w strukturach europejskich i międzynarodowych oraz poprzez zwiększenie liczby szkoleń nt. ochrony praw człowieka. Szkolenia powinny być organizowane w każdej szkole, szkoły zaś powinny mieć łatwy dostęp do funduszy przeznaczanych na ten cel przez Ministerstwo Oświaty i Nauki RL.
- IX. Rozpowszechnianie informacji na temat praw człowieka (jak walczyć o swoje prawa, jakie prawa przysługują każdej osobie, jakie prawa dla mniejszości narodowych wynikają z przynależności Litwy do instytucji europejskich i międzynarodowych, jak domagać się egzekwowania swoich praw) wśród społeczeństwa, a w szczególności wśród grup najbardziej narażonych, tj. mniejszości narodowych, etnicznych, czy religijnych. Obecnie brak podstawowej wiedzy na temat

przysługujących praw jest jedną z głównych przyczyn bierności znacznej części mniejszości, która nie znając podstawowych mechanizmów i metod ochrony, pozostaje bezbronna w sporze z instytucjami państwowymi. Również istotne jest szerzenie wiedzy nt. praw człowieka wśród większości, tj. wśród społeczeństwa litewskiego, które w wielu przypadkach nie jest świadome istnienia nie tylko mniejszości na Litwie, lecz standardów i gwarancji ochrony praw człowieka.

- X. Przeznaczenie określonych środków finansowych na projekty kulturalne i medialne – zagwarantowane np. w Ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych.
- XI. Państwo litewskie powinno przestrzegać art. 16 Konwencji ramowej i wytycznych Europejskiej Komisji na rzecz Demokracji przez Prawo (Komisja Wenecka) zawartych w Kodeksie Dobrej Praktyki w Sprawach Wyborczych z 2002 r., tj. powstrzymywać się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w Konwencji ramowej. Ponadto Litwa nie powinna zmieniać granic okręgów wyborczych, dążąc w ten sposób do rozbicia skupisk mniejszości narodowych.
- XII. Przeznaczenie wyznaczonych ustawowo środków dla organizacji pozarządowych (NGO) zajmujących się ochroną praw człowieka na Litwie: państwo litewskie powinno przyjąć ustawę, która ureguluje działalność organizacji pozarządowych w kraju, określi ich przywileje i obowiązki. NGO powinny być oficjalnie zaangażowane w proces przyjmowania wszystkich ustaw w zakresie praw człowieka, otrzymując status doradczy wraz z prawem zaskarżenia wszelkich decyzji instytucji państwowych w ww. zakresie.

RECENZJE

**Stanisław Portalski, Zarys historii Polskiego
Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie,
Londyn 2009, 421 ss.**

Książka, wydana z okazji 60-lecia powstania Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (PTNO), składa się ze wstępu i dziesięciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym „Ramowy obraz historii Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” (s. 2–9) krótko zostały przedstawione okoliczności powstania, cele i zadania Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (PTNO). Pomysł założenia PTNO powstał w środowisku polskich profesorów i naukowców, którzy po drugiej wojnie światowej znaleźli się na obczyźnie. Najpierw z inicjatywy ówczesnego ministra oświaty Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie profesora Władysława Folkierskiego w dniu 7 grudnia 1948 r. została powołana Polska Rada Naukowa. Po paru latach na mocy postanowienia zebrania walnego z dnia 27 stycznia 1950 r. Polska Rada Naukowa została przekształcona w Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie. Na tym samym zebraniu uchwalono statut PTNO. Nowo powstałe Towarzystwo miało następujące cele: a) reprezentowanie, popieranie i obrona niezależnej nauki polskiej na obczyźnie; b) czuwanie nad potrzebami i rozwojem nauki polskiej; c) koordynowanie polskiej działalności naukowej i rozwijanie inicjatywy w tym zakresie; d) prowadzenie spisu polskich stowarzyszeń naukowych i pracowników naukowych poza krajem oraz ich dorobku naukowego (s. 2).

Wśród założycieli i pierwszych członków PTNO byli również profesorowie i docenci Uniwersytetu Stefana Batorego: Cezaria Baudouin de Courtenay Jędrzejewiczowa, Stanisław Kościałkowski, Waław Komarnicki, Wiktor Sukiennicki, Stanisław Swianiewicz, Władysław Wielhorski, dyrektor Szkoły Nauk Politycznych przy Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej (s. 2–3). Założone w 1950 r. Towarzystwo pomimo wielu

trudności przetrwało i rozwijało się, zostając ważnym ośrodkiem polskiej nauki na obczyźnie.

W rozdziale drugim książki (s. 10–19) zamieszczono statuty Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Pierwszy statut był uchwalony 27 stycznia 1950 r., drugi – obowiązujący do chwili obecnej – w 1985 roku.

W rozdziale trzecim (s. 20–146) przedstawiono zasady członkostwa w PTNO. Warunkiem przyjęcia na członka było posiadanie stopnia naukowego oraz publikacji co najmniej dwóch prac naukowych. Według pierwszego Statutu z 1950 r. członkowie PTNO dzielili się na trzy kategorie: 1) czynnych miejscowych, tj. przebywających na terytorium Wielkiej Brytanii; 2) czynnych zamiejscowych, przebywających poza Wielką Brytanią; 3) honorowych, wybieranych spośród zasłużonych uczonych niepolskiej narodowości. W Statucie z 1985 r. przewidziano pięć kategorii członkostwa: 1) członków honorowych; 2) członków zwyczajnych miejscowych, tj. zamieszkałych w Wielkiej Brytanii; 3) członków zwyczajnych zamiejscowych; 4) członków korespondentów miejscowych; 5) członków korespondentów zamiejscowych (s. 17). Pierwszych członków PTNO wybrano na walnym zebraniu w dniu 20 października 1950 r. Wówczas na Wydział Humanistyczny PTNO przyjęto 7 członków, na Wydział Przyrodniczy – 15 (s. 20–23). W latach następnych liczba członków PTNO znacznie wzrosła. Po upadku reżimu sowieckiego członkami PTNO zostali również poszczególni uczeni polskiego pochodzenia zamieszkali na Litwie, na przykład Romuald Brazis, Maria Butrymowicz, Bogusław Grużewski, Marian Grygorowicz, Henryka Ilgiewicz, Ryszard Jan Kuźmo, Henryk Malewski, Aleksander Sokołowski, Edward Szpilewski i inni (s. 129–146).

Rozdział czwarty „Przejawy działalności Towarzystwa podane chronologicznie. Zjazdy, sympozja, kongresy” (s. 147–195) dotyczy działalności Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Ważne miejsce w życiu Towarzystwa zajmują odbywające się raz do roku zebrania walne, na których są przedstawiane i

zatwierdzone sprawozdania z działalności, przyjmowani nowi członkowie, wybierany Zarząd i Komisja Rewizyjna, uchwalany budżet na następny rok oraz podejmowane inne uchwały dotyczące Towarzystwa.

PTNO organizuje również odczyty naukowe, bierze udział w zjazdach, sympozjach i spotkaniach polonijnych, było współorganizatorem Kongresów Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie. Pierwszy kongres odbył się w Londynie w 1970 roku, tj. w 20. rocznicę założenia PTNO, w którym brało udział 450 uczestników z następujących krajów: Argentyna, Belgia, Dania, Francja, Holandia, Izrael, Kanada, Kenia, Niemcy Zachodnie, Nigeria, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Watykan, Wielka Brytania i Włochy. Drugi taki kongres PTNO zorganizowało w roku 1985, trzeci – w roku 1995. Materiały kongresów zostały wydane drukiem.

Ważną dziedziną działalności Towarzystwa jest wydawnictwo. PTNO od 1951 r. wydaje czasopismo „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie”, w którym są publikowane sprawozdania zarządu, prace naukowe członków Towarzystwa, recenzje, informacja o działalności PTNO oraz o innych polskich instytucjach i placówkach naukowych na obczyźnie, nekrologi. Towarzystwo wydaje także prace zbiorowe i studia naukowe. W 2003 r. ukazała się książka w języku angielskim *The Polish Cultural and Scientific Heritage at the Dawn of the Third Millennium*, wydana z okazji 50-lecia założenia PTNO. Książka jest dziełem zbiorowym 45 autorów, zawiera 738 stron tekstu plus 75 zdjęć, map i ilustracji. Komitetowi redakcyjnemu przewodniczył prof. Edward Szczepanik, naczelnym redaktorem był prof. Józef Jasinowski, redaktorami poszczególnych części byli: mgr Andrzej Suchcitz, prof. Zdzisław Wałaszewski, prof. Stanisław Portalski oraz Mieczysław Paszkiewicz (s. 190).

W rozdziale piątym „Kolejne Zarządy PTNO i komisje naukowe” (s. 196–257) wymienia się skład osobowy zarządów, komisji rewizyjnych i komisji naukowych Towarzystwa od 1950 do

2008 r. włącznie. Zgodnie z pierwszym statutem z 1950 r. zarząd PTNO składał się z prezesa, dwóch wiceprezesów, sekretarza generalnego, dwóch członków zarządu, wybranych przez zgromadzenie walne oraz przewodniczących wydziałów (humanistycznego i przyrodniczego). Skład pierwszego zarządu wybranego na zebraniu walnym w 1950 r. był następujący: prezes – prof. dr Tadeusz Brzeski, wiceprezesi – prof. dr Władysław Folkierski, doc. dr Marian Kukiel, sekretarz generalny – prof. dr Kazimierz Roupert, przewodniczący Wydziału Humanistycznego – prof. Stanisław Stroński, przewodniczący Wydziału Przyrodniczego – prof. dr Zygmunt Klemensiewicz, członkowie zarządu – dr doc. Zbigniew Leliwa, prof. dr Adam Żółtowski. Według zmienionego statutu z 1985 r. zarząd Towarzystwa składa się z prezesa, dwóch wiceprezesów, sekretarza generalnego, sekretarza do spraw członkowskich, skarbnika, redaktora „Rocznika” i dwóch członków zarządu. W razie potrzeby skład zarządu może być uzupełniony lub poszerzony przez kooptację nie więcej niż 3 osób. Do komisji rewizyjnej wybierane są 3 osoby: przewodniczący i dwóch członków. Ponadto, w latach 1950–1972 działały komisje naukowe PTNO, takie jak Komisja Historyczno-Filologiczna, Komisja Biologiczna, Komisja Nauk Antropologicznych, Komisja Fizyczna, Komisja Lekarska, Komisja Etnograficzna, Komisja Techniczna oraz Komitet „Nauki Polskiej na Obczyźnie”.

W szóstym rozdziale została podana bibliografia prac opublikowanych w „Roczniku Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” w latach 1950–2007 (s. 258–289), bibliografia prac członków i współpracowników PTNO wygłoszonych na Kongresie Współczesnej Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie w Londynie w dniach 9–12 września 1970 roku (s. 290–293), bibliografia materiałów opublikowanych w wydawnictwie *Kongres Współczesnej Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie*, Londyn 1970 (s. 294–306); bibliografia zawartości *Prac III Kongresu Kultury Polskiej na Obczyźnie*, t. 1–3, PTNO, Londyn 1995 r. (s. 307–321) oraz bibliografia prac w języku angielskim w pracy

zbiorowej *The Polish Cultural and Scientific Heritage at the Dawn of the Third Millennium* (s. 322–330).

Rozdział siódmy zawiera wykaz nekrologów opublikowanych w „Roczniku Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” (s. 331–337), rozdział ósmy – wykaz polskich instytucji i placówek naukowych na obczyźnie, o których podawano informację w „Roczniku Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” (s. 338–340).

W rozdziale dziewiątym zamieszczono życiorysy prezesów Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie w latach 1950–2003, takich jak Tadeusz Brzeski (1950–1958), Tadeusz Sulimirski (1958–1959, 1979–1980), Władysław Folkierski (1959–1961), Bronisław Pełczyński (1961–1965, 1966–1978), Jakub Rostowski (1965–1966), Tymon Terlecki (1980–1981), Edward Szczepanik (1981–2003). Kolejnym prezesem PTNO w latach 2003–2011 był autor omawianej książki Stanisław Portal-ski.

W rozdziale dziesiątym (s. 358–394) znajdziemy sylwetki niektórych członków założycieli Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie: Tadeusza Grodyńskiego, Oskara Haleckiego, Eugeniusza Jarry, Cezarii Baudouin de Courtenay Jędrzejewiczowej, Zygmunta Klemensiewicza, Leona Koczego, Stanisława Kościalkowskiego, Mariana Kukiela, Karoliny Lanckoranskiej, Alfreda Laskiewicza, Henryka Paszkiewicza, Kazimierza Rupperta, Zdzisława Stahla, Stanisława Strońskiego, Bronisława Śliżyńskiego, Władysława Wielhorskiego oraz Adama Żółtowskiego.

Na końcu książki załączono bibliografię (s. 395) oraz Indeks nazwisk (s. 398–421).

Henryka Ilgiewicz

**Józef Szostakowski, Wilno i okolice.
Przewodnik literacki, Wilno 2012, 168 ss.**

„Jest błogosławieństwem, jeżeli ktoś otrzymał od losu takie miasto studiów szkolnych i uniwersyteckich, jakim było Wilno, miasto dziwaczne, barokowej i włoskiej architektury przeniesionej w północne lasy i historii utrwalonej w każdym kamieniu, miasto czterdziestu katolickich kościołów, ale i licznych synagog; w owych czasach Żydzi nazywali je Jerozolimą północy. Dopiero też wykładając w Ameryce zrozumiałem, jak wiele przeniknęło we mnie z grubych murów naszego starego uniwersytetu (...).” Tych i innych „błogosławieństw” wileńskich nie omieszkiał wyeksponować Czesław Miłosz nawet w swoim wykładzie „noblowskim”, wygłoszonym 8 grudnia 1980 r. w Królewskiej Akademii Szwedzkiej w Sztokholmie.

Iluz to artystów, a zwłaszcza ludzi pióra, zarówno przed Miłoszem, jak i po nim, pisząc o Wilnie w najprzeróżniejszy sposób eksponowało te czy inne promieniujące z grodu nad Wilią „błogosławieństwa”. Ktokolwiek z pisarzy otarł się o Wilno (tutaj się urodził, tutaj mieszkał w jakimś okresie życia czy przynajmniej na krótko przybył do miasta), zostawiał najczęściej jakieś ślady swojego zauroczenia w postaci napisanego wiersza, eseju, rzadziej powieści czy dramatu. W ciągu stuleci w literaturze polskiej ukształtował się bogaty, wielobarwny topos Wilna, tym razem jednak nie o nim.

Zapewne mnogość związanych z Wilnem ludzi pióra i pragnienie utrwalenia ich śladów podyktowały doktorowi Józefowi Szostakowskiemu potrzebę napisania jakże niezbędnej książki „Wilno i okolice. Przewodnik literacki” (Wilno 2012). Znamy dziś wiele przewodników turystycznych po Wilnie. Są to najczęściej przewodniki ogólne, panoramiczne, nierzadko powielające informacje zawarte we wcześniejszych tego typu edycjach. Odskocznią bywają często wydania międzywojenne, jak np. Wilno.

„Przewodnik turystyczno-krajoznawczy” Juliusza Kłosa czy „Wilno” Jerzego Remera i in.

Układając „przewodnik literacki” J. Szostakowski, z jednej strony, był niejako zmuszony zawęzić, z drugiej zaś strony, rozszerzyć pole swoich penetracji. Odnotowując związanych z Wilnem literatów, autor rejestruje nie tylko miejsca ich dłuższego czy krótszego pobytu, lecz wprowadza także notki biograficzne, w których wyeksponowana jest zwłaszcza twórczość i działalność wileńska.

Atutem recenzowanej pracy jest również to, że nie ogranicza się ona do czystej faktografii, lecz jest ożywiona przez cytowane fragmenty utworów literackich, listów czy dzienników pisarzy, co znacznie ułatwia, wzbogaca i uatrakcyjnia lekturę. Niektóre partie czyta się lekko, z zainteresowaniem, odbiera się tak, jakby były wyjęte z powieści. Czasem już same tytuły rozdziałów wprowadzają coś intrygującego, zmuszają do zatrzymania się właśnie przy nich, np. *Anny Mostowskiej strachy w Zameczku (...)* albo *Kazimiera Hłakowiczówna i jej biała sukienka*.

Cały materiał jest podzielony na 17 rozdziałów, czyli, mówiąc pragmatyczniej, na siedemnaście tras literackich. Oczywiście, w zależności od potrzeb, od chęci pokazania czegoś istotnego „po drodze”, można te trasy mnożyć, rozbudowywać, modyfikować, gdyż nie tylko pisarze wsławili Wilno i okolice. Zdający z tego sprawę autor zachęca też do zwiedzania obiektów historycznych, zamków i budowli sakralnych, cmentarzy, miejsc promujących sztukę ludową (np. palmiarstwo w Ciechanowiskach) itd.

Zainteresowanych głównym tematem przewodnika poinformujemy, że zostały w nim odnotowane, opisane (w niektórych wypadkach po archiwalnym uściśleniu adresów czy innych faktów) miejsca, związane z życiem i twórczością tak znaczących pisarzy, jak Jan Kochanowski, Maciej Kazimierz Sarbiewski, Daniel Naborowski, Adam Naruszewicz, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Syrokomla, Eliza

Orzeszkowa, Kazimiera Iłakowiczówna, Konstanty Ildefons Gałczyński, Józef Mackiewicz, Czesław Miłosz, Tadeusz Konwicki i in. Jest to zatem ważne dopowiedzenie do wcześniejszego kompendium Jadwigi Kudirko *Wilno w ich życiu, Litwa w ich twórczości. Przewodnik wileńskimi śladami wybitnych Polaków* (Wilno 2003), w którym, wśród innych ludzi sztuki, zostali uwzględnieni tylko najbardziej znani pisarze: Mickiewicz, Słowacki, Kraśzewski, Syrokomla, Bujnicki, Miłosz, Gałczyński.

Przewodnik autorstwa J. Szostakowskiego, jak zaistnieje po temu okazja, wprowadza także nazwiska epizodycznie związanych z Wilnem twórców czy też pisarzy „minorum gentium”, jak wspomiana już Anna Mostowska.

Godny odnotowania jest fakt, że wyeksponowany poczet pisarzy polskich (co jest z oczywistych względów zrozumiałe) jest uzupełniony o nazwiska twórców należących do innych kultur, dzięki czemu przewodnik świetnie ilustruje fenomen wielokulturowego Wilna. Kierując się omawianym przewodnikiem, możemy zatem chodzić, zgodnie z rozdziałem 10., także „ścieżkami” Fiodora Dostojewskiego, Tarasa Szewczenki, Anny Achmatowej, Gilberta Keitha Chestertona, Romaina Gary’ego i in. Możemy też odwiedzić uroczę Markucie i znajdujące się tutaj Muzeum Literackie Aleksandra Puszkina.

Jeżeli zaś chodzi o związanych z Wilnem pisarzy litewskich, bardziej szczegółowo zostały omówione miejsca, w których zaznaczyli swoją obecność Liudas Gira, Juozas Kėkštas, Rapolas Mackonis. Nazwisk pisarzy litewskich jest na pozór niewiele, ale notka odautorska na okładce wprowadza rozpraszający wątpliwości komentarz. Dowiadujemy się tam m.in., że jesteśmy zapraszani „na wędrowną śladami pisarzy i poetów, którzy żyli i tworzyli w okresie od XVI stulecia do drugiej wojny światowej”.

Przewodnik zyskuje na wadze również dlatego, że pasja krajoznawcza autora harmonijnie zespoliła się tutaj z pasją literaturoznawczą i poetycką. Znajomość Wilna i okolic, jak też różnych realiów, związanych z regionem, pozwala nieraz skorygować ja-

kieś szczegóły, dotyczące genezy poszczególnych dzieł literackich czy nieco zmodyfikować ich interpretację. Z kolei znajomość twórczości związanych z regionem pisarzy, cytowanie fragmentów ich dzieł lub listów ubarwia niejedną trasę literacką, potwierdza niejednokrotnie tezę o spójności drogi twórczej i życiowej tego czy innego autora.

Przewodnik literacki po Wilnie i okolicach przywołuje także „po drodze” nazwiska związanych z regionem malarzy (Andriolli, Smuglewicz, Rustem i in.), kompozytorów (Moniuszko i in.). Mamy więc tutaj znamiona swego rodzaju *correspondances des arts*, gdyż nie tylko słowem malowano w ciągu wieków „oratorium wileńskie”.

Gatunek recenzji wymaga też zazwyczaj wskazania, co ewentualnie można byłoby uzupełnić albo udoskonalić, przygotowując np. w przyszłości drugie wydanie.

Jeżeli chodzi o głównych bohaterów przewodnika, a są nimi pisarze, warto może wprowadzić chociażby jakieś wzmianki o poetach-regionalistach, takich jak Tadeusz Łopalewski, Wanda Niedziałkowska-Dobaczewska czy Zofia Bohdanowiczowa, którzy zostawili swój ślad w życiu kulturalno-literackim międzywojennego Wilna i wzbogacili topos miasta, wplatając do swojej twórczości liczne motywy wileńskie (*Wilno* W. Dobaczewskiej, *Betlejem Ostrobramskie* T. Łopalewskiego, *Ziemia miłości* Z. Bohdanowiczowej i in.).

Jeżeli zaś chodzi o zapowiadzaną i realizowaną prezentację wielokulturowej spuścizny Wilna i okolic, można byłoby, naszym zdaniem, nieco wzmocnić wątki żydowskie i białoruskie.

Oczywiście, zawsze się można także spierać o to, dlaczego przywołane są te, a nie inne cytaty z twórczości omawianych autorów. Np. wśród wileńskich reminiscencji Hłakowiczówny są też takie wymowne wersy z utworu *Do Wilna*, które mogłyby się znaleźć w przewodniku:

O miasto, twoje mury dziecku nie były przychylnie!
Pamiętam nędzę srogą na jakimś poddaszu w Wilnie

i ciężką matki chorobę, i nudne gderanie niańki,
i cerkwi nad miastem kopuły jak kolorowe bańki,
generalskie srogie wąsiska, kozackie czerwone lampasy...
Surowe, ubogie dzieciństwo, dalekie, dalekie czasy...(...)

Jednak zdajemy sobie sprawę z tego, że wybór takiego czy innego fragmentu był w większości wypadków niezwykle trudny już z powodu samej mnogości motywów wileńskich w twórczości takich np. pisarzy, jak J. I. Kraszewski, Cz. Miłosz, T. Konwicki i wielu innych. Autor zaś przygotowywał przewodnik, nie antologię, więc zarówno liczba, jak i treść cytowanych fragmentów powinna być w tym wypadku sprawą indywidualnego wyboru.

Mamy nadzieję, że zdołaliśmy przekonać ewentualnego odbiorcę, że biblioteka wileńska wzbogaciła się o niezwykle cenną pozycję, która, zgodnie z intencją Józefa Szostakowskiego, naprawdę „może zaciekawiać miłośników podróży, nauczycieli, młodzież szkolną i akademicką, wszystkich, którzy są wrażliwi na piękno malowanego słowem krajobrazu Wilna i Wileńszczyzny”, czego właśnie życzymy Autorowi, jak również Czytelnikom i potencjalnym podróżnikom „śladami pisarzy”.

Andrzej Baranow, Halina Turkiewicz

KRONIKA SNPL

Liliana Narkowicz

Międzynarodowa Konferencja Naukowa SNPL w Wilnie (2012)

27 września 2012 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Polacy Litewscy czy Polacy na Litwie? Problemy tożsamości narodowej (XIX–XXI w.)*, zorganizowana w Wilnie przez Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy (SNPL) i Filię Uniwersytetu Białostockiego w Wilnie. Prof. dr Bogusław Grużewski, prezes SNPL, i prof. dr hab. Jarosław Wołkonowski, dziekan Wydziału Ekonomiczno-Informatycznego Uniwersytetu Białostockiego w Wilnie, wspólnie otworzyli obrady, a także wygłosili referaty: J. Wołkonowski przybliżył zebrany wileńskie inicjatywy akademickie (XX–XXI w.), B. Grużewski przedstawił wyniki badań przeprowadzonych wśród Litwinów dotyczących wizerunku Polski i Polaków.

Oprócz Polaków naukowców z Litwy reprezentujących m.in. takie instytucje, jak Uniwersytet Wileński, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny Uniwersytetu Białostockiego w Wilnie, Litewski Uniwersytet Edukologiczny, Uniwersytet im. Witolda Wielkiego i Litewskie Centrum Badań Społecznych, udział w konferencji wzięli także goście z Polski i Niemiec. Polskę w charakterze prelegentów reprezentowali doktorzy i doktoranci z Gdańska, Olsztyna, Siedlec, Torunia oraz Wrocławia.

Prof. dr hab. Jolanta Sikorska-Kulesza z Uniwersytetu Warszawskiego w referacie „*Rzuceni pomiędzy obcych*” – *Władysław Zahorski i jego doświadczenie tożsamości narodowej w świetle jego wspomnień* w sposób interesujący i nietypowy naświetliła pojęcie tożsamości w życiu Władysława Zahorskiego (1858–1927), lekarza, historyka, wydawcy i autora książek oraz aktywnego wileńskiego działacza społecznego, m.in. współzałożyciela i prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, który studia

ukończył w Moskwie, całe zaś życie krążył pomiędzy Polską a Litwą.

Każdy wygłoszony referat, choć nieraz bardzo specjalistyczny, znalazł zainteresowanych słuchaczy. Były oczywiście wystąpienia bardziej lub mniej traktujące o rozumieniu tożsamości przez jednostkę żyjącą w społeczeństwie wielokulturowym. Niektórzy prelegenci postanowili pokazać trudny proces kształtowania się tożsamości narodowej na przykładzie osobistości znanych w swoim czasie w Wilnie, np. *Tożsamość „Polaka litewskiego” w poglądach Michała Römera, Michał Eustachy Brensztejn – patriota polski czy litewski? Rozważania o tożsamości w świetle materiałów archiwalnych; Dyskurs tożsamościowy w tekstach literackich. Na przykładzie twórczości Czesława Miłosza i Tadeusza Konwickiego* i in.

Konferencja naukowa przebiegała pod patronatem Ambadora RP na Litwie Janusza Skolimowskiego. Jej obrady odbywały się w siedzibie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej przy ul. Świętojańskiej 3, w dawnym pałacu, którym kolejno władzały rodziny Paców i Sapiechów, co również miało symboliczne znaczenie i nadawało swoistą atmosferę spotkaniu. W swoim czasie przedstawiciele tych znakomych i wpływowych rodów litewskich chętnie brali sobie za żony polskie arystokratki.

Niezwykle ważnym akcentem powyższej konferencji, zorganizowanej przez polskie środowisko naukowe działające nad Wilią, był fakt, że wzięli w niej aktywny udział także naukowcy z Instytutu Historii Litwy w Wilnie. Dr Rimantas Miknys, wybitny historyk i dyrektor tej cenionej na Litwie i za granicą placówki naukowej, nie tylko przyjął zaproszenie, lecz też wystąpił z odczytem na temat: *Rozdroża tożsamości starej i nowej Litwy w życiorysach Michała Römera, Antoniego Wiwulskiego i Stanisława Narutowicza*. Przyjazne nastawienie i życzliwa atmosfera przybliżyły debatujących naukowców do prostego, lecz istotnego wniosku: zarówno Polak, jak i Litwin wspólną ma Ojczyznę.

Ludzie nauki zrzeszeni w Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z siedzibą w Wilnie co roku organizują konferencje, których materiały publikowane są w „Roczniku” wydawanym przez Stowarzyszenie. Jeżeli dotąd odbywały się one raczej w zamkniętym gronie członków SNPL, to w konferencji na temat tożsamości narodowej Polaków urodzonych i mieszkających na Litwie, mógł wziąć udział każdy chętny, albowiem celem zrzeszania naukowców jest nie tylko rzetelne zgłębianie wiedzy, ale przede wszystkim dzielenie się nią. Pomimo pewnych niedociągnięć, konferencja spełniła swoją misję, przypomniawszy organizatorom, gospodarzom, gościom, prelegentom i wszystkim obecnym o tym, że inteligencja jest mózgiem narodu i jeżeli chce być przydatna społeczeństwu, powinna wychodzić poza swoje środowisko. Obrady zakończono zdecydowanym postanowieniem, że działalność Stowarzyszenia będzie kontynuowana w dotychczasowym duchu.

I Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Polacy litewscy czy Polacy na Litwie? Problemy tożsamości narodowej (XIX–XXI w.)* wykazała, że twórcze spotkania naukowców otwartych na kontakty są ciekawe, pożyteczne i potrzebne, że można i trzeba organizować je w szerszym zakresie, otwierając się nie tylko na Polskę i Litwę, lecz i na inne kraje Europy.

Romuald Brazis

ICT czyli Technologie Informacyjne i Komunikacyjne

Prowadzę badania naukowe dotyczące oddziaływania fal elektromagnetycznych z materią skondensowaną¹, dlatego ucieczyłem się, gdy otrzymałem zaproszenie jako przedstawiciel Litwy na organizowany przez Komisję Europejską Kongres Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych (ICT PROPOSERS' DAY), który miał się odbyć 26–27 września 2012 roku w Warszawie. Wydarzenie to należy do FP7 – Ramowego Programu UE. Jednak jeszcze wcześniej profesor Bogusław Grużewski, prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, powierzył mi rolę moderatora konferencji poświęconej tożsamości narodowej 27 września w Wilnie. Oba zadania pogodziłem (tak mi się wydawało!), ograniczając się do jednodniowego uczestnictwa w warszawskim kongresie. Stało się jednak inaczej, bowiem zaplanowany powrót do Wilna około północy 26/27 września okazał się niemożliwy: nie przybyła załoga samolotu! Pracownicy portu lotniczego na Okęciu uprzejmie pomogli niedoszłym pasażerom znaleźć hotel, załatwili dojazd do hotelu i przelot do Wilna ... następnego wieczora. Tak to los zrządził, abym uczestniczył w Kongresie obywateli świata, z możliwością jedynie pisemnego podzielenia się myślami na temat nurtujący współobywateli Małej Ojczy-

---

¹ Prof. dr hab. Romuald Brazis jest członkiem zagranicznym Polskiej Akademii Umiejętności (fizyka), członkiem SNPL i PTNO, redaktorem naukowym serii interdyscyplinarnych wydawnictw Studium Vilmense A, B i CD, przewodniczącym serii szesnastu międzynarodowych interdyscyplinarnych konferencji „Nauka a jakość życia” (1990–2012), przedstawicielem Litwy w Komitecie Zarządzającym Akcją COST MP0805 “Novel Gain Materials and Devices Based on III-V-N Compounds” UE, naukowcem stowarzyszonym z Centrum Badań Fizycznych i Technologii – Fizinių ir technologijos mokslų centras, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius; brazis@pfi.lt

zny i tę możliwość spróbuję urzeczywistnić w osobnej notatce. A teraz podaję kilka zdań o Kongresie.

Nazwałbym ten kongres kosmopolitycznym bez jakiejś konotacji negatywnej, bo przecież z grecka *kosmopolites* znaczy obywatel świata, tzn. człowiek poczuwający się do obowiązku dbania o dobro wspólne, powiedziałbym, o dobro całego Boskiego Stworzenia. Kongres zgromadził bez mała trzy tysiące obywateli świata w sensie dosłownym, bo ze wszystkich kontynentów, i nie tylko sensu stricte informatyków, ale też filozofów, matematyków, fizyków, biologów, medyków, inżynierów, specjalistów z kręgu nauk humanistycznych i społecznych, specjalistów planowania przestrzennego, przedsiębiorców i in.

Cel kongresu – przezwyciężenie barier specjalizacyjnych, zastąpienie ich synergią działania różnych profesjonalistów, w różnych krajach, aby uzyskać upragnione wyniki, składające się na poprawę komunikacji międzyludzkiej. A komunikacja to przede wszystkim porozumienie, czyli wzajemne zrozumienie, ale też środki do tego służące: transport, RTV, systemy komputerowe, internet.

Użytkownicy Internetu, a wśród nich i służby ochrony zdrowia, i ratownicze, tracą czas na odbiór i przekaz potrzebnej informacji, bo jej przepływ jest jeszcze zbyt powolny, a strumienie informacji w globalnej sieci niedostatecznie szybko są skierowywane z zatłoczonych odcinków na „światłostrady objazdowe”.

W ruchu drogowym, choć nawigacyjny sprzęt aut jest do nabycia, a radio zawiadamia o zatłoczonych odcinkach i objazdach, brakuje systemów monitorujących i zalecających każdemu kierowcy na bieżąco wybór najbardziej optymalnej trasy. Potrzebne jeszcze większe upowszechnienie komunikacji bezprzewodowej, ale grozi ono nadmiarem intensywności fal radiowych działających na człowieka, jak też nieliniowymi zjawiskami w samych systemach odbioru–przekazu, powodującymi ucieczkę informacji z jednej sieci do innej. Stąd wynika m.in. projekt CROWN – komunikacji bezprzewodowej za pośrednictwem radia

kognitywnego, tzn. skupienia fal w wąskim pasmie częstotliwości i w wąskim przedziale przestrzennym kątowym, wymagający udziału kryptologów do zaawansowanego kodowania sygnałów i prawników w celu zabezpieczenia dostępu do licencjonowanych systemów przesyłowych. Pod flagą ICT (ang. *Information and Technologies*) ukazał się też europejski pakiet projektów całkowicie elektrycznego samochodu (ang. *Fully Electric Vehicle*) jako przeciwwagi dla samochodów z silnikami spalinowymi, uzależniającymi UE od dostawców ropy. Nawiasem mówiąc, tego lata widziałem realizację projektu – piękny mały samochód osobowy, zaparkowany przy automatycznej ładowarce akumulatora na jednej z centralnych ulic Berlina.

Europejska akcja „chist-era” wzywa do rozwoju podstaw teoretycznych informacji kwantowej, ze szczególnym akcentem na możliwości wynikające z przepowiadanych przez kwantową mechanikę stanów splątanych (ang. *entanglement-enabled quantum technologies*). Misja „FET-Open Xtrack” wzywa do zgłaszania radykalnych, tzn. od podstaw nowych, projektów naukowych i dotąd nieznanymi technologi. Do takowych, prócz komputerów kwantowych zaliczyłbym pakiet ambitnych projektów w dziedzinie ochrony zdrowia człowieka pod nazwą Virtual Physiological Human. Powstał on z idei przetłumaczenia wszystkich funkcji ciała ludzkiego na kody komputerowe tak, aby algorytm modelował zarówno całościowe działanie organizmu, jak i komórek syntezujących białka w czasie przeskalowanym z lat na mikrosekundy! Takie narzędzie ma pozwolić na wczesną diagnostykę chorób, przewidywanie długoterminowych zagrożeń dla organizmu ludzkiego, lepsze zrozumienie więzi między genami, chorobami i zabiegami lekarskimi, lepsze planowanie operacji chirurgicznych danego pacjenta, lepsze zorientowanie przemysłu farmaceutycznego. Oczywiście potrzebne jest gromadzenie bazy specyficznych danych biomedycznych danej osoby, a to wymaga zapewnienia prawnej ochrony prywatności.

Projekt „Ideal-ist 2014” zapewnia pomoc we wdrożeniu poszczególnych idei do ponadnarodowych systemów informacyjnych i komunikacyjnych. Badaniem wzajemnych oddziaływań technologii informacyjnych i filozofii, humanistyki i nauk społecznych zajmuje się Europejska Sieć Inteligencji Społecznej (ang. *European Network for Social Intelligence*). Komisja Europejska wzywa o projekty technologicznych i naukowych podstaw twórczości artystycznej (Objective ICT-2012.8.1), które mogłyby być zastosowane w reklamie, architekturze, sztuce zdobniczej, wzornictwie przemysłowym, projektowaniu strojów, wydawnictwie, w muzyce i kinie, w radiu i TV. Wśród społecznych można wymienić programy krzewienia wiedzy o dobrych obyczajach, m.in. jedzenia, ruchu i snu, szczęśliwym dzieciństwie (Objective 5.5 CAPS – Collective Awareness Platform) i aktywnej starości (Active & Healthy Ageing).

Oczywiście moje wrywkowe opowiadanie nie pretenduje do odtworzenia przebogatej treści programowej Kongresu, który pomógł mi nawiązać nowe kontakty naukowe, m.in. z pracującymi w bliskiej mi dziedzinie optyki fizycznej naukowcami z Politechniki Wrocławskiej (dr hab. Grzegorz Sęk) i z Instytutu Optyki Stosowanej w Warszawie (dr Dariusz Litwin). Nie zaakcentowałem udziału gospodarzy w ICT, toteż radzę zainteresowanemu Czytelnikowi zajrzeć do *Polish Optical Internet PIONIER Magazine* (www.pionier.net.pl/magazine), *The Polish Science Voice* (www.warsawvoice.pl), *Computational Methods in Science and Technology* (<http://www.man.poznan.pl/cmst>). Chciałbym jeszcze zaznaczyć znakomitą organizację i zapewnienie przez Polskę w stołecznym mieście Warszawie świetnych warunków dla uczestników Kongresu. A w ich liczbie i dla dzieściu przedstawicieli Litwy, w tym i dla mnie.

Bibliografia

- R. Brazis, A. Selskis, B. Kukliński, and M. Grinberg, *Surface-Fracture-Related Photoluminescence of CdMnTe Crystals*, “Lithuanian Journal of Phys.”, 2012, **52**, 24–29.
- R. Brazis, *On the Surface Modes at the Boundary between the Media with Normally and Inversely Populated Levels*, invited report in “13th ICTON”, 2011 June 26–30, Stockholm, Sweden, Conf. Proc. (IEEE 2011 online) [4 p.]
- R. Brazis, *On the Nature of Red and Blue Shifts of Light Emission Relative to the Absorption Spectrum*, invited report in: “12th ICTON” 2010 June 27 – July 1, Munich, Germany, Conf. Proc. (IEEE 2010 online) [4 p.] DOI: 10.1109/ICTON.2010.5549283
- http://ec.europa.eu/information_society/events/ictproposersday/2012/index_en.htm

Lista członków SNPL

Lp.	Imię, nazwisko	e-mail	telefon
1	Bartoszewicz Robert	robert.bartoszewicz@am.edu.pl	
2	Binkiewicz Lucjana	Lucjana.Binkevic@vrsa.lt	
3	Bogdanowicz Zenon	zenonas.bogdanoviccius@vgtu.lt	8 654 54342; sł. 2 370 617; 2 425 400
4	Bolutienė Violeta	violeta.bolutiene@vgtu.lt	
5	Brazis Romuald	bra@uspv.lt	8 68561608
6	Bumbulienė Joanna (Bumbulienė Żana)	zana.bumbuliene@yahoo.com	
7	Burda Ryszard	dr.r.burda@gmail.com	
8	Butrymowicz Maria		2448517
9	Czerniewska Bożena	bozena@takas.lt	
10	Danilczenko Honorata	honoratad@gmail.com	
11	Dwilewicz Barbara	barbara.dvilevic@leu.lt	8 61583489
12	Fedorowicz Irena	Irena.Fedorovic@flf.vu.lt	
13	Filistowicz Witold	vitfil@post.skynet.lt	
14	Gaidis Ryszard	rysiek.gaidis@zebra.lt	8 61172664
15	Gębołyś Zdzisław	zdzislaw.gebolys@us.edu.pl	
16	Golubowska Grażyna	Grazina.Golubovska@vrsa.lt	
17	Gruzewski Bogusław	boguslavas.gruzevskis@dsti.lt	8 652 00371
18	Grygorowicz Marian	marian.grygorowicz@gmail.com	
19	Grynia Alina	alina.g@wp.pl	8 686 62748
20	Hejbowicz Stanisław	hejbowicz@takas.lt	
21	Ilgiewicz Henryka	ilgiewicz@mail.ru	2479045; 8 682 78543
22	Jakubowski Adam (Jakubauskas Adas)	jakubauskas@gmail.com	8 682 72 328
23	Kamilewicz-Rucińska Danuta		
24	Kolendo Jan	j.kolenda@ekspla.com	
25	Krupowies Walentyna	vakru@onet.eu	
26	Kuzborska Elżbieta	kuzborska@gmail.com	
27	Kuźmo Ryszard Jan	ryszardkuzmo@gmail.com	8 672 01372
28	Laptik Rajmund	raimond.laptik@el.vgtu.lt	
29	Łozowski Tadeusz	ly2fa@takas.lt	
30	Majewski Stanisław	stamajev@ktl.mii.lt	2 75 4019; 8 698 03679
31	Malewski Henryk	henryk.malewski@gmail.com	370 686 14712
32	Marszał Maciej	marszal@prawo.uni.wroc.pl	
33	Medelienė Wiktoria	viktoriya.medeliene@gmail.com	(85)2648890
34	Meilūnas Mečislavas	mecislavas.meilunas@vgtu.lt	8 616 56144
35	Mikłaszewicz Irena	i.miklaszewicz64@gmail.com	+37061528480

List członków SNPL

36	Moroz-Łapin Krystyna	kristinalapin@gmail.com	
37	Narkowicz Liliana	liliannajulia@alice.de	
38	Osińska Wiesława (Veslava)	wieo@umk.pl	
39	Pacowska Alina	alina.pacauskaite@takas.lt	
40	Pacowski Ewald	alina.pacauskaite@takas.lt	
41	Poteraj Jarosław	poteraj@gmail.com	
42	Pukszo Andrzej	pukszo@takas.lt	
43	Rudziańska Greta	greta.rudzianska@leu.lt	8 60018147
44	Runiewicz-Jasińska Renata	rjasinska@poczta.fm	
45	Runiewicz-Wardyn Małgorzata	mruniewi@kozminski.edu.pl	
46	Sokołowski Aleksander		2419207; 868372088
47	Sokołowski Leon	sakalauskas.leonas@gmail.com	
48	Stankiewicz Wojciech	wstan@pfi.lt	8 61047928
49	Szejbak Mirosław	mirek@vtex.lt	+370 698 83 594
50	Szostakowski Józef	juzek-wil@one.lt	8 682 39404
51	Szpilewski Edward		
52	Szulski Piotr		
53	Turkiewicz Halina	polonistika@leu.lt	
54	Urbanowicz Jolanta	Jolanta.urbanovic@gmail.com	
55	Wardyn Łukasz	warluk@yahoo.com	
56	Wasilewski Eugeniusz	eugeni- jus.vasilevskis@gmail.com	8 61471049
57	Wołkonowski Jarosław	jarekw31@wp.pl	8 618 73585
58	Zakrzewski Paweł	nowowilejski@gmail.com	
59	Zaranko Jerzy	jurijus.zaranka@vilniusvt.lt	8 699 33742
60	Žuromskaitė Brigita	brigita@wp.eu	8 69952739

Sylwetki członków SNPL

Zenon Bogdanowicz – dr nauk technicznych, inżynier

Urodzony w 1947 r. w rej. wileńskim w rodzinie chłopskiej. Cztery klasy ukończył w szkole podstawowej z polskim językiem nauczania, dalszą naukę kontynuował w najbliższej szkole średniej z rosyjskim językiem nauczania. Tytuł inżyniera eksploatacji samochodów uzyskał w Wileńskim Instytucie Inżynierów Budowlanych (obecnie Wileński Uniwersytet Techniczny im. Giedymina), ucząc się w systemie wieczorowym i jednocześnie pracując jako inżynier–konstruktor d/s badań aparatury paliwowej silników wysokoprężnych w Wileńskiej Fabryce Aparatury Paliwowej.

W 1989 r. zaocznie ukończył doktoranturę w Moskiewskim Instytucie Inżynierów Rolnictwa im. W. Goriaczkina, uzyskując tytuł doktora nauk technicznych.

W czasie pracy w Fabryce Aparatury Paliwowej współpracował z Warszawskimi Zakładami Mechanicznymi „URSUS”, Fabryką Silników Spalinowych „Andoria” w Andrychowiu oraz innymi zakładami polskimi w zakresie dostosowania produkowanej w Wilnie aparatury paliwowej do silników spalinowych produkowanych w Polsce.

Obecnie Zenon Bogdanowicz jest zatrudniony na Wileńskim Uniwersytecie Technicznym im. Giedymina. Współpracuje z Instytutem Transportu Samochodowego w Warszawie w zakresie wdrożenia na Litwie metodyk psychofizjologicznych badań pracowników transportu samochodowego.

Był jednym z założycieli Stowarzyszenia Techników i Inżynierów Polaków na Litwie, pełnił obowiązki sekretarza odpowiedzialnego. Jest członkiem Litewskiego Zjednoczenia Inżynierów Transportu Samochodowego.

Ostatnie prace naukowe

- Alvydas Pikūnas, Zenonas Bogdanovičius, doc. dr. Robertas Pečeliūnas. *Harmful effect of vehicles on the environment and society*. The 4th International Conference Citizens and Governance for Sustainable Development. CIGSUD'2006: selected papers, September 28–30, 2006, Vilnius, Lithuania. Vilnius: Technika, 2006. p. 230–235.
- A. Pikūnas, Z. Bogdanovičius, R. Pečeliūnas. *Eismo dalyvių psichofiziologija. Pratybų darbai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2007. 100 p.
- A. Butkus, S. Pukalskas, Z. Bogdanovičius. *The influence of turpentine additive on the ecological parameters of diesel engines*. Transport No 2, February 2007. Vilnius, Lithuania. 2007. p. 80–82.
- S. Pukalskas, Z. Bogdanovičius, E. Sendžikienė ir kiti, The mixture of biobutanol and petrol for Otto engines / S. Pukalskas, Z. Bogdanovičius, E. Sendžikienė, V. Makarevičienė, P. Janulis // Transport. Vilnius : Technika. ISSN 1648-4142. Vol. 24, no. 4 (2009), p. 301–307.
- J. Zaranka, R. Pečeliūnas, Z. Bogdanovičius, Informacinių sistemų įtaka eismo dalyvių psichofiziologinėms savybėms // Mokslas – Lietuvos ateitis = Science – future of Lithuania: Transporto inžinerija Vilnius: Technika. ISSN 2029-2341. T. 1, nr 6 (2009), p. 102–105.
- Z. Bogdanovičius, J. Zaranka, R. Pečeliūnas, Influence of distracting factors on the drivers' reaction // Driver occupational safety. Perception and behaviour: monograph Poznań: Poznań University of Technology, 2011. ISBN 9788377751084. p. 7–16.
- Grzeszczyk, Rafał; Merkisz, Jerzy; Drop, Tomasz; Kamiński, Tomasz; Niezgodą, Michał; Bogdanovičius, Zenonas. The Use of the open source engine control modules in the Laboratory Research of Internal Combustion Engines : [elektroninis išteklius] / Rafał Grzeszczyk, Jerzy Merkisz, Tomasz Drop, Tomasz Kamiński, Michał Niezgodą, Zenonas Bogdanovičius // Combustion engines = Silniki spalinowe Radom : Technical University of Radom. ISSN 0138-0346. 2011, no. 3, p. [1–7].

Irena Fedorowicz – dr nauk humanistycznych, historyk literatury polskiej

Urodziła się w 1967 r. w Ejszyszkach. Ukończyła Ejszyską Szkołę Średnią nr 1, później podjęła studia polonistyczne w Wileńskim Instytucie Pedagogicznym (obecnie Litewski Uniwersytet Edukologiczny). W ramach wymiany międzyuczelnianej w 1989 r. wyjechała na studia do Wrocławia. Studia na Uniwersytecie Wrocławskim ukończyła w 1993 r., uzyskując tytuł magistra filologii polskiej. Od 1994 r. jest pracownikiem Centrum Polonistycznego (do 2008 r. – Katedra Filologii Polskiej) Uniwersytetu Wileńskiego. W 2002 r. w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie obroniła rozprawę pt. *Czesław Jankowski w życiu literacko-kulturalnym Wilna (1905–1929)*. Na podstawie tej rozprawy powstała monografia wydana w Krakowie, którą rektor Uniwersytetu Wileńskiego w 2005 r. uhonorował nagrodą.

Zainteresowania naukowe Ireny Fedorowicz dotyczą historii literatury polskiej XIX i początku XX wieku, życia kulturalnego Wilna (XIX–XX w.), związków literackich polsko-litewskich oraz nauczania języka polskiego jako obcego.

Publikacje

I. Monografia (2005)

- W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929, Collegium Columbinum, Kraków 2005.

•

II. Publikacje w pracach zbiorowych oraz czasopismach naukowych (1993–2012)

- Śmiech jako broń zniewolonych. O wileńskiej prasie humorystycznej z lat 1907–1909, *Europejskość ojczyzn. Litewsko-polskie związki lite-*

rackie, kulturowe i językowe, pod red. M. Dawlewicza, Wilno 2009, s. 130–145.

- „Historia wesoła, a ogromnie przez to smutna”, czyli o „Weselu” w Wilnie przed stu laty, *Przemysłać wszystko... Stanisława Wyspiańskiego modernizacja wyobraźni zbiorowej*, pod red. M. Okulicz-Kozaryn, M. Bourkane, M. Haake, Poznań 2009, s. 327–339.
- „Pieśń przerwana” Elizy Orzeszkowej – prześliczna sielanka pozytywistyczna, *Małe prozy Orzeszkowej i Konopnickiej*, pod red. I. Wiśniewskiej i B.K. Obsulewicz, Lublin 2010, s. 55–72.
- „Listy z podróży” Adama Edwarda Odyńca, czyli „listy o Adamie”, *Regiony i Pogranicza [Olsztyn]*, 2011, nr 4, s. 59–71.
- Głos Polki w kwestii konfliktów polsko-litewskich na początku XX wieku. Listy Stefanii Jabłońskiej do Liudasa Giry z lat 1909–1914, *Tożsamość na styku kultur*, 2. t., pod red. I. Masojć i H. Sokołowskiej, Wilno 2011, s. 329–341.
- Lauda w twórczości Czesława Miłosza, *W kręgu idei Miłoszowskich*, pod red. T. Daleckiej i M. Dawlewicza, Wilno 2011, s. 138–154.
- Dyskusje na temat pomnika Adama Mickiewicza na łamach prasy wileńskiej z lat 1925–1927, *Kalbotyra*, 56(2), *Slavistica Vilmensis*, 2011, s. 149–156.
- Uczeń – wobec „sternika duchami napelnionej łodzi”. Czesława Jan-kowskiego odkrywanie tajemnic życia i twórczości Juliusza Słowackiego, *Jaki Słowacki? Studia i szkice w dwusetną rocznicę urodzin poety*, pod red. E. Grzędy i M. Ursela, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 2012, s. 241–255.
- Sekrety popularności „Nizin” Elizy Orzeszkowej na Litwie, *Sekrety Elizy Orzeszkowej*, pod red. G. Borkowskiej, M. Rudkowskiej i Wiśniewskiej, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa 2012, s. 81–93.

Zdzisław Gębołyś – dr habilitowany nauk humanistycznych

Dr habilitowany nauk humanistycznych, od 1987 do 30.09.2013 zatrudniony w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W latach 2005–2008 wicedyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; ds. współpracy międzynarodowej, w latach 1996–2010 kierownik studiów podyplomowych bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w UŚ. W latach 2006–2013 koordynator programu Erasmus w IBIN UŚ.

Redaktor Kroniki w „Przeglądzie Bibliotecznym” (2005–2009). Członek polsko-niemiecko-czeskiego Zespołu Bibliografii Historii Śląska przy Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego (1997 do dziś); członek zespołu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich ds. opracowania kodeksu etyki zawodowej bibliotekarza i pracownika informacji (2005), członek sekcji polskiej ISKO (od 2011), członek Kommission für die Geschichte der Deutschen in Polen e.V. (2011), członek Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy od 2013 roku.

Główne zainteresowania naukowe: zawód bibliotekarza – historia, współczesność (Polska; Niemcy; stosunki polsko-niemieckie), problemy etyki zawodu bibliotekarza; bibliografia – metodyka i teoria; organizacja i zarządzanie w bibliotekach; biblioteki mniejszości narodowych, w szczególności biblioteki mniejszości polskiej na Litwie oraz biblioteki mniejszości niemieckiej w Polsce (historia i współczesność). Moje zainteresowania naukowe mają charakter interdyscyplinarny. Aktualnie pracuję nad przygotowaniem do druku przełożonego przeze mnie katechi-

zmu bibliotekarza, wydanego blisko 100 lat temu praktycznego poradnika dla bibliotekarzy w Berlinie, o walorach uniwersalnych.

Autor 4 książek, w tym, skrót pracy doktorskiej: Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789–1871. Teoria i praktyka Katowice 2002 oraz rozprawa habilitacyjna: Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej. Katowice 2012. Autor i redaktor jednego użytkowego programu komputerowego: Dokumentacja w bibliotece. (2007), redaktor skryptu pt. Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy” (2010) oraz ok. 230 publikacji naukowych, w periodykach krajowych oraz w zagranicznych (w językach obcych: niemieckim, rosyjskim, angielskim i słowacki). Redaktor pierwszego poradnika w języku polskim dla dyrektorów, kierowników oraz pracowników bibliotek poświęconego finansom bibliotecznym Finanse w bibliotece. Praktyczny przewodnik (2008). Współredaktor pierwszej na świecie kompletnej antologii narodowych kodeksów etyki bibliotekarskiej: Kodeksy etyki bibliotekarskiej na świecie. Antologia narodowych kodeksów etycznych (2008) – w 2012 ukazała się wersja anglojęzyczna antologii w Berlinie: Library Codes of Ethics Worldwide. Anthology. Verhaltensregeln für einen Bibliothekar im internationalen Kontext. Eine Anthologie. Ed.: Z. Gębołyś and Jacek Tomaszczyk. Berlin 2012; członek zespołu pierwszego informatora o polskich bibliotekach i księgozbiorach na świecie: Współczesne księgozbiory polskie za granicą. 1. Polskie i polonijne księgozbiory instytucji (2009). Autor licznych artykułów (ok. 230) na temat funkcjonowania bibliotek w Polsce i za granicą, w tym na Litwie oraz recenzji (ok. 40).

Wiktoria Medelienė – dr nauk chemicznych

Wiktoria ze Skrobockich Medelienė urodziła się 18 września 1953 r. w Ejszyszkach Litwa. Od 1972 r. mieszka w Wilnie. W 1972 r. ukończyła Szkołę Średnią w Ejszyszkach. Następnie podjęła studia na Wydziale Chemii Uniwersytetu Wileńskiego, uzyskując w 1977 r. dyplom kwalifikacyjny chemika, wykładowcy chemii.

Stopień naukowy doktora nauk przyrodniczych był nadany w 1992 r. w Instytucie Chemii LR na podstawie pracy doktorskiej: Wpływ stymulatorów współosadzania mikrocząstek ceramicznych z niklem i niektórych związków siarkowych na elektroosadzanie kompozytowych powłok niklowych. Promotor – prof. dr habil. A. Bodnevas.

Miejsca pracy i stanowiska. Po ukończeniu studiów uniwersyteckich w zasadzie podstawowym miejscem pracy był i pozostaje nadal Instytut Chemii Litewskiej Akademii Nauk, który funkcjonował pod różnymi nazwami: Instytut Chemii i Technologii Chemicznej AN LRR (lata 1977–1978) – inżynier-chemik; (lata 1978–1991) – młodszy pracownik naukowy; Instytut Chemii LR: (lata 1993–2010) – pracownik naukowy; od 2010 r. PINB Centrum Nauk Fizycznych i Technologicznych LR – pracownik naukowy.

Tematyka badań naukowych. I. Materiałoznawstwo elektrochemiczne, a mianowicie, otrzymywanie nowych materiałów kompozytowych z wdrażeniami niemetalowych twardych cząstek z różnymi podłożami metalowymi. II. Badania elektrochemicznej, wysokotemperaturowej korozji oraz badania odporności powłok na ścieranie mechaniczne i inne właściwości.

Wynalazki. 2 świadectwa (certyfikaty) autorskie z badań elektroosadzania kompozytowych powłok niklowych: nr 1557199 oraz nr 1544847.

Bierze aktywny udział w konferencjach republikańskich i międzynarodowych konferencjach: 1996 r. – Polska, Gdańsk; 1999 r. – Włochy, Pavia; 2004 r. – Indie, Bangalore, Centrum Badań Kosmicznych ISRO. W r. 2003 odbywała staż naukowy w Krakowie (rok akademicki 2003–2004) w ramach stypendium Funduszu Królowej Jadwigi Uniwersytetu Jagiellońskiego [5].

Znajomość języków: polski, litewski, rosyjski, niemiecki, angielski.

Publikacje

- Medelienė V., Stankevič V., Grigucevičienė A., Selskienė A., Bikulčius G., The Study of Corrosion and Wear Resistance of Copper Composite Coatings with Inclusions of Carbon Nanomaterials in the Copper Metal Matrix, (*Materials Science Medžiagotyra*, 17 (2) (2011) 132–139.
- Medelienė V., Juškėnas R., Kurtinaitienė M., Selskienė A., Stankevič V., The Impact of Carbon Nanomaterials on the Formation and Properties of Electrodeposited Copper Composite Coatings, (*Materials Science*), *Medžiagotyra*, 16 (1) (2010) 35–39.
- Medelienė V., Kosenko A., Structural and functional properties of electrodeposited copper metal matrix composite coating with inclusions of WC, (*Materials Science*) *Medžiagotyra*, 14 (1) (2008) 29–33.
- Medelienė V., Kurtinaitienė M., Bikulčius G., Stankevič V., A Study of Copper Coatings Electrodeposited in Electrolyte with a Metallic Powder of Chromium, *Surface and Coatings Technology*, 200 (20–21) 22 May (2006) 6123–6129.
- Medelienė V., Juškėnas R., Kurtinaitienė M. and Jaskuła M., Copper metal matrix composite Cu-TiO₂ electrodeposited in aqueous suspensions of the nanometric size particles of anatase and rutile, *Polish Journal of Chemistry*, 78 (2004) 1305–1317.
- Medelienė V., Stankevič V., Bikulčius G., The Influence of Artificial Diamond Additions on the Formation and Properties of an Electroplated Copper Metal Matrix Coating, *Surface and Coatings Technology*, 168 (2003) 161–168.

- Medelienė V., The Influence of B₄C and SiC Additions on the Morphological, Physical, Chemical and Corrosion Properties of Ni Coatings, *Surface and Coatings Technology*, 154 (1) (2002) 104–111.
- Medelienė V. and Matulionis E., Morphology and Corrosion Properties of Electroplated Ni-Cr Alloy Coatings in Salt Solutions, *Protection of Metals*, 38 (3) (2002) 238–242.
- Orlovskaja L., Medelienė V., Kurtinaitienė M., and Žielienė A., Electrodeposition of Multi-Layered Co-SiC Composite Coatings from a Single Bath, *Bulletin of Electrochemistry (India)*, 17 (8) August (2001) 371–377. (ISSN: 0256-1654).
- Medelienė V., Gladkovas M., and Matulionis E., Corrosion of Nickel Electroplates in Neutral and Acidic Salt-Spray-Fog, *Protection of Metals*, 37 (2001) 374–379.
- Medelienė V., Leinartas K., Matulionis E., Structure, Corrosion Behaviour and Physical and Mechanical Properties of Composite Nickel Coatings with Sulfur Inclusions. W: P. L. Bonora, F Deflorian (Eds.), *Electrochemical Approach to Selected Corrosion and Corrosion Control Studies. (First Joint EFC/ ISE Symposium 1999). Publication No 28 in European Federation of Corrosion Series*, London: The Institute of Materials (IOM Communications Ltd, ISSN 1354-5116.), (2000) 193–205. (ISBN 1-86125-110-6).
- Medelienė V., The Role of Substrates Nature on the Electrochemical Activity and Corrosion Behaviour of Copper Coatings Electrodeposited in the Acidic Copper Electrolyte. *2013 Jahrbuch Oberflächentechnik* (Ed. by R. Suchentrunk), Eugen G. Leuze Verlag KG D-88348. Bad Saulgau (Germany). (2013) In press. www.leuze-verlag.de
- Medelienė V., Stankevič V., The Influence of Particles of Carbon Nanoderivative on the Properties of the electrodeposited Copper Nanocomposite Coating, *Galvanotechnik*, (5) 103 (2012) 942–946. www.leuze-verlag.de
- Medelienė V., Corrosion and Electrochemical Behaviour of Copper Metal Matrix Composite Cu-TiO₂ Coatings with Inclusions of Anatase and Rutile, *2012 Jahrbuch Oberflächentechnik* (Ed. by R. Suchentrunk), Eugen G. Leuze Verlag KG D-88348. Bad Saulgau (Germany). 68 (2012) 174–182. (ISBN 978-3-87480-274-1). www.leuze-verlag.de
- Medelienė V., Stankevič V., The Influence of Particles of Carbon Nanoderivative on the Properties of the Electrocodeposited Copper Nanocomposite Coating. *2011 Jahrbuch Oberflächentechnik* (Ed. by R. Suchentrunk), Eugen G. Leuze Verlag KG D-88348. Bad Saulgau

(Germany). 67 (2011) 38–42. (ISBN 978-3-87480-268-0). www.leuze-verlag.de

- Medelienė V., The Wear Resistance Ability of Copper Metal Matrix Composite Coatings with Microparticles of B₄C and SiC. *2008 Jahrbuch Oberflächentechnik*, Bad Saulgau (Germany): Eugen G. Leuze Verlag KG, D-88348, S. 480. Band 64 (2008) 310–318. (ISBN 978-3-87480-245-1).
- Medelienė V., A Study of Some Functional Properties of Copper Matrix Composite Coatings with Al₂O₃ and Diamond Microparticles, *Galvanotechnik*, 7 Juli (2004) 1618–1628 (Po niemiecku i angielsku).

Wiesława Osińska – fizyk, informatyk, informatolog, dr nauk humanistycznych w zakresie informacji naukowej i bibliologii

Urodziła się 9 grudnia 1968 roku w Wilnie. Absolwentka Szkoły Średniej nr 30 w Wilnie (obecnie Gimnazjum im. E. Plater). W roku 1990 ukończyła studia na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Wileńskiego, otrzymując dyplom magistra fizyki ze specjalnością „Elektronika kwantowa”. Praca magisterska nosiła tytuł „Parametryczna generacja światła w kryształach nieliniowych”. W tymże roku rozpoczęła 3-letni staż naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Optyki Kwantowej Instytutu Fizyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu, prowadząc badania nad podwójnym rezonansem optyczno-magnetycznym (ODMR). W latach 1994–1998 pracowała poza uczelnią w zawodach jako informatyk, informatyk-elektronik, programista. Nabyła doświadczenia w prowadzeniu własnej działalności gospodarczej (firma VIGO), wykonując zlecenia informatyczno-programistyczne.

Od 1998 została zatrudniona w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w charakterze wykładowcy, a od 2010 – adiunkta. Doskonaliła swój warsztat dydaktyczny, uczestnicząc w projektowaniu i prowadzeniu zajęć z technologii informacyjno-komunikacyjnych w Regionalnym Studium Edukacji Informatycznej, mieszczącym się na Wydziale Matematyki i Informatyki UMK. W 2007 roku zdobyła uprawnienia egzaminatora ECDL (*European Computer Driver License*), czyli Certyfikat Umiejętności Komputerowych. Przebywając z rodziną w USA w latach 2001–2002, zdobyła certyfikaty California Citrus College

w dziedzinach „Web Applications Development”, „Visual Studio” i „Digital Media Production”.

W 2009 obroniła pracę doktorską „Nieliniowe metody mapowania drzew klasyfikacyjnych“ na Wydziale Nauk Historycznych UMK, której tematyka badawcza dotyczy wizualizacji informacji, wizualizacji dziedzin wiedzy, naukometrii, a w szczególności nowoczesnych metod mapowania nauki. Aktualnie jej badania koncentrują się na analizie rozwoju nauki polskiej.

Wykłada następujące przedmioty: technologia informatyczna, narzędzia baz danych, multimedia, wizualizacja informacji, architektura informacji oraz analiza danych eksperymentalnych. Jest autorem dwóch podręczników akademickich i ponad 30 publikacji w językach polskim i angielskim.

W ramach programów Tempus i LLP/Erasmus uczestniczyła w pracach badawczych na Monachijskim Uniwersytecie Technicznym oraz wyjazdach z wykładami gościnnymi na uniwersytetach w Wilnie, Ankarze, Tampere, Lionie i Królewskiej Akademii Nauki i Sztuki w Amsterdamie.

Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Informatycznego, ISKO (International Society of Knowledge Organization), Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Pełni rolę ambasadora międzynarodowej wystawy o wizualizacji nauki Places & Spaces.

Zainteresowania pozanaukowe: malarstwo, grafika, sport, turystyka. Zamężna. Mąż Grzegorz dr nauk fizycznych – kognitywista. Dwie córki: Agnieszka, uczennica Gimnazjum Akademickiego w Toruniu i Zosia, uczennica SP 35 w Toruniu.

e-mail: wieo@umk.pl

WWW: www.umk.pl/~wieo

Jolanta Urbanowicz – dr nauk społecznych

Urodziła się 17 września 1976 r. w Jawniunach, rejonie szyrwinckim, gdzie w roku 1990 ukończyła szkołę podstawową. W 1994 r. została absolwentką Szkoły Średniej w Mejszagołe. W 2000 roku na Uniwersytecie Wileńskim obro-

niła pracę pt. *Język telewizyjny oraz błędy leksykalne telewizji litewskiej*, uzyskując stopień magistra w zakresie językoznawstwa. W trakcie studiów rozpoczęła pracę jako nauczyciel języka litewskiego, a od roku 2000 pracowała na stanowisku kuratora w Wydziale Oświaty Samorządu Rejonu Wileńskiego. Wiedzę z zakresu administracji publicznej pogłębiała na studiach magisterskich na Uniwersytecie im. Michała Romera w Wilnie, w 2004 r. obro- niła drugą pracę magisterską pt. *Wdrażanie - realizowanie polityki strukturalnej Unii Europejskiej na Litwie oraz w Polsce: analiza porównawcza*. W roku 2005 została zatrudniona na stanowisku lektora na Wydziale Administracji Publicznej na Uniwersytecie im. Michała Romera w Wilnie. W roku 2011 na podstawie pracy doktorskiej *Model zarządzania autonomią szkoły* uzyskała stopień doktora nauk społecznych w zakresie zarządzania oraz administracji. Od 2012 r. jest docentem na tymże uniwersytecie.

Zainteresowania naukowe oscylują wokół polityki i zarządzania oświatą, a także polityki i administracji publicznej. Bierze udział w licznych konferencjach międzynarodowych i krajowych. Jest autorką kilkunastu publikacji dotyczących problematyki zarządzania oświatą, administracji publicznej oraz służby cywilnej.

Wybrane publikacje

- Urbanovič Jolanta. Administraciniai ir valdymo procesai senovės valstybėse. *Viešasis valdymas: vadovėlis* / Mykolo Romerio universitetas; [atsakingasis redaktorius Vainius Smalskys]. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. 387 p. ISBN 9789955191858. [M.kr. 03S, 02S, 01S]
- Petukauskas, Jonas; Židonis, Žilvinas; Gudelis, Dangis; Nefas, Saulius; Stasiukynas, Andrius; Bileišis, Mantas; Urbanovič, Jolanta; Smalskys, Vainius; Ungurytė, Svajūnė; Grigūnaitė, Raminta. *Viešojo administravimo atvejų analizės mokomoji medžiaga: metodinė priemonė* / Jonas Petukauskas ... [et al.] ; Mykolo Romerio universitetas. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2012. 62 p.: iliustr., lent. ISBN 9789955194170. [M.kr. 03S]
- Urbanovič, Jolanta. Decentralization reforms of the general education system management in Lithuania. *Changes in social and business environment: proceedings of the 3rd international conference: selected papers*, November 4–5, 2009, Kaunas University of Technology, Panevėžys Institute, Lithuania / Kaunas University of Technology, Panevėžys Institute, Bank of Finland ... [et al.]. Kaunas: Technologija. ISSN 1822-7090. 2009, p. 445–452. [Conference Proceedings Citation Index] [M.kr. 03S]
- Urbanovič, Jolanta. Aspects of decentralization in management reforms of the education system in Lithuania. *Viešoji politika ir administravimas*. Kauno technologijos universitetas, Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Technologija. ISSN 1648-2603. 2009, nr 30, p. 102–113. [IndexCopernicus; Academic Search Complete (EBSCO sąrašas); Central & Eastern European Academic Source (EBSCO sąrašas)] [M.kr. 03S]
- Urbanovič, Jolanta, Garcia-Zamor, Jean-Claude. Tendencies of the development of public service in Lithuania. *Public organization review: a global journal* [žródło elektroniczne]. [S.l.] : Springer. ISSN 1573-7098. 2010, vol. 10, no. 4, p. 1–29. [SpringerLINK] [M.kr. 03S]
- Urbanovič, Jolanta; Balaikaitė, Guoda. Brandos egzaminų proceso kokybės užtikrinimo prielaidos. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė = Education Policy, Management and Quality = Образование: политика, менеджмент, качество*. Šiauliai: Scientia Educologica. ISSN 2029-1922. 2011, nr 3(9), p. 8–21. [IndexCopernicus] [M.kr. 03S]

Dokumenty SNPL

Protokół walnego zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 11 kwietnia 2012 roku

Obecni: 17 osób

Przewodniczący: dr Stanisław Majewski

Sekretarz: dr Barbara Dwilewicz

Porządek dnia:

1. Przyjęcie nowych członków SNPL;
2. Sprawozdanie Zarządu SNPL z działalności Stowarzyszenia za rok 2011;
3. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej za rok 2011;
4. Dyskusja;
5. Zatwierdzenie sprawozdań Zarządu SNPL i Komisji Rewizyjnej;
6. Podjęcie decyzji w sprawie osób niepłacących składek oraz wygaśnięcia członkostwa;
7. Omówienie planów na lata 2012–2013.

Prezes SNPL prof. Bogusław Grużewski powitał wszystkich członków SNPL obecnych na walnym zebraniu sprawozdawczym. W zebraniu wzięło 17 spośród 74 członków Stowarzyszenia. Ponieważ zebranie zostało zorganizowane w drugim terminie, toteż kworum nie jest wymagane.

Na przewodniczącego zebrania zaproponowano i wybrano dr. S. Majewskiego, na sekretarza – dr B. Dwilewicz.

Ad 1. Przewodniczący zebrania S. Majewski przeczytał podanie dr Jolanty Urbanowicz ubiegającej się o przyjęcie do SNPL. Po wysłuchaniu opinii osób polecających kandydatkę (B. Žuromskaitė i S. Majewski) przystąpiono do głosowania tajnego. Po podliczeniu głosów przez komisję skrutacyjną i zatwierdzeniu aktu komisji skrutacyjnej dr Jolanta Urbanowicz została członkiem SNPL. Na liście członków SNPL znajduje się 75 osób.

Ad 2. Prezes SNPL prof. Bogusław Grużewski złożył sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za rok 2011. Zaznaczył, że w roku 2011 zostało przyjętych dwóch nowych członków, są nimi prof. dr hab. Maciej Marszał z Wrocławia i dr Elżbieta Kuzborska. Obecnie SNPL wraz z J. Urbanowicz liczy 75 osób. W roku 2011 zmarł prof. Hipolit Mogilnicki, na własne życzenie wystąpił ze Stowarzyszenia dr Ryszard Narkowicz. W roku sprawozdawczym SNPL nie prowadził działalności wydawniczej. Wspólnie z Domem Kultury Polskiej w Wilnie zorganizował 4 odczyty dla społeczności. Zgłosił wniosek do Ministerstwa Kultury RL o wsparcie finansowe konferencji, która odbędzie się 27–28 września 2012 roku. Wspólnie z Europejską Fundacją Praw Człowieka przygotował projekt dotyczący badań społeczno-ekonomicznych na Wileńszczyźnie.

W 2011 roku odbyło się 8 posiedzeń Zarządu SNPL, została utworzona elektroniczna grupa dyskusyjna Zarządu, toteż wiele spraw było omawianych za jej pośrednictwem. W celach popularyzacji SNPL została przygotowana informacja o działalności Stowarzyszenia i wysłana do organizacji polonijnych, placówek naukowych, mass mediów w kraju i za granicą. Został uaktualniony kwestionariusz osobowy kandydata na członka SNPL. Zarząd w celu usprawnienia działalności Stowarzyszenia zorganizował ankietowanie członków SNPL, a także prowadził rozmowy z kierownictwem polskich organizacji pozarządowych na Litwie, z Ambasadą RP w Wilnie, Filiją UwB w Wilnie, z kierownictwem DKP w Wilnie.

W roku 2011 członkowie SNPL brali udział w konferencjach naukowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych (m.in. w Wilnie, Olsztynie, Warszawie, Wrocławiu, Brukseli).

Ad 3. Sprawozdanie finansowe SNPL za rok 2011 złożyła K. Moroz-Łapin. Stan majątkowy SNPL na 21 marca 2012 roku przedstawiał się następująco:

Na 21 marca 2012 roku:

- w kasie – 534,74 Lt;
- na koncie bankowym – 354,87 Lt;

Ogółem: 899,61 Lt

W 2011 roku zostały pokryte koszty korzystania z pokoju nr 206 w Domu Kultury Polskiej za lata 2010-2011 oraz rozwiązana umowa z TEO dotycząca korzystania z telefonu stacjonarnego w DKP.

Sprawozdanie komisji rewizyjnej zostało sporządzone w języku polskim i litewskim.

Ad 4. Dyskusja, w której wzięli udział H. Ilgiewicz, J. Wołkonowski. M. Butrymowicz, K. Moroz-Łapin, I. Mikłaszewicz, H. Malewski, dotyczyła spraw związanych z działalnością Filii UwB W Wilnie, płacenia składek przez członków SNPL, strony internetowej Stowarzyszenia, konferencji organizowanych przez SNPL.

Ad 5. Sprawozdanie Zarządu SNPL z działalności za rok 2011 i Komisji Rewizyjnej zatwierdzono jednogłośnie.

Ad 6. W sprawie osób niepłacących składek oraz wygaśnięcia członkostwa w SNPL były różne propozycje. W wyniku długiej i burzliwej dyskusji ustalono, że należy raz jeszcze wysłać listy do członków niepłacących składek i prosić ich o uregulowanie zadłużeń do lipca 2012. Jeżeli tego nie uczynią, zostaną skreśleni z listy członków SNPL.

Ad 7. Plany na lata 2012-2013:

- organizacja międzynarodowej konferencji z cyklu „Wileńszczyzna wczoraj, dzisiaj, jutro”;
- wydanie kolejnego 10/11 tomu „Rocznika SNPL”;
- kontynuacja odczytów w DKP;
- wystosowanie listu/propozycji do Światowej Rady Badań nad Polonią w celu rozszerzenia współpracy.

Przewodniczący zebrania: dr Stanisław Majewski
Protokolant: dr Barbara Dwilewicz

Protokół walnego zebrania sprawozdawczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 26 kwietnia 2013 roku

Obecni: 21 osób

Przewodniczący: prof. dr Henryk Malewski

Sekretarz: dr Barbara Dwilewicz

Porządek dnia:

1. Sprawozdanie Zarządu SNPL z działalności Stowarzyszenia za rok 2012;
2. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej za rok 2012;
3. Dyskusja;
4. Zatwierdzenie sprawozdań Zarządu SNPL i Komisji Rewizyjnej;
5. Przyjęcie nowych członków SNPL;
6. Omówienie planów na rok 2013.

Prezes SNPL prof. Bogusław Grużewski powitał wszystkich członków SNPL obecnych na walnym zebraniu sprawozdawczym. Obecnych jest 21 osób z 57 należących do SNPL. Kworum nie jest wymagane, ponieważ zebranie zostało zorganizowane w drugim terminie.

Na przewodniczącego zebrania zaproponowano i wybrano prof. dr. H. Malewskiego, na sekretarza – dr B. Dwilewicz.

Ad 1. Prezes SNPL prof. Bogusław Grużewski złożył sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za rok 2012. Zaznaczył, że za okres sprawozdawczy z listy członków Stowarzyszenia za niepłacenie przez dłuższy okres składek członkowskich zostało skreślonych 21 osób (Postanowienie zebrania walnego z dn. 11 kwietnia 2012 r.). W roku 2012 przyjęto do Stowarzyszenia 4 nowych członków: dr Jolantę Urbanowicz, dr Lilianę Narkowicz, dr Irenę Fedorowicz, dr Wiesławę Osińską. Na dzień 26 kwietnia 2013 r. na liście Stowarzyszenia było 57 członków.

Zarząd SNPL pracował w składzie: Barbara Dwilewicz, Ryszard Gaidis, Bogusław Grużewski, Henryk Malewski, Mirosław Szejbak, Łukasz Wardyn oraz Brigita Žuromskaitė.

Do Komisji rewizyjnej wchodził: Krystyna Moroz-Łapin (przewodnicząca), Irena Mikłaszewicz oraz Stanisław Hejbowicz.

Obowiązki skarbnika pełniła Henryka Ilgiewicz.

W roku sprawozdawczym SNPL nie prowadził działalności wydawniczej. „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, Rok 2011–2012, Tom 10–11 ma się ukazać w połowie roku 2013. Wspólnie z Domem Kultury Polskiej w Wilnie przeprowadzono 4 wykłady otwarte, a z Europejską Fundacją Praw Człowieka zorganizowano 5 szkoleń i jedno spotkanie informacyjne. Ze Stowarzyszeniem Polaków Inżynierów i Techników Litwy w DKP zorganizowano 3 spotkania, w tym z ministrem energetyki Jarosławem Niewierowiczem.

W 2012 roku członkowie SNPL brali udział w konferencjach naukowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych (m.in. w Wilnie, Olsztynie, Warszawie, Wrocławiu, Brukseli).

SNPL we współpracy z Ambasadą Rzeczypospolitej Polskiej oraz Filią UwB w Wilnie zorganizował 27 września 2012 r. międzynarodową konferencję naukową z cyklu „Wileńszczyzna wczoraj, dziś, jutro” na temat „Polacy litewscy czy Polacy na Litwie? Problemy tożsamości narodowej (XIX–XXI w.)” Z odczytami wystąpiło 12 prelegentów z różnych krajów i placówek naukowych. Swoją obecnością konferencję zaszczylicili Ambasador RP Pan Janusz Skolimowski oraz Dyrektor Instytutu Polskiego w Wilnie dr. Małgorzata Kasner. Zarząd we współpracy z członkami SNPL przygotował i złożył do Ambasady RP 3 wnioski o wsparcie finansowe konferencji naukowej i działalności wydawniczej. Członkowie SNPL (Bogusław Grużewski, Henryka Ilgiewicz, Tadeusz Łozowski, Greta Rudziańska, Halina Turkiewicz) na zaproszenie Centrum Badań Wschodnich przy Ośrodku Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego 14–15 września 2012 r. uczestniczyli w „II Zjeździe Uczonych Polskiego Pochodzenia z Europy Środkowo-Wschodniej” i brali udział w konferencji „Wkład uczonych polskiego pochodzenia w naukę kraju zamieszkania”. B. Grużewski, H. Ilgiewicz uczestni-

czyli w dyskusji panelowej o dawnych i współczesnych związkach lubelsko-wileńskich, która odbyła się 16 listopada 2012 r. w Lublinie. Dyskusja została zorganizowana przez Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna w Lublinie, Bibliotekę Uniwersytecką Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie oraz Fundację Niepodległości w Lublinie. Patronat honorowy sprawował Prezydent Miasta Lublina Krzysztof Żuk.

W 2012 roku odbyło się 9 posiedzeń Zarządu SNPL, dzięki elektronicznej grupie dyskusyjnej wiele spraw było omawianych przez Zarząd za jej pośrednictwem. SNPL składał kwiaty na Rosie z okazji polskich świąt narodowych: 3 Maja i 11 Listopada.

Ad 2. Sprawozdanie finansowe SNPL za rok 2012 złożyła K. Moroz-Łapin. Stan majątkowy SNPL na 26 kwietnia 2013 roku przedstawiał się następująco:

- w kasie – 1060,74Lt;
- na koncie bankowym – 2617,63Lt;

Ogółem: 3678,37 Lt.

W 2012 roku zostały pokryte koszty korzystania z pokoju nr 206 w DPK za rok 2012 oraz utrzymania strony internetowej.

Sprawozdanie komisji rewizyjnej zostało sporządzone w języku polskim i litewskim.

Ad 3. Dyskusja, w której wzięli udział, K. Moroz-Łapin, H. Malewski, R. Brazis, J. Wołkonowski, H. Ilgiewicz, B. Dwilewicz, J. Szostakowski, dotyczyła spraw związanych z wydawaniem „Rocznika SNPL”, płaceniem składek przez członków SNPL, prowadzeniem strony internetowej SNPL. Poruszano też kwestie dotyczące zmian w statucie SNPL, dyskutowano nad usprawnieniem działalności Stowarzyszenia, sporo miejsca poświęcono konferencjom organizowanym przez SNPL.

Ad 4. Sprawozdanie Zarządu SNPL z działalności za rok 2012 i Komisji Rewizyjnej zatwierdzono jednogłośnie.

Ad 5. Przewodniczący zebrania H. Malewski przeczytał podania dr Wiktorii Medeliéné i dr. Jerzego Zaranki ubiegających się o przyjęcie do SNPL. Po wysłuchaniu opinii osób polecają-

cych kandydatów (R. Brazisa i Z. Bogdanowicza) przystąpiono do głosowania tajnego. Po podliczeniu głosów przez komisję skrutacyjną i zatwierdzeniu aktu komisji skrutacyjnej dr Wiktoria Medelienė i dr Jerzy Zaranko zostali członkami SNPL. Na liście członków SNPL znajduje się 59 osób.

Ad 6. Plany na rok 2013:

- zorganizowanie międzynarodowej konferencji naukowej wspólnie z Universitas Studiorum Polona Vilnensis;
- wydanie kolejnego tomu „Rocznika SNPL”;
- kontynuacja odczytów w DKP;
- popularyzacja osiągnięć naukowych członków SNPL w mediach.

Przewodniczący zebrania: prof. dr Henryk Malewski

Protokolant: dr Barbara Dwilewicz

Indeks nazwisk

- Achmatowa Anna, 243
Anderson B., 86
Astrauskas A., 132
Babiński Grzegorz, 90, 96
Balžekienė A., 57
Baranow Andrzej, 245
Barth F., 93
Bartoszewicz Robert, 255
Baudouin de Courtenay
  Jędrzejewiczowa Cezaria,
  236, 240
Becker H., 79
Beresnevičiūtė V., 57
Biernat Tomasz, 35
Binkiewicz Lucjana, 255
Bodnevas A., 263
Bogdanowicz Zenon, 255,
  257, 258, 277
Bohdanowiczowa Zofia, 244
Bokszański Zbigniew, 77,
  79, 80, 81, 83, 85, 86, 87,
  88, 91, 92, 93, 96
Bolutienė Violeta, 255
Borke D., 78
Brazis Romuald, 237, 250,
  254, 255, 276, 277
Brensztejn Michał Eustachy,
  248
Brubaker R., 87, 97
Brzeski Tadeusz, 239, 240
Bujnicki, 243
Bumbul   Joanna
  (Bumbulienė Žana), 255
Burda Ryszard, 255
Burneikienė Aušrinė, 165
Butkevičius Algirdas, 175,
  197
Butrymowicz Maria, 237,
  255, 273
Castells M., 80
Česonis G., 132
Chesterton Gilbert Keith,
  243
Czerniakiewicz Jan, 15
Czerniewska Bożena, 255
Danilczenko Honorata, 255
Denzin N., 79
Dostojewski Fiodor, 243
Dwilewicz Barbara, 2, 255,
  271, 273, 274, 276, 277
Eberhardt Piotr, 9, 16
Eisenstadt S.N., 88
Erikson Erik, 78, 79, 81
Fatyga B., 24
Fedorowicz Irena, 255, 259,
  274
Figel Ewa, 49
Filistowicz Witold, 255
Folkierski Władysław, 236,
  239, 240
Fomina J., 57
Frelak J., 57
Gaidis Ryszard, 2, 255, 274
Gailevičius A., 15, 16
Gałczyński   Konstanty
  Ildefons, 242
Gary Romain, 243
Gębołyś Zdzisław, 255, 261
Gedvilas Mečislovas, 17, 21
Gellner E., 86, 88
Genys Simonas, 203

- Giessen B., 88
Gira Liudas, 243
Goffman E., 78
Gołubowska Grażyna, 255
Grodyński Tadeusz, 240
Grużewski Bogusław, 46,
58, 237, 247, 250, 255,
271, 272, 274, 275, 276
Grybauskaitė Dalia, 164,
189, 200
Grygorowicz Marian, 237,
255
Grynja Alina, 255
Halecki Oskar, 240
Handle-Hussein J., 26
Hejbowicz Stanisław, 255,
275
Hewitt J.P., 79
Hoły M., 34
Hughes E.C., 79
Ilgiewicz Henryka, 237,
240, 255, 273, 275, 276
Iłakowiczówna Kazimiera,
242
Jackeivičius Mindaugas, 109,
120
Jagland Thorbjørn, 165
Jakubowski Adam
(Jakubauskas Adas), 255
Jankowski Czesław, 259
Jarra Eugeniusz, 240
Jasinowski Józef, 238
Jawłowska A., 83, 97
Jenkins R., 83
Johansson, 178
Juchniewicz Roman, 42
Juodpusis G., 16
Jurkevičius Jurgis, 193
Kairiūkštytė Nastazija, 9
Kalnius Petras, 20
Kamilewicz-Rucińska
Danuta, 34, 255
Kasatkina N., 57
Kasper Małgorzata, 275
Kėkštas Juozas, 243
Klemensiewicz Zygmunt,
239, 240
Kłós Juliusz, 242
Kłóskowska Antonina, 82,
84, 94, 95, 97
Knyva Albertas, 19
Kochanowski Jan, 242
Kociuba J., 81, 97
Koczy Leon, 240
Kołakowski Leszek, 83, 85,
86, 97
Kolendo Jan, 255
Komarnicki Waclaw, 236
Konwicki Tadeusz, 243,
245, 248
Kościałkowski Stanisław,
236, 240
Kosikowski C., 128
Kraszewski Józef Ignacy,
242, 243, 245
Krupowies Walentyna, 255
Kudirko Jadwiga, 243
Kuhn M., 78, 79
Kukiel Marian, 239, 240
Kundrotienė M., 135
Kurcz Zbigniew, 39, 40, 41,
42
Kuzborska Elżbieta, 255,
272
Kuźmo Ryszard Jan, 237,
255

- Kwiatkowski Józef, 173
Lanckoranska Karolina, 240
Landsbergis Vytautas, 163
Lapienienė A., 57
Łapszewicz B., 40
Laptik Rajmund, 255
Laskiewicz Alfred, 240
Leliwa Zbigniew, 239
Leončikas T., 57
Lewin Kurt, 89
Lindesmith A., 79
Linkevičius Linas, 198
Łopalewski Tadeusz, 244
Łozowski Tadeusz, 255, 275
Lubowicki Jerzy, 128
Mačiulis Alminas, 223
Mackiewicz Józef, 243
Mackiewicz Michał, 173
Mackonis Rapolas, 243
Majewski Stanisław, 255, 271, 273
Malewska Alicja, 3, 76
Malewski Henryk, 2, 237, 255, 273, 274, 276, 277
Malinowski Bronisław, 88
Marszał Maciej, 2, 255, 272
Masojć Irena, 25, 260
Mazzoni Erminia, 163
Medelienė Wiktoria, 255, 263, 264, 265, 266, 277
Meilūnas Mečislavas, 255
Meinecke Friedrich, 86
Merkys G., 57
Mickiewicz Adam, 242, 243, 260
Mikłaszewicz Irena, 15, 18, 256, 273, 275
Miknys Rimantas, 248
Miłosz Czesław, 241, 243, 245, 248
Mogilnicki Hipolit, 272
Moroz-Łapin Krystyna, 2, 3, 98, 109, 256, 272, 273, 275, 276
Moskvina J., 58
Mostowska Anna, 243
Naborowski Daniel, 242
Narkiewicz Jarosław, 216
Narkiewicz Jarosław, 200
Narkowicz Liliana, 247, 256, 274
Narkowicz Ryszard, 272
Naruszewicz Adam, 242
Narutowicz Stanisław, 248
Niedziałkowska-
Dobaczewska Wanda, 244
Niewierowicz Jarosław, 275
Nikitorowicz J., 78, 81, 97
Nor Pierre, 84
Novikevičius V., 132
Okunevičiūtė-
Neverauskienė L., 58
Orzeszkowa Eliza, 242, 260
Osińska Wiesława, 256, 267, 274
Pacowska Alina, 256
Pacowski Ewald, 256
Paleckis Justas, 21
Paszkievicz Henryk, 240
Paszkievicz Mieczysław, 238
Pavalkis Dainius, 175
Pečeliūnas R., 258
Pełczyński Bronisław, 240
Portalski Stanisław, 236, 238, 240

- Poteraj Jarosław, 256
Puksztó Andrzej, 256
Radczenko Aleksander, 39
Rekerta R., 135
Remer Jerzy, 242
Ricoeur P., 80, 97
Robbins R., 77
Rogalski Bogusław, 190
Rómer Michał Pius, 248
Rostowski Jakub, 240
Rouppert Kazimierz, 239,
240
Rudziańska Greta, 256, 275
Runiewicz-Jasińska Renata,
256
Runiewicz-Wardyn
Małgorzata, 256
Ruśkowski Eugeniusz, 126,
128, 132, 136
Samoškaitė E., 58
Sarbiewski Maciej
Kazimierz, 242
Seliava A., 132
Sikorska-Kulesza Jolanta,
247
Skolimowski Janusz, 49,
248, 275
Śliżyński Bronisław, 240
Słowacki Juliusz, 242, 243
Smith Anthony D., 84, 86,
87, 88, 89, 91, 97
Snarski Tomasz, 162
Sniečkus Antanas, 17, 19
Snyder T., 86
Sokołowski Aleksander,
237, 256
Sokołowski Leon, 256
Špėlytė-Letulienė Milda,
163
Srebrakowski Aleksander,
18, 19
Stahl Zdzisław, 240
Stankiewicz Halina, 43
Stankiewicz J., 136
Stankiewicz Wojciech, 256
Staškiewicz W., 128
Statkus N., 86, 92, 97
Steponavičius Gintaras, 209
Strauss A., 78, 79
Stravinskienė Vitalija, 21
Streikus Arūnas, 21
Stroński Stanisław, 239, 240
Stryder S., 78, 79
Suchcitz Andrzej, 238
Sudavičius B., 137, 140
Sukiennicki Wiktor, 236
Sulimirski Tadeusz, 240
Swianiewicz Stanisław, 236
Syrokomla Władysław, 242,
243
Szczepanik Edward, 238,
240
Szejbak Mirosław, 2, 3, 98,
109, 173, 256, 274
Szewczenka Taras, 243
Szostakowski Józef, 6, 7, 8,
241, 242, 243, 256, 276
Szpilewski Edward, 237,
256
Szulski Piotr, 256
Tajfel Henry, 79, 82
Tap Pierre, 80
Taylor Charles, 77, 81, 97
Telešienė A., 57
Terlecki Tymon, 240

Indeks nazwisk

- Tomaszewski Waldemar,
161, 162, 211
Truska Liudas, 9
Turkiewicz Halina, 245,
256, 275
Tuwim Julian, 193
Tyniewicki M., 136
Urbanowicz Jolanta, 256,
269, 270, 271, 274
Vollebaek Knut, 163, 164
Wakar Marcin, 24
Wałaszewski Zdzisław, 238
Wardyn Łukasz, 178, 256,
274
Wasilewski Eugeniusz, 256
Wielhorski Władysław, 236,
240
Wiwulski Antoni, 248
Wołkonowski Jarosław, 26,
247, 256, 273, 276
Ząbkiewicz Kamil, 3, 62
Zahorski Władysław, 247
Zakszewski Paweł, 256
Zaranko Jerzy, 256, 258,
277
Zawadzka-Pąk U. K., 136
Zieliński M., 126
Zinkevičius Zigmąs, 20
Žiugžda Juozas, 17
Żółtowski Adam, 239, 240
Żuk Krzysztof, 276
Žuromskaitė Brigita, 256,
271, 274

Spis treści

OD REDAKCJI.....	3
<i>POLACY LITEWSCY CZY POLACY NA LITWIE? PROBLEMY TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ (XIX–XXI w.): MATERIAŁY KONFERENCYJNE (CIĄG DALSZY)</i>	
Józef Szostakowski <i>Powstanie i ewolucja prasy polskojęzycznej na Wileńszczyźnie po drugiej wojnie światowej (do 1965 r.)</i>	6
Irena Mikłaszewicz <i>Geneza mitu o polonizacji Wileńszczyzny w okresie sowieckim</i> ...	15
Marcin Wakar <i>Polacy – studenci kierunków z polskim językiem nauczania na Litwie w świetle badań ankietowych</i>	24
Bogusław Gruzewski <i>Tożsamość etniczna Polaków na współczesnej Litwie oraz Polska i Polacy w ocenie litewskiej społeczności</i>	46
ARTYKUŁY I OPRACOWANIA	
Kamil Ząbkiewicz <i>Zastosowanie metod analizy eksploracyjnej w klasyfikowaniu włamań do komputerów</i>	62
Alicja Malewska <i>Problematyka tożsamości – rozważania teoretyczne w kontekście badań nad Polakami na Wileńszczyźnie</i>	75
Mirosław Szejbak, Krystyna Moroz-Łapin <i>Egzamin z języka litewskiego jako ojczystego i państwowego na Litwie: wyniki w latach 2004–2012</i>	97
Krystyna Moroz-Łapin, Mirosław Szejbak <i>Polskie szkoły na Litwie: ranking w latach 2008–2012</i>	108
Eugeniusz Ruśkowski <i>Roczność i wieloletniość w finansach publicznych Litwy</i>	123
Europejska Fundacja Praw Człowieka <i>Raport: Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2012 – 2013 (Prawa mniejszości narodowych na Litwie)</i>	146

RECENZJE

Henryka Ilgiewicz

*Stanisław Portalski, Zarys historii Polskiego Towarzystwa
Naukowego na Obczyźnie, Londyn 2009, 421 ss. ....* 230

Andrzej Baranow, Halina Turkiewicz

*Józef Szostakowski, Wilno i okolice. Przewodnik literacki,
Wilno 2012, 168 ss. ....* 235

KRONIKA SNPL

Liliana Narkowicz

Międzynarodowa Konferencja Naukowa SNPL w Wilnie (2012) 241

Romuald Brazis

ICT czyli Technologie Informacyjne i Komunikacyjne 244

Lista członków SNPL 249

Sylwetki członków SNPL

Zenon Bogdanowicz – dr nauk technicznych, inżynier..... 251

*Irena Fedorowicz – dr nauk humanistycznych, historyk
literatury polskiej .....* 253

Zdzisław Gębołyś – dr habilitowany nauk humanistycznych 255

Wiktoria Medelienė – dr nauk chemicznych..... 257

*Wiesława Osińska – fizyk, informatyk, informatolog, dr nauk
humanistycznych w zakresie informacji naukowej i bibliologii ..* 261

Jolanta Urbanowicz – dr nauk społecznych..... 263

Dokumenty SNPL 265

INDEKS NAZWISK 272